

Anna Katarzyna Mazurek-Kusiak
Agata Kobyłka
Natalia Korcz
Ryszarda Ewa Bernacka

PRZEWODNIK TURYSTYCZNY

po wioskach tematycznych
Polski Wschodniej

WUP

Lublin 2023

PRZEWODNIK TURYSTYCZNY

po wioskach tematycznych
Polski Wschodniej

Anna Katarzyna Mazurek-Kusiak

Agata Kobyłka

Natalia Korcz

Ryszarda Ewa Bernacka

WUP

Lublin 2023

Recenzent dr hab. Emilia Janeczko, prof. SGGW
Opracowanie map Szymon Chmielewski
Projekt graficzny, skład i łamanie Anna Kowalczyk
Projekt okładki Anna Kowalczyk
Opracowanie redakcyjne Agnieszka Litwińczuk
Korekta Agnieszka Brach

ISBN 978-83-7259-408-2 on-line
DOI: <https://doi.org/10.24326/mon.2023.6>

Ten utwór jest dostępny na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

© Copyright by Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie – Wydawnictwo, Lublin 2023

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa” nr projektu NdS/536437/2021/2022, „Badanie oraz promowanie idei polskości i tradycji regionalnych w wioskach tematycznych Polski Wsch.,” kwota dofinansowania 386 952 zł, całkowita wartość projektu 386 952 zł.

WUP

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu PRZYRODNICZEGO
W LUBLINIE

ul. Akademicka 15, 20-950 Lublin

<https://up.lublin.pl/nauka/wydawnictwo/>

16,5 ark. wyd.

Spis treści

Wstęp	4
Objaśnienie znaków	6
Wioski tematyczne	7
1. Krypno – Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata	8
2. Borysówka – Wieś Drewniana	18
3. Lipiny – Wioska Bulwy	29
4. Studzianka – Dawna Osada Tatarska	38
5. Żeszczynka – Mleczna Wieś	54
6. Hołowno – Kraina Rumianku	68
7. Wólka Bielecka – Słowiański Gród	86
8. Wojciechów – Wioska Kowalstwa	110
9. Stefankowice – Einstein na Łące	135
10. Moroczyn – Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii	154
11. Małomęcz – Wioska Gotów	166
12. Łązek Garncarski – Wioska Garncarstwa	194
13. Kuńkowce – Wioska Fantasy	216
Szlaki po wioskach tematycznych – oferty produktów turystycznych	231
Szlak czerwony – dla rodzin z dziećmi	232
Szlak niebieski – dla grup młodzieżowych	235
Szlak zielony – dla seniorów	238
Szlak czarny – dla grup biznesowych	242
Szlak brązowy – dla osób ze szczególnymi potrzebami słuchowymi, wzrokowymi i intelektualnymi	245
Szlak pomarańczowy – dla osób ze szczególnymi potrzebami ruchowymi	248
Bibliografia	251

WSTĘP

Wskutek przeobrażeń cywilizacyjnych kultura i tradycja wsi odchodzą w niepamięć wraz ze starszym pokoleniem. Odtworzenie i przypomnienie spuścizny wsi i jej żywej tradycji oraz pokazanie ich młodszemu pokoleniu są celami wiosek tematycznych.

Wioska tematyczna to wieś, która opracowała własną specjalizację, posiada swój motyw przewodni. Ma za zadanie zapewnić mieszkańcom alternatywne dochody i poprawić jakość ich życia. Wykorzystuje do tego swój indywidualizm i autentyzm oraz promuje własną tożsamość i dziedzictwo kulturowe. Jest to możliwe dzięki współpracy różnych podmiotów mających wspólny cel. Aby zbudować wieś tematyczną, należy dokonać inwentaryzacji istniejących zasobów kulturowych, historycznych oraz przyrodniczych [Mazurek-Kusiak 2020, s. 151–162]. Ważny też jest powrót do tradycji wsi, tradycyjnych metod wytwarzania i świadczenia usług. Do zasobów kulturowych wsi można zaliczyć dziedzictwo kultury materialnej (stroje ludowe, rękodzieło, rzemiosło), duchowej (obyczaje, obrzędy, tradycje, obchody świąt, gusła, zwyczaje, język, gwarę, legendy) oraz kulturę gospodarowania przestrzenią (alokację wsi, dostęp do wody, zabudowania, architekturę, krajobraz wiejski). Do zasobów historycznych można zaliczyć stoczone bitwy i potyczki, ważne wydarzenia historyczne, sposoby obronności wsi, postacie historyczne związane z wsią. Do walorów przyrodniczych – faunę, florę, jeziora, kompleksy leśne, góry, doliny rzek, źródła, wodospady, wąwozy, jaskinie, głązy, grotty itp.

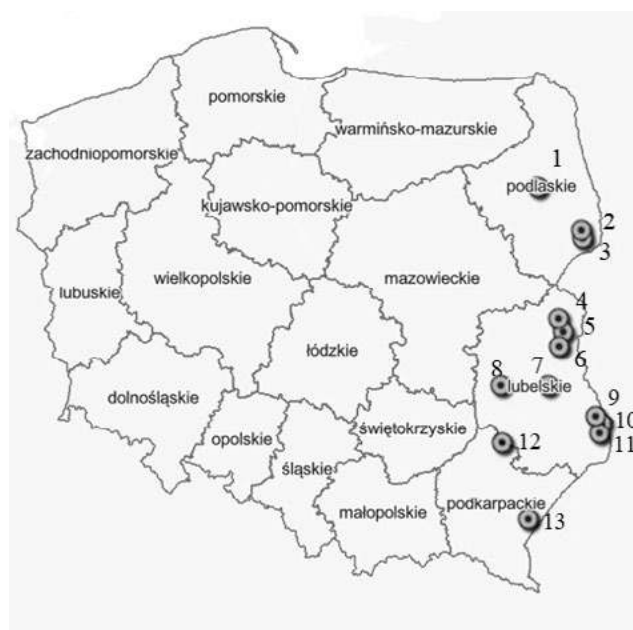
Wieś tematyczną organizują zazwyczaj lokalni liderzy, którzy są ogniwem scalającym mieszkańców i przedsiębiorców z danej miejscowości. Wyłonienie takiego lidera jest istotne, ponieważ musi on zarządzać innymi, scalać różne podmioty, kreować nowe pomysły, pobudzać do działania. Aktywność społeczna i biznesowa pojedynczych podmiotów nie przyniesie takiego sukcesu jak wspólne działania poparte i wzmocnione działaniami samorządów terytorialnych. Dopiero wówczas będzie można zobaczyć efekty finansowe, marketingowe, społeczne i kulturalne. Wioska tematyczna stanowi niepowtarzalny regionalny produkt turystyczny.

Produkt turystyczny zdaniem J. Kaczmarek [2010, s. 74] to „przeżyte doświadczenia, które zaczynają się już w chwili opuszczania domu i trwają do samego powrotu”. Jest to produkt turystyczny widziany oczami turystów, ponieważ obejmuje całość przeżytego doświadczenia – od chwili opuszczenia domu do powrotu do niego. I tak produkt turystyczny powinien być rozumiany przez wioski tematyczne, które muszą dostarczać emocji i doświadczeń swoim klientom. Wyróżnia się pięć głównych składników produktu turystycznego:

- ➔ atrakcje i środowisko miejsca docelowego,
- ➔ infrastruktura i usługi w miejscu docelowym,
- ➔ dostępność miejsca docelowego,
- ➔ wizerunek miejsca docelowego,
- ➔ oferowana cena [Middleton 1996, s. 89].

Niniejszy przewodnik ma na celu pokazanie tradycji regionalnych oraz atrakcji turystycznych w 13 wioskach tematycznych Polski Wschodniej (rys. 1):

1. Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata w Krypnie (województwo podlaskie),
2. Wieś Drewniana w Borysówce (województwo podlaskie),
3. Wioska Bulwy w Lipinach (województwo podlaskie),
4. Dawna Osada Tatarska w Studziankach (województwo lubelskie),
5. Wioska Mleczna w Żeszczynce (województwo lubelskie),
6. Kraina Rumianku w Hołowni (województwo lubelskie),
7. Słowiański Gród w Wólce Bieleckiej (województwo lubelskie),
8. Wioska Kowalstwa w Wojciechowie (województwo lubelskie),
9. Einstein na Łące w Stefankowicach (województwo lubelskie),
10. Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii w Moroczynie (województwo lubelskie),
11. Wioska Gotów w Masłomęczu (województwo lubelskie),
12. Wioska Garncarstwa w Łążku Garncarskim (województwo lubelskie),
13. Wioska Fantasy w Kuńkowcach (województwo podkarpackie).

Rys. 1. Wioski tematyczne Polski Wschodniej. Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

Publikacja została dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla społeczeństwa” nr projektu NdS/536437/2021/2022, „Badanie oraz promowanie idei polskości i tradycji regionalnych w wioskach tematycznych Polski Wsch”, kwota dofinansowania 386 952 zł, całkowita wartość projektu 386 952 zł. W ramach tego projektu autorki przewodnika odbyły wizyty studyjne i przeprowadziły pogłębione wywiady bezpośrednio z liderami wiosek tematycznych oraz przedsiębiorcami działającymi w ramach wiosek tematycznych, którzy oferują lokalne produkty regionalne czy warsztaty rzemiosła regionalnego oraz promują tradycję i kulturę wsi. Autorki poszukiwały również atrakcji turystycznych oraz bazy noclegowej i gastronomicznej w okolicy samej wioski.

Objaśnienie znaków

Publikacja jest skierowana do osób, które pragną odkrywać dziedzictwo kulturowe wsi, uprawiać turystykę na obszarach wiejskich oraz poznawać nietypowe produkty turystyczne. Przy każdej atrakcji przedstawionej w przewodniku znajdują się piktogramy wskazujące na segment klientów, dla którego przeznaczony jest dany produkt turystyczny:

dla rodzin z dziećmi

dla grup młodzieżowych

dla seniorów

dla grup biznesowych

dla osób ze specjalnymi potrzebami słuchowymi

dla osób ze specjalnymi potrzebami wzrokowymi

dla osób ze specjalnymi potrzebami intelektualnymi

dla osób ze specjalnymi potrzebami ruchowymi

Dodatkowe udogodnienia dla osób ze specjalnymi potrzebami zostały przedstawione następującymi piktogramami:

podjazdy dla wózków inwalidzkich

strona internetowa dostosowana dla osób ze specjalnymi potrzebami wzrokowymi

1

2

3

4

5

Wioski tematyczne

6

7

8

9

10

11

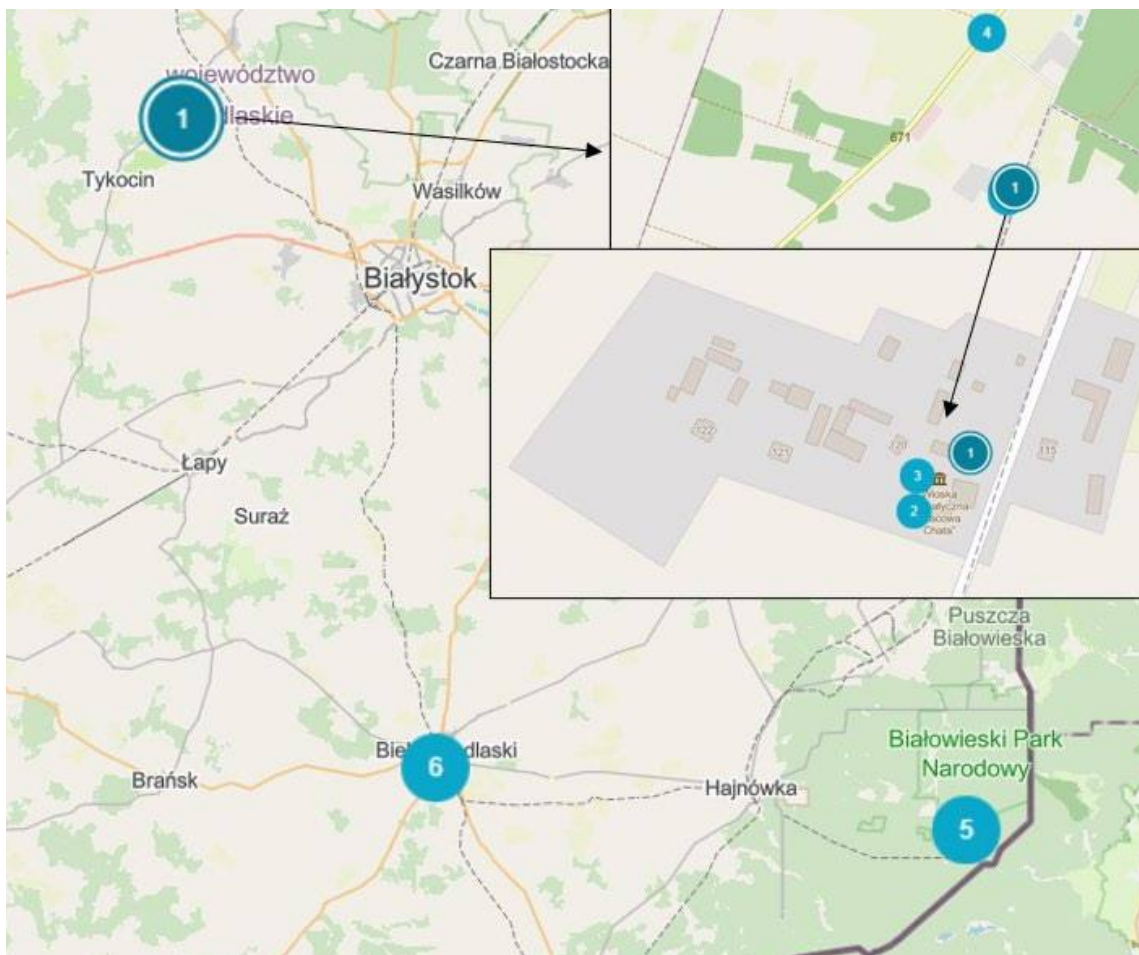
12

13

1

Krypno – Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata

Krypno – początki osady związane są z kolonizacją puszczy królewskiej i sięgają XV w. Bardzo duże znaczenie gospodarcze i ekonomiczne dla rozwoju wsi miało położenie przy trakcie królewskim. Wiódł on z Krakowa przez Tykocin do Knyszyna, gdzie mieścił się zamek królewski, w którym rezydował podczas polowań w Puszczy Knyszyńskiej król Zygmunt August, ostatni z Jagiellonów. Miejscowa legenda tak tłumaczy powstanie nazwy miejscowości: *Na grubej lipie, pod którą była krypa przeznaczona do pojenia koni królewskich w czasie postoju, pojawił się obraz Matki Boskiej. Obraz trzykrotnie odnoszono do kościoła w Knyszynie i za każdym razem powracał w to samo miejsce. Od tego miejsca i wydarzenia prawdopodobnie pochodzi nazwa*

Rys. 1.1. Mapa atrakcji w Przysiółku Szlacheckim Pacowa Chata. 1. Wioska tematyczna – Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata, 2. Muzeum historyczno-etnograficzne Pacowa Chata, 3. Gospodarstwo Agroturystyczne Pacowa Chata, 4. Jerzy Rajecki – regionalista, fotograf, Barbara Goralczuk – regionalistka, pisarka, 5. Centrum Terapii Lasem – Katarzyna Simonienko, 6. Cerkiew pw. Opieki Matki Bożej w Bielsku Podlaskim. *Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski*

miejsowości: Krypka, Krypa, a na początku XVI w. Krypno. W pobliżu lipy, dla uświęcenia tego miejsca przez długie lata stała kapliczka, a następnie były wznoszone kolejne kościoły.

Obecnie w miejscowości Krypno stoi kościół, w którym zostały zachowane elementy legendy. W kościele znajduje się jedna z najwcześniejszych kopii obrazu Matki Boskiej Śnieżnej z Bazyliki Santa Maria Maggiore w Rzymie, która została sprowadzona prawdopodobnie przez hetmana Jana Zamoyskiego do ufundowanej przez niego kaplicy w pobliskim Knyszynie. Sanktuarium zyskało bardzo dużą sławę dzięki uroczystej koronacji obrazu diademami papieskimi w 1985 r. Aktualnie Krypno funkcjonuje jako jedna wieś, lecz tworzą ją dwie odrębne, znacznie oddalone osady, utworzone w różnym czasie na odrębnych zasadach. Przez wieki obie wsie się rozrosły i prawie połączyły, a odrębność pozostała w oficjalnych nazwach: Krypno Wielkie i Krypno Kościelne.

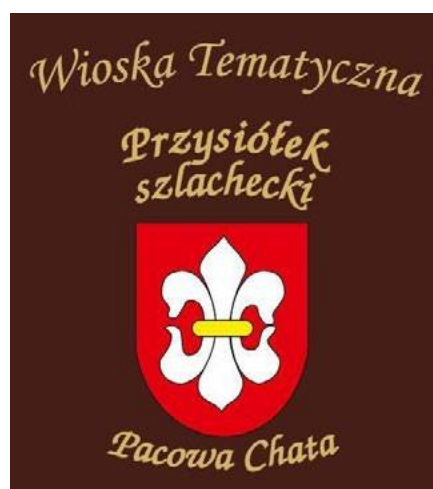
Gminę Krypno tworzą wsie: Długołęka, Ruda, Rekle, Białobrzeskie, Bajki-Zalesie, Kruszyn, Kulesze-Chobotki, Morusy, Góra, Zastocze i Peńskie [www.gminakrypno.pl].

Wieś Krypno jest dawną wsią królewską, należącą w 1602 r. do wójtostwa krypińskiego i starostwa knyszyńskiego. Obecnie jednym z miejsc upamiętniających dawne zwyczaje i tradycje szlacheckie jest wioska tematyczna Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata.

Zgromadzone w wiosce przedmioty oraz atmosfera i smaki regionalnej kuchni przeniosą gości w czasy sarmatów, których tradycja – z racji liczebności, zamożności i wykształcenia szlachty – często utożsamiana była z polskością i miała znaczący wpływ na polską kulturę. Założycielami wioski tematycznej są Barbara i Tomasz Pacowie. Małżeństwo prowadzi ją od 2011 r. Działalność wioski opiera się na historii szlachty polskiej w XVII w. – życiu i zwyczajach drobnej szlachty oraz regionalnych i etnograficznych aspektach wsi polskiej [pacowa-chata.pl/].

Osoby odwiedzające Pacową Chatę zostaną powitane przez gospodarzy przebranych w strój szlachcianki i szlachcica, którzy, dzieląc się swoją historyczną pasją, wprowadzą przybyszy w rzeczywistość codziennego życia XVII-wiecznej szlachty. Zgodnie z przysłowiem „Gość w dom, Bóg w dom” odwiedzający zaznają gościnności szlacheckiej [pacowa-chata.pl/].

Jak na szlachtę przystało, wioska posiada również swój „współczesny herb” – logo (rys. 1.2).

Rys. 1.2. Logo Pacowej Chaty.
Źródło: archiwum prywatne
Barbary Pac

ATRAKcje TURYSTYCZNE

Oferta:

Zajęcia odbywające się w wiosce dostosowane są do wieku i umiejętności uczestników. Ze względu na warunki pogodowe ich scenariusz może być zmieniony [pacowa-chata.pl/].

- ➔ Jak to dawniej było... – zajęcia, podczas których dzieci mogą zobaczyć, jak wyglądały kiedyś codzienne obowiązki, np. mielenie na żarnach, pranie na tarze, prasowanie starym żelazkiem, ważenie na beźmianie.
- ➔ Warsztaty tkackie – tkanie na bardku bransoletki z muliny (dla dzieci i młodzieży ze szkoły podstawowej), a także pokaz tkania na krosnach (fot. 1.1)
- ➔ Wypiek podpłomyków na piecu, tak jak to robiły nasze prababce i babcie (fot. 1.2)
- ➔ Malowanie gotowych form gipsowych (np. obrazki, zwierzątka, serduszka) – wykonane prace dzieci będą mogły zabrać ze sobą.
- ➔ Warsztaty „Laleczki z chusteczki” dla dzieci.
- ➔ Mała Galeria Królów Polskich (tablice z portretami królów), gdzie goście dowiadują się ciekawostek i anegdot o królach (fot. 1.3)
- ➔ Poszukiwanie skarbów z wykorzystaniem wykrywacza metali.
- ➔ Szlacheckie pojedynki na miecze z pianki oraz szkolenie puszkarzy „O armacie XVII w.” dla starszych uczniów szkoły podstawowej.
- ➔ Profesjonalne stanowisko łucznicze.

Fot. 1.1. Tkanina utkana na krosnie podczas warsztatów tkackich. Fot. Barbara Pac

Fot. 1.2. Wypiek podpłomyków na piecu. Fot. Barbara Pac

Fot. 1.3. Mała Galeria Królów Polskich. Fot. Barbara Pac

- ➔ Nauka tańca historycznego dworskiego lub ludowego z XVI–XVII w. dla starszych uczniów szkoły podstawowej.
- ➔ Zabawy na świeżym powietrzu, np. deskochody, przeciąganie liny, równoważnia, rzut podkową do kosza, szczudła.
- ➔ Zabawa z animacją na placu zabaw „Dwie Wieże”, teatryk dla przedszkolaków.
- ➔ Stroje szlacheckie – możliwość robienia zdjęć w szlacheckiej czapce, żupanie, sukni.
- ➔ Zakup pamiątek, np. pamiątkowej monety z Pacowej Chaty.

Dodatkowo wioska oferuje **miejsce noclegowe w spichlerzu** (fot. 1.4.), który jest zaadaptowany na pokój mieszkalny i wyposażony w dwa łóżka jednoosobowe z możliwością dostawienia dwóch kolejnych. W osobnym budynku – kolejnym spichlerzu – mieszczą się toaleta damska i męska oraz prysznic i sauna.

Fot. 1.4. Nocleg w gospodarstwie agroturystycznym Pacowa Chata (w spichlerzu). Fot. Barbara Pac

Fot. 1.5. Muzeum historyczno-etnograficzne Pacowa Chata. Fot. Natalia Korcz

Do dyspozycji turystów jest również plac zabaw dla dzieci, mała wiata, miejsce na ognisko, małe boisko do gry w piłkę nożną, kuchnia wyposażona w podstawowe naczynia, lodówkę, kuchenkę elektryczną. Goście mogą przygotowywać posiłki samodzielnie lub zamówić w gospodarstwie.

Kolejną atrakcją wioski jest **muzeum historyczno-etnograficzne** (fot 1.5). Zgromadzone w muzeum eksponaty są efektem wieloletnich poszukiwań oraz pasji Tomasza Paca [pacowa-chata.pl/].

Kontakt:

Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata

 ul. Krypno Wielkie 119, 19-111 Krypno

Tomasz Pac: tomaszpac1@wp.pl

 +48 533 227 704

Barbara Pac: barbarapac@wp.pl

 +48 510 509 030

 pacowa-chata.pl

Oprócz wizyty w wiosce tematycznej warto odwiedzić inne atrakcje w okolicy, które wzbogacą wrażenia z pobytu (rys. 1.1).

INNE ATRAKCJE

SPOTKANIE Z REGIONALISTAMI – JERZYM RAJECKIM

I BARBARĄ GORALCZUK

Będąc na Podlasiu, warto umówić się na spotkanie z takimi osobowościami jak Jerzy Rajecki i Barbara Goralczuk (fot. 1.6).

Jerzy Rajecki jest miejscowym regionalistą, bardzo sprawnym w swoim rzemiośle, który za pomocą aparatu fotograficznego pokazuje wielokulturowość niezwykłego regionu Polski, jakim jest

Fot. 1.6. Jerzy Rajecki i Barbara Goralczuk ze swoimi książkami. Fot. Natalia Korcz

Podlasie. Jest mieszkańcem Białegostoku, urodzonym w Hajnówce, który fotografią pasjonuje się od 2009 r. Bez wątpienia dokumentacja fotograficzna Jerzego Rajeckiego zachęci Państwa do poznania malowniczych, nieznanych i niedocenianych obszarów Podlasia. W swym dorobku Jerzy Rajecki posiada przewodniki turystyczne oraz albumy fotograficzne, m.in. „Klimaty Podlasia. Wielokulturowość”, „Klimaty Podlasia. Przewodnik po Krainie Otwartych Okiennic”, kalendarz „Klimaty Podlasia 2023” czy album „Klimaty Podlasia. Fotografia”. Pan Jerzy swoją pasją dzieli się również poprzez media społecznościowe.

Na stronie Klimaty Podlasia na portalu Facebook, którą śledzi ponad 145 tys. osób, pasjonat dzieli się swoimi aktualnymi pracami (rys. 1.3). Dodatkowo pan Jerzy przekazuje swoją wiedzę o terenach Podlasia jako przewodnik turystyczny.

Rys. 1.3. Strona Klimaty Podlasia na portalu Facebook. Źródło: <https://www.facebook.com/Klimaty-Podlasia-710595632710041>

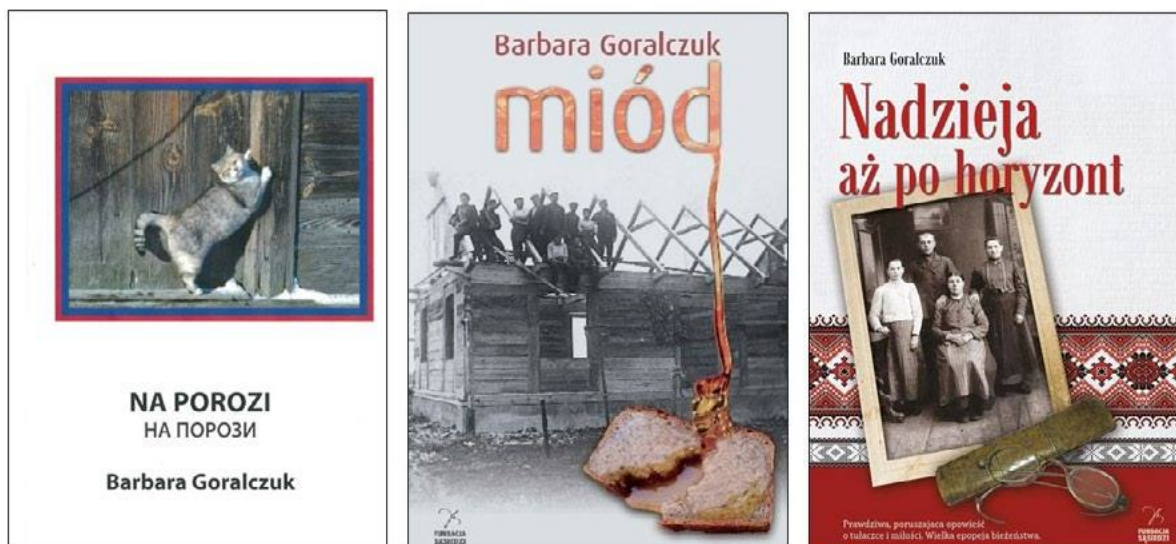
Kontakt:

Jerzy Rajecki – regionalista, fotograf

 +48 664 138 418

 [Klimaty-Podlasia](#)

Pasjonatów oraz miłośników pięknej, krajowej literatury zachęcamy do zapoznania się z książkami Barbary Goralczuk, która urodziła się we wsi Mokre, niedaleko Bielska Podlaskiego, gdzie obecnie mieszka. Studiowała filologię rosyjską na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jest autorką wspomnianych książek, takich jak: „Miód”, „Nadzieja aż po horyzont” czy „Na porozi” (rys. 1.4), pisanych zarówno w języku

Rys. 1.4. Publikacje Barbary Goralczuk. Źródło: archiwum prywatne Barbary Goralczuk

polskim, jak i białoruskim. W 2017 r. otrzymała wyróżnienie w konkursie poezji miłosnej im. Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej w Katowicach. Oprócz wspaniałej twórczości literackiej pani Barbara turystom oferuje również lokalne produkty kulinarne i zielarskie.

Kontakt:

Barbara Goralczuk

CENTRUM TERAPII LASEM – KATARZYNA SIMONIENKO

Doktor nauk medycznych Katarzyna Simonienko jest z zawodu psychiatrą specjalizującym się w leczeniu zaburzeń lękowych i depresyjnych, bezsenności, wypalenia zawodowego, PTSD, zaburzeń z zakresu ekopsychiatrii (lęk klimatyczny, depresja klimatyczna, wypalenie aktywizmem). W wolnych chwilach jest certyfikowanym przewodnikiem Białowieskiego Parku Narodowego oraz kąpieli leśnych (fot. 1.7). Pani Katarzyna jest autorką trzech książek dotyczących korzystnego wpływu lasu na nasze zdrowie: „Lasoterapia”, „Nerwy w las” oraz „Terapia lasem w badaniach i praktyce” (rys. 1.5). Założyła pierwsze w Polsce Centrum Terapii Lasem, w ramach którego prowadzi badania naukowe, współpracując naukowo z jednostkami badawczymi w kraju i za granicą, np. Uniwersytetem Medycznym w Białymstoku czy Royal Society of Canada,

Rys. 1.5. Publikacje Katarzyny Simonienko. Źródło: <https://www.forest-therapy.pl/>

oraz z placówkami edukacyjnymi – leśne przedszkole i szkoła „Puszczyk” w Białymstoku. Jest felietonistką Newsweek Psychologia – „Felieton prosto z lasu”.

W ofercie Centrum Terapii Lasem są zajęcia dostosowywane indywidualnie do wieku, umiejętności i sprawności ruchowej uczestników. Wyjścia w teren z przewodnikiem muszą być wcześniej zaplanowane, zarówno jeśli chodzi o usługi przewodnicze po Puszczy Białowieskiej, jak i zajęcia z terapii leśnej. Oferta dotyczy turystów indywidualnych oraz grupowych.

Kontakt:

Centrum Terapii Lasem

- +48 693 705 013
- k_simonienko@wp.pl
- [terapialasem](https://www.facebook.com/terapialasem)
- [forest-therapy.pl](https://www.forest-therapy.pl)

Fot. 1.7. Katarzyna Simonienko.
Fot. Natalia Korcz

CIEKAWOSTKI

Kąpiel leśna to określenie wywodzące się z japońskiego nowożytnego terminu *shinrin-yoku*, który oznacza zanurzenie się w atmosferę lasu, praktykę uważnego bycia w nim i czerpania z tego miejsca wszystkimi zmysłami.

Terapia lasem (medycyna lasu) to praktyka kąpeli leśnych, która jest poparta dowodami naukowymi z zakresu tzw. *evidence based medicine*. Kładzie nacisk na przebadane mechanizmy, które prowadzą do dobrostanu osiąganego poprzez kontakt ze środowiskiem leśnym [www.forest-therapy.pl].

CERKIEW PW. OPIEKI MATKI BOŻEJ W BIELSKU PODLASKIM

Podczas wizyty w Pacowej Chacie warto zwiedzić prawosławną cerkiew parafialną pw. Opieki Matki Bożej w Bielsku Podlaskim (fot. 1.8). Należy ona do dekanatu Bielsk Podlaski diecezji warszawsko-bielskiej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Cerkiew została zaprojektowana przez Jerzego Uścińowicza – lokalnego architekta, doktora habilitowanego nauk technicznych, profesora nadzwyczajnego Wydziału Architektury Politechniki Białostockiej. Prace budowlane rozpoczęto 1 sierpnia 1999 r. Kamień węgielny wmurowano 14 października 1999 r. Cerkiew została poświęcona 24 maja 2010 r. przez metropolitę Sawę. Jej wnętrze pokryte jest freskami przedstawiającymi Jezusa Chrystusa, Matkę Bożą oraz świętych Starego i Nowego Testamentu.

Kontakt:

Cerkiew pw. Opieki Matki Bożej w Bielsku Podlaskim

 ul. Władysława Stanisława Reymonta 6,
17-100 Bielsk Podlaski

 [ParafiaPokrowska](#)

Fot. 1.8. Cerkiew pw. Opieki Matki Bożej w Bielsku Podlaskim. Fot. Ryszarda Bernacka

Polecane miejsca noclegowe

Żwirowa Góra – Domki nad Narwią

- Góra 39a, 19-111 Krypno Kościelne
- +48 514 689 313
- wczasynapodlasiu.pl

Przystanek Tykocin

- Choroszczańska 25, 16-080 Tykocin
- +48 513 775 750
- przystanektykocin.pl

Kurnik Polski

- Kolonia, Nowe Miasto 10, 16-080 Tykocin
- +48 601 955 795
- noclegitykocin.pl

Polecane miejsca gastronomiczne

Ręce w Mące

- Krypno Wielkie 7, 19-111 Krypno Wielkie
- +48 663 453 247

Alumnat Restauracja i Noclegi

- Poświęta 1, 16-080 Tykocin
- +48 600 941 351

Garden Bar

- ul. Goniądzka 2, 19-120 Knyszyn
- +48 515 150 808

2

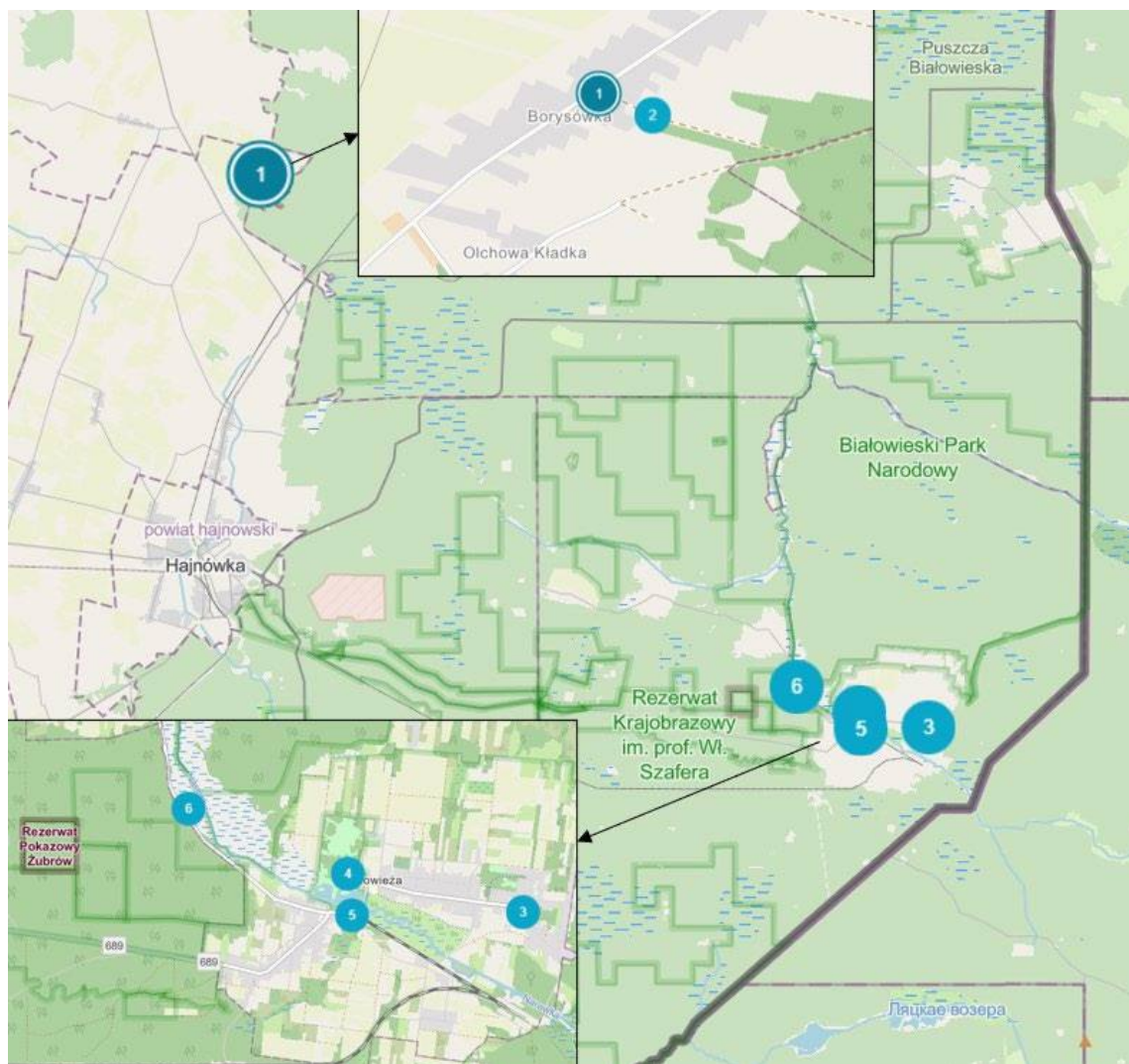
Borysówka – Wieś Drewniana

Borysówka to wieś położona w województwie podlaskim, w powiecie hajnowskim, w gminie Hajnówka. Miejscowość powstała w latach 1789–1800. W 1811 r. było tu 31 domów. Nazwa wsi pochodzi od imienia jej założyciela Borysa. We wsi rosną liczne i okazałe lipy, na których żyją sowy, stąd też gra słów Bory-sówka.

Wioska tematyczna powstała dzięki Fundacji Inicjatyw Rozwojowych i Edukacyjnych, która w regionie prowadziła projekt tworzenia

Rys. 2.1. Logo Wsi Drewnianej.
Źródło: <https://www.facebook.com>

Rys. 2.2. Mapa atrakcji we Wsi Drewnianej. 1. Maciejukowa Zagroda, 2. Ścieżka dydaktyczna Szlak Drewnianych Zawodów, 3. Drewnutnia – sklep z wyrobami z drewna, 4. Ośrodek Edukacji Przyrodniczej Białowieżskiego Parku Narodowego, 5. Stacja Białowieża Pałac, 6. Punkt obserwacyjny orlika krzykliwego w Puszczy Białowieżskiej. *Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski*

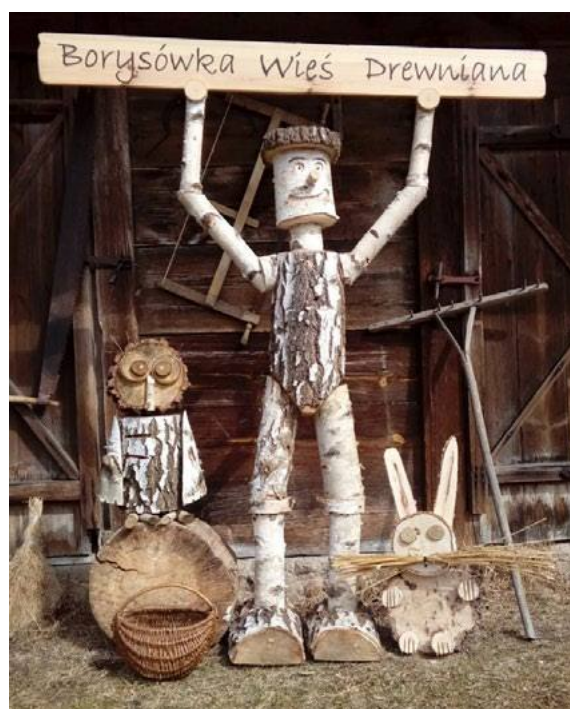
Fot. 2.1. Świetlica wiejska w Borysówce. Fot. Mirosław Maciejuk

wiosek tematycznych z regionu Puszczy Białowieskiej. W Gminnym Centrum Kultury w Dubinach 22 czerwca 2016 r. odbyło się seminarium inaugurujące projekt „Aktywizacja mieszkańców wokół zasobów własnej wsi sposobem na rozwój przedsiębiorczości społecznej na terenach wiejskich”.

Wieś Drewniana (rys. 2.1) to wioska tematyczna z regionu Puszczy Białowieskiej propagująca ideę turystyki poznawczej i zrównoważonej (fot. 2.1, 2.2). Poprzez edukację i zabawę goście mogą poznać to, co w tu-tejszej kulturze i tradycji jest najważniejsze. Przyświeca jej hasło:

Borysówka Wieś Drewniana – Przygoda z nami niezapomniana!

Uważa się, że podlaskie wsie mają duszę i można dużo o nich opowiadać. Borysówka to jedna ze wsi na Podlasiu, która oprócz charakterystycznej drewnianej architektury (fot. 2.1–2.4) prezentuje także dawne zawody związane z drewnem.

Fot. 2.2. Drewniane witacze w wiosce tematycznej w Borysówce. Fot. Mirosław Maciejuk

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Aby bliżej zapoznać się z tematem, warto wziąć udział w wycieczce po wsi Borysówka ścieżką dydaktyczną Szlak Drewnianych Zawodów z przewodnikiem Mirosławem Maciejukiem – gospodarzem wioski tematycznej. Na ścieżce można zobaczyć tablice z opisem zawodów: bednarz, drwał, kołodziej, snycerz, tracz (fot. 2.3). Kolejny punkt wycieczki to zwiedzanie Maciejukowego „siedliska” (fot. 2.4) i powrót do dawnych czasów. W Zagrodzie można zobaczyć, jak kiedyś mieszkano, i samemu spróbować prac w gospodarstwie, np. tkania na krosnach (fot. 2.5), prania na tarze i w pralce Frani, cięcia drewna, pieczenia placków. Przy okazji dobrej zabawy zwiedzający mogą skosztować smakołyków regionalnej kuchni.

Turyści indywidualni mogą zwiedzić ścieżkę dydaktyczną Szlak Drewnianych Zawodów i, po wcześniejszym uzgodnieniu telefonicznym, Maciejukową Zagrodę. Oferta wioski jest skierowana także do grup zorganizowanych – od malucha do seniora (10–40 osób). Czas pobytu wynosi ok. 3–4 godziny.

Fot. 2.3. Ścieżka dydaktyczna Szlak Drewnianych Zawodów z przewodnikiem Mirosławem Maciejukiem.
Fot. Natalia Korcz

Fot. 2.4. Maciejukowa Zagroda – stary drewniany dom we wsi Borysówka, w którym odbywają się zajęcia oraz warsztaty edukacyjne. Fot. Natalia Korcz

Fot. 2.5. Nauka tkania na krośnie – warsztaty dla dzieci. Fot. Natalia Korcz

Oprócz zwiedzania **Wieś Drewniana** w Borysówce oferuje grupom:

- ➔ Warsztaty kulinarne i wypiek tradycyjnych, regionalnych „ciasteczek Drewniaka”, które są wyciskane ręczną maszynką (fot. 2.6).

Fot. 2.6. Warsztaty kulinarne i rękodzielnicze. Fot. Mirosław Maciejuk

Fot. 2.7. Warsztaty artystyczne dla dzieci z wykorzystaniem różnych gatunków drewna.
Fot. Natalia Korcz

- ➔ Warsztaty „Drewniany artysta – każdy może odkryć swój talent” – do wyboru: malowanie na drewnie, decoupage, obrazy z drewna. Pięknie udekorowane prace uczestnicy zabierają ze sobą (fot. 2.7).
- ➔ „Drewniana olimpiada”, czyli gry i zabawy integracyjne, w których wykorzystuje się naturalne, proste drewniane przyrządy (fot. 2.8). Podczas zajęć gospodarze uczą też, jak po usłojeniu i korze rozpoznać gatunki drewna.
- ➔ Wspólne ognisko po zajęciach.

Fot. 2.8. Gra wykonana z drewna.
Fot. Mirosław Maciejuk

Kontakt:

Mirosław Maciejuk

- ☎ +48 602 282 083, +48 604 121 972
- ✉ borysowkadrewnianawies@gmail.com
- 📘 Borysówka – Wieś Drewniana

Oprócz zwiedzania Wsi Drewnianej warto zapoznać się z okolicznymi atrakcjami, również związanymi z drewnem (rys. 2.2).

INNE ATRAKCJE

DREWUTNIA

Aby dokładniej poznać zdobnictwo architektoniczne Podlasia oraz zobaczyć, jak – na wiele różnorodnych sposobów – można wykorzystać drewno, zapraszamy do Białowieży, a konkretnie do DREWUTNIA (fot. 2.9). Jest to miejsce, w którym zakupić można pamiątki regionalne, różnego rodzaju zabawki z naturalnych materiałów, drobne upominki, jak również designerskie, ręcznie robione elementy drewniane do wyposażenia wnętrz. DREWUTNIĘ prowadzi małżeństwo Katarzyna oraz Przemysław Szumowie. Pani Katarzyna zajmuje się drobnym rękodziełem – w jej sklepie można kupić piękną, naturalną, ręcznie robioną biżuterię, różnorodne ozdoby, misy, stojaki na wina itp. Natomiast pan Przemysław to artysta, który fach zdobył od wcześniejszych pokoleń – swojego ojca oraz dziadka. Zajmuje się artystycznym zdobnictwem domów i wyrobem drewnianych konstrukcji.

Kontakt:

Fanera Podlaska

Pracownia Sklejki Katarzyna Szuma

 ul. Stoczek 210, 17-230 Białowieża

 +48 515 407 299

Szuma Desing Przemysław Szuma

 ul. Stoczek 210, 17-230 Białowieża

 +48 515 407 299, +48 507 062 068

Fot. 2.9. Wnętrze sklepu DREWUTNIA.

Fot. Natalia Korcz

OŚRODEK EDUKACJI PRZYRODNICZEJ BIAŁOWIESKIEGO PARKU NARODOWEGO

Będąc w Białowieży, warto odwiedzić Ośrodek Edukacji Przyrodniczej Białowieskiego Parku Narodowego im. prof. J.J. Karpińskiego – pierwszego dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego, popularyzatora wiedzy o puszczy, wizjonera edukacji ekologicznej. Dzięki swojej lokalizacji dworek jest uwieczniany na fotografiach oraz stanowi natchnienie dla wielu artystów (fot. 2.10).

Fot. 2.10. Ośrodek Edukacji Przyrodniczej Białowieskiego Parku Narodowego i Park Pałacowy w Białowieży. Fot. Natalia Korcz

Oferta: Ośrodek organizuje wiele różnorodnych wykładów tematycznych z prezentacjami multimedialnymi oraz warsztaty realizowane w terenie i w obiektach Białowieskiego PN. Tematyka zajęć dotyczy walorów przyrodniczo-kulturowych parku oraz różnorodności biologicznej całej puszczy.

Lokalizacja samego ośrodka obok Parku Pałacowego w Białowieży zachęca do długich spacerów w otoczeniu pięknej przyrody oraz architektury regionalnej Podlasia. Park

Pałacowy został założony pod koniec XIX w. wokół myśliwskiej rezydencji carów Rosji. Głównym obiektem tej rezydencji był pałac, który spłonął w 1944 r. Ocalała tylko jedna z bram wjazdowych do pałacu, tzw. brama kuchenna. Zachował się także towarzyszący pałacowi zespół budynków. Park został zaprojektowany w stylu angielskim przez Waleriana Kronenberga.

Kontakt:

Ośrodek Edukacji Przyrodniczej

- Park Pałacowy 11, 17-230 Białowieża
- +48 85 682 97 33, +48 85 682 97 00
- bnp@bnp.com.pl
- bpn.com.pl
- bialowieskipn

STACJA BIAŁOWIEŻA PAŁAC

Stacja Białowieża Pałac (fot. 2.11) została zbudowana w 1897 r., aby ułatwić carowi Mikołajowi II podróż na polowania do Puszczy Białowieskiej wraz z rodziną. Wcześniej, w 1894 r., car Aleksander II polecił wybudować w Białowieży pałac. Stacja powstała w cztery miesiące. Początkowo była zarówno dworcem towarowym, jak i osobowym, ale z czasem utworzono przystanek Białowieża Towarowa. Drewniane pawilony z XIX w. zostały zniszczone w czasie II wojny światowej. W latach siedemdziesiątych XX w. została wybudowana w tym miejscu stacja w stylu modernistycznym, którą z czasem

Fot. 2.11. Stacja Białowieża Pałac. Fot. Natalia Korcz

opuszczono, a po 1994 r. uległa ona zniszczeniu. W latach 2014–2015 odbudowano ją w oryginalnym stylu, z drewna. Obecnie dworzec jest krótszy i odwrócony w drugą stronę [białowieza-palac].

Wokół stacji rośnie ponad sto różnorodnych gatunków roślin. Piękne kwiatowe alejki zachęcają do spacerów, ale również do tego, aby usiąść i odpocząć. Dodatkowo wzdłuż stacji biegnie Aleja Gwiazd Puszczy Białowieskiej (fot. 2.12), w której znajdują się figury rodzimych owadów i zwierząt charakterystycznych dla puszczy. Obecnie na stacji znaj-

Fot. 2.12. Figury zwierząt w Alei Gwiazd Puszczy Białowieskiej. Fot. Natalia Korcz

duje się również mała kawiarnia.

Kontakt:

Stacja Białowieża Pałac

 ul. Kolejowa, 17-230 Białowieża

 +48 782 582 394

PUNKT OBSERWACYJNY ORLIKA KRZYKLIWEGO W PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ

Po drodze z Hajnówki do Białowieży znajduje się bardzo ciekawe miejsce, do którego warto przyjechać podczas odkrywania zakątków Puszczy Białowieskiej. Mowa o punkcie obserwacyjnym orlika krzykliwego (fot. 2.13), czyli wieży o wysokości kilkunastu metrów. Wzdłuż rzeki Narewka występują pełne życia tereny podmokłe, a na licznych podmokłych łąkach można obserwować dziką przyrodę o każdej porze roku.

Z tego miejsca łatwo jest dotrzeć na wiele tras edukacyjnych w Puszczy Białowieskiej. Warto zobaczyć ścieżki edukacyjne Szlak Dębów Królewskich czy Żebra Żubra (fot. 2.14).

Fot. 2.13. Punkt obserwacyjny orlika krzykliwego w Puszczy Białowieskiej. Fot. Natalia Korcz

Fot. 2.14. Kierunkowskazy przy punkcie obserwacyjnym orlika krzykliwego w Puszczy Białowieskiej. Fot. Natalia Korcz

Polecane miejsca noclegowe

Białowieskie Stowarzyszenie Agroturystyczne „Żubr”

 ul. Sportowa 1, Białowieża

 +48 607 319 760

 agrobialowieza.pl

Stowarzyszenie Agroturystyczne „Puszcza Białowieska”

 ul. Mickiewicza 50, Narewka

 +48 85 685 60 97

 agrokwatera.eu

Agroturystyka Leśny Gród

 Sawiny Gród 60, gm. Hajnówka

 +48 575 201 801

 [lesnygrad](https://www.facebook.com/lesnygrad)

Gospodarstwo agroturystyczne Mera

 ul. Tropinka 50, Białowieża

 +48 505 125 292

Polecane miejsca gastronomiczne

Smaki Podlasia

 ul. Wierobieja 21, Hajnówka

 +48 85 876 74 00

Babushka Bistro

 ul. 3 Maja 59k, Hajnówka

 ul. Kolejowa 1, Białowieża

 +48 535 007 127

Kawiarenka na Stacji Białowieża Pałac

 ul. Kolejowa 1a, Białowieża

 +48 85 681 21 17

Restauracja Carska

 Stacja Towarowa 4, Białowieża

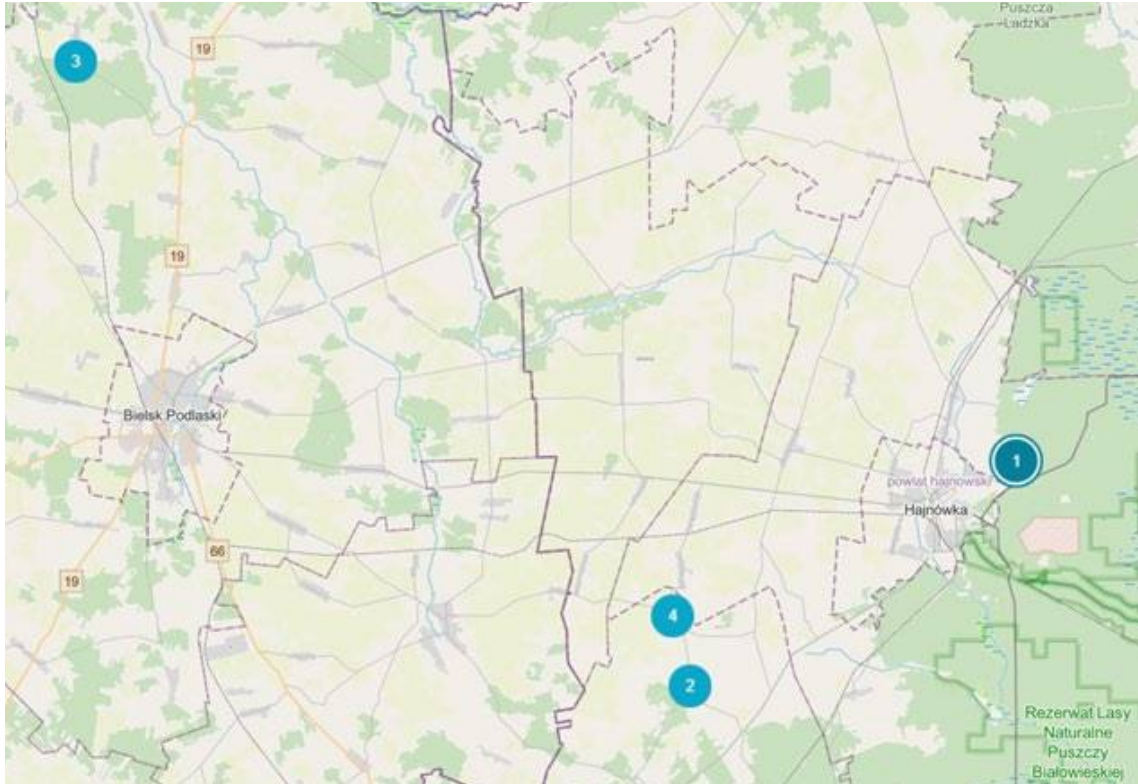
 +48 85 681 21 19

Lipiny – Wioska Bulwy

Lipiny jest to wieś położona w województwie podlaskim, w powiecie hajnowskim, w gminie Hajnówka. W czasie II wojny światowej została zniszczona przez wojska niemieckie – ludność przesiedlono, a wieś prawie całkowicie spalono. Obecnie zamieszkują ją mieszkańcy o różnych wyznaniach (wierni prawosławni oraz wierni kościoła rzymskokatolickiego).

Wioska tematyczna Wioska Bulwy powstała w 2016 r. w ramach projektu „Aktywizacja mieszkańców wokół zasobów własnej wsi sposobem na rozwój przedsiębiorczości społecznej na terenach wiejskich”, który był współfinansowany w ramach programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich FIO 2016, a realizowany przez Fundację Inicjatyw Rozwojowych i Edukacyjnych w partnerstwie z gminą Hajnówka. W tworzenie wioski zaangażowane są trzy osoby: Katarzyna Jakubowska, Ludmiła Misiejuk oraz Małgorzata Dobosz.

Motto wioski brzmi: **Lipiny to wioska taka, co nade wszystko kocha ziemniaka!**

Rys. 3.1. Mapa atrakcji w Wiosce Bulwy. 1. Wioska tematyczna Wioska Bulwy (światlica), 2. Domek na Podlasiu, 3. Wieś Plutycze, 4. Cerkiew pod wezwaniem św. Anny w Starym Korninie. Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

ATRAKcje TURYSTYCZNE

Ziemniak w Lipinach jest symbolem przyjaźni. Od 2011 r. we wsi organizowana jest cykliczna impreza – Bulwafest – której motywem przewodnim jest to warzywo. Dzięki wykorzystaniu ziemniaków jako tradycyjnych składników w różnych daniach wioska promuje tradycyjną kuchnię tego regionu. Do najbardziej charakterystycznych potraw należą: babka ziemniaczana, kiszka ziemniaczana, hopa (babka ziemniaczana z dodatkiem kaszy).

Zajęcia w ramach oferty wioski odbywają się w świetlicy (fot. 3.1), która jest dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Tematyka i stopień trudności warsztatów są dopasowane do możliwości uczestników.

Oferta dla grup szkolnych i przedszkolnych (fot. 3.2) [wioska-tematyczna.pl].

- ➔ Pakiet „Pierwsza przygoda z ziemniakiem”:
 - ◆ warsztaty kulinarne „Zamieszany ziemniak”,
 - ◆ warsztaty artystyczne „Bulwoludki”,
 - ◆ fotobulwa – ścianka do zdjęć.

Fot. 3.1. Świetlica wiejska, w której organizowane są warsztaty oraz zajęcia edukacyjne. Fot. Natalia Korcz

Fot. 3.2. Warsztaty edukacyjne dla dzieci. Fot. Małgorzata Dobosz

- ➔ Pakiet „Druza przygoda z ziemniakiem”:
 - ◆ warsztaty kulinarne „Babka, czyli nie tylko rodzina”,
 - ◆ warsztaty artystyczne „Bulwastemple”.
- ➔ Pakiet „Trzecia przygoda z ziemniakiem”:
 - ◆ warsztaty kulinarne „Zakręcona bulwa”,
 - ◆ warsztaty artystyczne „Kukiełki bulbełki”.

W programie każdego pakietu jest „bulwapiada”, czyli animowane gry i zabawy oraz drobny poczęstunek, a w menu ziemniaczane bezy i herbata lipowa.

Warsztaty mogą być również przeznaczone dla osób dorosłych (fot. 3.3).

W skład oferty dla turystów indywidualnych wchodzi:

- ➔ quest „50 twarzy ziemniaka” – edukacyjna gra terenowa,
- ➔ Geocaching – gra terenowa przy użyciu narzędzia GPS,
- ➔ sklepik z pamiątkami,
- ➔ możliwość zorganizowania ogniska: pieczenie kiełbasek i ziemniaków.

Kontakt:

Stowarzyszenie „Krynica”

- 🏠 Lipiny 46a, 17-200 Hajnówka
- ☎ +48 508 068 675, +48 608 172 110
- ✉ wioskabalwy@wp.pl

Oprócz zwiedzania Wioski Bulwy warto zapoznać się z okolicznymi atrakcjami (rys. 3.1).

Fot. 3.3. Warsztaty edukacyjne dla turystów z Litwy. Fot. Małgorzata Dobosz

INNE ATRAKCJE

DOMEK NA PODLASIU

Fot. 3.4. Agroturystyka Domek na Podlasiu. Fot. Aneta Kozłowska

Domek na Podlasiu znajduje się we wsi Koryciski w gminie Dubicze Cerkiewne. To dom z 1934 r. budowany tradycyjnie wg kultury wschodniej – szczytami do drogi. Zdobiony tradycyjnymi nadokiennikami wycinanymi w drewnie (fot. 3.4).

Dom został odrestaurowany i przeszedł generalny remont w 2019 r. Łączy nowoczesność z tradycją i zachowuje jak najwięcej elementów z dawnych czasów. W Domku zainstalowano ogrzewanie podłogowe, ale zostawiono również stare piece kaflowe, które sprawnie działają. Dzięki temu w zimie goście mogą ogrzać plecy przy ciepłym piecu i odczuć, jak długo utrzymuje temperaturę. W kuchni zostawiono również kuchnię węglową z dużym zapieckiem, na którym kiedyś spano, okrywając się w zimie skórą baraniami. To było najcieplejsze miejsce w domu. W kuchni znajduje się także sprawny piec chlebowy (pod zapieckiem) – to w nim, na liściach chrzanowych, były wypiekane tradycyjne chleby (fot. 3.5).

Fot. 3.5. Wnętrze Domku na Podlasiu. Fot. Aneta Kozłowska

Do domku została doprowadzona woda i kanalizacja. Na zewnątrz jest studnia z kółwrotkiem do wyciągania wody oraz sławojka. Zachowane zostały w pierwotnym kształcie również budynki gospodarcze z 1930 r., wykorzystywane do hodowli trzody chlewnej.

Kontakt:

Domek na Podlasiu

- Koryciski 20, 17-204 Dubicze Cerkiewne
- +48 509 092 452
- kontakt.domeknapodlasiu@gmail.com
- domeknapodlasiu.pl
- [domeknapodlasiu](https://www.facebook.com/domeknapodlasiu)

Wieś Koryciski była kiedyś wioską gospodarczą. Mieszkańcy zajmowali się uprawą ziemi. Były to małe gospodarstwa, a uprawy pozyskane z pól przeznaczano na użytek własny, w mniejszych ilościach – na wymianę towarów pomiędzy mieszkańcami. Nie prowadzono tu dużych gospodarstw. To mała, spokojna wieś. Niemniej swoim spokojem i pięknym krajobrazem rolniczych terenów oraz charakterystyczną architekturą zachęca do zwiedzania (fot. 3.6 i 3.7).

Fot. 3.6. Tradycyjne zdobione okiennice w domach we wsi Koryciski. Fot. Natalia Korcz

Fot. 3.7. Zachód słońca we wsi Koryciski. Fot. Natalia Korcz

Fot. 3.8. Wiatrak holender. Fot. Natalia Korcz

We wsi znajduje się zabytkowy wiatrak holender (fot. 3.8). Został on wybudowany w latach 1947–1948 przez jednego z mieszkańców – nazywanego „cudotwórcą z Korycisk” – Bazylego Iwacika, który nie posiadał wykształcenia budowniczego. Wiatrak służył nie tylko mieszkańcom wsi, lecz także gospodarzom z okolic, którzy przyjeżdżali, aby m.in. mielić ziarno w młynie. Wiatrak został w pełni odrestaurowany w 2013 r. przez Bazylego Iwacika (syna budowniczego) i teraz służy jako atrakcja wsi.

CIEKAWOSTKA

We wsi nie ma sklepu stacjonarnego, za to kilka razy w tygodniu przejeżdża przez nią sklep obwoźny. Samochód trąbi przez całą drogę i zatrzymuje się przed świetlicą wiejską. To informacja dla starszych mieszkańców, że „czas na zakupy” – dzięki temu mają dostęp do świeżych produktów. Wyjazd do sklepów jest dla większości z nich sporym utrudnieniem, chociażby ze względu na to, że przez Koryciski nie prowadzi żadna linia autobusowa.

WIEŚ PLUTYCZE

Plutycze to kolejna wieś, którą warto odwiedzić ze względu na charakterystyczne malownicze drewniane domy budowane szczytami do drogi (fot. 3.9). Jest to dawna wieś królewska w starostwie bielskim województwa podlaskiego, z 1795 r. [<https://pl.wikipedia.org/wiki/Plutycze>]. Szczególną uwagę zwraca zdobnictwo domów, w szczególności ich kolorowe elewacje, szczyty, narożniki i okiennice. Zdobnictwo drewniane chat wiejskich rozpoczęło się na przełomie XIX i XX w. Druga wojna światowa oraz przymusowa migracja ludności wiejskiej w głąb Rosji sprawiła, że część kultury dotyczącej bogatego zdobnictwa domów wróciła do kraju dopiero z emigrantami [Rajecki 2021, s. 23].

Fot. 3.9. Malownicze drewniane domy we wsi Plutycze. Fot. Natalia Korcz

Plutycze warto odwiedzić też z powodów innych niż architektura i piękna przyroda Doliny Górnej Narwi – mianowicie z uwagi na atmosferę i doskonałe położenie. Wieś leży w samym środku Podlasia i w ciągu 1–2 godzin można stąd dojechać do wszystkich najciekawszych miejsc w regionie, m.in. Białowieży, Puszczy Knyszyńskiej, Narwiańskiego i Biebrzańskiego Parku Narodowego czy Krainy Otwartych Okiennic. To także doskonała baza dla osób lubiących sport na otwartych przestrzeniach – rowerzystów, kajakarzy oraz miłośników lasów i grzybiarzy. W okolicy są także atrakcje dla dzieci – park linowy w Doktorcach, Ziołowy Zakątek, domek czarownicy w Orzeszkowie oraz kilka kąpielisk [miejscapolski.pl].

CIEKAWOSTKA

Jajka na Podlasiu kupuje się na kilogramy, a nie na sztuki. Kupując jajka u gospodyni, trzeba być świadomym, że zamiast 10 sztuk można dostać 10 kg.

CERKIEW POD WEZWANIEM ŚW. ANNY W STARYM KORNIŃCIE

Miłośnicy tradycyjnej architektury Podlasia powinni zwiedzić także parafię prawosławną św. Anny w Starym Korninie (fot. 3.10). Drewniana cerkiew została zbudowana w 1773 r. Jest to jedna z wielu malowniczych, kolorowych, bogato zdobionych cerkwi charakterystycznych dla Podlasia. Świątynia nazywana jest przez parafian małą cerkwią z powodu niedużej powierzchni użytkowej i nielicznych celebrowanych nabożeństw. Zabytek można oglądać tylko z zewnątrz, ponieważ cerkiew otwierana jest jedynie w czasie nabożeństw [zabytek.pl].

Fot. 3.10. Cerkiew pw. św. Anny w Starym Korninie. Fot. Natalia Korcz

Polecane miejsca noclegowe

Pensjonat Leśny Dworek

 ul. Armii Krajowej 54, 17-200 Hajnówka

 +48 602 633 040

 Restauracja Leśny Dworek – Hajnówka

Pokoje w miasteczku przy Puszczy Białowieskiej

- ul. Boczna 2, 17-200 Hajnówka
- +48 731 695 537
- noclegi-online.pl

Agroturystyka Leśny Gród

- Hajnówka 60, 17-200
- +48 575 201 801
- lesny-grod.mozello.com

Agroturystyka Przylesie

- Lipiny 34a, 17-200 Hajnówka
- +48 507 865 105
- przylesie-lipiny.pl

Polecane miejsca gastronomiczne**Jadalnia Indoor**

- ul. Lipowa 143C, 17-200 Hajnówka
- +48 792 694 859
- Jadalnia Indoor

Noclegi w Krainie Żubra

- ul. Warszawska 1B, 17-200 Hajnówka
- +48 501 357 684
- noclegihajnowka.pl

Zajazd Wrota Lasu

- ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 14, 17-200 Hajnówka
- +48 856 822 070
- wrotalasu.pl

Restauracja Leśniczanka

- ul. Armi Krajowej 26, 17-200 Hajnówka
- +48 604 611 347
- Leśniczanka Hajnówka

4

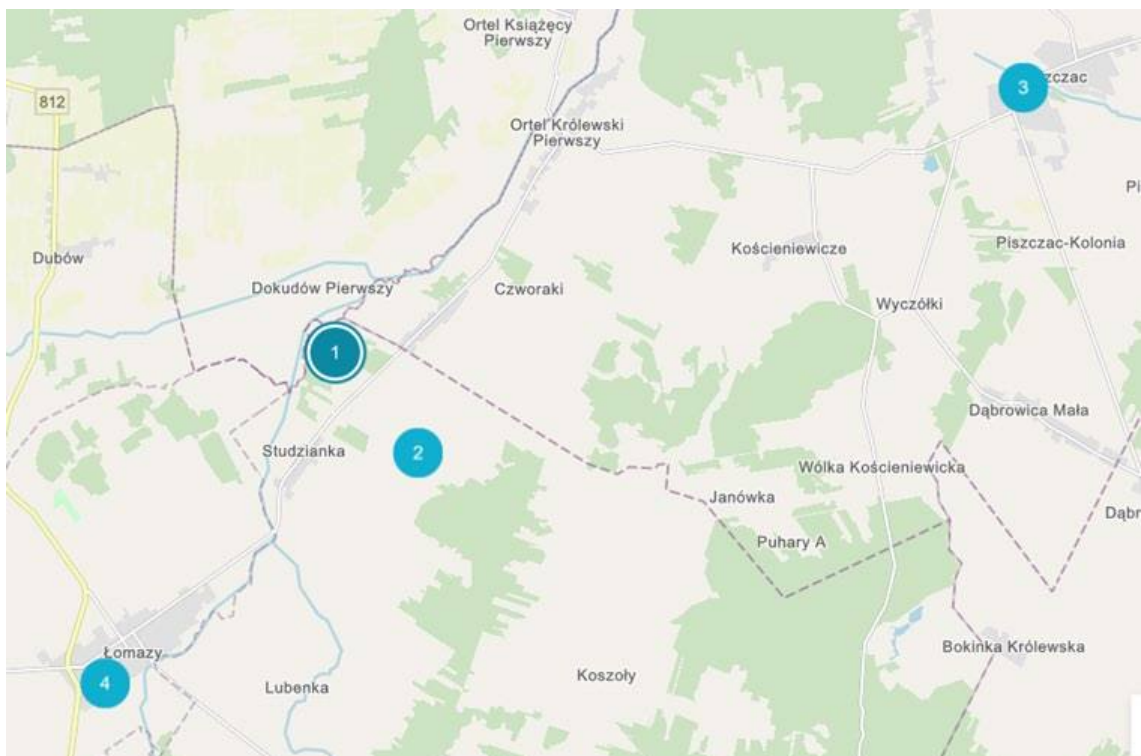
Studzianka – Dawna Osada Tatarska

Studzianka to wieś w gminie Łomazy w powiecie białskim, w województwie lubelskim. Wioska tematyczna Studzianka – Dawna Osada Tatarska powstała z inicjatywy Stowarzyszenia Rozwoju Miejscowości Studzianka. Podstawą jej powstania był pobyt Tatarów w Studziance od 1679 r., kiedy król Jan III Sobieski nadał im ziemię, do czasów przed II wojną światową.

Znanych jest kilka legend tłumaczących powstanie nazwy wsi.

Według jednej z nich prawdopodobnie pochodzi ona od stu dni, które mieszkańcy miejscowości musieli obowiązkowo odpracować na rzecz folwarku z dóbr królewskich w Koszozłach [studzianka.eu].

Inna legenda głosi, że wielki książę litewski Witold (1352–1430), wracając z dalekich wypraw wojennych, odpoczywał ze swym poczem w uroczysku zwanym Doliną, a w miejscu źródła, którego woda gasiła pragnienie ludzi i koni, utworzono studnię. Później powstała tu miejscowość, którą nazwano Studzienka, co z czasem przekształciło się w Studziankę. Do tej pory studnia (fot. 4.1) jest miejscem szczególnie ważnym dla mieszkańców wsi i znakiem graficznym towarzyszącym nazwie [studzianka.eu].

Rys. 4.1. Mapa atrakcji w Dawnej Osadzie Tatarskiej. 1. Mizar, 2. Muzeum Wsi Podlaskiej, 3. Rękodzieło Katarzyna Maliszewska, 4. Rzeźbiarz Marian Demczuk
Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

Kolejna legenda głosi, że król Polski obiecał dać jednemu z oficerów jazdy tatarskiej tyle ziemi, ile zdąży objechać konno w ciągu dnia. O zachodzie słońca, kiedy zmęczony jazdą oficer zatrzymał się pod lasem, znalazł źródło. Zaspokoił pragnienie i postanowił zamieszkać w pobliżu na stałe. Od studni, która powstała w miejscu źródła, nadano nazwę wsi – Studzianka [studzianka.eu].

Wieś Studzianka rozwijała się w XV w. przy szlaku komunikacyjno-handlowym, tzw. gościńcu – trakcie brzeskim lub królewskim z Krakowa do Wilna. W latach 1565–1587 była własnością Eustachego Wołłowicza, kanclerza wielkiego litewskiego [studzianka.eu].

Wojny ze Szwecją i Rosją zniszczyły wieś. Na wyludnionych terenach zaczęła osiedlać się ludność napływowa. Zanim pierwsi Tatarzy pojawili się we wsi, Hryć i Lewko Szenejkowie w 1672 r. kupili dwa młyny i dwie włóki (czyli w przeliczeniu na obecne jednostki ok. 40 ha) ziemi w Studziance i założyli istniejący do dziś folwark Szenejki. W 1679 r. król Jan III Sobieski nadał ziemię rotmistrzowi tatarskiemu Samuelowi Romanowskiemu oraz jego żonie Reginie z Kieńskich. Ziemię we wsi otrzymali także inni Tatarzy. Około 1679 r. we wsi założono mizar (cmentarz).

W 1808 r., jeszcze pod zaborem austriackim, Studzianka miała 265 mieszkańców i stały w niej 53 domy. W 1817 r. zbudowano drewniany meczet, który został spalony w 1915 r. przez Kozaków [studzianka.eu].

Tatarzy służyli m.in. w szwadronie tatarskim w armii napoleońskiej, walczyli z zaborcą rosyjskim w powstaniach listopadowym (1830–1831) i styczniowym (1863–1864), za co spotkali się z konfiskatą majątków, prześladowaniami i zsyłkami. Pod dowództwem płk. Macieja Tupalskiego stoczyli walkę z wojskami rosyjskimi w nocy z 22 na 23 stycznia 1863 r. pod Łomazami. Po powstaniu styczniowym, wskutek problemów finansowych, podziałów majątków i ich rozdrobnienia, wyzbyli się sporej części ziem [Węda 2020, s. 145–161].

W 1890 r. w gminie Lubenka, do której weszła Studzianka, mieszkało 46 Tatarów spośród 85 Tatarów w całym powiecie bialskim. Po I wojnie światowej (1918 r.) było to już tylko kilka rodzin [Panek 2020, s. 56]. W 1916 r. istniała w Studziance szkoła. Mieściła się w domu zamieszkałym kiedyś przez Romualda Bajrulewicza (1872–1912) [studzianka.eu].

Fot. 4.1. Studnia w Studziance.
Fot. Ryszarda Bernacka

Ostatni imam – Maciej Bajrulewicz (zm. 1921 r.), przekazał pod budowę nowej szkoły teren po spalonym w 1915 r. meczecie. W tym miejscu w 10. rocznicę odzyskania niepodległości (1928 r.) mieszkańcy ufundowali pomnik [studzianka.eu].

W czasie II wojny światowej (1939–1944) mieszkańcy Studzianki czynnie walczyli w szeregach powstańczych, m.in. Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich. W okolicy Studzianki od drugiej połowy 1941 r. ukrywali się uciekinierzy z obozów jenieckich. Za udzielanie im pomocy rozstrzelano 14 mieszkańców Studzianki, zaś kilku wywieziono do obozów koncentracyjnych. W 1942 r. doszło do zagłady łomaskich Żydów z niemieckiego obozu pracy w dawnym folwarku Szenejki. Żydzi byli zmuszani do kopania kanału od rzeki Zielawy do rzeki Żarnicy, rowów melioracyjnych w Szenejkach i okolicy, do budowania na Zielawie w Szenejkach mostu i tamy wodnej [studzianka.eu].

Po wyzwoleniu wsi 18 lipca 1944 r. Studzianka była siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej. Zbudowano we wsi nową szkołę, która funkcjonowała do 2016 r., a w latach 60. świetlicę i sklep [studzianka.eu].

W 2018 r. wójt gminy Łomazy wraz z Radą przekazali teren z budynkiem po szkole w użyczenie miejscowemu stowarzyszeniu. Znajduje się tutaj m.in. wystawa poświęcona tradycji tatarskiej w Studziance.

Lokalizację okolicznych atrakcji przedstawia mapa (rys. 4.1).

CIEKAWOSTKI

Nazwa Tatar znana jest od V w. i wzięła się od nazwy plemion mongolskich, a następnie tureckich. Plemiona te panowały w połowie Azji oraz Europie Wschodniej. Rozpad imperium mongolskiego doprowadził do powstania w jego zachodniej części kilku państw, w tym Złotej Ordy. To z tego państwa pochodzą przodkowie polskich Tatarów [Węda 2007, s. 17-29].

W XIV w. wielki książę litewski Witold chętnie przyjmował uciekinierów ze Złotej Ordy, którzy zasilali jego orszak wojskowy. W XVII w. Tatarzy byli żołnierzami króla Jana III Sobieskiego.

Przed rozbiorami w XVIII w. wioska Studzianka mogła liczyć nawet ok. 600 mieszkańców. Liczba Tatarów zamieszkujących Studziankę wraz z okolicznymi miejscowościami (Lebiedziew, Małaszewicze, Łomazy, Malowa Góra, Ortel Królewski) mogła sięgać ok. 900.

Tatarzy słynęli z wielodzietności, a siedmioro dzieci było normą [Panek 2020, s. 57; Węda 2017b, s. 241–256].

Sławni Polacy ze Studzianki:

- ➔ Teofil Kożuchowski (1909–1978) – rzeźbiarz i artysta ludowy. Jego prace można oglądać m.in. w Krakowie, Lublinie i Białej Podlaskiej.
- ➔ Bolesław Hornowski (1914–1983) – profesor, światowej sławy psycholog. Prawdopodobnie był potomkiem legionisty gen. Józefa Hornowskiego (1773–1817), urodzonego w Łomazach.
- ➔ Czesław Józefaciuk (1931–2006) – profesor, znany gleboznawca. Ze Studzianki pochodzili także lub byli z nią związani znani pedagodzy i działacze społeczni tacy jak: Piotr Bajrulewicz (1933–1983), Feliks Pirogowicz (1894–1961), Bogumił Pirogowicz (ur. 1944), Anna Remesz (1906–1981), Maria Pirogowicz (1902–1982) [studzianka.eu].

Kontakt:

Łukasz Węda – magister historii, aktywista, prezes Stowarzyszenia Rozwoju Miejscowości Studzianka, odznaczony odznaką honorową Zasłużony dla Kultury Polskiej

- Studzianka 42, 21-532 Łomazy
- +48 501 266 672
- stowarzyszeniestudzianka@tlen.pl
- studzianka.eu

Zobacz: [O Łukaszu Wędzie](#)

Jubileusz wydania 50. numeru kwartalnika *Echo Studzianki*

Tatarzy polscy – sezon 1, odc. 7 – Watan znaczy ojczyzna

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

MIZAR – CMENTARZ

Mizary zakładane były poza wsiami i osadami, na skrajach lasów czy wzniesieniach, w odróżnieniu od cmentarzy chrześcijańskich lokalizowanych w XVIII i XIX w. najczęściej koło kościołów. Mizary zakładano czasami też wokół meczetów. Z reguły każda parafia muzułmańska posiadała mizar. Był on bardzo ważnym składnikiem kultury materialnej i duchowej Tatarów, ponieważ mieli rozwinięty kult przodków oraz zmarłych [studzianka.eu/mizar].

Mizar w Studziance (fot. 4.2) powstał w I połowie XVIII w. – pierwotnie na terenie bagiennym na drugim końcu wsi, ale ze względu na kłopoty z grzebaniem zmarłych przeniesiono go na wzniesienie, bliżej centrum miejscowości, przy drodze. Cmentarz miał plan wieloboku, gdyż taka była tradycja islamska, i nie miał ogrodzenia, ponieważ muzułmanie wierzyli, że ludzie nie powinni się odgradzać od siebie. Otaczał go rów zabezpieczający przed podtopieniem [Węda 2017a, s. 115-129].

Fot. 4.2. Mizar w Studziance. Fot. Ryszarda Bernacka

Aktualnie jest jedno główne wejście na mizar, ale kiedyś były trzy. Mizar jako miejsce pochówku był czynny do II wojny światowej (1939 r.). Teraz jest zabytkiem z wyjątkową funkcją pochówku. W latach 2016–2018 przeprowadzono tu prace konserwatorskie i odczytano 300 nagrobków. Cmentarz tatarski w Studziance jest przykładem jednego z nielicznych zachowanych mizarów w kraju. Oprócz niego są jeszcze mizary w Lebiedziewie – Zastawku, Bohonikach, Kruszynianach i Warszawie [studzianka.eu].

Na miejscowym mizarze pochowanych jest wielu wybitnych żołnierzy – dowódców tatarskich, a także dziedziców, imamów (duchowni), sędziów pokoju, strażników celnych i tabaczników, radców, pisarzy czy zarządców ziemskich [studzianka.eu].

Groby są rozmieszczone w równoległych rzędach (saffy) na osi wschód–zachód, symbolicznie, tak jak ustawiają się wierni podczas modłów w meczecie [Kołodziejczyk 1998, Drozd i in. 1999, s. 87]. Mogiła jest ustawiona w kierunku Mekki. Czoło jej oznaczano większym kamieniem, zaś koniec małym [Kołodziejczyk 1998, Drozd i in. 1999, s. 88]. Zamożność rodziny zmarłego decydowała o wielkości nagrobka i o tym, czy stawiano szlifowane kamienie z ozdobną i staranną ornamentyką arabską (fot. 4.3), czy raczej nieociosane kamienie polne z napisami [Drozd i in. 1999, s. 73-88]. W I połowie XIX w. kamienie nagrobne zastąpiono kamieniami o starannej obróbce. Kamienie

Fot. 4.3. Kamień nagrobny na mizarze w Studziance. Fot. Natalia Korcz

lakierowano i umieszczano na nich charakterystyczne napisy drobnymi kapitalikami. W inskrypcjach (pisanych łaciną) z tego okresu zwykle nie było półksiężyców oraz arabskiej formuły wyznania wiary, ale też dużo grobów nie posiadało napisów [Drozd i in. 1999, s. 73-88]. Islam jako oznakę przynależności religijnej wybrał symbol półksiężycy i gwiazdy i taki też symbol z gwiazdą umieszczany był na grobach [Kołodziejczyk 1998, Drozd i in. 1999, s. 89]. Symbol półksiężycy pojawił się jako pamiątka objawienia Muhammeda, gdyż był świadkiem tego wydarzenia, podobnie jak gwiazdy [Kołodziejczyk 1998, Drozd i in. 1999, s.100]. Groby ozdabiano też tekstami w języku arabskim, wersetami z Koranu. Napisy z nazwiskami były pisane cyrylicą (w okresie zaborów), ale też w języku polskim. W inskrypcjach grobowych Tatarów pojawiają się informacje o stopniu wojskowym czy pełnionych funkcjach, np. sędziego, radcy, imama itp. [Konopacki 2010, s. 31].

Oferta dla turystów:

- ➔ mizar zwiedzać można samodzielnie lub z przewodnikiem tatarskim,
- ➔ oferowane są warsztaty genealogiczne i odczytywanie nagrobków na cmentarzu tatarskim.

Kontakt:

Łukasz Węda

 +48 501 266 672

 studzianka.eu/mizar

CIEKAWOSTKI

Śmierć w islamie to przejście do drugiego życia. Zmarły zostaje obmyty przy recytacji 36. sury Koranu i innych odpowiednich modlitw. Teksty modlitewne zapisane na zwojach białego papieru układa się na ciele, które następnie owija się w białe płótno (sawan) oraz w sukieny całun zielonego lub czarnego koloru. Pogrzeb zgodnie z rytuałem ma odbyć się dobę po śmierci. Najpierw ciało trafia do meczetu, w którym mają miejsce różne modlitwy, w tym tzw. deur, czyli modły za opuszczone przez zmarłego modlitwy i posty ramadanowe. Rytuał pogrzebowy nakazuje, aby zmarły został pochowany na prawym boku, a twarz miał zwróconą w kierunku Mekki. Imam symbolicznie wrzuca piasek do grobu, a po zasypaniu grobu zebrani dotykają kopca prawą ręką, żegnając się ze zmarłym. Żałoba trwa czterdzieści dni, podczas których w meczecie recytowany jest Koran. Tatarzy odwiedzają groby zmarłych i modlą się przy nich podczas świąt muzulmańskich, zwłaszcza przy okazji dwóch największych – bajramów. Nie zostawia się kwiatów czy lampek na grobach, natomiast najstarszy zwyczaj dotyczy przynoszenia tzw. sadogi, czyli obrzędowych produktów, które się spożywa w intencji zmarłych [dziedzictwo.ekai.pl/@mizar].

STRZELANIE Z ŁUKU TATARSKIEGO

Łuk do Europy trafił z Afryki. Najstarsze malowidła w jaskiniach, przedstawiające polujących łuczników, powstały 20 tys. lat temu. Poza strzelaniem łuk wykorzystywano do rozniecania ognia i wiercenia, służył też jako narzędzie tkackie oraz instrument muzyczny. Łuki tradycyjne są wykonane z jednego kawałka drewna. Łuk kompozytowy powstawał z kilku kawałków drewna, był wzmacniany ścięgami i kawałkami rogu, a całość scalał klej z kości i ścięgien. U praworęcznego łucznika kołczan wisiał po prawej stronie, łuk był w tzw. łubiu po lewej, a cały ten zestaw nazywano sajdakiem. W kołczanie przeciętnie mieściły się 24 strzały [**szlachetne łucznictwo**].

Typy łuków:

- ➔ łuk krótki,
- ➔ łuk refleksyjny – obok szabli był orężem przejętym przez Rzeczpospolitą ze Wschodu. W łuki była uzbrojona jazda pancerna, czyli formacja służąca do wspierania husarii,
- ➔ łuk prosty, tzw. angielski,
- ➔ łuk krymsko-tatarski,
- ➔ łuk bloczkowy,
- ➔ łuk sportowy,
- ➔ łuk myśliwski – przystosowany do strzelania na krótkim i średnim dystansie (ok. 30 m),
- ➔ łuk wyborowy – niebezpieczna broń na dalekie dystanse,
- ➔ łuk bojowy – specjalistyczna broń.

Oferta dla turystów:

- ➔ nauka strzelania z łuku (również dzieci),
- ➔ warsztaty łucznictwa tradycyjnego,
- ➔ turnieje łucznicze, np. Tatarski Turniej Rodzinny czy Tatarski Turniej Łuczniczy (uczestnicy strzelają trzema sposobami z odległości 20, 35 i 30 m),
- ➔ pokazy lokalnej grupy łuczniczej Tatarzynowie.

Kontakt:

Łukasz Węda

 +48 501 266 672

 studzianka.eu/lucznictwo

CIEKAWOSTKA

Jak strzelać techniką *string walking*?

W tej technice pióra i grot strzały działają jak muszka i szczerbinka, bardzo podobnie do działania łuków średniowiecznych. Podczas strzelania trzeba mieć na uwadze paradoks łuczника – strzała znajduje się po jednej lub drugiej stronie łuku, czyli jest skierowana nieco w bok i leci do celu ruchem wahadłowym, a nie prosto. Każda strzała z każdego łuku leci inaczej – należy je dobierać do siły naciągu oraz rodzaju łuku. Punkt odniesienia wyznacza się symbolicznym całowaniem cięciwy – przy naciąganiu cięciwy dotyka się nią kącika ust bądź policzka prawie w tym samym miejscu. Znalezienie odpowiedniego kąta celowania zwiększa prawdopodobieństwo trafienia blisko poprzedniego strzału. Strzały się nie dotyka, jest ona stabilna dzięki tzw. *nockowi*, czyli obejmie na cięciwie. Palce mogą mieć kontakt ze strzałą na majdanie. W niektórych łukach historycznych – pozbawionych wycięcia na strzałę – delikatnie przytrzymuje się ją palcem wskazującym, robiąc z niego półteczkę bądź przekrzywiając nieco łuk. Można też trzymać albo jeden palec nad i dwa pod strzałą, albo wszystkie trzy palce pod strzałą [naekranie.pl/artykuly/].

CIEKAWOSTKA

Jak strzelać z łuku refleksyjnego?

Instruktor Norberta Kopczyńskiego, pioniera łucznictwa konnego w Polsce i dwukrotnego mistrza świata w Korei: *[Wyobraź sobie] tunel, w którym będziesz strzelał. A teraz wyobraź sobie, że dwie strzały to są dwie ściany. Kiedy pomiędzy nie wejdiesz, nie będziesz już mógł wykonać ruchów tułowiem, tylko poruszać głową i podnieść w górę łuk. Stajesz się ramą, na której zawieszony jest łuk. Kolejna sprawa to dobre naciągnięcie cięciwy. Wskazujący palec zahacza się na cięciwie nad strzałą, a dwa kolejne pod nią. Jak celować? – Na czuja. Lewą ręką złap majdan, czyli środek łuku. Zegnij ją trochę w łokciu, żeby wracająca cięciwa nie zadrapała skóry. Prawą ręką ciągnij cięciwę, tak żeby dotknęła policzka. Zobacz, gdzie jest cel, a potem wyceluj ciałem i strzelaj [Norbert Kopczynski].*

SPOTKANIA Z KULTURĄ Tatarską I REGIONALNA, DNI KULTURY Tatarskiej

Spotkania z Kulturą Tatarską i Regionalną oraz Dni Kultury Tatarskiej odbywają się corocznie – w 2022 r. po raz czternasty.

Zobacz: [XIV Spotkania z Kulturą Tatarską w Studziance](#)

Oferta dla turystów:

- ➔ strzelanie z łuku tatarskiego,
- ➔ poznanie obyczajów i obrzędów tatarskich oraz tradycyjnych strojów tatarskich (fot. 4.4),
- ➔ tatarska kuchnia – spróbowanie i/lub wykonanie własnoręcznie potraw tatarskich (np. czebureki, pilaw czy pieróg tatarski), warsztaty kuchni tatarskiej,
- ➔ jazda konno,
- ➔ kontakt z Tatarami, potomkami i sympatykami Tatarów,
- ➔ wystawy o tematyce tatarskiej, mural tatarski,
- ➔ gra terenowa „Poszukiwanie tatarskiego skarbu”,
- ➔ tatarski tor ekstremalny,
- ➔ plenery malarskie, np. „Z mizarem w tle”.

Kontakt:

Łukasz Węda

 +48 501 266 672

Fot. 4.4. Prezes Stowarzyszenia Rozwoju Miejscowości Studzianka Łukasz Węda w stroju tatarskim. Fot. Ryszarda Bernacka

BIEGI I SPRAWNOŚCI TATARSKIE

Oferta dla turystów:

- ➔ zawody biegowe: Tatarska Piątka, Tatarski Półmaraton, Tatarski Maraton, Ultra Tatar, Tatarski Bieg Ekstremalny, Tatarski Bieg Nocny,
- ➔ rzucanie podkową, strzałą na odległość, przenoszenie tatarskich tarczy, pokonywanie ekstremalnego toru przeszkód,

Tabela 4.1. Trasy kajakowe ze Studzianki i okolic

Rzeka/ Rzeki	Odcinek	Dystans	Czas spływu
Zielawa	Horodyszcze (Zalew) – Studzianka	26 km	ok. 7 h
	Jusaki – Zarzeka – Ortel Królewski	13 km	ok. 3,5 h
	Jusaki – Zarzeka – Studzianka (Szenejki)	6,5 km	ok. 2h
	Mosty (źródło) – Studzianka	44 km	ok. 12 h
	Mosty (źródło) – Wisznice	23 km	ok. 6 h
	Rossosz – Ortel Królewski (most)	20 km	ok. 4,5 h
	Rossosz – Studzianka	10 km	3 h
	Studzianka (Szenejki) – Ortel Królewski	10 km	3 h
Zielawa, Krzna	Wisznice – Studzianka (Szenejki)	21 km	ok. 4,5 h
	Studzianka – Kijowiec	24 km	5 h
	Ortel Królewski (od jazu) – Kijowiec	14 km	3,5 h
Krzna	Ortel Królewski (od jazu) – Neple	32 km	ok. 7 h
	Biała Podlaska – Czosnówka (tama),	11 km	ok. 2,5 h
	Biała Podlaska (most Droga Wojskowa) – Kijowiec	24 km	ok. 6 h
	Biała Podlaska (most Droga Wojskowa) – Sielczyk (jaz)	6 km	ok. 1,5 h
	Kijowiec – Krzyczew	23,5 km	6 h
	Kijowiec – Neple	16,5 km	4 h
	Kijowiec – Nowosiółki	6 km	1,5 h
	Nowosiółki – Neple	10,5 km	3,5 h
	Porosiuki – Czosnówka	ok. 13 km	3 h
	Porosiuki – Sielczyk (jaz)	8 km	2 h
	Rogoźniczka – Biała Podlaska (most Droga Wojskowa)	ok. 15 km	2 h
	Rogoźniczka – Biała Podlaska Brzegowa	21 km	5 h
	Rogoźniczka – Porosiuki	ok. 9 km	2 h
	Styrzyniec – Czosnówka (tama)	17,5 km	ok. 4 h
	Styrzyniec – Kijowiec	32 km	ok. 7 h
Styrzyniec – Sielczyk (jaz)	12 km	ok. 3 h	
Bug	Janów Podlaski – Serpelice	22 km	ok. 5 h
	Krzyczew – Pratulin	13 km	ok. 3 h
	Pratulin – Janów Podlaski	23 km	ok. 4 h
	Serpelice – Gnojno	9 km	ok. 2 h
Zielawa, Krzna, Bug	Ortel Królewski (od jazu) – Krzyczew	ok. 40 km	ok. 10 h
	Studzianka – Drohiczyn	144 km	3 dni
	Studzianka – Janów Podlaski	105 km	2 dni, tj. 30 h
	Studzianka (Szenejki) – Krzyczew	47 km	ok. 12 h

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://studzianka.eu/trasy-kajakowe/>

- ➔ biegi na orientację, tatarski zwiadowca: gra terenowa „Poszukiwanie tatarskiego skarbu”, „Przygoda na Łysej Górze”,
- ➔ rajdy rowerowe i piesze śladami miejscowości tatarskich,
- ➔ spływy kajakowe rzekami Zielawa, Krzna i Bug (tab. 4.1).

Kontakt:

Łukasz Węda

☎ +48 501 266 672

✉ kajakistudzianka@gmail.com

PAMIĄTKI ZE STUDZIANKI

Oferta dla turystów:

- ➔ ręcznie robione pamiątki nawiązujące do symboli studni i kultury tatarskiej, np.
 - ◆ koronkowe studnie (koszyczki) i inne ozdoby z koronki (fot. 4.5),

Fot. 4.5. Koszyczek i anioł z koronki wykonane przez Mirosławę Jaśkiewicz. Fot. Ryszarda Bernacka

- ◆ biżuteria (fot. 4.6), haftowane koszule (fot. 4.7), robione z wikliny: studnie, kielichy, torby (fot. 4.7), osłonki na doniczki, flakony itp., inne produkty na życzenie,
- ◆ rzeźbione w drewnie studnie, domki wsi lubelskiej (fot. 4.8), inne produkty z wikliny i drewna na życzenie.

Fot. 4.6. Biżuteria wykonana przez Katarzynę Maliszewską. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 4.7. Katarzyna Maliszewska w haftowanej własnoręcznie koszuli. Obok wykonana przez artystkę torba. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 4.8. Studnie i domek wykonane przez Mariana Demczuka. Fot. Ryszarda Bernacka

Kontakt:

Katarzyna Maliszewska

☎ + 48 514 150 620

Marian Demczuk

☎ + 48 513 810 355

IZBA PAMIĘCI W SZKOLE PODSTAWOWEJ W STUDZIANCE

(szkoła nieczynna, ale użyczona Stowarzyszeniu Rozwoju Miejscowości Studzianka)

Oferta dla turystów:

- ➔ zdjęcia (fot. 4.9) i dokumenty, które ilustrują tatarską spuściznę,
- ➔ kwartalniki Echo Studzianki (fot. 4.10),

Fot. 4.9. Zdjęcia Tatarów z zasobów Izby Pamięci w Studziance. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 4.10. Okładki gazety Echo Studzianki. Fot. Ryszarda Bernacka

- ➔ banery zewnętrzne, które ilustrują historię tatarską w Studziance,
- ➔ reportaże radiowe i telewizyjne o Studziance.

Kontakt:

Łukasz Węda

☎ +48 501 266 672

MURALE W STUDZIANCE

Oferta dla turystów:

- ➔ malowidła ścienne (murale) na przystankach autobusowych nawiązujące do tematyki tatarskiej i legendy o Studziance – zwiedzanie indywidualne i grupowe lub z udziałem przewodnika (fot. 4.11).

Fot. 4.11. Mural na przystanku w Studziance. Fot. Ryszarda Bernacka

Kontakt:

Łukasz Węda

☎ +48 501 266 672

🌐 studzianka.eu/murale

CIEKAWOSTKI

Słowo „mural” wywodzi się z języka hiszpańskiego (malarstwo ścienne). Jest to wielkie malowidło wykonane na ścianie budynku. Pierwszymi pracami tego typu były malowidła naskalne z paleolitu. Do ich rozwoju przyczyniły się Egipt i starożytny Rzym. Mural zyskał popularność dzięki meksykańskim artystom. W Polsce murale pojawiły się przed II wojną światową jako wielkoformatowe reklamy. W trakcie wojny najczęściej pojawiającym się znakiem na polskich murach był symbol Polski Walczącej. Po wojnie artyści przy pomocy malarstwa ściennego starali się przywrócić świetność polskich miast, a następnie stosowano ten typ malarstwa, aby stworzyć reklamy wielkoformatowe. Murale klasyfikuje się na estetyzujące, wyrażające postawę, wyrażające społecznie zaangażowane [Stasiak 2016, s. 56].

MUZEUM WSI PODLASKIEJ W STUDZIANCE

Muzeum Wsi Podlaskiej w Studziance powstało przed laty dzięki prywatnym staraniom Andrzeja i Mieczysława Józefaciuków (fot. 4.12).

Fot. 4.12. Mieczysław Józefaciuk na podwórku Muzeum Wsi Podlaskiej. Fot. Ryszarda Bernacka

Oferta dla turystów:

- ➔ wystawa broni tatarskiej (fot. 4.13),
- ➔ wystawa narzędzi i przyrządów gospodarstwa domowego używanych na wsi podlaskiej kilka dekad temu, m.in.: lodówka z początku XX w. (jeden z dwóch egzemplarzy w kraju) czy dwustuletni drewniany ul stworzony w pniu drzewa,
- ➔ miejsce na integracyjne ognisko z lokalnymi specjałami kuchni tatarskiej.

Fot. 4.13. Broń tatarska w Muzeum Wsi Podlaskiej. Fot. Ryszarda Bernacka

Kontakt:**Mieczysław Józefaciuk**

- Studzianka 71, 21-532 Łomazy
- +48 83 341 73 79
- studzianka.eu/muzeum

Polecane miejsca noclegowe i gastronomiczne**Agroturystyka Rossa**

- Szelest 35, 21-533 Rossosz
- +48 698 437 927, +48 602 261 798
- rossa-szelest.pl
- rossa.szelest@gmail.com

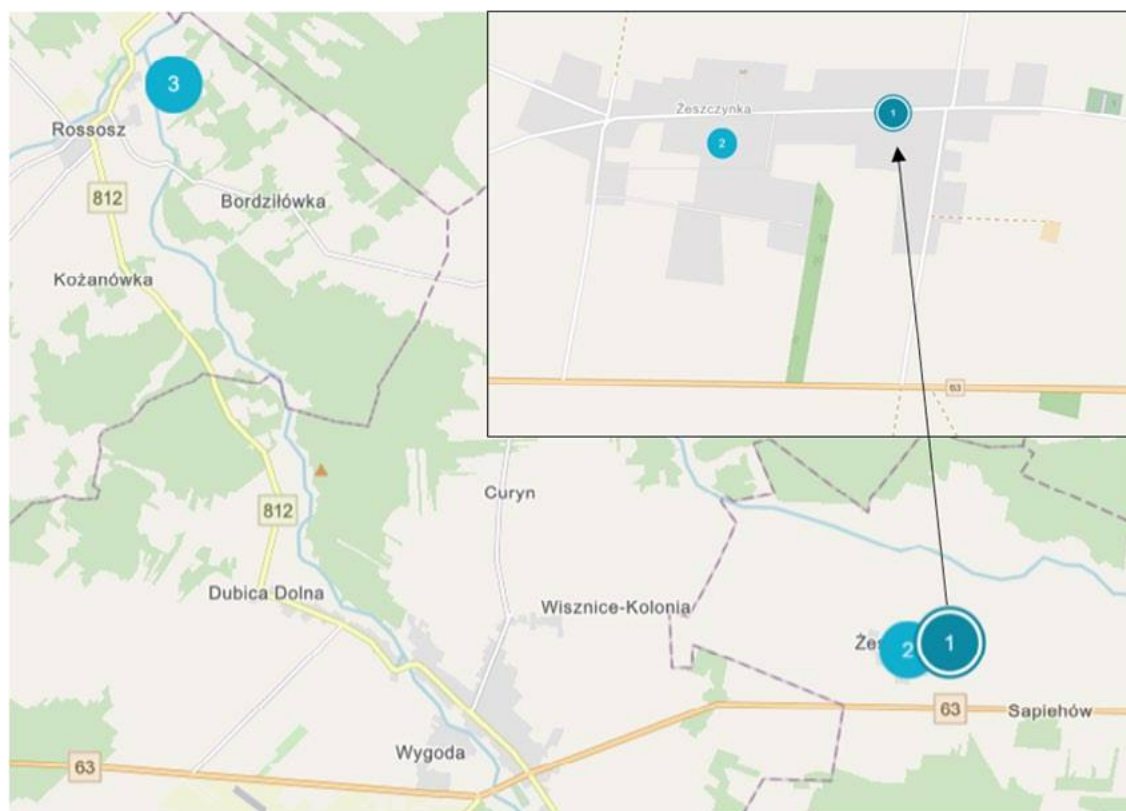
5

Żeszczynka – Mleczna Wieś

Żeszczynka to wieś w gminie Sosnówka, w powiecie bialskim, położona w województwie lubelskim. Była własnością rodu Sapiehów i od XVII w. należała do ich kodeńsko-wisznickiego majątku.

Nazwa wywodzi się ze słowa „reszt”, tzn. reszta, końcówka, które w języku staropolskim po zmianach przekształciło się w wyraz Rzeszczynka. W XIX w. nazwa na skutek stosowania ortografii z okresu zaboru rosyjskiego pisana już była w postaci: Żeszczynka, i tak zostało do dziś [zeszczynka.pl].

Wioska Mleczna jest to wioska tematyczna powstała z inicjatywy Stowarzyszenia Inicjatyw Lokalnych w Żeszczynce. Wioska powstała na bazie tradycji hodowli krów mlecznych. Okoliczne atrakcje przedstawia rysunek 5.1.

Rys. 5.1. Mapa atrakcji w Mlecznej Wsi. 1. Mleczna Wieś, 2. Farma mleczna Dawida Pilipiuka, 3. Agroturystyka Rossa. Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

ŚWIĘTO MLEKA

Oferta dla turystów:

Odwiedzającym wieś w dniu święta mleka proponowany jest wielobój mleczny. Złożony jest z następujących konkurencji:

- ➔ biesiadna piosenka mleczna,
- ➔ wiersz i praca plastyczna dotyczące tematyki mleka,
- ➔ strzelanie z bata,
- ➔ wyścig wożenia na taczkach,
- ➔ rzut lassem na krowie rogi, rzut workiem siana,
- ➔ przelewanie i przenoszenie mleka,
- ➔ bicie masła i wytwarzanie sera; degustacja produktów wykonanych z mleka oraz możliwość ich zakupu (np. sękaczy).

Udział w wydarzeniu biorą także zaproszone ludowe zespoły, w tym lokalny zespół Biesiadnicy.

Kontakt:

Kazimierz Halczuk – prezes Stowarzyszenia Inicjatyw Lokalnych w Żeszczynce

 Żeszczynka 41, 21-518 Sosnówka

 +48 506 124 536

 silwz@vp.pl

 zeszczynka.pl

Zobacz: [Święto mleka w Żeszczynce](#)

CIEKAWOSTKI

Nabiał jest zalecanym elementem diety człowieka, rekomendowanym przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) oraz Instytut Żywności i Żywienia. Mleko krowie zawiera cenne składniki odżywcze, potrzebne człowiekowi do prawidłowego funkcjonowania organizmu (tab. 5.1).

Tabela 5.1. Składniki odżywcze mleka krowiego

Składnik odżywczy	Funkcja
Białko	budulec: <ul style="list-style-type: none"> ● skóry i gruczołów ● więzadeł i mięśni ● narządów i ścięgien ● paznokci i włosów
Lipidy	ochrona skóry przed: <ul style="list-style-type: none"> ● odparowaniem wody ● niekorzystnymi czynnikami zewnętrznymi (promieniami słońca, chłodem, wiatrem)
Nienasycone kwasy tłuszczowe	<ul style="list-style-type: none"> ● zapobieganie przesuszaniu skóry ● udział w metabolizmie cholesterolu ● rozszerzanie naczyń krwionośnych ● działanie przeciwzapalne ● pobudzanie regeneracji tkanki łącznej i nabłonka
Kwas mlekowy	<ul style="list-style-type: none"> ● produkcja kolagenu ● poprawa odporności ● regulacja przemiany materii ● poprawa stanu skóry
Wapń	<ul style="list-style-type: none"> ● budulec zębów i kości ● udział w krzepnięciu krwi ● zapewnienie prawidłowego funkcjonowania mięśni i nerwów
Potas	regulacja: <ul style="list-style-type: none"> ● ciśnienia krwi ● gospodarki wodnej organizmu
Witamina A	<ul style="list-style-type: none"> ● wpływ na zachowanie dobrego wzroku ● wpływ na zachowanie młodego wyglądu skóry
Witamina B ₁₂	<ul style="list-style-type: none"> ● produkcja czerwonych krwinek
Fosfor	<ul style="list-style-type: none"> ● wpływ na stan kości
Magnez	<ul style="list-style-type: none"> ● wpływ na stan komórek nerwowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://zywienie.abczdrowie.pl/mleko> 12.12.2022

Profilaktyczne spożywanie mleka zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia m.in. osteoporozy, chorób układu krążenia czy raka. Należy jednak pamiętać, że niektórzy ludzie mogą mieć alergię na mleko. Przejawia się ona m.in. nieprawidłowościami w oddychaniu, wyglądzie skóry, funkcjonowaniu układu pokarmowego (wymioty, biegunka). Objawy alergii prowokują białka kazeiny i serwatki [zywienie.medonet.pl (19-07-2023)]. Wyróżnia się różne rodzaje mleka i napojów roślinnych (tab. 5.2).

Tabela 5.2. Funkcje szczególne różnych rodzajów mleka i napojów roślinnych

Rodzaj mleka/ napoju roślinnego	Funkcja szczególna
Krowie odtłuszczone	małokaloryczne, wysokobiałkowe brak nienasyconych kwasów tłuszczowych
Krowie w proszku	trwałe bardziej kaloryczne
Kozie	korzystne działanie na skórę, jelita i układ nerwowy obniżanie cholesterolu nie podawać osobom z alergią na mleko
Sojowe	polecane dla osób nietolerujących laktozy wskazane przy chorobach układu pokarmowego, nie podwyższa poziomu kwasu żołądkowego
Owsiane	dostarcza witaminę B ₁₂ wskazane w profilaktyce i schorzeniach układu kostnego, krążenia, pokarmowego
Migdałowe	wskazane w profilaktyce i schorzeniach układu krążenia obniżanie stężenia cholesterolu
Kokosowe	zawiera kwas laurynowy wzmacniający układ odpornościowy
Konopne	zawiera nienasycone kwasy tłuszczowe omega-3 i omega-6 korzystne działanie na skórę, układ krążenia, układ nerwowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://zywienie.medonet.pl/produkty-spozywcze/nabial>

FARMA MLECZNA

Oferta dla turystów:

Indywidualnie i w grupach można odwiedzić gospodarstwo rolno-hodowlane Żeszczynka 61 państwa Pilipiuków (fot. 5.1). W pomieszczeniu gospodarczym hodowanych jest trzydzieści krów, które są

Fot. 5.1. Wnętrze farmy mlecznej. Na pierwszym planie właściciel Dawid Pilipiuk.
Fot. Ryszarda Bernacka

karmione specjalnymi paszami (fot. 5.2). Można tu poznać zautomatyzowany proces dojenia krów (fot. 5.3) – krowy same podchodzą do robota udojowego – i przesyłania mleka do zbiorczej chłodziarki. Oferowana jest degustacja mleka i jego sprzedaż.

Fot. 5.2. Wnętrze farmy mlecznej Żeszczynka. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 5.3. Robot udojowy. Fot. Natalia Korcz

Kontakt:

Dawid Pilipiuk

🏠 Żeszczynka 61, 21-518 Sosnówka

☎️ +48 506 334 527

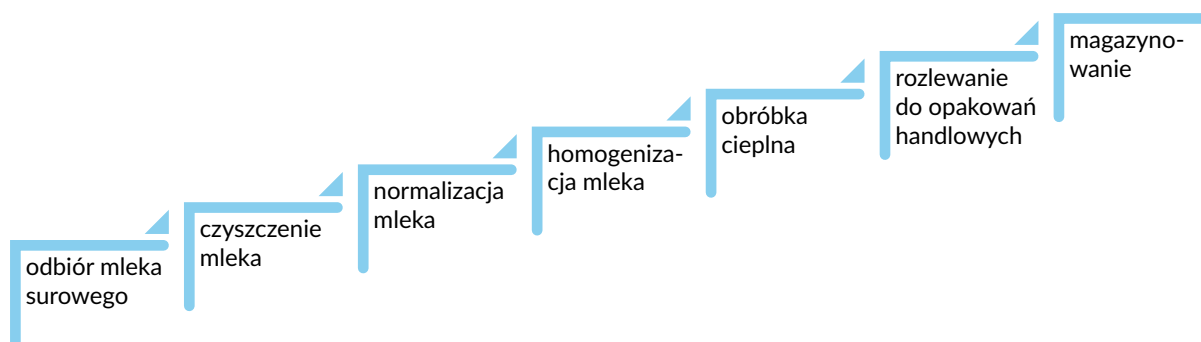
✉️ dawidpil@wp.pl

CIEKAWOSTKI

Do XIX w. dojenie ręczne było jedynym sposobem uzyskania mleka od zwierząt, wymagającym zatrudnienia na farmach mlecznych bardzo wielu dojarzy. Praca dojarza była męcząca i mało efektywna czasowo, więc zaczęto poszukiwać sposobu na jej usprawnienie i tak powstały pierwsze zmechanizowane dojarki. Nie były one doskonałe, zwłaszcza z uwagi na dyskomfort zwierząt. Pod koniec XIX w. L.O. Colvin zaprezentował dojarzkę próżniową, którą jednak trzeba było obsłużyć ręcznie i która doiła tylko jedną krowę [rymek.com.pl].

W XXI w. dojenie krów odbywa się dzięki elektrycznym dojarkom, pulsatorom do dojarek oraz ruchomym platformom do przemieszczania krów. Mleczne farmy mają specjalne dojarnie, w których oprócz samego dojenia i przechowywania mleka śledzi się jego parametry. Współcześnie do obsługi procesu pozyskiwania mleka wymaganych jest tylko kilka osób, co umożliwiają nowoczesne technologie dojenia [rymek.com.pl].

Mleko surowe jest przetwarzane na mleko spożywcze w 7 etapach (rys. 5.2).

Rys. 5.2. Etapy przetwarzania mleka krowiego surowego na mleko spożywcze. Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://fit.poradnikzdrowie.pl/>

Normalizacja mleka oznacza uzyskanie w mleku określonej zawartości tłuszczu, czyli:

- ➔ 3,2% w mleku pełnym,
- ➔ 2,0% w mleku półtłustym,
- ➔ 0,5% w mleku odtłuszczonym.

Homogenizacja mleka oznacza równomierne rozmieszczenie kuleczek tłuszczu zawieszonych w mleku przez ich rozbijanie, dzięki czemu nie gromadzą się one tylko na powierzchni [bonavita.pl].

OŚRODEK KULTURY, TRADYCJI I EDUKACJI

Oferta dla turystów:

Izba Mleczna w budynku dawnej szkoły oferuje możliwość zapoznania się z wystawą przedmiotów służących do przerobu mleka, takich jak: maselnice, wirówki, chłodziarki, dzbanki, kanki.

Oferowane są warsztaty bicia masła i wytwarzania sera, a także degustacje produktów wykonanych własnoręcznie z lokalnego mleka, np. masła, maślanki, lodów smakowych, serów białych i żółtych.

Kontakt:

Kazimierz Halczuk – prezes Stowarzyszenia Inicjatyw Lokalnych w Żeszczynie

 Żeszczynka 41, 21-518 Sosnówka

 +48 506 124 536

 silwz@vp.pl

 zeszczyнка.pl

CIEKAWOSTKI

Synonimy maselnicy to maśniczka, maślniczka, kierzonka, masielnica. Składała się ona z drewnianej konwi, która zwężała się ku górze, a kończyła nadstawką. Nadstawka miała otwór, przez który przechodził bijak, a na nim umieszczony był jaszczyk (fot. 5.4).

Do maselnicy wlewano mleko, które trzeba było długo ubijać, aż w końcu pojawiło się masło i maślanka. Tylko tyle? Jak się okazuje, ubijanie – na pozór proste – to pewna sztuka.

Uderzanie ubijakiem powinno być jednostajne, nie za szybkie, ale i nie za wolne. Przerwy w pracy ubijaka i nieregularne tempo mogą popsuć masło. Do tej czynności zatem polecani są ludzie cierpliwi [plus.dziennikpolski24.pl].

Ponieważ kiedyś nie było lodówek, maselnice używane były codziennie. Masło dobrze zrobione powinno się łatwo rozsmarowywać i zawierać trochę maślanki. Osełka masła nigdy nie powinna być twarda. Na jej wierzchu odciskano formą lub łyżką symbol kwiatu.

Fot. 5.4. Maselnice w zbiorach Muzeum Wsi Podlaskiej. Fot. Ryszarda Bernacka

CIEKAWOSTKI

Smak sera zależy od zawartości tłuszczu w mleku. W tłuszczu rozpuszczają się witaminy, m.in. A, D, E, K. Jeśli tłuszczu będzie zbyt mało, to ser będzie suchy, grudkowaty i rozpadający się. Zawartość tłuszczu w mleku od 3% do 5% zapewnia odpowiednią wilgotność sera.

Do produkcji serów podpuszczkowych używa się chlorku wapnia, gdyż jony wapnia wspomagają działanie enzymu – podpuszczki. Potrzebna ilość chlorku wapnia jest związana z porą roku. W miesiącach letnich i wczesnojesiennych dodaje się mniej wapnia, bo mleko ma mniej tłuszczu i białka. Aktywność podpuszczki jako enzymu zależy m.in. od temperatury, jonów metali i pH. Podpuszczka powinna być dodana do mleka podgrzanego do 38°C.

Warto pamiętać, że ser jest najsmaczniejszy dopiero następnego dnia po zrobieniu [browin.pl/przepisnik/przepis].

INNE ATRAKCJE

SĘKACZ

Oferta dla turystów:

➔ zakup sękacza.

Fot. 5.5. Pieczenie sękacza w piecu Mirosławy Brodackiej. Fot. Ryszarda Bernacka

CIEKAWOSTKI

Jedna z legend głosi, że przepis na sękacza pochodzi od niemieckiego czeladnika z okresu średniowiecza. Tradycja wypieku w Polsce sękaczy wywodzi się z dawnych Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej [organic24.pl].

Wałek do wypieku sękacza powinien być drewniany (choć dzisiaj jest też metalowy) i owinięty pergaminem oraz posmarowany masłem, aby można było potem łatwo zdjąć ciasto. Wałek, który się obraca nad rozpalonym ogniem, osiągającym temperaturę

ok. 300°C, oblewa się ciastem za pomocą dużej łyżki (fot. 5.5). Ciasto zastyga na wałku i tak powstają jego charakterystyczne sęki. Kiedyś do opalania pieca używano przede wszystkim drewna brzoźowego, a dym z tego drewna był naturalnym konserwantem. Dzisiaj piec elektryczny i silnik elektryczny zastąpiły piec i siłę ręki osoby, która kiedyś kręciła wałkiem. Pieczenie sękacza zwykle trwa około dwóch lub trzech godzin i zależy od jego wielkości. Dobrze zrobiony i wypieczony sękacz im jest starszy, tym lepiej smakuje, jest świeży i nadaje się do spożycia nawet po upływie około trzech miesięcy[organic24.pl].

AGROTURYSTYKA ROSSA

Rossa to obiekt hotelowo-restauracyjny z domkami i leśnym SPA, zlokalizowany nieco z boku trasy 812 relacji Biała Podlaska – Lublin i 3 km od miejscowości Rossosz.

Jego położenie między wioskami mleczną, tatarską i rumianku stanowi dogodną bazę do zwiedzania wiosek tematycznych. Szczególnie warto odwiedzić to miejsce w tygodniu, poza weekendem. Warto je też polecić rodzinom z dziećmi – do spacerów, pooddychania świeżym powietrzem i odpoczynku na łonie przyrody.

Fot. 5.6. Widok na staw w Rossie. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 5.7. Widok na staw w Rossie. Fot. Ryszarda Bernacka

Pola i lasy są pięknym tłem dla infrastruktury obiektu. Użyte do budowy naturalne materiały, pochodzące częściowo z recyklingu i korespondują z otoczeniem. Przyroda w tym miejscu jest na wyciągnięcie ręki. Klimatu dodaje duży staw (fot. 5.6, 5.7), malowniczy azyl dla drobnej zwierzyny. Przyległe do obiektu tereny dzięki różnym ścieżkom, tajemniczym zakątkom i ciekawie rozmieszczonym punktom widokowym (fot. 5.8) umożliwiają aktywny odpoczynek w lesie sosnowym, organizację spotkań biznesowych, integracyjnych i rodzinnych [rossa-szelest.pl].

Fot. 5.8. Teren wokół Rossy. Fot. Ryszarda Bernacka

Oferta dla turystów:

Na przylegającym bezpośrednio do obiektu terenie można spacerować po lesie, korzystać ze ścieżki zdrowia, placu zabaw i trampoliny dla dzieci, leśnego SPA (fot. 5.9), jacuzzi, sauny. Znajduje się tam również grill i miejsce na ognisko. Pasjonaci wędkowania mają do dyspozycji zarybiony staw. Istnieje możliwość (po uprzednim uzgodnieniu) zorganizowania przejażdżki konnej lub w zaprzęgu.

Fot. 5.9. Leśne SPA w Rossie. Fot. Ryszarda Bernacka

Noclegi:

- ➔ W budynku hotelowym (fot. 5.10): klimatyzowane pokoje, w tym 1 studio z aneksem kuchennym. Wszystkie pokoje posiadają łazienkę, telewizor i wi-fi.

Fot. 5.10. Budynek hotelowy Rossy. Fot. Ryszarda Bernacka

- ➔ Klimatyzowane domki typu studio – sypialnia, salon z rozkładaną kanapą, aneks kuchenny oraz łazienka.
- ➔ Leśny dom (fot. 5.11) znajduje się w najdalszej części ogrodu. Jest to dom, w którym goście mogą zakwaterować się w 6 klimatyzowanych pokojach z prywatnymi łazienkami i telewizorem.

Fot. 5.11. Leśny dom w Rossie. Fot. Ryszarda Bernacka

Restauracja – dania są przygotowywane na miejscu, z lokalnych produktów i przetworów, bardzo obfite i różnorodne, dostosowane do życzeń klientów. Posiłki są dostarczane do domków i pokoi.

W Rossie można zorganizować imprezy okolicznościowe, rodzinne, wesela, konferencje [rossa-szelest.pl].

Kontakt:

Agroturystyka Rossa

- Szelest 35, 21-533 Rossosz
- +48 698 437 927, +48 602 261 798
- rossa-szelest.pl
- rossa.szelest@gmail.com

Polecane miejsca noclegowe i gastronomiczne

Agroturystyka Rossa

- Szelest 35, 21-533 Rossosz
- +48 698 437 927, +48 602 261 798
- rossa-szelest.pl
- rossa.szelest@gmail.com

Karczma Górska w Wisznicach – sala weselna, hotel, restauracja

- Włodawska 41, 21-580 Wisznice
- + 48 731 992 916
- karczmagoralska.org
- kontakt@karczmagoralska.org
- [Karczma Górska Wisznice](#)

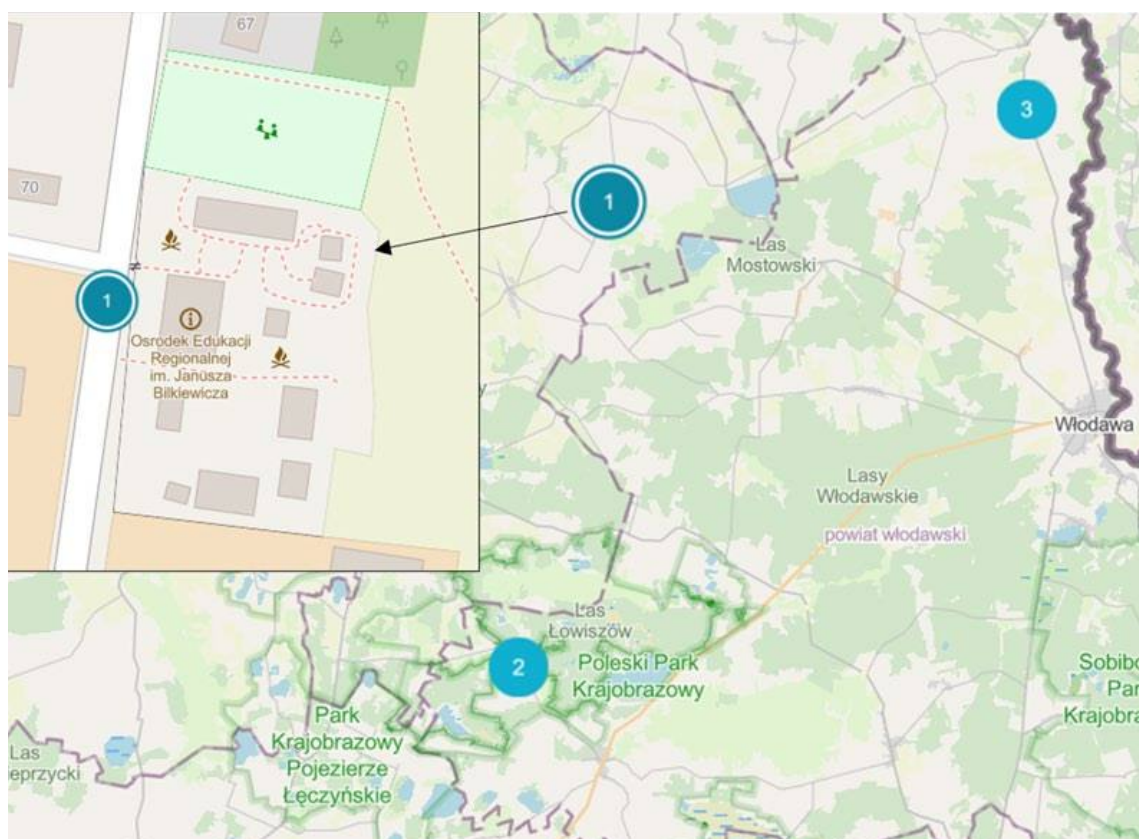
Avangarda – hotel, restauracja, sala weselna

- Warszawska 92, 21-580 Wisznice
- +48 83 378 27 07
- zajzdavangarda.pl
- biuro@zajzdavangarda.pl
- [Avangarda](#)

Hołowno – Kraina Rumianku

Hołowno to wieś w gminie Podedwórze w powiecie parczewskim, w województwie lubelskim. Kraina Rumianku jest wioską tematyczną powstałą z inicjatywy Stowarzyszenia Aktywizacji Mieszkańców Polesia Lubelskiego. Swoje istnienie i rozwój szczególnie zawdzięcza Gabrieli Bilkiewicz oraz Grażynie Łańcuckiej, członkiniom zarządu stowarzyszenia, których celem jest podtrzymywanie tradycji, pielęgnowanie polskości oraz rozwój świadomości narodowej i kulturowej.

Wioska powstała na bazie tradycji uprawy rumianku w okolicy. Głównym obiektem jest Ośrodek Edukacji Regionalnej (fot. 6.1), a drugi budynek, z Manufakturą Zielarską (fot. 6.2), jest oddalony o około kilometr. Wokół znajduje się sporo atrakcji turystycznych (rys. 6.1)

Rys. 6.1. Mapa atrakcji w Krainie Rumianku. 1. Kraina Rumianku, 2. Pastyla Poleska, 3. Filip Zaprzaluk „Odwaga”. Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

Fot. 6.1. Siedziba główna Krainy Rumianku.
Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 6.2. Manufaktura Zielarska Krainy Rumianku.
Fot. Ryszarda Bernacka

Kontakt:

Ośrodek Edukacji Regionalnej

 Hołowno 66, 21-222 Podedwórze, Hołowno 18
(budynek z Manufakturą Zielarską)

 +48 533 799 886, sekretariat +48 81 478 77 11

 kraina.rumianku@gmail.com

 [Kraina Rumianku](#)

 krainarumianku.pl, krainarumianku.filu.pl

Zobacz: [Kraina Rumianku – reportaż o wiosce tematycznej](#)
[Kraina Rumianku – Kraina Ludzi Aktywnych](#)

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

SKANSEN

Oferta dla turystów:

Można zwiedzić skansen w scenerii polskiej wsi: drewniane domy (fot. 6.3, 6.4), stodołę (fot. 6.5), spichlerze (fot. 6.6), dom ze słomy i gliny. Miejsca te pokazują życie i pracę oraz sposób odpoczynku naszych przodków. Wszystko to znajduje się w sielskiej scenerii, którą tworzą zadbane i zagospodarowane budynki oraz ich wyposażenie i zaaranżowana zieleń, a także miejsca relaksu.

Fot. 6.3. Dom. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 6.4. Dom. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 6.5. Stodoła. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 6.6. Spichlerz. Fot. Natalia Korcz

Zaplecze dla gości:

- ➔ sala mieszcząca 40 osób w Ośrodku Edukacji Regionalnej,
- ➔ stodoła mieszcząca do 80 osób,
- ➔ miejsca noclegowe na poddaszu Ośrodka Edukacji Regionalnej,
- ➔ Dom ze Słomy i Gliny,
- ➔ Dom pod Aniołem z tematycznymi pokojami: Pokój Bociani, Pokój Lniany, Pokój Koronkowy, Pokój Ziołowy, Pokój Wiejski, Pokój Lawendowy.

WARSZTATY ETNOGRAFICZNE I RĘKODZIELNICZE

Można uczestniczyć w warsztatach indywidualnych i grupowych skierowanych do każdej grupy wiekowej: dzieci, młodzieży i dorosłych. Czas trwania 1,5–2 godziny.

- ➔ Od ziarna do chleba – uczestnicy poznają dawne sposoby uprawy zboża i jego przechowywania. Można spróbować młócenia cepem, czyszczenia ziarna, mielenia w ręcznych żarnach, przygotowywania ciasta (chleba, słodkości) i ich wypieku w piecu chlebowym.
- ➔ Słodkie kukiełki – dzieci, nawet te w wieku przedszkolnym, mogą ulepić własne drożdżowe ślimaczki, a po wypieku je zjeść.
- ➔ Od włókna do tkaniny (z lnem) – aby powstała koszula lniana zwana soroczką, należy wykonać 40 czynności. W XIX w. noszono taką koszulę z niskim kołnierzem spiętym mosiężną spinką bądź guzikiem. Uczestnicy warsztatów oglądają 15-minutowy film edukacyjny, z którego dowiadują się, jak przygotowuje się pole pod zasiew, pielęgnuje len, jak wyglądają jego delikatnie fioletowe kwiaty, jak zrywa się go, a następnie młóci. Uczestnicy warsztatów zapoznają się z obróbką włókna lnianego, czyli dowiadują się, jak łamie się len, wybija paździerz, czesze się włókna, przędzie się nici na wrzecionie i kołowrotku, aż – na końcu – jak wygląda tkanie płótna na warsztacie tkackim (fot. 6.7).
- ➔ Akcja szalne tkaczki – warsztat kontynuujący zajęcia „Od włókna do tkaniny” lub samodzielny warsztat. Dzieci mają za zadanie w grupach wykonać obrazy, które mają przedstawiać cztery pory roku, z użyciem szmatek i roślin. Warsztat rozwija m.in. zdolności społeczne, kreatywne. Prace są wystawiane do obejrzenia, a następnie dzieci zabierają je ze sobą.

Fot. 6.7. Warsztat tkacki. Fot. Ryszarda Bernacka

- ➔ Warsztaty ceramiczne – uczestnicy zapoznają się z historią garncarstwa. Prezentowane są różne techniki wykonywania naczyń – od ręcznej poprzez wałczkową do miseczkowej. Uczestnicy mogą sami wykonać dowolny przedmiot według własnego pomysłu lub gotowej formy, a następnie zabrać ze sobą.
- ➔ Motanki – amulet, zgodnie z tradycją słowiańską, chroni przed złem, ale też przynosi szczęście. Takie talizmany – lalki – noszą nazwę żadanic, na Ukrainie nazywa się je motankami, zaś w Polsce w szczytkowej formie mamy już tylko marzannę. Wyróżnia się lalki obrzędowe, ochronne i zabawowe. Uczestnicy warsztatów poznają historię tworzenia motanek oraz mają okazję do wykonania własnej. Szmaciana lalka jest wykonywana w specjalnej intencji i ma magiczną moc [zyciewpodrozy.pl/kraina-rumianku/].
- ➔ Dawne zajęcia domowe – obowiązki domowe to codzienność, ale jak je wykonywano w przeszłości? Uczestnicy zajęć mogą obejrzeć dawną wiejską izbę. Mogą też zapoznać się z czynnościami wykonywanymi w tradycyjny sposób, jak ubijanie masła w maselnicy, pranie w balii, prasowanie starym żelazkiem, maglowanie. Zwiedzający mogą się także dowiedzieć, czy żelazko ma duszę i jak pomagają pracce żuraw oraz kijanka.

- ➔ Zajęcia wielkanocne, bożonarodzeniowe i inne okołoswiąteczne – malowanie jajek, pieczenie pierniczków i piernikowych ozdób, robienie ozdób itp.

ŚWIĘTO KRAINY RUMIANKU

Coroczna impreza cykliczna, zwykle organizowana w sierpniu, która promuje wioskę tematyczną. Na wydarzenie składają się:

- ➔ kiermasz produktów zielarskich,
- ➔ stoiska z produktami ekologicznymi i prozdrowotnymi, żywnością tradycyjną,
- ➔ pokazy destylacji ziół, tłoczenia olejków roślinnych, wypiekania podptomyków z ziołami,
- ➔ konkursy związane z ziołami,
- ➔ animacje dla dzieci i młodzieży,
- ➔ aukcje dzieł sztuki,
- ➔ koncerty zespołów ludowych i potańcówki,
- ➔ zwiedzanie Manufaktury Zielarskiej i ogrodów zielarskich z degustacją ziół, korzystanie z wiejskiego SPA [<http://krainarumianku.pl>].

ORGANIZOWANIE IMPREZ I UROCZYSTOŚCI, REKREACJA

W Krainie Rumianku można zorganizować różne imprezy, np. spotkania integracyjne, szkolenia, uroczystości rodzinne (chrzty, komunie, urodziny, imieniny itp.), wieczory panieńskie czy kawalerskie, a wszystko okraszone pyszną lokalną kuchnią (polecane specjalności to m.in. konfitura z rumianku serwowana z lodami czy zupa żebraczki Anastazji z grzankami z ziół).

Ponadto w Krainie Rumianku można zorganizować:

- ➔ Wieczór panieński w stylu słowiańskim – rozpoczyna się obiadem, później mają miejsce dwugodzinne warsztaty („Certyfikat na dobrą żonę”), a następnie biesiada. Goście nocują w Domu z Gliny i Słomy oraz/lub w Domu pod Aniołem, a rano jedzą śniadanie z wiejskich produktów.

- ➔ Warsztaty „Certyfikat na dobrą żonę” – uczestniczki przebierają się w stroje ludowe i towarzyszą przyszłej pannie młodej m.in. przy tradycyjnych pracach: wiciu wianka, dojeniu krowy, ubijaniu masła, wyrabianiu i pieczeniu ciasta drożdżowego w piecu chlebowym, praniu w balii na tarze i kijance, wydobywaniu wody ze studni za pomocą żurawia, przygotowaniu ługu, maglowaniu i prasowaniu bielizny żelazkiem na węgiel, wykonaniu powijaka. Na zakończenie warsztatów młoda otrzymuje certyfikat ze zdjęciem przy pracy potwierdzający zdobyte umiejętności.
- ➔ Ewentualnie można skorzystać z wiejskiego SPA (sauna, masaż, chata solna, kąpiel w beczce japońskiej), aromaterapii z degustacją herbat ziołowych, degustacji nalewek, przejażdżki wozem drabiniastym; można również zorganizować potańcówkę w stodole.
- ➔ Wieczór kawalerski w stylu słowiańskim – plan wieczoru jest adekwatny do przebiegu wieczoru panieńskiego, tylko dwugodzinne warsztaty zakończone są „Certyfikatem na dobrego męża”. Przyszły pan młody powinien się wykazać wieloma niezbędnymi umiejętnościami, takimi jak: rąbanie drewna, młocka cepem, mielenie mąki w żarnach, przewracanie obornika, strzelanie z łuku, piłowanie drzewa piłą „twoja moja”, dojenie krowy.
- ➔ Weekendy dla rodzin i turystów indywidualnych oraz grup – mogą być dostosowane do potrzeb odwiedzających: miejsce na ognisko i do grillowania, siłownia plenerowa, plac zabaw dla dzieci, uczestnictwo w warsztatach, korzystanie z wiejskiego SPA i inne.
- ➔ Warsztaty teatralne – organizowane okolicznościowo przez Teatr im. H.Ch. Andersena w Lublinie, m.in. projekt „Wilk i trzy świnki oraz leśniczy, co strzeże dziczy”.
- ➔ Zajęcia plenerowe dla dorosłych i młodzieży, malarzy artystów profesjonalnych i pasjonatów.
- ➔ Zielone szkoły dla dzieci i młodzieży.
- ➔ Gry terenowe dla młodzieży, m.in. „Wyprawa po skarb”, która polega na odgadywaniu kolejnych zagadek połączonych tematycznie z każdym miesiącem w roku. W tej grze ważną rolę odgrywają kolorowe ławeczki, skrytki i otwierające je klucze. Najpierw należy odnaleźć wszystkie klucze i otworzyć wszystkie kłódki, a potem odszukać skarb z nagrodą. W trakcie gry uczestnicy przemieszczają się wozem drabiniastym Strzała Polesia, zatrzymując się przy ławeczkach tematycznych na terenie Hołowna [<https://zyciewpodrozy.pl/kraina-rumianku/>].

WIEJSKIE SPA

W ofercie znajdują się: sauna sucha (fot. 6.8), tężnia solankowa, beczka japońska, aromaterapia.

Fot. 6.8. Sauna sucha. Fot. Ryszarda Bernacka

Sauna sucha odpręża w wysokich temperaturach, poprawiając krążenie. Ułatwia pozbycie się toksyn z organizmu.

Tężnia solankowa (fot. 6.9), która jest umieszczona w stuletnim spichlerzu, wspomaga leczenie schorzeń górnych dróg oddechowych, układu oddechowego.

Beczka japońska (fot. 6.10) podgrzewa wodę za pomocą zanurzonego w niej pieca drzewnego. Jego konstrukcja ułatwia szybkie podgrzewanie wody, a dodatkowym ułatwieniem jest specjalne wiosło, którym można rozprowadzać równomiernie wodę o konkretnej temperaturze.

Aromaterapia – relaks eteryczny w klimatycznym stuletnim spichlerzu, w mgiełce olejków eterycznych, których działanie może być relaksujące, dodające wigoru, oczyszczające drogi oddechowe. Do tego przygotowywane są herbaty ziołowe, które mają na celu wzmocnić właściwości olejków.

Fot. 6.9. Tężnia solankowa. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 6.10. Beczka japońska. Fot. Ryszarda Bernacka

MANUFAKTURA ZIELARSKA

Fot. 6.11. Suszenie ziół. Fot. Ryszarda Bernacka

Ziopa suszone (fot. 6.11, 6.12) i preparaty ziołowe cieszą się aktualnie wielką popularnością. **Rumianek pospolity** to roślina lecznicza, pochodząca ze wschodniej części rejonu Morza Śródziemnego. Łodyga rumianku wznosi się na wysokość 15–50 cm i jest rozgałęziona. Na szczytach rozgałęzień powstają koszyczki kwiatowe o średnicy 1,5–2,5 cm, które mają białe płatki oraz żółty środek. Charakterystyczny dla rumianku jest dość intensywny zapach. Rumianek kwitnie od maja do września. Po rozpoczęciu

Fot. 6.12. Suszone zioła. Fot. Ryszarda Bernacka

Fot. 6.13. Herbatka rumiankowa Krainy Rumianku. Fot. Ryszarda Bernacka

kwitnienia zbiera się koszyczki kwiatowe – w godzinach południowych, gdyż wtedy stężenie substancji jest największe. Suszy się je w podcieniu i przewiewnym miejscu, a następnie stosuje jako składnik preparatów leczniczych. Wszystko za sprawą zawartości cennych substancji, które rzadko występują w innych roślinach.

Rumianek ma liczne właściwości prozdrowotne. Może być z powodzeniem stosowany wewnętrznie (m.in. przy dolegliwościach ze strony układu pokarmowego – na wzdęcia, skurcze i stany zapalne żołądka czy zapalenie jelit, gdyż rozkurcza mięśnie gładkie; fot. 6.13) czy zewnętrznie – ma działanie przeciwzapalne, przeciwbakteryjne i przyspiesza gojenie ran (m.in. w stanach zapalnych skóry i błon śluzowych, czyrakach, ranach, oparzeniach, owrzodzeniach, do przemywania oczu, w leczeniu bakteryjnych schorzeń skóry i jamy ustnej, a w formie inhalacji – również w stanach zapalnych dróg oddechowych). Rumianek jest wykorzystywany również w kosmetyce – znajduje się np. w płynach do kąpieli i higieny intymnej, w kremach, maseczkach, paście do zębów. W szamponach i środkach do odżywiania włosów odświeża kolor, zwłaszcza blond.

Rumianek pospolity jest rośliną jadalną, dlatego można go używać do ozdabiania potraw. Świetnie sprawdzi się jako dekoracja zup, sałatek, galaretek czy ciast [wapteka.pl/].

W Manufakturze Zielarskiej można uzyskać praktyczne informacje na temat domowej produkcji maceratów, maści i toników. Jest także możliwość zakupienia m.in. herbatek, zawieszek z wosku sojowego i roślinnych dodatków, olejków eterycznych, mydełek, hydrolatów (również wysyłkowo).

CIEKAWOSTKI

Poleski olejek rumiankowy jest doskonałym środkiem do pielęgnacji każdego rodzaju cery, a zwłaszcza suchej, wrażliwej, skłonnej do alergii i egzemy. Łagodzi podrażnienia, zmiany trądzikowe, uelastycznia, sptyca zmarszczki, pobudza mikrokrążenie, nadając skórze zdrowy i świeży wygląd. Poleski olejek rumiankowy może być stosowany jako maseczka na włosy, działa nawilżająco i chroni przed utratą wody. Może być używany do masażu ciała. Systematycznie stosowany wpływa także kojąco na system nerwowy, łagodzi stres i poprawia samopoczucie.

Oferta:

- ➔ Warsztaty „Zioła w medycynie ludowej, kuchni i kosmetyce” – zajęcia prowadzą pracownicy naukowcy Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie oraz fitoterapeuci i naturoterapeuci, a tematy to np. wykorzystanie związków pochodzenia roślinnego w terapii chorób układu pokarmowego czy wybrane składniki pochodzenia roślinnego w terapii nowotworów.
- ➔ Warsztaty zielarskie i ziołolecznicze – okazja do poznania właściwości ziół. Można zapoznać się z informacjami dotyczącymi procesu destylacji olejków, zobaczyć tworzenie hydrolatów i olejków. Można także uczestniczyć w wykonywaniu wyciągu olejowego z koszyczków rumianku lub kwiatów lawendy tradycyjną metodą – podgrzewania w kąpielii wodnej na płycie kuchennej opalanej drewnem.

Fot. 6.14. Hydrolaty Krainy Rumianku. Fot. Ryszarda Bernacka

- ➔ Warsztaty robienia hydrolatu ze świeżego rumianku – dzięki 60-litrowemu alembikowi można pozyskać 40 l hydrolatu z eterycznym olejkim rumiankowym, który może służyć do wyrobu naturalnych kosmetyków, a także jako nawilżająca mgiełka bezpośrednio na skórę (fot. 6.14).

- ➔ Wakacje z ziołami albo warsztaty „Ziołowa apteczka” – pod kierunkiem instruktora można zrobić i zakupić m.in: kiszonki, octy, syropy, naturalne kosmetyki oraz konfitury z kwiatów magnolii i młodych pędów świerka, herbatki. Zioła pochodzą z ogródka manufaktury zielarskiej Krainy Rumianku (fot. 6.15). Samo zdrowie!

Fot. 6.15. Ogródek ziołowy Manufaktury Zielarskiej Krainy Rumianku. Fot. Ryszarda Bernacka

CIEKAWOSTKI

Czarny bez ma właściwości przeciwwirusowe, przeciwbakteryjne i wzmacniające odporność. Działa również napotnie i przeciwgorączkowo. Zawiera dużo witaminy C.

Przepis na sok z czarnego bzu

Czarne, dojrzałe owoce obieramy widelcem z gałązek, wyciskamy sok w sokowirówce, zagotowujemy, dodajemy 3 łyżki cukru na 1 l soku i gorący wlewamy do małych słoiczek. Najlepiej jeszcze zapasteryzować. Należy spożywać profilaktycznie 100 ml soku tygodniowo dla wzmocnienia odporności, a w chorobie – większe ilości.

CIEKAWOSTKI

Kwiaty forsycji zawierają dużą ilość rutyny, która jest składnikiem popularnych leków. Obniżają ciśnienie, glukozę, są stosowane w preparatach przeciwalergicznych, przeciwzapalnych i uspokajających. Warto zatem zebrać je (ich okres kwitnienia jest krótki) i wysuszyć w ciemnym, suchym miejscu, a przechowywać w słoiku lub w pojemniku, które nie przepuszczają światła. To bardzo ważne, aby kwiaty nie straciły swojego koloru.

Przepis na napar z forsycji na odporność

Można użyć zarówno suszonych, jak i świeżych kwiatów. Wystarczy zalać wrzątkiem 2 łyżeczki kwiatów i zostawić pod przykryciem na 15 minut. Kwiaty forsycji są jadalne na surowo, można je dodawać do sałatek, koktajli, można zalać je alkoholem i zrobić nalewkę [<https://pl-pl.facebook.com/kraina.rumianku>].

- ➔ Warsztaty „Pączki, które nie tuczą...” – w pączkach rośliny w porównaniu z innymi jej częściami jest najwięcej substancji czynnych, dzięki temu są one źródłem zdrowia, urody, a także mogą wspomóc leczenie wielu schorzeń. Na maceratach z pączków (brzozy, kwiatów męskich leszczyny i pączków liściowych czarnej porzeczki) wykonywane są naturalne kosmetyki.
- ➔ Warsztaty „Kuchnia – dzika, zdrowa i ziołowa” – praktyczny warsztat przygotowywania zdrowych i smacznych posiłków z roślin z ogrodu, łąki i pola (fot. 6.16). W programie:
 - ◆ wycieczki po dzikie i ogrodowe produkty,

Fot. 6.16. Sala warsztatowa Manufaktury Zielarskiej. Fot. Ryszarda Bernacka

- ◆ kiszzenie i octowanie jako prosty sposób przetwarzania owoców i warzyw w zdrową żywność,
 - ◆ przygotowywanie mieszanek ziołowych – sole i pasty na cały rok,
 - ◆ zastosowanie jadalnych kwiatów nie tylko jako ozdób na talerzu,
 - ◆ przygotowywanie znanych dań w nowej odsłonie – pasztety, zapiekanki, pierogi, racuchy, sałatki, placki, dania jednogarnkowe,
 - ◆ poznanie siły soków,
 - ◆ wypieki chlebowe i słodkie,
 - ◆ coś do picia – od naparu do ziołowego winka [krainarumianku.filu.pl].
- ➔ Warsztaty „Mydętka glicerynowe” – okazja do usłyszenia historii mydła oraz zrobienia własnego i zabrania go ze sobą (fot. 6.17).

Fot. 6.17. Mydętka glicerynowe Krainy Rumianku. Fot. Ryszarda Bernacka

INNE ATRAKCJE

PASTYŁA POLESKA – LOKALNY SMAKOŁYK

Pastyła to zdrowa alternatywa dla słodczy dla dzieci, dorosłych i osób starszych. To rodzaj żelków – bez cukru, ale za to z ogromną ilością witamin i składników odżywczych. Zagęszczone przez pieczenie czy smażenie purée z owoców wylewa się cienką warstwą

do naczynia, a następnie suszy w niskiej temperaturze. Do wynalezienia i popularyzacji tego deseru przyczynili się ponoć mieszkańcy Kołomyj ok. XIV w. [<https://pl.wikipedia.org/wiki/Pastyła>].

Poleska pastyła to owocowa przekąska w formie naleśniczków z owoców lub owocowych rolek. Powstaje z owoców od polskich producentów, które są blendowane po odparowaniu z nich wody w niskiej temperaturze. To produkt ekologiczny, bez dodatku cukru i konserwantów. Niektóre smaki zawierają niewielki dodatek naturalnego miodu czy cynamonu (fot. 6.18).

Pastyła występuje w wielu wariantach – jest m.in. truskawkowa, wieloowocowa, jabłkowa, z czarnej porzeczki, jagodowa, malinowa, morelowa, śliwkowa, żurawinowa, rokitnikowa.

Kontakt:

Producent Tomasz Lutomski

- Wola Wereszczyńska 22, 22-234 Urszulin
- +48 570 787 040
- poleska_zagroda@wp.pl

Fot. 6.18. Producent Tomasz Lutomski na stoisku z pastylką. Fot. Ryszarda Bernacka

ZRĘBKI DRZEWNE – SUROWIEC O ZASTOSOWANIU W OGRODNICTWIE

Zrębki drzewne to rozdrobnione gałęzie drewna o charakterystycznym kształcie (fot. 6.19). Drobne zrębki bardzo często są przerabiane na kompost, natomiast większe znajdują zastosowanie w podwyższaniu grządek. Używane są też do ściółkowania różnego rodzaju roślin. W Krainie Rumianku są używane na grządkach z ziołami i kwiatami.

Fot. 6.19. Zrębki. Fot. Ryszarda Bernacka

Ściółkowanie ogrodu zrębkami drzewnymi to najlepszy sposób na poprawę jakości gleby i wysokie oraz zdrowe plony. Zrębki drzewne można rozsypywać na grządkach z warzywami, w tunelu foliowym, pod rośliny ozdobne, na trawnik, a nawet do doniczek. Ten naturalny nawóz powoli się rozkłada, zasilając ziemię składnikami odżywczymi. Można wysypać zrębki na grządki po wysianiu warzyw i kwiatów, po posadzeniu krzewów i drzew. Dobry czas na ściółkowanie to koniec lata i jesień. Rozłożona w tym czasie ściółka będzie miała czas zamienić się choć w części w kompost i zasilić glebę. Dodatkowo chroni przez parowaniem wody z ziemi latem i przed mrozem zimą [<https://www.sprawdzonepraktyce.pl>].

Kontakt:

Filip Zaprzaluk „Odwaga”

- Dołhobrody 13, 22-220 Hanna
- +48 661 134 003
- filip.zaprzaluk@icloud.com

Polecane miejsca noclegowe i gastronomiczne

Ośrodek Edukacji Regionalnej

- Hołowno 66, 21-222 Podedwórze
- +48 533 799 886, sekretariat +48 81 478 77 11

Agroturystyka Rossa

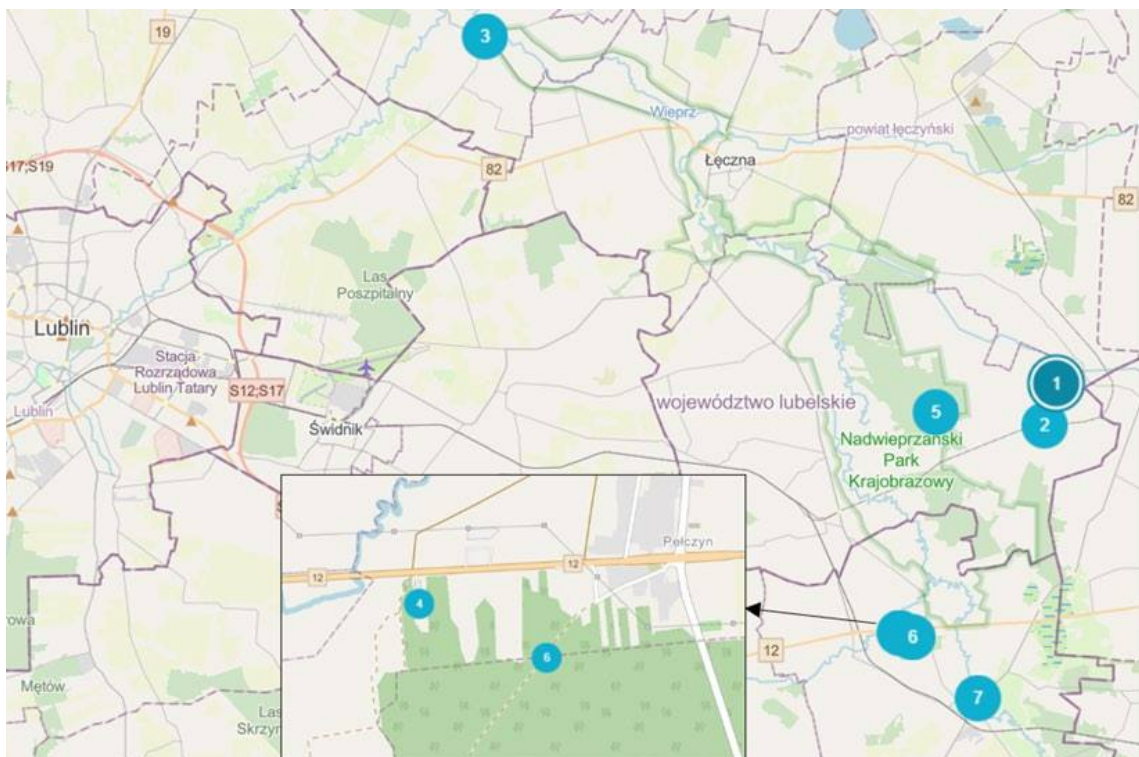
- Szelest 35, 21-533 Rossosz
- +48 698 437 927, +48 602 261 798
- rossa.szelest@gmail.com
- rossa-szelest.pl

Restauracja Smacznego

- Podedwórze 41/6, 21-222 Podedwórze
- +48 881 245 679
- [smak.smacznie.smacznego](https://www.facebook.com/smak.smacznie.smacznego)

Wólka Bielecka – Słowiański Gród

Wólka Bielecka to wieś w województwie lubelskim, w powiecie ęczyńskim, w gminie Milejów. Pomysł na powstanie Słowiańskiego Grodu zrodził się wiosną 2004 r. z inicjatywy Jarosława Wolińskiego i jego córki Doroty – właściciele tego prywatnego parku historycznego i pasjonatów wczesnego średniowiecza. Rodzina sprzedała dom w Lublinie i przeniosiła się do Wólki Bieleckiej, gdzie na zakupionej działce (w gospodarstwie) rozpoczęli odtwarzanie wczesnośredniowiecznego grodu. Początkowo nazywany był grodziskiem „Choina-Horodyszcz” [Wólka Bielecka... 2004]. Z właścicielami współpracowały grupy rekonstrukcyjne oraz zapalona do działania młodzież z Lubelszczyzny i powiatu ęczyńskiego. Pan Jarosław współpracował m.in. z naukowcami z Instytutu Archeologii UMCS w Lublinie, archeologami z Muzeum Lubelskiego, Kołem Naukowym Studentów Archeologii UMCS oraz bractwami rycerskimi: Bractwem Grodów Czerwieńskich z Chełma, Drużyną Wojów Bolesława Chrobrego z Łęcznej i drużyną z Lublina. Pomagali oni w budowie grodu. Pan Jarek, który odnalazł się w roli stolarza i rzeźbiarza, wykonał własnoręcznie wszystkie drewniane sprzęty.

Rys. 7.1. Mapa atrakcji w Słowiańskim Grodzie. 1. Słowiański Gród, 2. Kanał Wieprz-Krzna, 3. Stowarzyszenie Chorągiew Zamku w Zawieprzyczach Atanazego Miączyńskiego herbu Suchekomnaty w Kijanach, 4. Zajazd Regionalny – Hotel Regionalny w Pełczynie, 5. Nadwieprzański Park Krajobrazowy i jego otulina, 6. Las Borek z Pomnikiem Dzieci Zamojszczyzny w otulinie Nadwieprzańskiego Parku Narodowego, 7. Miejsce postojowe dla kajakarzy w Trawnikach. Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

Główną ideą Słowiańskiego Grodu jest przybliżenie oraz kultywowanie tradycji naszych przodków, poznanie różnych aspektów życia Słowian, zrozumienie ich kultury i obyczajów oraz ich współczesnych pozostałości w świątach kościelnych, zwyczajach i obrzędach ludowych i przekazywanie tej wiedzy odwiedzającym w opowieściach Grododziada, realizacji inscenizacji i warsztaty interaktywne.

Słowiański Gród jest unikatowym na europejską skalę obiektem, w którym przedstawiono wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy. Jest to replika trzech typów wczesnośredniowiecznych grodów – grodu wieloczołowego, pierścieniowego (na wyspie) i stożkowego, która posiada wszystkie charakterystyczne elementy dla tego rodzaju obiektu obronnego o umocnieniach ziemno-drewnianych. Na 3,5-hektarowym terenie powstało „żywe muzeum”, gdzie można wszystkiego dotykać i poczuć klimat dawnych czasów. Zrekonstruowano tu grodowe obiekty z X-XIII w., których ślady odkryli archeologowie w pobliskim Klarowie [Niedbał 2020, s. 165] oraz inne, istniejące w przeszłości w promieniu do 30 km.

ATRAKcje TURYSTYCZNE

ZWIEDZANIE SŁOWIAŃSKIEGO GRODU

Zwiedzanie obejmuje trzy grupy obiektów – obronne, kultowe i pozostałe [<http://www.slowianskigrod.pl>] w trzech typach grodów. Po grodach oprowadza przewodnik Grododziad, którego barwna opowieść jest przeplatana zagadkami i anegdotami.

Obiekty obronne:

- ➔ w grodzie wieloczołowym (gród właściwy/siedziba bóstwa opiekuńczego i podgrodzie): pomost, przykopa, wał, ostrokół, bramy tunelowa, wieżowa i zatokowa, palisada, płot polski (zaostrzone pale, między którymi przepleciono łożę), budynek muzeum, studnia zrębowa, wał, trebusz, katapulta (fot. 7.1),
- ➔ w grodzie na wyspie (pierścieniowym): pomosty rozbierane, wał, płot polski (docelowo ma być palisadą), dwie furty do grodu,
- ➔ w grodzie stożkowym – podgrodzie z przystanią.

Fot. 7.1. Budowle obronne w grodzie wieloczołowym. Fot. Agata Kobyłka, Anna Mazurek-Kusiak

Obiekty kultowe:

- ➔ w grodzie właściwym, który był siedzibą bóstwa opiekuńczego, znajduje się posąg Świątowita wzorowany na arkońskim (fot. 7.2), okolony rowem przeznaczonym na ogniska ofiarne i gajem młodych dębów,
- ➔ na głównym placu przed grodem znajdują się kręgi kamienne; magiczna wiekowa wierzba uderzona przez piorun/Peruna, rozłupana na cztery części i wypalona wewnątrz; świder ogniowy do rytualnego krzesania ognia, kurhan i miejsce palenia stosów ofiarnych, kącina (czyli świątynia), majdan do wiecowania,
- ➔ w grodzie pierścieniowym – docelowo na wyspie mają się znaleźć posągi bogów w hełmach i pancerzach z wyrytymi imionami,
- ➔ na półwyspie wiedzmy jest sztafas zielarki, krąg kamienny, znajduje się tu też scena dla zespołu muzyki dawnej oraz tańca z ogniem i naturalnie ukształtowany na wzniesieniu amfiteatr w zakolu rzeki,
- ➔ zarys fundamentów 1 : 1 kaplicy romańskiej na planie krzyża, wzorowany na ufundowanej przez Henryka Sandomierskiego kaplicy w Zawichoście (fot. 7.3).

Fot. 7.2. Posąg Świątowita otoczony gajem młodych dębów. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.3. Fundamenty kaplicy romańskiej. Fot. Agata Kobyłka

CIEKAWOSTKA

Słowianie utożsamiali swoich bogów z otaczającą ich przyrodą. Bogowie stanowili najczęściej jej personifikację lub przejawiali swoje istnienie przez poszczególne aspekty przyrody. Do najważniejszych bogów Słowian zaliczamy Świątowita (Światowida) – stwórcy nieba i ziemi, pana wojny, płodności i urodzaju; Peruna – boga gromów, grzmotów i błyskawic, tzw. Piorunowładcę; Swaróga (Swarożyca) – bóstwo solarne i ogniowe oraz Welesa – władcę zaświatów [Gulak 2012, s. 18–31].

Pozostałe obiekty:

- ➔ cmentarzysko kurhanowe – usytuowane za grodem pierścieniowym i „rzeką”, składa się z 5 kurhanów oraz miejsca na rekonstrukcję obrzędu pogrzebowego,
- ➔ podgrodzie mieszkalne – tworzą je dwie mniejsze półziemianki o wymiarach 4 × 3 m i jedna większa o wymiarach 5 × 4,5 m (obecnie pogorzelnisko po pożarze), studnia zrębowa i powierzchniowa, majdan na rozbicie namiotów i wiecowanie, chata muzeum, a w niej: meble, obrazy i drzeworyty o średniowiecznej tematyce (fot. 7.4),
- ➔ główny plac, czyli majdan przed grodem, gdzie znajduje się wioska rzemieślnicza i wiata do prowadzenia części interaktywnej, wczesnośredniowieczny plac zabaw, tor łuczniczy, tor do rzutu włócznią, stanowisko do przeciągania linami kilkutonowego pnia drzewa, kuchnia słowiańska i miejsca na ogniska,
- ➔ w przygotowaniu jest wioska rybacka, gdzie będą prezentowane metody łowienia ryb przez człowieka od czasów pierwotnych do wczesnego średniowiecza.

Fot. 7.4. Półziemianki i chata muzeum. Fot. Agata Kobyłka

ZAJĘCIA INTERAKTYWNE – POKAZY I WARSZTATY RZEMIOSŁA ORAZ ARTYSTYCZNE

W Słowiańskim Grodzie odbywają się pokazy i warsztaty (fot. 7.5), które dają odwiedzającym możliwość włączenia się w grodowe życie, uzyskania informacji o wczesnym średniowieczu (m.in. rzemiosła, wierzeń, obrzędów i sztuk walki), własnoręcznego wykonania niektórych przedmiotów.

Odwiedzający mogą uczestniczyć w dwóch typach interaktywnych zajęć [<http://www.slowianskigrod.pl>].

➔ Pokazy podstawowe:

- ◆ pokaz uzbrojenia i wykonywania pancerzy, przymierzalnia na stanowisku bojowym,
- ◆ wybijanie monet,
- ◆ tańce dawne i konkurs taneczny z nagrodami – tzw. słowiańska dyskoteka,
- ◆ nauka pisania gęsim piórem, lakowanie korespondencji, pieczętowanie, szyfrowanie i utajnianie poczty,
- ◆ drzeworyt i plecionkarstwo,
- ◆ wykonywanie paciorków i ozdób z modeliny oraz miedzi,
- ◆ tkactwo – wykonywanie krajek na bardku, czyli wzorzystych pasów lub wstążek na małym narzędziu tkackim z cienkich drewnianych listewek,
- ◆ prezentacja epoki kamiennej w sekcji pierwotnej – głównie narzędzi i broni krzemiennej,

Fot. 7.5. Jedno z miejsc prowadzenia warsztatów. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.6. Plac do strzelania z proc i łuków. Fot. Agata Kobyłka

kamiennej i kościanej, strojów oraz rysowania krzemiennym rylcem na kamieniu,

- ◆ lepienie z gliny metodą wałeczkowo-wstęgową,
 - ◆ strzelanie z łuku i procy (fot. 7.6),
 - ◆ jarmark wczesnośredniowieczny z kramem z pamiątkami,
 - ◆ pokaz mody wczesnośredniowiecznej i pierwotnej,
 - ◆ zabawy zręcznościowe na placu zabaw, np. łowienie ryb, chodzenie na szczudłach, walka na kiścieniu i tarcze oraz zabawy siłowe, np. przeciąganie liny, krążka czy zaprzęgu.
- ➔ Pokazy i warsztaty dodatkowe:
- ◆ lepienie z gliny na kole,
 - ◆ kuglarstwo i pokazy tańca z ogniem,
 - ◆ pokaz wykonywania papieru czerpanego, w którym można uczestniczyć,
 - ◆ degustacja potraw kuchni słowiańskiej i pokaz narzędzi kuchennych (blach, ceramiki, kotłów żelaznych, pieca, wędzarki). Wioska ma w swojej ofercie tradycyjne, wzorowane na słowiańskich produkty kulinarne, np. zupę z pokrzyw, groch z kapustą, jagnięcinę po słowiańsku, kaszę pęczak w sosie grzybowym z kawałkami drobiu, chwaściaki (ciasto z miętą smażone na głębokim oleju), kaszę jaglaną z miodem i bakaliami, tradycyjny kołacz i swojskie ciasta sezonowe. Oferuje także pieczenie podpłomyków.

WIDOWISKA PLENEROWE

Odwiedzający mogą wziąć udział w obchodach słowiańskich świąt (np. powitaniu wiosny, postrzyżynach, sobótce, dożynkach), jak również plenerowych widowiskach z cyklu „Spotkania z historią”. W programie widowisk plenerowych są: pokazy walk rytualnych, wiece i sojusze plemion, zaślubiny, ceremonie, obrzędy, wróżby, tańce z ogniem oraz warsztaty.

Pełne widowisko plenerowe realizowane jest z bractwem rycerskim i grupą wojów konnych i składa się z czterech części, które zostały przedstawione na rysunku 7.2.

Oferta edukacyjna:

Słowiański Gród swoją ofertę edukacyjną kieruje do grup zorganizowanych (np. wycieczki szkolne, półkolonie, grupy integracyjne), rodzin oraz osób indywidualnych. Proponuje cztery grupy produktów turystycznych, łączące różne elementy ich oferty:

1. Zwiedzanie z przewodnikiem + wybrane zajęcia interaktywne;
2. Pokazy i warsztaty dodatkowe;
3. Spotkania z historią i widowiska plenerowe;

Cześć I: Zaślubiny	◆ wiec, walki rytualne, sojusz plemion, zaślubiny, wróżby, tańce, potyczka, przygotowanie do ciałopalenia
Cześć II: Bitwa	◆ bitwa o gród, palenie wioski, odsiecz wojów konnych, pokaz dzielności wojów konny
Cześć III: Tryzna	◆ wesołe tańce, zabawy zręcznościowe, słowiański poczęstunek
Cześć IV: Ceremonia pogrzebowa	◆ orszak pogrzebowy z pochodniami, ciałopalenie, taniec z ogniem ku czci bogów

Rys. 7.2. Schemat widowiska plenerowego w Słowiańskim Grodzie. Źródło: <http://www.slowianskigrod.pl>

4. Warsztaty kuchenne „Poczęstunek słowiański” – to obiad złożony z potraw, będących rekonstrukcją i degustacją kuchni wczesnośredniowiecznej (z produktów ekologicznych Lubelszczyzny). Można zamówić także: pieczenie kiełbasek lub tradycyjny obiad (zupa pomidorowa z makaronem, frytki, pierś z kurczaka, surówka i napój).

Fot. 7.7. Kamienny krąg – miejsce powitania grup. Fot. Agata Kobyłka

Typowy scenariusz pobytu grupy (produkt 1, 2, 4) – ok. 5 godzin. O godzinie 9.00 ma miejsce powitanie grupy w kamiennym kręgu (fot. 7.7) oraz przerwa na toaletę i drugie śniadanie we wskazanym miejscu. Następnie odbywa się zwiedzanie grodu z przewodnikiem Grododziadem, które jest dostosowane do potrzeb i wieku uczestników. Po zwiedzaniu grupa uczy się dawnych tańców i uczestniczy w „słowiańskiej dyskotece”, na której wybiera się najlepszych tancerzy. Po krótkiej przerwie grupa jest dzielona na mniejsze zespoły (15–20-osobowe), które uczestniczą w pokazach i zabawach z instruktorami na wybranych z oferty stanowiskach warsztatowych. Zajęcia prowadzone są w sposób dynamiczny i ciekawy, a uczestnicy mogą wykazać się wiedzą, sprytem, siłą i umiejętnością pracy zespołowej. Grupa może zamówić posiłek w jednej z trzech form (produkt 4). Po posiłku jest czas wolny na dalsze zabawy i zajęcia na stanowiskach rzemieślniczych oraz zakupy pamiątek w sklepiku (fot. 7.8). Widowiska plenerowe (produkt 3) zaczynają się ok. 13.00 i trwają zazwyczaj 1,5 godziny. Mogą być też realizowane w późniejszych godzinach południowych – od 14.00 do 20.00.

Oferta zimowa i wyjazdowa:

Od wiosny do jesieni obiekt przyciąga turystów z Polski i zagranicy. W miesiącach listopad–kwiecień prelekcje, pokazy i warsztaty mogą odbyć się w izbie lub wyjazdowo na zaproszenie w szkołach czy domach kultury. Zespół Grodu może również uświetnić: obchody rocznicowe, warty honorowe, święta narodowe, dni miejscowości, dni szkoły, nadanie imienia szkole. Zespół może zaprezentować wioskę słowiańską i wykonać plenerowe widowisko, które będzie dostosowane do charakteru imprezy i połączone ze spektaklem muzyczno-ogniowo-tanecznym.

Fot. 7.8. Sklepik z pamiątkami. Fot. Agata Kobyłka

Zespół Słowiańskiego Grodu bierze udział w **wielu wydarzeniach kulturalnych, edukacyjnych i rozrywkowych**, takich jak słowiańska majówka w Zawieprzycach, dziady w Strzegocicach, turnieje rycerskie (np. o szablę Zygmunta II Wazy w Warszawie), jarmarki (np. Jarmark Jagielloński, Ginące Zawody w Pawłowie, Jarmark Leśny w Wirykach), dożynki gminne i powiatowe, festiwale potraw, pikniki ekologiczne (np. Smaki Lubelszczyzny), festiwale kulturalne (np. Festiwal Słowian Wschodnich, Europejskie Dni Dziedzictwa), wydarzenia w Lublinie.

Wioska w mediach

Dzięki niezwykłemu klimatowi, jaki panuje w wiosce, jest ona także miejscem produkcji telewizyjnych TVP Historia, TVP 2, TVP 3, Fokus TV. Powstały też o niej liczne artykuły prasowe, które ukazały się np. w Tygodniku Łęczyńskim, Kurierze Lubelskim, Dzienniku Wschodnim, National Geographic czy Pani Domu. Słowiański Gród uzyskał również wiele nagród w konkursach, m.in.: w konkursie kulinarnym Najlepsze Flaki Lubelszczyzny na Festiwalu Flaków w Piaskach, w konkursie Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów za kaszę po słowiańsku i zupę z pokrzyw, w konkursie na Najlepszy Produkt Turystyczny Województwa Lubelskiego za stworzenie oryginalnego produktu o dużych walorach historyczno-edukacyjnych z elementami widowiskowo-obrzędowymi.

Sławy w wiosce

W Słowiańskim Grodzie występowały zespoły muzyki folkowej i folkmetalowej: dwukrotnie Percival (cykl albumów „Slava”, ścieżka dźwiękowa do gry „Wiedźmin 3: Dzikie Gon”, Polska), węgierski zespół Szelindek oraz rosyjska grupa Grai.

Fot. 7.9. Drogi wiodące do Słowiańskiego Grodu. Fot. Agata Kobyłka

Kontakt:**Słowiański Gród w Wólce Bieleckiej Jarosław Woliński**

- Wólka Bielecka 7, 21-020 Milejów
- +48 81 757 12 61, +48 693 191 808
- info@horodyszcze.lbn.pl
- słowianskigrod.pl
- [Słowiański Gród w Wólce Bieleckiej](#)

Zobacz: [Słowiański Gród](#)

Rezerwacje terminów i biletów przez e-mail lub telefonicznie.

Do Słowiańskiego Grodu dojeżdżamy malowniczymi wąskimi drogami (fot. 7.9), co wprowadza nas w klimat przygody, jaką tam przeżyjemy. Po drodze możemy zobaczyć też fragment melioracyjnego kanału Wieprz-Krzna (fot. 7.10).

Fot. 7.10. Kanał Wieprz-Krzna. Fot. Agata Kobyłka

CIEKAWOSTKI

Kanał Wieprz-Krzna jest najdłuższym kanałem w Polsce. Liczy 140 km i został wybudowany w latach 1954–1961 [Pichla 2011, s. 19]. Stał się istotnym elementem sieci wodnej Polesia Lubelskiego, ponieważ swym oddziaływaniem obejmuje obszar o powierzchni 530 tys. ha. Przez meliorację odwadniającą i nawadniającą miał doprowadzić do intensyfikacji produkcji rolnej. System jest już mało sprawny, ponieważ doprowadza jedynie wodę do stawów i zbiorników retencyjnych, a od 2005 r. nie wykorzystuje się go do nawodnień użytków zielonych ze względu na przestarzałe i niszczące urządzenia nawadniające. System odwodnień zmniejszył także powierzchnię torfowisk i mokradeł, co doprowadziło do przesuszenia ekosystemów i negatywnych skutków przyrodniczych, m.in. degradacji gleb i zmiany ich właściwości fizycznych [Pichla 2011, s. 19]. Kolejnym skutkiem budowy kanału była eutrofizacja jezior spowodowana wprowadzeniem do nich obcych wód rzecznych [Solis 2012, s. 182].

Oprócz Słowiańskiego Grodu warto zwiedzić jego okolicę, szczególnie rowerem lub kajakiem, i poznać lokalne zabytki kultury i bogactwo przyrodnicze Nadwieprzańskiego Parku Krajobrazowego. Warto również udać się do Kijan i poznać członków stowarzyszenia, które współpracuje ze Słowiańskim Grodem, zwłaszcza w przygotowaniu wydarzeń plenerowych (rys. 7.1).

INNE ATRAKCJE

STOWARZYSZENIE CHORĄGIEW ZAMKU W ZAWIEPRZYCACH ATANAZEGO MIĄCZYŃSKIEGO HERBU SUCHEKOMNATY

Pielęgnowujemy dawne tradycje. Uczymy dawnej historii. Staramy się być dawnymi sarmatami. Potrafimy się bawić (cykl „Historia bez cenzury”) i wzruszać. Jesteśmy kreatywni i zaradni. Umieemy współpracować ze wszystkimi, którzy troszczą się o edukację, kulturę i rozwój społeczności lokalnej. Antonina Gajos – prezes stowarzyszenia [Stowarzyszenie... 2021].

Stowarzyszenie Chorągiew Zamku w Zawieprzycach Atanazego Miączyńskiego Herbu Suchekomnaty jest organizacją pozarządową, która działa na terenie gminy Spiczyn i powiatu łęczyńskiego (rys. 7.3, fot. 7.11). W 2010 i 2011 r. członkowie, jeszcze jako grupa nieformalna, zaczęli realizować pierwsze inicjatywy. Stowarzyszenie zostało wpisane do rejestru 29 marca 2013 r. Łączy ono miłośników wiedzy i historii o regionie, jak również społeczników, entuzjastów aktywnego życia i ludzi, którzy dostrzegają rolę dziedzictwa kulturowego w wychowaniu młodego pokolenia. Są to przedstawiciele różnych środowisk i pokoleń [Stowarzyszenie... 2021]. Stowarzyszenie liczy obecnie około 28 członków, w tym 20 aktywnych. Barokowa nazwa stowarzyszenia nawiązuje do czasów, kiedy kształtowała się kultura staropolska, a szczególnie do II połowy XVII w.

CIEKAWOSTKA

W II połowie XVII w. Zawieprzycy stały się rezydencją Atanazego Miączyńskiego, który był wiernym druhem Jana III Sobieskiego. Atanazy był utalentowanym dowódcą wojskowym i gospodarnym ziemianinem. Dzięki niemu wzgórze i zamek w Zawieprzycach stały się rezydencją magnacką i przeżywały okres świetności. Ufundował on też w Kijanach barokowy murowany kościół jako wotum dziękczynne za szczęśliwy powrót z wyprawy wiedeńskiej.

Cele stowarzyszenia [<http://www.suchekomnaty.pl>]:

1. Stymulacja społecznej aktywności na poziomie regionalnym.
2. Integrowanie środowiska lokalnego.
3. Wspieranie rozwoju regionalnego.
4. Promocja turystyki, historii, kultury i tradycji regionu.
5. Promowanie współdziałania z innymi organizacjami o podobnym profilu działalności.
6. Działalność edukacyjna, kulturalna, wychowawcza i sportowa.
7. Podtrzymywanie tradycji narodowej, kulturowej i obywatelskiej oraz działania na rzecz integracji europejskiej.

Oferta:

Stowarzyszenie stara się promować miejscowe źródła historii i legendy. Oferowane przez nich produkty turystyczne nawiązują do tradycji narodowych – tradycje szlacheckie XVII w. (pospolite ruszenie, wyprawa wiedeńska) – oraz tradycji regionalnych – zwyczajów związane z regionem Doliny Środkowego Wieprza. Uczestnicząc w wydarzeniach organizowanych przez stowarzyszenie, można poznać:

- ➔ dawne rzemiosło,
- ➔ narzędzia, wytwory, rękodzieło (np. niecki, tacki dłubane),
- ➔ dawne uzbrojenie,
- ➔ kulinaria – potrawy kuchni wiejskiej i szlacheckiej (np. zupa z żywego ognia, kawa po turecku z gorącego piasku), warsztaty kulinarne,
- ➔ opowieści i legendy – kultura niematerialna, np. legenda zawieprzycka, która odwołuje się do książki Aleksandra Bronikowskiego „Zawiepryce” i różnych wersji popularnych

Rys. 7.3. Logo stowarzyszenia.
Źródło: <http://www.suchekomnaty.pl>

Fot. 7.11. Szyld w siedzibie stowarzyszenia w Kijanach.
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.12. Chorągiew stowarzyszenia.
Fot. Agata Kobyłka

opowieści dotyczących Zamkowego Wzgórza i rządów okrutnego kasztelana Jana Nepomucena Granowskiego (2 wersje – gawęda i inscenizacja).

Stowarzyszenie organizuje:

- ➔ widowiska kostiumowe,
- ➔ pokaz musztry dragonów, np. wystrzały z armat, moździerzy, muszkietów,
- ➔ spotkania z katem,
- ➔ gawędy staropolskie, np. gawęda o dawnym Spicynie, lekcje historyczne m.in. żywe lekcje historii w Gminnej Bibliotece Publicznej w Ludwinie, zajęcia obfitują w ciekawostki, które mają rozbudzić zainteresowanie słuchaczy poruszają tematyką, tematyka lekcji, np. o broni białej, kulturze XVII w.,
- ➔ dzieciniec historyczny – zabawy: kręgle, wianki, szyszki, kostki do gry, drewniane koniki, pojedynki na szable (fot. 7.13),
- ➔ spotkania integracyjne.

Fot. 7.13. Rekwizyty wykorzystywane podczas zabaw na dziecińcu historycznym. Fot. Agata Kobyłka

Warsztaty i spotkania dla członków stowarzyszenia oraz mieszkańców Kijan i okolicznych miejscowości, podczas których przygotowywane są m.in.:

- ➔ kotyliny narodowe dla uczestników Marszu Niepodległości w Spicynie, makatki (wyszywane obrazy), chodniki ze ścinków lub robione na szydełku, wycinanki lubelskie z bibuły i papieru, pająki (wiązane ozdoby mieszkań ze słomy, nici i bibuły), palmy wielkanocne nawiązujące do zasad kompozycji obowiązujących na Lubelszczyźnie,
- ➔ potrawy według starych przepisów – gospodarski stół po kijańsku, uczestnicy przypominają zapomniane smaki i potrawy z dzieciństwa oraz wymieniają się tradycjami kulinarnymi,

- ➔ carving, czyli fantazyjne dekorowanie potraw, które pojawiało się już na XVII-wiecznych stołach.

Stowarzyszenie proponuje **zwiedzanie obiektów**, o które dba i których zbiory powiększa:

- ➔ Muzeum Broni Białej w Ludwinie – zgromadzone zbiory: broń sieczna, obuchowa, kłująca, stroje, meble, portrety, gabloty z pamiątkami,
- ➔ Izba Regionalna w Kijanach (w starym internacie przy Zespole Szkół Rolniczych w Kijanach) – zgromadzone zbiory: makatki, serwetki, wyszywane obrusy, naczynia (fot. 7.14).

Oferta stowarzyszenia skierowana jest do uczniów (głównie starszych klas, licealistów), studentów, rowerzystów, kajakarzy, rodzin wielopokoleniowych, seniorów i grup pracowniczych.

Fot. 7.14. Wyposażenie Izby Regionalnej w Kijanach. Fot. Agata Kobyłka, Anna Mazurek-Kusiak

CIEKAWOSTKA

Lubelskie zielone palmy są robione z naturalnych materiałów, co najwyżej ozdobione kwiatami z bibuły lub delikatnego papieru. Roślinami podstawowymi w takiej palmie są: bukszpan, barwinek, żywotnik, trzcina, trawy, zboża, gałązki wierzby (bazie), leszczyny, derenia, żarnowca i głogu. Każda z roślin ma swoje symboliczne znaczenie, bo nasi przodkowie przywiązywali wagę do kolorów, znaków i tradycyjnych przekazów.

Oferta wyjazdowa:

Członków stowarzyszenia można zobaczyć podczas wielu imprez plenerowych w regionie i w dalszych zakątkach Polski, podczas których reprezentują powiat łęczyński i gminę Spiczyn (fot. 7.12), takich jak: festyny rodzinne (np. majówka w Słowiańskim Grodzie w Wólce Bieleckiej), festyny historyczne, pikniki militarno-historyczne i artyleryjskie, rekonstrukcje bitew (np. pod Chocimiem, Cedynią, Gniewem), festiwale (np. Festiwal Oręża Polskiego nad Zalewem Janowskim, Festiwal Historyczny Vivat Vasa), turnieje (np. Małopolski Turniej Husarski), dożynki regionalne, uroczystości religijne (np. orszak Trzech Króli w Zamościu), seminaria (np. sesja naukowa w PAN w Warszawie, która była poświęcona Janowi III Sobieskiemu).

Chorągiew systematycznie uczestniczy również w uroczystościach patriotycznych, głównie w Lublinie i Łęcznej. Są to m.in.: obchody święta Konstytucji 3 Maja, Narodowego Dnia Niepodległości, obchody rocznicowe, np. powstania styczniowego.

Członkowie stowarzyszenia Chorągiew Zamku w Zawieprzycach Atanazego Miączyńskiego Herbu Suchekomnaty są również inicjatorami wielu przedsięwzięć i wydarzeń [Stowarzyszenie... 2021], takich jak:

- ➔ budowa Pomnika Powstańców Styczniowych w Spiczynie,
- ➔ powstanie Muzeum Broni Białej i Strojów XVII w. w Zawieprzycach,
- ➔ Marsz Niepodległości w Spiczynie,
- ➔ imieniny Atanazego Miączyńskiego w Kijanach,
- ➔ cykl wystaw, spotkań i konkursów „Zakochani w Zawieprzycach”,
- ➔ warsztaty rękodzielnicze i kulinarne z cyklu „Czym chata bogata ...”
- ➔ wieczornica patriotyczna w Szkole Podstawowej w Zezulinie,
- ➔ wernisaż zdjęć przyrodniczych i historyczno-rekonstrukcyjnych w Gminnej Bibliotece Publicznej im. A. Łuczeńczyka w Ludwinie.

Kontakt:**Stowarzyszenie Chorągiew Zamku w Zawieprzycach
Atanazego Miączyńskiego Herbu Suchekomnaty**

- Siedziba Stowarzyszenia: Zawieprzyce 121, 21-077 Spiczyn
Izba Regionalna w Kijanach przy Zespole Szkół Rolniczych w Kijanach
Kijany Kościelne 19, 21-077 Kijany
- Muzeum Broni Białej w Ludwinie
- +48 880 404 936, +48 516 120 142,
- kontakt@suchekomnaty.pl
- Stowarzyszenie Chorągiew Zamku w Zawieprzycach
- suchekomnaty.pl

ZAJAZD REGIONALNY – HOTEL REGIONALNY

Zajazd Regionalny (rys. 7.4) położony jest w miejscowości Pełczyn przy trasie drogi E12 Lublin-Chełm-Dorohusk. Obiekt jest otoczony lasem (fot. 7.15). Jest to dobre miejsce do odpoczynku i relaksu oraz może być bazą wypadową wycieczek rowerowych po okolicznych małych miejscowościach i lasach. W obiekcie (fot. 7.16) najczęściej goszczą rodziny z dziećmi, turyści tranzytowi, pracownicy firm (często dłuższy pobyt) i rowerzyści.

Rys. 7.4. Logo Zajazdu Regionalnego. Źródło: <https://hotel-regionalny.com/>

Fot. 7.15. Wjazd do zajazdu otoczonego lasem. Fot. Agata Kobyłka

Pokoje. Zjazd Regionalny oferuje gościom komfortowo urządzone pokoje, które są dostosowane do wymagań różnych grup – rodzin z dziećmi, osób podróżujących samotnie lub w gronie przyjaciół. Do dyspozycji gości jest 80 miejsc noclegowych w pokojach jedno-, dwu-, trzy- i czteroosobowych oraz w dwóch apartamentach. W wyposażeniu każdego z pokoi jest łazienka, telewizor z płaskim ekranem, biurko do pracy, Internet wi-fi oraz miejsce na bagaż. Część pokoi posiada balkon albo taras z miejscem wypoczynkowym lub bezpośrednio wyjście na basen (fot. 7.17). Śniadania dla gości hotelu są podawane w formie bufetu w Restauracji Regionalnej w godzinach 7.00–11.00. W okresie letnim goście mogą korzystać z zewnętrznego basenu w cenie pokoju. Dwa pokoje dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami – nie ma progów i są dostosowane łazienki.

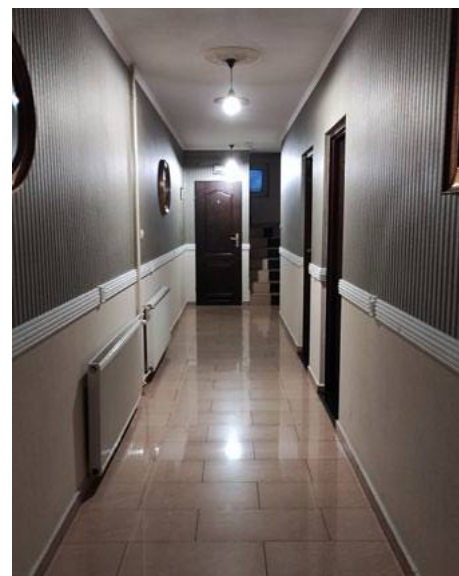
Parking. Do użytku gości jest duży parking monitorowany 24 h/dobę (fot. 7.18).

Restauracja Regionalna specjalizuje się w kuchni polskiej i regionalnej. Przed świętami sprzedawane są produkty regionalne. Restauracja to dobre miejsce na rodzinny obiad, business lunch, spotkanie z przyjaciółmi, obiad na trasie. Restauracja wystawia swoje produkty podczas dożynek, Dni Piask, w Lubelskim skansenie (fot. 7.19).

Atrakcje w obiekcie. Goście mogą skorzystać z części rekreacyjnej obiektu: zewnętrznego basenu, który jest udostępniany od 1 maja do 30 września (fot. 7.20), jacuzzi (wymagana rezerwacja), sauny, siłowni, placu zabaw dla dzieci (fot. 7.21).

Dla gości dostępne jest miejsce na ognisko i grill w zacisznym miejscu na tyłach zjazdu (fot. 7.22).

W Zajeździe jest wiele miejsc, gdzie można odpocząć i zrelaksować się na łonie natury – w otoczeniu lasu i posadzonej roślinności. Miejsca relaksu są dostępne zarówno dla gości zjazdu, jak i restauracji (fot. 7.23).

Fot. 7.16. Wnętrze zjazdu.
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.17. Balkony i tarasy przy pokojach gości otoczone zielenią. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.18. Miejsca parkingowe dostępne dla gości. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.19. Wnętrza Restauracji Regionalnej. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.20. Zewnętrzny basen dla gości. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.21. Plac zabaw. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.22. Grill i miejsce na ognisko. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.23. Miejsce relaksu i odpoczynku dla gości. Fot. Agata Kobyłka

Imprezy okolicznościowe. W obiekcie można zorganizować przyjęcia okolicznościowe: chrzciny, stypy, wesela, śluby w plenerze (fot. 7.24).

Goście biznesowi. W zajeździe znajdują się także dogodne warunki dla klientów biznesowych do organizacji konferencji, szkoleń, spotkań biznesowych, bankietów i pokazów [<https://hotel-regionalny.com/>].

Fot. 7.24. Sale na przyjęcia okolicznościowe i konferencje. Fot. Agata Kobyłka

Kontakt:

Nastulak Jacek Kawiarnia, VID-BILL, Zajazd Regionalny

- Pełczyn 186A, 21-044 Trawniki
- +48 81 58-50-156, +48 608-401-794
- poczta@hotel-regionalny.com
- hotel-regionalny.com
- [HotelRegionalny](#)

Zobacz: [Zajazd Regionalny z lotu ptaka](#)

NADWIEPRZAŃSKI PARK KRAJOBRAZOWY

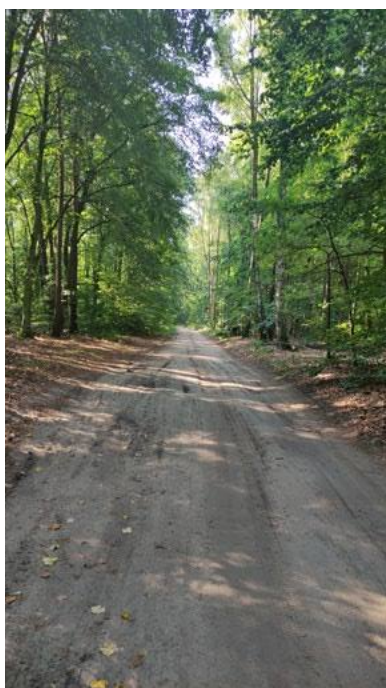
Nadwieprzański Park Krajobrazowy (rys. 7.5) utworzono w 1990 r. na obszarze 6 228,66 ha. Jego otulina ma powierzchnię 11 473,41 ha. Park położony jest w centralnej części województwa lubelskiego na Płaskowyżu Świdnickim (fragment Wyżyny Lubelskiej) i Obniżeniu Dorohuckim (fragment Polesia Wołyńskiego). Park został powołany dla ochrony fragmentu doliny środkowego biegu rzeki Wieprz z meandrami, zakolami, starorzeczami, rozległymi obszarami podmokłymi, wilgotnymi łąkami i torfowiskami oraz łęgami i olsami. W krajobrazie parku dominują lasy (42%) oraz łąki i pastwiska (26%) [<http://parki.lubelskie.pl/media>] (fot. 7.25, 7.26).

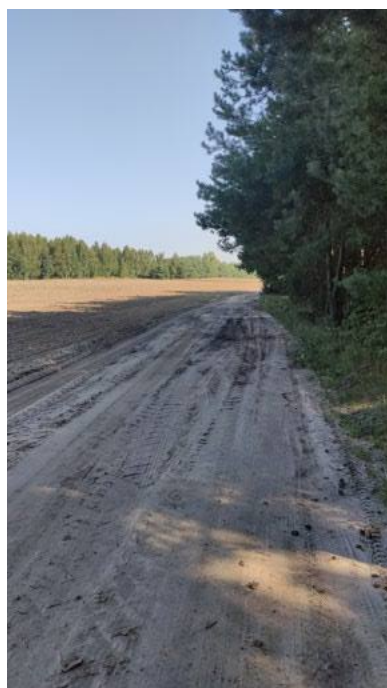
Rys. 7.5. Logo Nadwieprzańskiego PK. Źródło: <https://parki.lubelskie.pl/parki-krajobrazowe/nadwieprzanski-park-krajobrazowy>

Park i jego otulina cechują się wyraźnym zróżnicowaniem typów krajobrazu [parki.lubelskie.pl/]:

- ➔ południowa część doliny Wieprza jest szeroka i silnie zabagniona,
- ➔ północny odcinek Wieprza jest wąski, kręty, a jego krawędzie, porozcinane jarami i wąwozami, wznoszą się miejscami na ponad 20 m.

Fot. 7.25. Las Siostrzytowski pomiędzy miejscowościami Dorohuczka i Białka na terenie Parku. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.26. Pomnik Dzieci Zamojszczyzny w Lesie Borek w otulinie parku. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.27. Las Borek w okolicach miejscowości Pełczyn w otulinie parku. Fot. Agata Kobyłka

Park to nie tylko walory krajobrazowe i bogata szata roślinna (fot. 7.27), ale też dziedzictwo kulturowe – zabytki i niematerialne wartości. Teren był miejscem lokacji osad, grodów, miasteczek, zamków obronnych i założeń parkowo-dworskich. Do najcenniejszych zabytków należą [Zieliński 2019, s. 12–20]:

- ➔ renesansowa synagoga z 1648 r. w Łęcznej,
- ➔ barokowe kościoły w Biskupicach (1712–1717 r.) (fot. 7.28), Dorohuczycy (1790 r.) (fot. 7.29), Kijanach,
- ➔ zabytkowy zbór ariański z XVI w. w Jaszczowie,
- ➔ ruiny zespołu zamkowo-dworskiego z XVII–XIX w. z malowniczym parkiem w Zawieprzycach,
- ➔ zespoły dworskie i pałacowe otoczone parkami w Jaszczowie (1812 r.), Milejowie, Kijanach (XIX w.), Łęcznej, Łysołojach (XIX–XX w.) i Łańcuchowie (XVIII–XX w.),

Fot. 7.28. Kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Biskupicach. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 7.29. Kościół pw. św. Judy Tadeusza w Dorohuczycy. Fot. Agata Kobyłka

- ➔ zabytkowe drewniane budownictwo wiejskie w nadwieprzańskich wsiach.

Fot. 7.30. Miejsce postojowe dla kajakarzy w Trawnikach w otulinie Nadwieprzańskiego Parku Krajobrazowego. Fot. Agata Kobyłka

Przez otulinę parku przebiegają [<http://parki.lubelskie.pl/media>]: czerwony szlak turystyczny, dwie ścieżki dydaktyczne, długodystansowy szlak rowerowy z Lublina do Woli Uhruskiej, szlak kajakowy na Wieprzu (fot. 7.30).

Polecane miejsca noclegowe

Siedlisko Zaścianek Zahorodyński – kompleks stuletnich drewnianych budynków z udogodnieniami

- Majdan Zahorodyński 19, 22-130 Majdan Zahorodyński
- +48 699 713 745
- biuro@zascianekzahorodynski.pl
- zascianekzahorodynski.pl
- [Siedlisko Zaścianek Zahorodyński](#)

Agroturystyka Kraina Jeleni Barbara i Grzegorz Jeleń

- Majdan Zahorodyński 14, 22-130 Majdan Zahorodyński
- +48 513 689 611
- agro.krainajeleni@gmail.com
- zascianekzahorodynski.pl
- [Agroturystyka Kraina Jeleni](#)

Naturalny dom z banią ruską

- Majdan Zahorodyński 47A, 22-130 Majdan Zahorodyński
- +48 512 196 258
- [Naturalny dom nad zalewem z banią ruską](#)

Gospodarstwo agroturystyczne U Niewiadomskich

- Jaszczów 295, 21-020 Jaszczów
- +48 (81) 75 72 777, +48 604 59 02 64
- krzysztof_niewiadomski@wp.pl

Polecane miejsca gastronomiczne

Zajazd w Lesie – imprezy okolicznościowe, park linowy, paintball

- Kolonia Ciechanki 1, 21-013 Ciechanki
- +48 603 816 700
- zajazd6@o2.pl
- biesiadawojciechow.pl
- Zajazd w Lesie

Klub-Kawiarnia VID-BIL/Pizzeria

- Trawniki 600, 21-044 Trawniki
- +48 660 132 222
- kamilnastulak@gmail.com
- Klub Vid Bil / Pizzeria

Pizzeria Pychotka

- Trawniki 144, 21-044 Trawniki
- +48 881 508 007
- Pizzeria Pychotka

Zajazd wiejskie Przysmaki

- Chojno Nowe Drugie 60A, 22-130 Chojno Nowe Drugie
- +48 664 025 389

Zajazd Piotr

- Nowa 47, 21-070 Cyców
- +48 607 570 371
- zajazdpiotr47@tlen.pl
- Zajazd „Piotr”

Vicenza. Pizzeria

- Jaszczów 207, 21-020 Jaszczów
- +48 (81) 757 40 10
- Pizzeria Vicenza

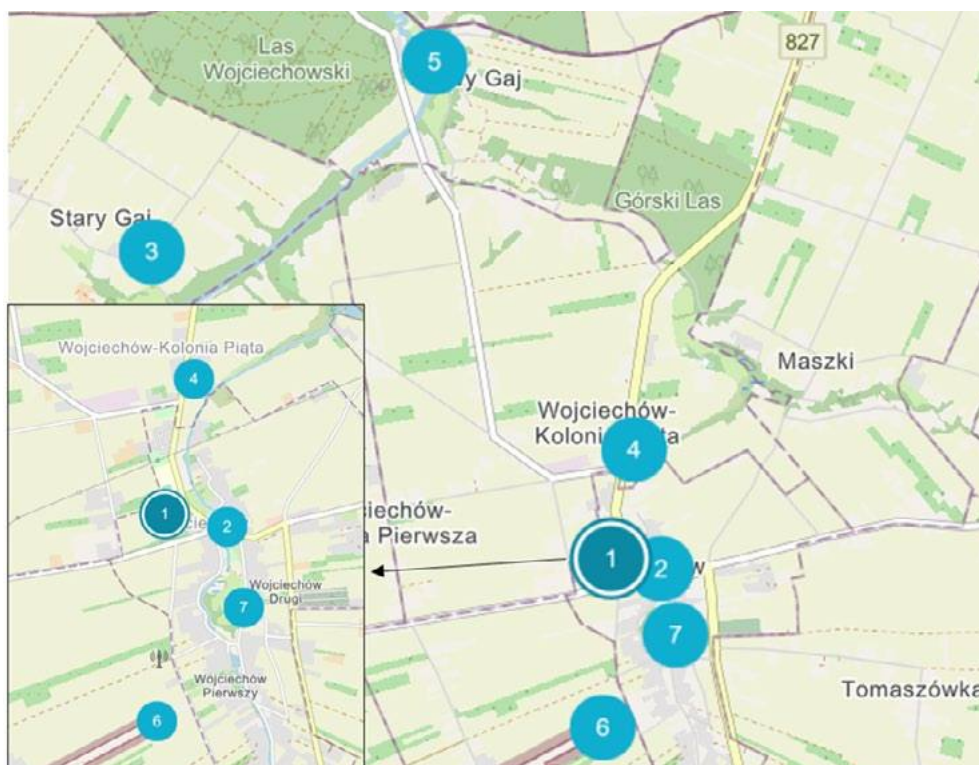
Wojciechów – Wioska Kowalstwa

Wojciechów – jest typową wsią agroturystyczną. Wieś leży niecałe 25 km w kierunku zachodnim od Lublina. W pobliżu znajduje się słynny trójkąt turystyczny Nałęczów – Kazimierz Dolny – Puławy [Woydyno 2012, s. 9]. To tutaj agroturystyka rozwinęła się jako pierwsza w województwie lubelskim. Malownicze tereny, lessowe wąwozy, wzgórza i lasy zachęcają do spacerów oraz przejażdżek rowerowych (fot. 8.1). Wojciechów leży na Równinie Bełżyckiej i graniczy z otuliną Kazimierskiego Parku Krajobrazowego, słynnego z lessowych wąwozów.

Fot. 8.1. Znak drogowy informujący o wjeździe do wsi Wojciechów. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Osadnictwo Wojciechowa ma długą historię. Po raz pierwszy nazwę *Woycechow* odnotowano w księgach kościelnych w 1328 r. – wymieniono ją jako parafię, która wówczas należała do archidiakonatu lubelskiego. Wieś Wojciechów posiadała patronat szlachecki.

Rys. 8.1. Mapa atrakcji w Wiosce Kowalskiej. 1. Wieża Ariańska, 2. Kuźnia Kowala, 3. Fusing Klimaty, 4. Owadolandia, 5. Młyn Hipolit, 6. Zoo Wojciechów, 7. Modrzewiowy kościół pw. św. Teodora. Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

CIEKAWOSTKA

Patronat szlachecki oznacza, że kościół, który znajduje się na terenie wsi, przyjmuje wezwanie imienia dziedzica danej wsi, czyli jeżeli dziedzicem wsi był Teodor, to kościół był pod wezwaniem św. Teodora. Zmiana właściciela wsi wiązała się ze zmianą wezwania kościoła.

Prawdopodobnie parafia posiadała także własną szkołę. Jan Długosz w swoich kronikach nadmienił, że w Wojciechowie w XIV w. istniał majątek ziemski Joannesa Szczekockiego herbu Odrowąż. Jan ze Szczekockich – kasztelan lubelski, był pierwszym właścicielem Wojciechowa, a drugim był jego syn Jan junior – starosta lubelski. Pierwsze budynki wsi lokowane były nad potokiem (nieposiadającym nazwy), lewym dopływem rzeki Bystrej. Ludzie osiedlali się tutaj chętnie ze względu na naturalne wypływy wody źródlanej, co w głównej mierze zdecydowało o założeniu osady. Pierwsze chaty wojciechowian były półziemiankami wkopanymi częściowo w ziemi na pochyłym zboczu jaru. Chaty te były budowane z desek i gliny. Były to pomieszczenia jednoizbowe o powierzchni od 3 × 3 m do 3 × 4 m. W domostwach centralne miejsce zajmowało ognisko do ogrzewania chaty i warzenia strawy. Ludność żywiła się soczewicą, grochem, bobem, pszenicą, prosem i żytem [Kowalski 1979, s. 3].

Wojciechów od 1489 r. należał do rodu Pileckich herbu Leliwa, którzy wzniesli tutaj wieżę obronno-mieszkalną, zwaną dzisiaj popularnie Wieżą Ariańską (fot. 8.2). Jest to budynek trójkondygnacyjny, wybudowany z kamienia i cegieł. Wieża została przystosowana do obrony z broni palnej i dodatkowo otrzymała umocnienia w kształcie trapezu z trzema bastionami. Zamiast czwartego bastionu postawiono zewnętrzną klatkę schodową z wieżowym dworem. Budowla była otoczona suchą fosą. Jednocześnie wewnątrz budowli znajdowała się szeroka klatka schodowa z otworami okiennymi, które były zdobione. To wszystko zapewniło właścicielowi wygodne mieszkanie i prestiż społeczny, a grube i wysokie mury wieży gwarantowały poczucie bezpieczeństwa. Wieża miała także znaczenie strategiczne, ponieważ leżała przy trakcie handlowym z Krakowa na Litwę przez Urzędów, Bełżyce, Wojciechów, Kock i Łuków.

Fot. 8.2. Wieża Ariańska.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

W 1534 r. rodzina Pileckich przeprowadziła się do miasteczka Bełżyce, oddając Wojciechów w dzierżawę rodzinie Firlejów herbu Lewart. W 1580 r. ziemię wojciechowską zakupił Stanisław Spinek herbu Prus. Nowy właściciel udzielił w omawianej wieży schronienia Marcinowi Krowickiemu. Był to słynny kaznodzieja i pastor wyznania kalwińskiego, który najwyższą kondygnację wieży przemienił na miejsce spotkań, kazań i dysput religijnych dla zwolenników kościoła reformatorskiego. Dodatkowo Stanisław Spinek, który był żarliwym kalwinistą, rozkazał zniszczyć katolicki kościół, przejmując jego majątek [Wystawa Muzeum Regionalnego w Wojciechowie 2022]. Następnie od 1599 r. właścicielem Wojciechowa był Paweł Orzechowski herbu Rogala, który piastował stanowisko podkomorzego chełmskiego, więc nie rezydował stale w Wojciechowie. Jego syn Paweł junior zbudował na północ od wieży pałac, w którym zamieszkał. Wówczas wieża utraciła swój blask i prestiż, a następnie została przeznaczona na cele gospodarcze (magazyn zboża). Syn Pawła Teodor Orzechowski, który był od dzieciństwa wyznawcą kalwinizmu, zmienił pod wpływem misji odprawionych w Wojciechowie przez oo. jezuitów wiarę na rzymskokatolicką. Z wdzięczności za odkrycie nowej wiary w 1725 r. ufundował we wsi drewniany kościół. W XVII w. Wojciechów przeszedł w ręce rodziny Morskich, natomiast w XIX w. trafił do rodu Ostrowskich, następnie Grodzkich, Świerzawskich i Popławskich [Turski i Wyszowski 2006, s. 162]. W połowie XIX w. zmieniono w istotny sposób wygląd wieży, głównie przez likwidację jej szczytów na rzecz dachu naczółkowego. Wartość zabytkową Wieży Ariańskiej uznał i spopularyzował Adam Lerue w publikacji zatytułowanej „Album Lubelskie” swojego autorstwa. Dzięki temu Wojciechów, leżący 6 km od uzdrowiska Nałęczów, stał się celem wycieczek kuracjuszy i turystów. W 1910 r. zaniedbaną i zniszczoną wieżę przekazano Towarzystwu Opieki nad Zabytkami Przeszłości w Warszawie i już w następnym roku rozpoczęto jej odbudowę. Pracami kierował Jan Koszczyc-Witkiewicz. Wojny światowe – pierwsza, a następnie druga – nie pozwoliły na dokończenie odbudowy wieży. Udało się to dopiero w 1972 r. i odrestaurowany budynek przekazano na potrzeby Gminnego Ośrodka Kultury.

CIEKAWOSTKI

Wieża Ariańska została opisana w powieści „Nawracanie Judasza” przez Stefana Żeromskiego i umieszczona w fikcyjnym miasteczku Posucha: *W skalisku wieży jej kamienie ułożone w sposób cyklopowy trzymały się znakomicie. [...] Pradawna, w założeniu swem kwadratowa wieża miała z północnej strony dwie potężne skarpy, które trzema skośnymi uskokami zwięzały się ku górze i po sam szczyt sięgały. Spadki tych pochłych uskoków były niegdyś nakryte, jak świadczyły resztki, kamieniami z wystającym*

dla ścieku gzemsem o gotyckim profilu. [...] W tę ścianę [szczytową], widocznie za śpichlerzowych już czasów, wmurowano małą i niską przybudówkę, nakrytą polskim dachem gontowym – którędy prowadziły wąskie schodki do piwnic. Pośrodku ściany zewnętrznej było wejście do przysienia, niskie, szerokie, płaską cegłą sklepienie, a posiadające drzwi okute. Otwór ten był również późniejszej daty, lecz liczył napewno parę wieków. Z zewnątrz przytykała do tych drzwi luneta zamurowanego okrągłego okienka, które służyło do obrony drzwi, szturmem zdobywanych. Najbardziej rzuciły się w oczy drewniane schody, wsparte na tęgich, drewnianych słupach i nakryte dachem. Te schody, idąc pod kątem od zachodniej skarpy do ściany, skręcały ku wschodowi i prowadziły do drzwi, którymi się wchodziło na pierwsze piętro. Drzwi na piętrze były niskie, lecz przestąpiwszy je, trafiało się do wielkiej, na dziesięć łokci wysokiej niszy, zamurowanej cienkim murem. Pod niszą i pod istniejącymi w niej drzwiami były w murze nazewnątrz szczątki czterech konsol z potężnych bloków ciosanych szarego marmuru. [...] Szczątki konsol wskazywały na istnienie w tym miejscu balkonu. Zapewne musiało to być niegdyś jedyne wejście do wieży. Wchodziło się zapewne na ów balkon z dziedzińca, po drabinie, lub po drewnianych, prowizorycznych schodkach. W razie opanowania całego zamku, schodki łatwo było zniweczyć, a wieża mogła bronić się do upadłego [Żeromski 1916, s. 99–100].

Herbem gminy Wojciechów jest srebrny Odrowąż ponad podkową na czerwonym polu (rys. 8.2). Odrowąż to herb rodziny Szczekockich – pierwszych właścicieli Wojciechowa, natomiast podkowa to symbol kowalstwa i najbardziej rozpoznawalny produkt kowalski.

Rys. 8.2. Herb gminy Wojciechów.
Źródło: Raport o stanie gminy Wojciechów za 2020 rok, Urząd Gminy Wojciechów, Wojciechów 2021, s. 1.

CIEKAWOSTKI

Kowalstwo jest jednym z najstarszych zawodów na świecie. Znane było już w czasach starożytnych, ok. 3000 p.n.e. Rzemiosło kowalskie kojarzone jest głównie z podkuwaniem koni, ale niestety [Stukowski 2014, s. 42–43]. Jeszcze w XIX w. kowal był reprezentantem nowych form technicznych, był ślusarzem, mechanikiem, metalowcem, a jednocześnie pełnił funkcję lekarza, dentysty. Posiadał bardzo duży autorytet na wsi

– często był jedyną osobą, która potrafiła czytać i pisać. Ważnym atutem kowala była praca z ogniem, któremu w wierzeniach ludowych przypisywano magiczne moce i który zawsze odgrywał dużą rolę [Bohdanowicz 1963, s. 14]. Domeną kowala jest „kucie żelaza, póki gorące” i jego formowanie na gorąco. Efektem popularności tego zawodu jest najczęstsze w Polsce nazwisko – Kowalski [Brokman 2022, s. 1].

Kowal wyrabiał głównie narzędzia rolnicze, poszczególne elementy zbroi, jak i inne wyroby z metalu. Zawód z roku na rok zyskiwał na znaczeniu. W połowie XIX w. rynek zalała tanie fabryczne żelazo, co spowodowało zmniejszenie liczby kowali we wsiach [Reinfuss 1983, s. 7]. Prawie w każdej polskiej wsi mieszkał kowal, który obok podkuwania konia wykonywał różnego rodzaju narzędzia rolnicze, ogrodnicze, domowego użytku: okucia, gwoździe, łańcuchy, żelazne elementy wozów, zamki, zawiasy, wiatrowskazy, krzyże itp. Kiedy manufaktury i fabryki zaczęły masowo produkować narzędzia, rola kowala ograniczyła się do ich naprawy. Pomimo to jeszcze kilkadziesiąt lat temu kowal miał dużo pracy. Pod koniec XX w. zawód kowala stracił na znaczeniu. Nieliczni kowale, którzy nie poddali się konkurencji wszechobecnych na współczesnym rynku supermarketów, zaczęli uprawiać kowalstwo artystyczne: obrazy, pamiątki, puchary, żyrandole, balustrady, urządzania do kominka, karnisze. Kowal, który kiedyś służył wsi, teraz wykonuje usługi dla miast. Można powiedzieć, że wszystko odwróciło się do góry nogami.

KUŹNIA KOWALA

Wieś Wojciechów znana jest z tradycji kowalskich. Kuźnia w Wojciechowie funkcjonuje od 1920 r. Umiejętności kowalskie przekazywane są z ojca na syna. Pierwszym kowalem w Wojciechowie był Michał Ostrowski, który po powrocie ze służby w carskim wojsku, gdzie służył przez 5 lat jako podkuwacz koni, w 1920 r. zbudował drewnianą kuźnię. Kuźnia powstała na leżącym przy głównym trakcie wsi opuszczonym placu gromadzkim – aż 60 gospodarzy własnymi podpisami wyraziło zgodę na darowanie działki pod jej budowę. W 1952 r. pracę w kuźni rozpoczął zięć Michała Ostrowskiego, Józef Czerniec. Jego syn Roman Czerniec (fot. 8.3) kowalstwem zajął się już w wieku 16 lat. Przebudował kuźnię na murowaną (fot. 8.4), zbudował ozdobny piec (fot. 8.5), a następnie dobudował dwa boczne skrzydła. W jednym z nich w 2000 r. założył autorską Galerię WYROBÓW KOWALSKICH (fot. 8.6, 8.7). W 2011 r. prawe skrzydło kuźni zostało przystosowane do sprzedaży kutych prac mistrza (fot. 8.8).

Oferta:

- ➔ zwiedzanie kuźni oraz galerii wyrobów kowalskich,
- ➔ pokazy kucia żelaza dla dzieci i dorosłych z lekcją edukacyjną,
- ➔ barwne opowieści kowala o swoim rzemiośle, procesie obróbki metalu, kuciu i hartowaniu,
- ➔ zakup pamiątek (fot. 8.8),
- ➔ organizacja ogniska,
- ➔ obiad w Agroturystyce u Kowalowej.

Fot 8.3. Roman Czerniec – właściciel kuźni. Fot. Agata Kobyłka

Ponadto w kuźni można zamówić:

- ➔ meble ogrodowe – stoliki, ławki, fotele, grille, huštawki, pergole,
- ➔ akcesoria i obudowy kominkowe, pojemniki na drewno,
- ➔ bramy, furtki, ogrodzenia – stylowe, nowoczesne, artystyczne,
- ➔ balustrady zewnętrzne i wewnętrzne,

Fot. 8.5. Piec kowalski Romana Czernieca. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.4. Kuźnia Romana Czernieca. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.6 i 8.7. Galeria prac kowalskich Romana Czernieca. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.8. Sklep z pamiątkami kowalskimi Romana Czernieca. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

- ➔ schody metalowe proste i kręcone,
- ➔ kraty okienne, ścianki działowe, przepierzenia,
- ➔ drzwi wewnętrzne metalowe połączone ze szkłem,
- ➔ konstrukcje reklamowe, nowoczesne i stylowe,
- ➔ żyrandole, kinkiety oraz inne lampy oświetleniowe,
- ➔ wrywacze szkótkarskie dla ogrodników,
- ➔ inne wyroby i arcydzieła sztuki kowalskiej na indywidualne zamówienia klienta.

Kontakt:

Kuźnia Wojciechów

- 🏠 Wojciechów 153, 24-204 Wojciechów
- ☎ +48 691 053 403 – kowalstwo,
- ☎ +48 665 491 022 – agroturystyka
- ✉ czerniec@czerniec.pl
- 🌐 czerniec.pl

Wojciechowskie podkowy wytwarzane w zabytkowej kuźni Romana Czernieca są certyfikowanymi produktami Polskiej Marki Turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów, są kute ręcznie tradycyjną techniką kowalską. Magiczna moc podkówek przynosi szczęście właścicielom i można je zakupić w prywatnej Galerii WYROBÓW KOWAŁA (fot. 8.6) [Mirośław 2021, s. 28].

W Wojciechowie od 1984 r. w każdy drugi weekend lipca odbywają się **Ogólnopolskie Spotkania Kowali**, a od 1995 r. przez dwa tygodnie przed nimi – **Ogólnopolskie Warsztaty Kowalskie** organizowane przez Gminny Ośrodek Kultury. Są to imprezy, podczas których kilkudziesięciu kowali z całej Polski startuje w konkursach kowalstwa artystycznego. To tutaj młodzi kowale zdobywają umiejętności kucia i zdobienia metalu oraz rozwijają pasję tworzenia żelaznych dzieł sztuki.

Imprezy kowalskie w Wojciechowie umiejscowił Bronisław Pietrak, który po zamknięciu swojej kuźni w Guranowie, gdzie odbył się pierwszy konkurs, szukał miejsca na zorganizowanie kolejnych edycji. W Wojciechowie natrafił na przychylność władz lokalnych oraz doskonałe miejsce w kuźni młodego wówczas Romana Czernieca. Początkowo organizacją konkursów zajmowała się Scena Ludowa przy udziale Gminnego Ośrodka Kultury w Wojciechowie. Pod koniec lat 80. rolę dyrektora GOK przejął Wiesław Czerniec, który bardzo angażował się w tworzenie nowej formuły imprezy oraz urządzenie na szczycie Wieży Ariańskiej jedyne w Polsce Muzeum Kowalstwa. Od tego czasu GOK przejął organizację spotkań. W 1995 r. odbyły się w Wojciechowie pierwsze Ogólnopolskie Warsztaty Kowalskie, a w 2001 r. Ogólnopolskie Targi Sztuki Kowalskiej. Obecnie dzięki dyrekcji i pracownikom GOK w Wojciechowie kowalstwo nieustannie się odradza i rozwija. Spotkania, targi i warsztaty kowalskie na stałe wpisały się do kalendarza imprez, a finałowe konkursy, poprzedzone dwutygodniowymi warsztatami, są organizowane zawsze w drugi weekend lipca. Wojciechów zyskał miano stolicy kowalstwa polskiego i rozwinęła się tutaj wioska kowalstwa.

W Wojciechowie funkcjonuje jedyne w Polsce **Muzeum Kowalstwa** oraz działa **Stowarzyszenie Kowali Polskich**. Wieś pielęgnuje tradycje kowalskie i chroni ten zawód przed zapomnieniem.

MUZEUM KOWALSTWA I MUZEUM REGIONALNE W WIEŻY ARIAŃSKIEJ

Siedzibą Muzeum Kowalstwa jest Wieża Ariańska. Jest to certyfikowany produkt Polskiej Marki Turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów. Największą atrakcją muzeum jest stara kuźnia z paleniskiem (fot. 8.9), kowadłem i tradycyjnymi narzędziami kowalskimi. W muzeum można samodzielnie wypróbować, w jaki sposób porusza się miechem czy uderza młotem kowalskim. Ekspozycja obejmuje dzieła rzemiosła kowalskiego, takie jak kosy, sierpy, motyki, grace czy topory. W muzeum znajduje się także kolekcja replik średniowiecznej broni, a także instrumentów muzycznych oraz bogata kolekcja artystycznych wyrobów europejskich kowali, głównie z Polski, Białorusi, Węgier czy Czech. Prezentowane są tutaj wyroby artystyczne (ponad 1000 sztuk), które powstały podczas Ogólnopolskich Spotkań Kowali. W konkursie każdego roku należy wykuć inny przedmiot

– w jednym roku są to krzyże, w innym świeczniki, jeszcze w innym kwietniki, popielnice czy żyrandole. Spotkania te chronią tradycyjny zawód przed zapomnieniem, turyści mogą poznać tajniki podkuwania konia. Podczas tej imprezy odbywają się także Targi Sztuki Kowalskiej, gdzie można nabyć prawdziwe dzieła sztuki tego rzemiosła lub zamówić wykonanie pracy na indywidualne zlecenie [Lodzińska i in. 2008, s. 195]. Do najciekawszych ekspozycji można zaliczyć m.in. paterę na owoce, kute akwarium, scenę z życia górali (fot. 8.10) czy żelazny pas cnoty.

Fot. 8.9. Palenisko pieca kowalskiego w Muzeum Kowalstwa w Wojciechowie. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.10. Scena z życia górali. Obraz Jacka Bernacika. Muzeum Kowalstwa w Wojciechowie. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.11. Wystrój wojciechowskiej kuchni. Muzeum Regionalne w Wojciechowie.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

W Wieży Ariańskiej znajduje się także **Muzeum Regionalne**, gdzie można zobaczyć wyposażenie wojciechowskiej chałupy i kuchni (fot. 8.11) z lat 1920–1930 oraz ekspozycję narzędzi codziennego użytku, którymi posługiwali się mieszkańcy Wojciechowa (fot. 8.12). Można tutaj obejrzeć także makietę średniowiecznego grodziska.

Ponadto oferta muzeum obejmuje:

- ➔ zwiedzanie wystaw,
- ➔ opowieści o życiu codziennym kowala,
- ➔ warsztaty ostrzenia siekiery na ręcznej szlifierce,
- ➔ warsztaty „Podkowa z masy solnej”,
- ➔ granie marsza kowalskiego na kowadle,
- ➔ podkówkowy test na inteligencję,
- ➔ wybicie pamiątkowej monety,
- ➔ wysłuchanie legendy „O podkowie szczęścia”,
- ➔ sprzedaż pamiątek.

Fot. 8.12. Narzędzia codziennego użytku. Muzeum Regionalne w Wojciechowie.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Kontakt:

Muzeum Kowalstwa i Muzeum Regionalne, Gminny Ośrodek Kultury

- 🏠 Wojciechów 9, 24 204 Wojciechów
- ☎ +48 81 517 72 10, +48 81 517 76 22
- ✉ gok@agroturystyka.pl; kowale@kowale.com.pl
- 🌐 gokwojciechow.pl kowale.com.pl

W Wieży Ariańskiej swoją siedzibę mają także biblioteka i punkt informacji agroturystycznej. Przed Wieżą Ariańską znajduje się Aleja Zasłużonych Kowali.

ALEJA ZASŁUŻONYCH KOWALI

Aleja ta powstała w 2019 r. w celu uhonorowania mistrzów (fot. 8.13), którzy w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. ściśle współpracowali z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Wojciechowie przy organizacji pierwszych Ogólnopolskich Spotkań i Warsztatów Kowalskich oraz tworzenia i wzbogacania zbiorów Muzeum Kowalstwa.

Kowale, których nazwiska zostały umieszczone w alei, wnieśli ogromne zasługi dla ratowania polskiego kowalstwa ludowego i artystycznego. Wspominani są jako wielcy nauczyciele i doradcy – czynnie angażowali się w tworzenie idei spotkań kowali w Wojciechowie, uczestniczyli w przygotowaniu programu nauczania realizowanego podczas warsztatów kowalskich, niejednokrotnie pełnili rolę mistrzów i nauczycieli. Przekazane przez nich wyroby i narzędzia zdobią wnętrza Muzeum Kowalstwa. Wielu z nich należy do funkcjonującego w Wojciechowie Stowarzyszenia Kowali Polskich, aktywnie działając na rzecz zachowania i ochrony kowalstwa polskiego [<https://gokwojciechow.pl/oferta-turystyczna/aleja-zasluzonych-kowali/>].

Fot. 8.13. Aleja Zasłużonych Kowali w Wojciechowie. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Aleję uhonorowali:

- ◆ Bronisław Cukier (1932–1997), kowal z Zakopanego,
- ◆ Andrzej Kowalczyk (ur. 1956), kowal z Zakopanego,
- ◆ Bronisław Pietrak (1914–1997), kowal, poeta, wycinankarz z Gutanowa,
- ◆ Józef Kułak (ur. 1935), kowal z Zakopanego,
- ◆ Andrzej Słowik (ur. 1938), kowal z Łęk Górnych,
- ◆ Stanisław Moćko (1953-2015), kowal z Oblęgorka,
- ◆ Janusz Gąsienica Makowski (ur. 1953), kowal i wykonawca spinek górskich z Zakopanego,

- ◆ Jan Turek (ur. 1935), kowal z Chocinowic,
- ◆ Henryk Borkowski (ur. 1957), kowal ze Smolanego Dębu,
- ◆ Jacek Biernacik (1964–2015), kowal z Zakopanego,
- ◆ Wojciech Gąsienica Walczak (1962–2018), kowal z Zakopanego,
- ◆ Roman Czerniec (ur. 1955), kowal z Wojciechowa,
- ◆ Władysław Gąsienica Makowski (1962–2018), kowal z Zakopanego,
- ◆ Kazimierz Kudła (ur. 1960), kowal z Zawady,
- ◆ Jerzy Wojowski (ur. 1951), kowal z Gdańska.

Fot. 8.14. Drzewo. Jesienne Warsztaty Kowalskie 2017.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Przed Wieżą Ariańską można obejrzeć wykute z metalu drzewo jako przykład prac powstałych podczas warsztatów kowalskich (fot. 8.14).

Oprócz zwiedzania Wioski Kowalstwa warto zapoznać się z okolicznymi atrakcjami (rys. 8.1).

INNE ATRAKCJE

PRACOWNIA FUSINGU KLIMATY W STARYM GAJU

Pracownię prowadzą **Emilia i Mateusz Szydłowski** (fot. 8.15). Jest to rodzinne miejsce realizowania hobby i pasji. Tutaj powstają szklane formy dekoracyjne i użytkowe. Pracownia Fusingu Klimaty jest produktem certyfikowanym Polskiej Marki Turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów.

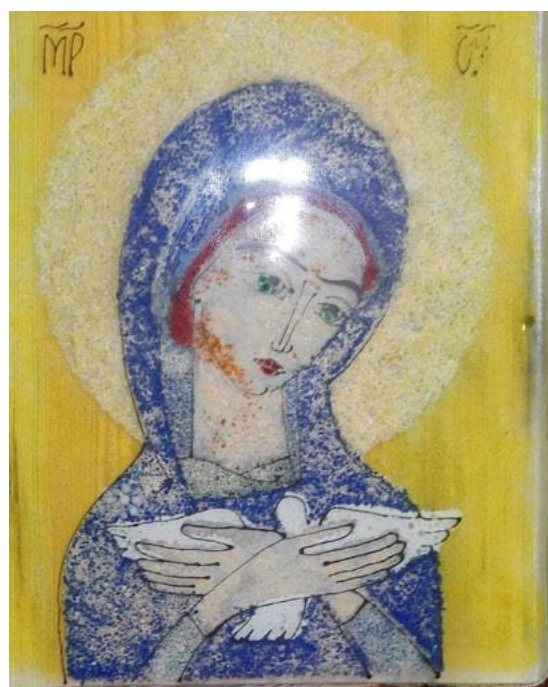
Fot. 8.15. Mateusz Szydłowski – właściciel Pracowni Fusingu Klimaty. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.16. Ogród Pracowni Fusingu Klimaty. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fusing to technologia obróbki cieplnej, która polega na łączeniu poszczególnych warstw kompatybilnego szkła wypalanego w specjalistycznym piecu. Wypał następuje w temperaturze od 700°C do 900°C. Od bardzo dawna tą techniką wytwarzano dekoracje, biżuterię, naczynia użytkowe i ozdobne. Dzięki niej powstają trójwymiarowe szklane dzieła sztuki bez konieczności dmuchania szkła czy odlewania. Szkło jest barwione, a jego unikatowy kształt można nadawać podczas obróbki cieplnej. Do fusingu wykorzystuje się szkło zarówno bezbarwne, jak i kolorowe wraz z różnego rodzaju farbami, posypkami, tlenkami czy nawet opiłkami metali. Wykorzystując tę technikę, można tworzyć dzieła w stylu zarówno retro, jak i modernistycznym. Każde wytworzone dzieło jest unikatowe. Temperatura wypału ma wpływ na produkt końcowy – jeżeli używa się niższych temperatur, szkła są ze sobą sklezione i widać poszczególne warstwy, natomiast przy wyższych temperaturach szkło stapia się, tworząc jedną, spójną całość. Nieograniczoność barw, odcieni i kształtu bąbelków powietrza daje naturalny i jednocześnie niezwykły efekt.

Pracownia państwa Szydłowskich z pięknym ogrodem (fot. 8.16) znajduje się we wsi Stary Gaj niedaleko Wojciechowa i Nałęczowa, w zaciszu pól, łąk i klimatu obszarów objętych programem Natura 2000. Nowoczesny budynek, wyposażony w profesjonalny piec wykonany na specjalne zamówienie oraz stół warsztatowy, pozwala na tworzenie unikatowych dzieł sztuki: mis, pater, wazonów, ikon (fot. 8.17), obrazów, biżuterii (fot. 8.18), breloczków, magnesów (fot. 8.19), podstawek (fot. 8.20),

Fot. 8.17. Ikona wykonana przez Emilię Szydłowską. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

dekoracji w formie aniołków, ptaków, podków, medalionów, księżyców, kwiatów, a nawet drobnych mebli drewnianych z elementami szkła dekoracyjnego.

Wszystkie wyroby są wykonywane ręcznie, dzięki czemu są unikatowe i niepowtarzalne. Inspiracje artystka czerpie z okolicznej przyrody i klimatu wioski.

Pracownia posiada w swojej ofercie warsztaty: dla dzieci, rodzinne, dla dorosłych, dla seniorów.

Podczas warsztatów uczestnicy mogą poznać historię szkła i własnoręcznie wykonać szklaną pamiątkę. Warsztaty są organizowane na indywidualne zamówienie i mogą być w formie:

- ➔ malowania pejzaży w szkło,
- ➔ malowania szklanych kwiatów,
- ➔ wyrobu biżuterii ze szkła.

Wykonane przez klientów produkty są wytapiane przez właścicielkę w piecu i następnie wysyłane tradycyjną pocztą do klienta. Klienci podczas warsztatów mogą dodatkowo zakupić produkty, naczynia i ozdoby znajdujące się w pracowni. Produkty te można też kupować przez stronę internetową: <https://klimaty-szydlowscy.pl/>.

Z warsztatów mogą korzystać osoby z dysfunkcją wzroku, słuchu, ruchu. Problemem może być jedynie toaleta niedostosowana dla osób na wózkach inwalidzkich.

Kontakt:

Pracownia Fusingu Klimaty

- 🏠 Stary Gaj 43B, 24-204 Wojciechów
- ☎ +48 539 572 438, +48 505 012 678
- ✉ kontakt@klimaty-szydlowscy.pl
- 🌐 klimaty-szydlowscy.pl

Fot. 8.18. Prace Emilii Szydłowskiej. Biżuteria. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.19. Prace Emilii Szydłowskiej. Magnesy. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.20. Prace Emilii Szydłowskiej. Podstawka na wizytówki. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

OWADOLANDIA – MARIOLA CYBULA

Owadolandia to park edukacyjno-rekreacyjny – certyfikowany produkt Polskiej Marki Turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów. W naturalnym krajobrazie wojciechowskich łąk zostały ustawione wielokrotnie powiększone repliki owadów. Modele te są wierną kopią prawdziwych owadów i przedstawiają szczegóły ich anatomii. Pomysłodawczynią tego parku jest Mariola Cybula (fot. 8.21). Owady można poznać, spacerując specjalnie wyznaczoną ścieżką dydaktyczną. Można obejrzeć m.in. model tygryzka paskowanego, tęcznika liszkarza, mrówki rudnickiej, komara brzęczącego, biedronki oczatki (fot. 8.22), widłogonki siwicy, żegnicy sinej (fot. 8.23), pasikonika zielonego, jelonka rogacza, chrząszcza goliata, słonika orzechowca.

Obok każdej repliki znajduje się tablica informacyjna z opisem życia owada, miejscem jego występowania, sposobem żywienia i rozmnażania oraz innymi ciekawostkami. Przy wejściu do parku turystów wita kowal bezskrzydły, który nawiązuje do tradycji kowalstwa w regionie.

Fot. 8.21. Mariola Cybula – właścicielka Owadolandii.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.22. Biedronka oczatka. Owadolandia.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.23. Żegnica sina. Owadolandia.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

CIEKAWOSTKI

Kowal bezskrzydły (fot. 8.24) osiąga od 1 do 1,5 cm długości. Jest czerwono-czarny z czarnymi plamkami na grzbiecie. Samica i samiec w trakcie długiej kopulacji (od 12 godzin do 7 dni) poruszają się złączone swoimi odwłokami. Następnie samica składa jaja do ziemi, na mchu lub pomiędzy opadłymi liśćmi. Larwy kowali bezskrzydłych wykluwają się późną wiosną – zazwyczaj w czerwcu. Zimują w postaci dojrzałej (łac. *imago*), po czym wczesną wiosną budzą się i gromadzą w nasłonecznionych punktach. Kowal bezskrzydły ma na odnóżach (pazurkach) przyłgi – niewidoczne dla ludzkiego oka, dzięki którym ma dobrą przyczepność i może się szybko i sprawnie poruszać. Kowale są wszystkożerne. Posilają się przede wszystkim owocami i nasionami lipy, martwymi lub rannymi owadami. Kowal wysysa pokarm za pomocą kłujki. Czasami dochodzi wśród tych owadów do kanibalizmu [<https://natura.wm.pl/zwierzeta/60/Kowal-bezskrzydly>; Tablice informacyjne. Park... 2022].

Fot. 8.24. Kowal bezskrzydły. Owadolandia.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Celem Owadolandii jest połączenie nauki i umiejętności z aktywnością na świeżym powietrzu. Tak zdobyta wiedza lepiej zapada w pamięć i łatwiej ją zrozumieć niż naukę o owadach w szkolnej ławce. Na terenie parku znajduje się tyrolka (linowa zjeżdżalnia) dla dzieci i młodzieży, trampolina, tablica edukacyjna z quizem przyrodniczym (fot. 8.25), plac zabaw (huśtawki, zjeżdżalnia), piaskownica, tunel (kolorowa gąsienica), ogromna ławka (pająk do wspinania), duże lino- we karuzele oraz linaria do wspinania.

Fot. 8.25. Quiz przyrodniczy.
Owadolandia. Fot. Agata Kobyłka

Dodatkową atrakcją dla dzieci i dorosłych jest minizoo, w którym mieszkają miniaturowe kozy, króliki i kucyki. Dużą ciekawostką jest gumowa krowa (fot. 8.26), na której turyści mogą spróbować swoich sił w ręcznym dojeniu mleka.

Na terenie Owadolandii znajduje się budynek – terrarium z bogatym zbiorem egzotycznych owadów. Właścicielka parku z pasją opowiada o straszakach olbrzymich, filipińskich, diabelskich (fot. 8.27), australijskich, karaczanie madagaskarskim, patyczakach czerwonoskrzydłych, liścicach strzałkowych czy modliszce liściogłowej.

Oferta:

- ➔ zwiedzanie parku z przewodnikiem,
- ➔ lekcje z edukacji entomologicznej i przyrodniczej,
- ➔ warsztaty mydlarskie „Pachnący owad”,
- ➔ warsztaty plastyczne polegające na pomalowaniu gipsowych odlewów wybranego owada – pamiątka z Owadolandii,
- ➔ pokazy żywych owadów,
- ➔ organizacja ognisk z kietbaskami,
- ➔ organizacja imprez integracyjnych,
- ➔ organizacja urodzin.

Fot. 8.26. Replika krowy. Owadolandia. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.27. Żywy okaz straszaka diabelskiego. Owadolandia. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Kontakt:

Owadolandia

- 🏠 Wojciechów Kolonia Piąta 127, 24-204 Wojciechów,
- ☎ +48 697 198 281
- ✉ owadolandia@owadolandia.pl
- 🌐 owadolandia.pl

MŁYN HIPOLIT –

MUZEUM MINERAŁÓW, SKAMIENIAŁOŚCI I METEORYTÓW

Młyn Hipolit (fot. 8.28) został zbudowany w 1937 r. Należy do Szlaku Młynów Wodnych Rzeki Bystrej oraz Szlaku Żelaza i Kowalskich Tradycji. Położony jest w uroczym zakolu rzeki Bystrej (fot. 8.29). Tuż obok przebiega pieszy i rowerowy szlak turystyczny. Nazwa siedliska pochodzi od imienia dziadka ówczesnego właściciela młyna – Hipolita Szpotakowskiego z Nałęczowa, nieszczęśliwie zakochanego w córce miejscowego młynarza. Narzeczona Hipolita porzuciła go, kiedy poznała legionistę. Zrozpaczony Hipolit popełnił samobójstwo, a jego duch podobno do dnia dzisiejszego chodzi po strychu obecnego młyna.

Wcześniejszy drewniany młyn został zbudowany w XIX w. nad rzeką Bystrą w Nowym Gaju przez Jana Samonka. Był to młyn napędzany przez dwa koła nasiębierne. Woda na jazie była spiętrzona do wysokości 280 cm. Obok młyna funkcjonował duży staw magazynujący wodę o powierzchni 40 arów. W 1937 r. Walenty Samonek zbudował murowany młyn. Spiętrzenie wody wynosiło wówczas tylko 105 cm, a z dużego stawu młyńskiego utworzono 3 stawy rybne. Zainstalowano silnik spalinowy, a następnie doprowadzono energię elektryczną. W 1957 r. zniszczeniu uległy urządzenia piętrzące wodę i przez wiele lat młyn nie pracował. W 2001 r. młyn kupili Anna i Grzegorz Bukowscy (fot. 8.30) i zorganizowali gospodarstwo agroturystyczne i Muzeum Minerałów, Skamieniałości i Meteorytów [Tablica informacyjna. Szlak... 2022].

Fot. 8.28. Młyn Hipolit w Nowym Gaju.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.29. Zakole rzeki Bystrej. W tle Młyn Hipolit.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Kolekcja **Muzeum Mineratów, Skamieniałości i Meteorytów** (fot. 8.31) powstaje w tym miejscu od ponad 30 lat. Znajduje się tutaj ponad 5 tysięcy eksponatów i ta liczba ciągle rośnie. Jest to certyfikowany produkt Polskiej Marki Turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów. Znajdują się tutaj niezwykle okazy, takie jak: meteoryt Niedźwiada (fot. 8.32), który spadł ok. 40 mln lat temu w okolicach Lubartowa (jedyne paleometeoryt w Polsce, odnaleziony w 2013 r.); Stomatosuchus, czyli skamieniała czaszka marokańskiego krokodyla o rozbrojonej szczęce; niebieski halit o niesamowitej granatowo-niebieskiej barwie czy krystaliczny bizmut zbudowany z niepowtarzalnych kryształów. Ponadto w muzeum znajdują się agaty, gipsy, bursztyny, hality, meteoryty, skamieniałości [<https://www.mlynhipolit.pl/>]. Minerality, kamienie i skamieniałości prezentują się niezwykle w murach starego młyna. W muzeum znajduje się makieta wulkanu, która może ożyć i wiać pyłami wulkanicznymi i prawdziwym ogniem. Muzeum wyposażone jest także w salę warsztatową (fot. 8.33).

Fot. 8.30. Anna i Grzegorz Bukowscy – właściciele Młyna Hipolit.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.31. Muzeum Mineratów, Skamieniałości i Meteorytów. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.32. Meteoryt znaleziony w Niedźwiadzie. Młyn Hipolit. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.33. Sala warsztatowa. Młyn Hipolit.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Oferta Młyna Hipolit dla dzieci:

- ➔ warsztaty geologiczne, podczas których młodzi geolodzy mogą przeżyć dreszcz emocji podczas poszukiwań minerałów i ich rozpoznawania,
- ➔ warsztaty paleontologiczne – poszukiwanie skamieniałości zwierząt,
- ➔ gra terenowa – z ręcznie rysowaną mapą należy dotrzeć do historycznych wyrobisk wapiennych i odnaleźć skrzynię ze skarbami. Klucz do skrzyni otrzyma ten, kto wykaże się największą wiedzą zdobytą podczas wizyty w muzeum,
- ➔ „Mobilne planetarium” – niesamowita podróż w kosmos,
- ➔ „Życie naszych przodków” – podróż w czasie do przeszłości naszych dziadków, pokazanie, jak w dawnej chacie bez prądu można było prasować, prać oraz gotować,
- ➔ „Gliniaste warsztaty” – warsztaty lepienia naczyń glinianych i starodawnych zabawek oraz domów z gliny, które następnie zostaną przeznaczone na budowę makiety miasta lub wsi,
- ➔ bicie i odlewanie monet o nominalne 1 hipolit,
- ➔ warsztaty płukania złota,
- ➔ „Geoart” – warsztaty edukacyjne paleontologiczno-plastyczne, podczas których młodzi turyści odkrywają informacje o wymarłych gatunkach prehistorycznych zwierząt oraz zdobią ich modele.

Oferta Młyna Hipolit dla dorosłych:

- ➔ „Stemple z natury” – warsztaty malowania metodą stempli roślinnych nietypowych wzorów na tkaninach. Metoda ta umożliwia wierne odtwarzanie motywów roślinnych na tkaninach,
- ➔ warsztaty kosmetyczne – samodzielne przygotowanie kremów, maści, mydła, esencji do pielęgnacji skóry z użyciem naturalnych surowców,
- ➔ ognisko, grill,
- ➔ kuligi (w sezonie zimowym).

Fot. 8.34. Kopuły glampingowe. Młyn Hipolit.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Dodatkowo w Młynie Hipolit można kupić syrop z kwiatów czarnego bzu i innych ziół wykonany w 100% metodą ekologiczną.

Państwo Anna i Grzegorz Bukowscy wynajmują także miejsca noclegowe w formie glampingu. Dwie kopuły glampingowe (fot. 8.34) ustawione są nad rzeką Bystrą w pobliżu

Młyn Hipolit. Każda kopuła jest 4-osobowa, z sypialnią i aneksem kuchennym, łazienką z prysznicem. Kopuły posiadają ogrzewanie podłogowe i chroniące przed zimnem ściany. Panoramiczne okno pozwala obserwować przyrodę. W każdej kopule znajdują się do dyspozycji gości lornetki i kije do nordic walkingu. Łąka, drzewa, spokojna zielona okolica to idealne warunki do wypoczynku [Mirostław 2021, s. 8]. Kopuły glampingowe to także certyfikowany produkt Polskiej Marki Turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów.

Kontakt:

Młyn Hipolit

- 🏠 Nowy Gaj 18a, 24-204 Wojciechów,
- ☎ +48 505 288 292, +48 501 447 901
- ✉ mlynhipolit@poczta.onet.pl
- 🌐 www.mlynhipolit.pl

WOJCIECHOWSKIE ZOO

Zoo Wojciechów (fot. 8.35) powstało w 2011 r. i zajmuje 4 hektary powierzchni. Mieszka tutaj ponad 50 gatunków zwierząt z 6 kontynentów. Mieszkańcami – obok zwierząt gospodarskich, takich jak: krowy, kozy, owce, osły, alpaki, kuce – są również zwierzęta dzikie: wielbłądy, lwy, zebry, gnu, makaki japońskie, koczkodany rude, lamparty, lemury, gereza abisyńska, tamaryna białoczuba, mandryl barnolicy, serwal sawannowy, karakal stepowy, puma płowa, ryś euroazjatycki. Znajduje się tutaj także wiele gatunków ptaków. Obiekt posiada od 2021 r. status ogrodu zoologicznego nadany przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska.

Fot. 8.35. Tablica informacyjna. Zoo Wojciechów.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Oferta:

- ➔ zwiedzanie indywidualne i z przewodnikiem,
- ➔ pokazy karmienia zwierząt,
- ➔ praktyki studenckie,
- ➔ barek mieszczący 50 osób,
- ➔ możliwość rozpalenia grilla i ogniska,

- ➔ plac zabaw o powierzchni 2000 m², wyposażony w różnego rodzaju huśtawki, zjeżdżalnie, ścianki wspinaczkowe, kładki, piaskownicę,
- ➔ sklepik z pamiątkami.

Kontakt:

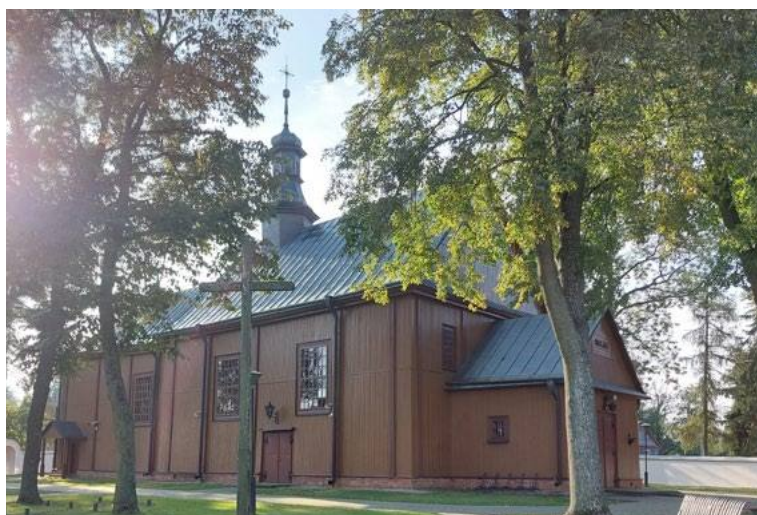
Ogród Zoologiczny w Romanówce

- 🏠 Romanówka 22, 24-204 Wojciechów
- ☎ +48 669 190 202
- ✉ zoowojciechow@gmail.com
- 🌐 zoowojciechow.pl

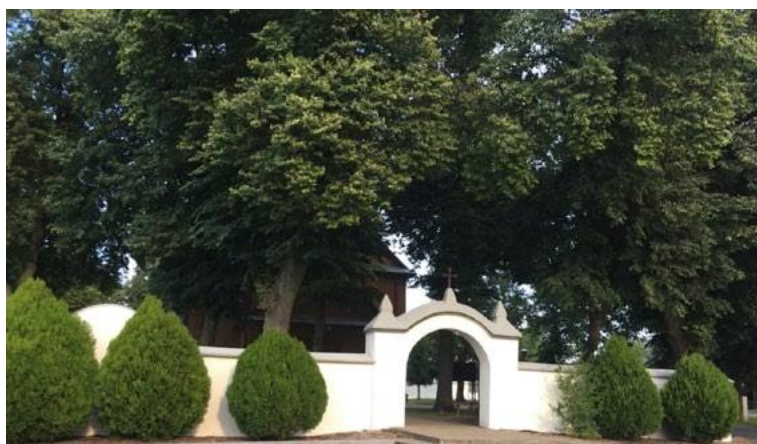
MODRZEWIOWY KOŚCIÓŁ

PW. ŚW. TEODORA W WOJCIECHOWIE

Późnobarokowy modrzewiowy kościół (fot. 8.36) wybudowany w 1725 r. jest usytuowany na wzniesieniu, otoczony wiekowymi lipami i klonami oraz ogrodzony murem parkanem (fot. 8.37). Fundatorem kościoła był Teodor Orzechowski – właściciel Wojciechowa, który został nawrócony z kalwinizmu na wiarę rzymskokatolicką przez oo. jezuitów. W głównym ołtarzu, który pochodzi z XVIII w., znajdują się 3 obrazy: przedstawiające świętych Teodora i Kajetana oraz Matkę Bożą Nieustającej Pomocy z 1836 r. Ponadto zobaczyć można 2 figury apostołów: św. Piotra (po lewej) oraz św. Pawła (po prawej). W ołtarzach bocznych znajdują się obrazy Przemienienia Pańskiego (w lewym) i Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus (w prawym). Ołtarze zdobią kurdybany (czyli skórzane tapety) barwione intensywnie, dekorowane tłoczeniami, złoceniami oraz malowidłami. Kościół przeszedł renowację w latach 1983–1990.

Fot. 8.36. Kościół pw. św. Teodora w Wojciechowie.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 8.37. Parkan kościoła pw. św. Teodora w Wojciechowie. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

W okolicach Wojciechowa wyznaczone są **trasy piesze, rowerowe** (fot. 8.38) i **nordic walking**, które prowadzą przez piękne lessowe wąwozy, łąki, lasy, doliny rzek i zachęcają do odwiedzenia najciekawszych atrakcji regionu. Jednocześnie zapewniają turystom i odwiedzającym zdrową dawkę ruchu. Wyznaczone są także miejsca na odpoczynek, ognisko czy grill oraz ustawione tablice informacyjne o ćwiczeniach podczas uprawiania nordic walkingu.

Szczególnie warto przespacerować się przez wąwozy w Nowym Gaju: Lipcyk oraz Biała Droga. Są to wąwozy wycięte w dolnotrzeciorzędowych (paleoceńskich) wapienno-krzemionkowych gezach (skałach osadowych). W obszarze o największych różnicach wysokości (dochodzących nawet do 30–40 m między Maszkami a Nowym Gajem) pokrywa lessowa ma charakter wyspowy. „Wyspy” lessowe nadbudowują północne zbocze doliny rzeki Bystrej, które zostało rozcięte w kilku miejscach krótkimi wąwozami, w większości powstałymi w wyniku budowy dróg [Tablice informacyjne. Wąwóz...]. Z tablic informacyjnych można dowiedzieć się o przebiegu dwóch tras:

- ➔ trasa czarna (12 km) – prowadzi przez Wojciechów, Maszki, Nowy Gaj, Stary Gaj, Wojciechów-Kolonie Pierwszą, Wojciechów-Kolonie Piątą i z powrotem do Wojciechowa. Na trasie można zobaczyć: drewniany kościół pw. św. Teodora z XVIII w., Wieżę Ariańską z XVI w., 100-letnią kuźnię Romana Czernieca. Wzdłuż trasy znajdują się dwa dawne młyny wodne na rzece Bystrej oraz urokliwy odcinek prowadzący przez Wąwóz Lipcyk,
- ➔ trasa zielona (4 km) jest pętlą zlokalizowaną na południe od Wojciechowa, prowadzi częściowo przez dolinę rzeki Bystrej z jej naturalnymi meandrami, po drodze można zwiedzić Zoo Wojciechów oraz Park Edukacyjno-Rekreacyjny Owadolandia.

Trasy te można pokonywać zarówno pieszo, jak i w dużych fragmentach rowerem.

Fot. 8.38. Oznakowanie szlaków rowerowych i pieszych.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Polecane miejsca noclegowe

Młyn Hipolit – Glamping

- Nowy Gaj 18a, 24-400 Wojciechów
- +48 505 288 292
- mlynhipolit@poczta.onet.pl
- www.mlynhipolit.pl

Klimaty

- Stary Gaj 43B, 24-204 Wojciechów,
- +48 505 012 678, +48 539 572 438
- kontakt@klimaty-szydlowscy.pl
- klimaty-szydlowscy.pl

Nad Lipcykiem

- Nowy Gaj 8a, 24-204 Wojciechów
- +48 605 594 848
- wczerniec@gmail.com
- [nadlipcykiem](https://www.facebook.com/nadlipcykiem)

Agroturystyka u Kowalowej

- Wojciechów 153, 24-204 Wojciechów
- +48 665 491 022
- czerniec@czerniec.pl
- czerniec.pl

Biesiada Wojciechów

- Wojciechów 151a, 24-204 Wojciechów
- +48 81 517 72 02, +48 607 371 556
- karczmabiesiada@op.pl
- biesiadawojciechow.pl

Ośrodek Biały Lew

- Romanówka 22, 24-204 Romanówka
- +48 502 195 780
- rezerwacje@bialylew.com.pl
- bialylew.com.pl

W ośrodku Biały Lew znajduje się też centrum rehabilitacji.

Polecane miejsca gastronomiczne

Karczma Biesiada w Wojciechowie

 Wojciechów 151a, 24-204 Wojciechów

 +48 81 517 72 02, +48 607 371 556

 karczmaBiesiada@op.pl

 biesiadawojciechow.pl

U Kowalowej

 ul. Wojciechów 153, 24-204 Wojciechów

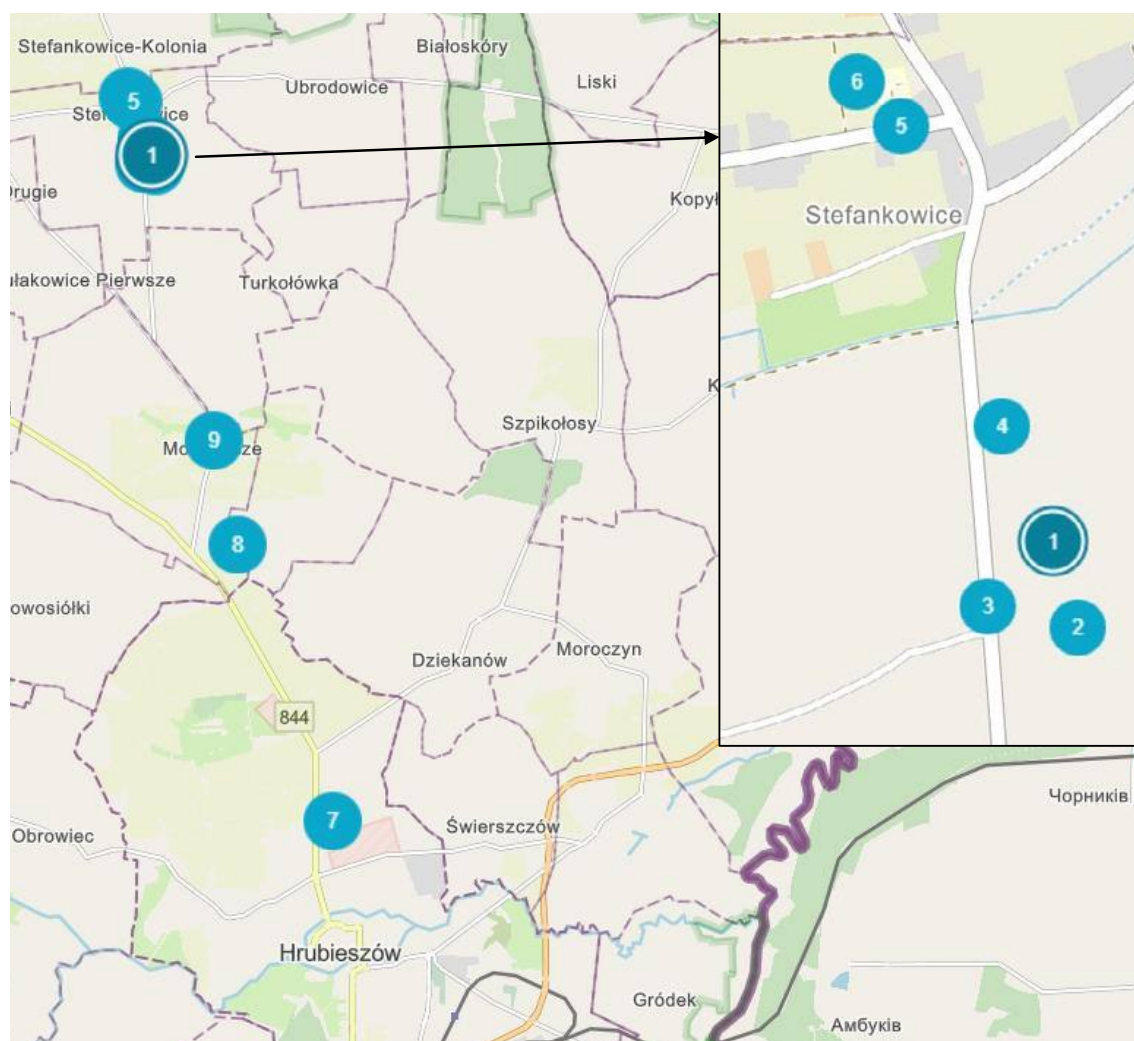
 +48 665 491 022

 czerniec@czerniec.pl

 czerniec.pl

Stefankowice – Einstein na Łące

Stefankowice to wieś w województwie lubelskim, w powiecie hrubieszowskim, w gminie Hrubieszów. Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1446 r. – wtedy nazywano ją Sthepankowicze. W 1450 r. nazwę miejscowości zapisywano już jako Stepankowice, a potem zmieniono na obecną nazwę Stefankowice [Czopek 1988, s. 72, 125, 193]. Miejscowość usytuowana jest na niewielkich wzniesieniach, gdzie pola uprawne urozmaicają skupiska drzew i krzewów (rys. 9.1, fot. 9.1)

Rys. 9.1. Mapa atrakcji w wiosce Einstein na Łące. 1. Park dworski z XVIII, XIX/XX w., 2. Kuźnia z 1897 r., 3. Dolina „Wilków”, 4. Miejsce rekonstrukcji bitwy pod Stefankowicami, 5. Izba Pamięci Historii Stefankowic, 6. Miniskansen Stare Stefankowice, 7. Kuchnia polowa Mizer – Leszek Mizerski, 8. Lawendowe Poletko – Lawendowa Cibisowa, 9. Kościół parafialny pw. śś. Piotra i Pawła w Moniatyczach. Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

Fot. 9.1. Malowniczy krajobraz Stefankowic. Fot. Agata Kobyłka

W Stefankowicach znajdują się (na podstawie tablic edukacyjnych w Izbie Pamięci w Stefankowicach):

- ➔ park dworski z XVIII, XIX/XX w. o powierzchni 5 ha – pozostałości parku krajobrazowego, z zachowanymi fragmentami XVIII-wiecznej regularnej kompozycji (fot. 9.2), w którym znajduje się wiele stanowisk cennych drzew. Posadzono tam także m.in. dęby upamiętniające 6 artylerzystów (tzw. skwer artylerzystów przed kuźnią – fot. 9.3), sosnę upamiętniającą bestialsko zabitą sanitariuszkę Teresę Grodzińską, dęby upamiętniające żołnierzy katyńskich, odznaczonych Orderem Virtuti Militari za udział w bitwie pod Stefankowicami w 1920 r. (stąd nazwa Dolina „Wilków”). Dolina „Wilków” jest usytuowana u podnóża największego na Zamojszczyźnie skupiska sosny czarnej (fot. 9.4);
- ➔ kuchnia dworska (fot. 9.5);
- ➔ kuźnia z 1897 r., która wchodziła w skład nieistniejącego już kompleksu dworskiego (dwór został rozebrany w 1970 r., a obecnie na miejscu jego fundamentów znajduje się boisko sportowe nieistniejącego już klubu LZS Huragan (fot. 9.6).

Fot. 9.2. Park dworski. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.3. Skwer artylerzystów z dębami pamięci. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.4. Dolina „Wilków”. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.5. Kuchnia dworska. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.6. Kuźnia i boisko LKS Huragan. Fot. Agata Kobyłka

W Stefankowicach 5 września 1920 r. doszło do zwycięskiej bitwy 15. Pułku Piechoty „Wilków” nad kawalerią Budionnego. Od 2010 r. cyklicznie w I połowie września na przyparkowych polach (fot. 9.7) odbywają się rekonstrukcje tej bitwy [<https://gminahrubieszow.pl/turystyka/atracje-turystyczne/einstein-na-lace>].

Fot. 9.7. Miejsce rekonstrukcji bitwy pod Stefankowicami z 1920 r. Fot. Agata Kobyłka

Stowarzyszenie „Sosenka” zostało powołane w 2010 r. Jego celem jest szeroko pojęta promocja i rozwój wsi Stefankowice, a szczególnie [<https://spis.ngo.pl/215779-stowarzyszenie-sosenka-215779>]:

- ➔ zapewnienie wypoczynku dzieciom i młodzieży,
- ➔ kultywowanie tradycji, dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i historycznego,
- ➔ działania na rzecz rozwoju czytelnictwa.

Stowarzyszenie początkowo miało swoją siedzibę w Stefankowicach-Kolonii, a od 2022 r. działa przy Izbie Pamięci w budynku po dawnej szkole w Stefankowicach. Stowarzyszenie prowadzi Punkt Przedszkolny „Wilczęta”, który jest zlokalizowany w budynku Szkoły Podstawowej im. 15. Pułku Piechoty „Wilków” w Stefankowicach. W ramach swojej działalności stowarzyszenie oferuje młodym mamom możliwość odbycia stażu, zapewniając sobie tym samym regularność prowadzonych działań.

Początki wioski tematycznej Einstein na Łące to rok 2013. Stowarzyszenie chciało stworzyć miejsce, gdzie dzieci i młodzież będą mogły zainteresować się naukami przyrodniczymi i ścisłymi oraz rozwijać je poprzez zabawę. Stowarzyszenie „Sosenka” zaczęło działania od realizacji projektu „Centrum edukacyjne Einstein na Łące w miejscowości Stefankowice Kolonia” w dniach 15.07–15.10.2013 r. Projekt był współfinansowany

ze środków Fundacji PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza oraz dotacji gminy Hrubieszów. Członkowie Stowarzyszenia we współpracy z Fundacją Einsteina z Poznania opracowali 20 scenariuszy pokazów z fizyki, po 4 dla każdej grupy wiekowej:

- ➔ dzieci w wieku przedszkolnym,
- ➔ uczniów klas 1–3 szkoły podstawowej,
- ➔ uczniów klas 4–6 szkoły podstawowej,
- ➔ młodzieży z gimnazjum i liceum.

We wrześniu 2013 r. Jacek Brudziński (prezes Fundacji Einsteina) przeprowadził w świetlicy wiejskiej w Stefankowicach-Kolonii 30-godzinne szkolenie i uczył członków stowarzyszenia, jak prowadzić zajęcia z fizyki z wykorzystaniem scenariuszy, autorskich modeli i materiałów szkoleniowych. Tematy zajęć dotyczyły m.in. mieszania kolorów, strzelania z katapulty, powstawania tornada poprzez zjawisko rezonansu. Przeanalizowano również procesy fizykochemiczne, jakie można pokazać w działającej w Stefankowicach kuźni. Stowarzyszenie zakupiło 15 autorskich modeli, które wykonał pracownik fundacji – były to np. katapulta, wahadło Curie, rezonujące młotki, model ciała doskonale czarnego. Po szkoleniu zespół przeprowadził trzy próbne pokazy dla [<https://lubiehrubie.pl/region/stefankowice-kolonia-centrum-edukacyjne-einstein-na-lace>]:

- ➔ dzieci z Punktu Przedszkolnego „Wilczęta”,
- ➔ uczniów klas 1–3 i 4–6 ze Szkoły Podstawowej im. 15. Pułku Piechoty „Wilków” w Stefankowicach.

W 2014 r. stowarzyszenie rozpoczęło realizację kolejnego projektu – „Wioska tematyczna Einstein na Łące atrakcją turystyczną Gotanii”. W ramach projektu zespół zrealizował cztery działania [<https://lubiehrubie.pl/powiat/stefankowice-wioska-tematyczna-einstein-na-lace-atrakcja-turystyczna-gotanii/>]:

- ➔ zaadaptowanie pomieszczenia na biuro projektu i łazienkę – zakupiono meble, lodówkę oraz laptop i drukarkę,
- ➔ wykonanie i ustawienie 4 witaczy na drogach dojazdowych, które miały zachęcać do odwiedzenia wioski,
- ➔ przeprowadzenie warsztatów kulinarnych i z rękodzieła (tkactwo, sznurek, lalki, filc) dla uczestników powyżej 10 lat,
- ➔ zorganizowanie Pikniku Historycznego z rekonstrukcją bitwy pod Stefankowicami.

Ponadto stowarzyszenie, korzystając ze środków zewnętrznych, zamontowało:

- ➔ siłownię zewnętrzną w Stefankowicach-Kolonii,
- ➔ zestaw rekreacyjny ze zjazdem linowym w Stefankowicach,

- ➔ miniskansen Stare Stefankowice,
- ➔ minisiłownię i strefę „workout plus fitness” na działce przyszkolnej.

Stowarzyszenie pisze projekty i pozyskuje środki finansowe również na organizację rekonstrukcji białoty pod Stefankowicami. Dużym wsparciem jest także gmina Hrubieszów.

Fot. 9.8. Izba Pamięci Historii Stefankowic. Fot. Agata Kobyłka

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Celem wioski jest edukacja poprzez praktyczne doświadczanie przyrody. Główne dziedziny, jakimi się zajmuje Stowarzyszenie, to etnografia, historia, przyroda i fizyka.

Obecna oferta wioski tematycznej Einstein na Łące bazuje na dziedzictwie wsi:

- ➔ Izba Pamięci Historii Stefankowic (fot. 9.8), która jest otwarta codziennie w godzinach 8.00–13.00, z wystawami:
 - ◆ etnograficzną (fot. 9.9),
 - ◆ „Ocalmy od zapomnienia. Gdzie ta młodość, gdzie te czasy” – 12 tablic, które przedstawiają dzieje miejscowości: jak mieszkali, pracowali, spędzali wolny czas mieszkańcy czy walczyli o niepodległość; dawny dwór, szkołę, bibliotekę, Koło Gospodyń Wiejskich, LZS Huragan Stefankowice, ochotniczą straż pożarną (fot. 9.10),
 - ◆ „Oni walczyli za Ojczyznę” – 12 tablic i ekspozycji, które przedstawiają 4. Pułk Piechoty Legionów, 9. Pułk Artylerii Polowej, 15. Pułk Piechoty „Wilków” (fot. 9.11),
- ➔ miniskansen Stare Stefankowice przybliżający obraz dawnej wsi – zobaczymy w nim wiejskie chaty, kuźnię, browar, karcznię, dwór i wiele innych obiektów (fot. 9.12),

Fot. 9.9. Wystawa etnograficzna.
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.10. Wystawa „Ocalmy od zapomnienia”. Fot. Agata Kobyłka

- ➔ zwiedzanie miejscowości z przewodnikiem – w programie: cmentarz wojenny z I wojny światowej; miejsca bitewne; park dworski z kuźnią i stanowiskiem sosny czarnej, buka purpurowego, magnolii japońskiej; dęby pamięci. Pani Janina Mróz ma dużą wiedzę o miejscowości, a w jej opowieściach widać zapał i zaangażowanie, zwiedzanie z przewodnikiem trasy Szlakiem Niepodległej,
- ➔ rekonstrukcja bitwy pod Stefankowicami (odbywa się w drugą niedzielę września w ramach Pikniku Historycznego i są na nią zapraszane grupy rekonstrukcyjne) oraz innych wydarzeń historycznych i manewrów wojennych,
- ➔ aktywne zabawy ruchowe,
- ➔ pokazy fizyczne, zajęcia przyrodnicze,
- ➔ place zabaw dla dzieci (fot. 9.13), zjazdy linowe,
- ➔ minisiłownia i strefa „workout plus fitness” (fot. 9.14),
- ➔ dwa miejsca z altankami na grilla i ognisko (fot. 9.15).

Fot. 9.11. Wystawa „Oni walczyli za Ojczyznę”. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.12. Miniskansen Stare Stefankowice. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.13. Dwa ogrodzone place zabaw. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.14. Ogrodzona strefa „workout plus fitness” z minisiłownią. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.15. Miejsca odpoczynku, relaksu i pikników w Stefankowicach. Fot. Agata Kobyłka

Oferta wioski jest kierowana głównie do szkół, seniorów, zorganizowanych grup turystów (duże grupy dzielone są na mniejsze, 15–20-osobowe) oraz indywidualnych odwiedzających. Szkoły odwiedzają wioskę głównie w maju i czerwcu, seniorzy w lipcu i sierpniu, a osoby indywidualne w weekendy i wakacje. Osoby niepełnosprawne ruchowo mogą skorzystać ze wszystkich atrakcji w plenerze. Niestety nie da się wjechać na wózku do Izby Pamięci i przemieszczać po niej, bo jest to małe pomieszczenie z progami.

Stowarzyszenie „Sosenka” angażuje się w krzewienie patriotycznych postaw wśród mieszkańców Stefankowic:

- ➔ dba o zabytki w miejscowości,

- ➔ upamiętnia wydarzenia i ludzi związanych z miejscowością – tablice pamiątkowe, drzewa pamięci,
- ➔ z okazji 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości wytyczyło Szlak Niepodległej, którego trasę wyznaczają kopce i cmentarze z 1915 r., miejscowości, przez które prowadził tragiczny odwrót żołnierzy 4. Pułku Piechoty Legionów i szlak zwycięskich walk 15. Pułku Piechoty „Wilków” z 1. Armią Konną Budionnego z 1920 r. (fot. 9.16),
- ➔ współorganizuje z gminą Hrubieszów Bieg Sztafetowy Szlakiem Niepodległej, bieg Tropem Wilczym,
- ➔ współorganizuje z gminą Hrubieszów Piknik Historyczny i obchody patriotyczne bitwy pod Stefankowicami,
- ➔ uczestniczy w obchodach Europejskiego Dnia Dziedzictwa w miejscowości (w 2022 r. z wystawą „Nasi niegdysiejsi sąsiedzi” poświęconą historii wspólnego sąsiedztwa Polaków i Ukraińców we wsi Stefankowice na przestrzeni dziejów, w okresie około tysiąca lat),
- ➔ organizuje też kiermasze świąteczne i uczestniczy w jarmarkach bożonarodzeniowych.

Fot. 9.16. Tablice pamiątkowe, przy których odbywają się oficjalne obchody rocznicowe bitwy pod Stefankowicami. Fot. Agata Kobyłka

Kontakt:

Stowarzyszenie „Sosenka”

- Stefankowice 26, 22-500 Hrubieszów
- +48 723 337 082
- stowar.sosenka@wp.pl, janinamroz30@wp.pl (prezes)
- Stowarzyszenie „Sosenka”

Zobacz: Rekonstrukcja bitwy pod Stefankowicami 12.09.2021 – Stowarzyszenie „Sosenka”

Rekonstrukcja bitwy pod Stefankowicami 12.09.2021 – Mariusz Tywoniuk
IV Bieg Sztafetowy Szlakiem Niepodległej 9.11.2022

INNE ATRAKCJE

KUCHNIA POLOWA – MIZER – LESZEK MIZERSKI

Leszek Mizerski mieszkał w Stefankowicach i dbał o zabytki wsi oraz rozwój sportu, zanim przeprowadził się z rodziną do Hrubieszowa. Wciąż jednak współpracuje z wioską tematyczną Einstein na Łące i wspiera jej działania.

Jest strażakiem i byłym piłkarzem. Swoją przygodę ze sportem rozpoczął w klubie LZS Zjednoczeni Ubrudowice. Po zawieszeniu działalności tego klubu powstał LZS Huragan Stefankowice (w 1971 r.), w którym pan Leszek również grał. Boisko zostało wytyczone w zabytkowym parku dworskim, a na szatnię przeznaczono przerobioną zabytkową kuźnię z XIX w. W 1974 r. pan Leszek został członkiem władz klubu. W historii Huraganu był też przewodniczącym i kapitanem drużyny. Sportowiec był uznany za najdłużej reprezentującego klub zawodnika, wyróżniającego się napastnika, najlepszego snajpera i króla strzelców klasy C, B i A, który też w pewnym okresie grał w II lidze w Górniku Knurów [Kitliński 2010, s. 203–208].

Leszek Mizerski prowadzi obecnie ruchomą placówkę gastronomiczną – kuchnię polową (fot. 9.17). W swojej ofercie ma: grochówkę, bigos, golonkę, kawę zbożową. Zapraszany jest z kuchnią polową na uroczystości gminne i powiatowe, np. dożynki, festyny oraz na rekonstrukcję bitwy pod Stefankowicami. Zwykle przygotowuje posiłki dla grup 800–900 osób, ale zdarzało mu się również przygotowywać 1,5 tys. porcji, które były rozdawane podczas dożynek gminnych. Może też wynająć na swojej posesji salę na przyjęcia okolicznościowe (fot. 9.18–9.21). Jednoosobowa działalność pana Leszka jest najczęściej promowana przez tzw. marketing szeptany

Fot. 9.17. Kuchnia polowa. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.18. Pięknie urządzona posesja Leszka Mizerskiego. Fot. Agata Kobyłka

– jego usługi są polecane przez wójtów, starostów, znajomych i przyjaciół.

Leszek Mizerski uczestniczył w szkoleniu z zakresu zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, które było prowadzone przez Fundację Rozwoju Lubelszczyzny w ramach projektu „Od wizji do nowoczesnego zarządzania podregionem Gotania”.

Pan Leszek Mizerski kolekcjonuje pamiątki ze swojego życia (fot. 9.22). Jest wielokrotnie nagradzany społecznikiem. Otrzymał m.in.:

- ➔ tytuł Zasłużony dla Gminy Hrubieszów (2013 r. – fot. 9.23),
- ➔ Kombatancki Krzyż Zwycięstwa (2018 r.),
- ➔ Krzyż Czynu Zbrojnego (2018 r.),
- ➔ podziękowania za zaangażowanie w organizację II edycji Pikniku Charytatywnego i Koncertu Charytatywnego „Spełniamy marzenia” (2019 r.),
- ➔ podziękowania za pomoc w organizacji biegu sztafetowego z okazji 100. rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę (2018 r.),
- ➔ podziękowanie za przygotowanie prezentów dla rodziny w ramach Szlachetnej Paczki (2015 r.),
- ➔ podziękowanie za pomoc w organizacji uroczystości 600-lecia Brodnicy (2009 r.),

Fot. 9.19. Szklarnia. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 9.20. Gołębarnia. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.21. Kuchnia letnia i spiżarnia. Fot. Agata Kobyłka

- ➔ podziękowania za pomoc w przygotowaniu II Powiatowych Warsztatów Historycznych w ramach Obchodów Jubileuszu Powiatu Hrubieszowskiego (2008 r.),
- ➔ podziękowanie za pomoc w przygotowaniu i przeprowadzeniu zbiórki żywności (2008 r.),
- ➔ podziękowania za wieloletnią bezinteresowną i oddaną służbę dla dobra hrubieszowskiej społeczności z okazji jubileuszu 90-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Hrubieszowie (2006 r.),
- ➔ list pochwalny z okazji 80. rocznicy powstania OSP Stefankowice – podziękowania za wzorowe wypełnianie strażackich obowiązków wobec ojczyzny i obywateli (2006 r.),
- ➔ podziękowanie za duży wkład pracy w szerzenie idei sportowych na terenie Gminy Hrubieszów (2002 r.),
- ➔ dyplom uznania za wieloletni wkład pracy na rzecz ochrony przeciwpożarowej oraz za zaangażowanie w wykonywanie obowiązków społecznych z okazji 75-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Stefankowicach (2001 r.).

Kontakt:

Mizer – Leszek Mizerski

- ul. Bursztynowa 9, 22-500 Hrubieszów
- +48 607 819 811

Fot. 9.22. Pamiątki i odznaczenia Leszka Mizerskiego. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 9.23. Statuetka Zasłużony dla Gminy Hrubieszów. Fot. Agata Kobyłka

LAWENDOWE POLETKO – LAWENDOWA CIBISOWA

Właścicielka Renata Mirowska-Cibis stworzyła w Moniatyczach lawendowy zakątek, gdzie można zjeść lawendowy sernik i napić się lawendowej kawy [<https://miasto.hrubieszow.pl/page/renata-mirowska-cibis>]. Początkowo tworzyła z potrzeby serca swoje miejsce na ziemi, ale urok nieruchomości przyciągał coraz większe rzesze odwiedzających do zatrzymania się i odwiedzenia tego miejsca [<https://gminahrubieszow.pl/gok/lawendowe-moniatycze>]. Na posesji znajduje się plantacja lawendy (fot. 9.24), stary drewniany dom z wyposażeniem w kolorze lawendy i stodoła, na której ścianach suszy się zebrana lawenda. Stoją tam też pomalowane na lawendowy kolor meble, stoły, krzesła, leżaki, huśtawki z lawendowymi poduszkami i skrzynie. Można także skorzystać z przebieralni, w której znajdują się stroje w kolorze lawendy [<https://lubiehrubie.pl/powiat/lawendowy-raj-w-powiecie-hrubieszowskim-zdjecia/>].

Fot. 9.24. Lawendowe pole. Źródło: <https://www.facebook.com/renatka.cibis>

Do lawendowej nieruchomości można przyjeżdżać przez cały rok, jednak kwitnącą lawendę zobaczymy z początkiem lipca. Znajduje się tu pole namiotowe. Można skorzystać z lawendowych posiłków, ogniska i aromaterapii. W lawendowym gospodarstwie można zorganizować okolicznościowe przyjęcie, sesję fotograficzną i zdjęcia plenerowe [<https://gminahrubieszow.pl/gok/lawendowe-moniatycze>].

Pani Renata robi z lawendy (fot. 9.25) bukiety, fusetki (lawendowy zapach do szafy w kształcie wrzeciona), wianki, świece, świeco-kremy, mgiełki lawendowe, lampiony, woreczki zapachowe, kadzidła, haftowane zakładki do książek, herbatki i ciasta. Rękodzielniczka wystawia swoje produkty na targach i jarmarkach. Można je też kupić na miejscu w Lawendowym Poletku.

Pani Renata uważana jest za optymistyczną, gościnną, inspirującą oraz pełną energii i pasji osobę [<https://lubiehrubie.pl/powiat/lawendowy-raj-w-powiecie-hrubieszowskim-zdjecia/>, <https://gminahrubieszow.pl/gok/lawendowe-moniaticzce>].

Organizuje warsztaty i zajęcia związane z rękodziełem dla dzieci, młodzieży i dorosłych, m.in. z robienia fusetek, lawendowo-ziółowych lampionów, woreczków z lawendą, tworzenia kartek okolicznościowych metodą scrapbookingu, drewnianych zakładek do książek zdobionych metodą decoupage.

W stodole odbywają się różne wydarzenia, np. koncerty mis tybetańskich, „Z poezją na Ty”, piosenki satyrycznej i kabaretowej, piknik lawendowy.

Kontakt:

Renata Mirowska-Cibis

🏠 Moniatyczne 109, 22-500 Hrubieszów

☎ +48 604 470 769

📘 Renatka Mirowska-Cibis

📷 lawendowa_cibisowa

Fot. 9.25. Wyroby Renaty Mirowskiej-Cibis z wykorzystaniem lawendy. Źródło: <https://miasto.hrubieszow.pl/page/renata-mirowska-cibis>

Renata Mirowska-Cibis w ramach organizacji warsztatów i imprez współpracuje z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Wołajowicach. Przeprowadziła m.in. lawendowe warsztaty dla Klubu Seniora „Srebrne Świerki” (nagranie z warsztatów <https://www.facebook.com/watch/?v=534338661339475>). W GOK-u pracuje m.in. Jacek Fuchs, który jest również przewodnikiem.

Kontakt:

Gminny Ośrodek Kultury w Wołajowicach

Jacek Fuchs – turystyka/fotografia,

Malwina Filańska-Marcych – animacja i współpraca z podmiotami zewnętrznymi

🏠 Wołajowice 33, 22-500 Hrubieszów

☎ + 48 84 698 14 86

✉ sekretariat@gok-wolajowice.pl, gok-wolajowice@gok-wolajowice.pl

🌐 gminahrubieszow.pl/gok

📘 Gminny Ośrodek Kultury w Wołajowicach

📷 gok_wolajowice

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚŚ. APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA W MONIATYCZACH

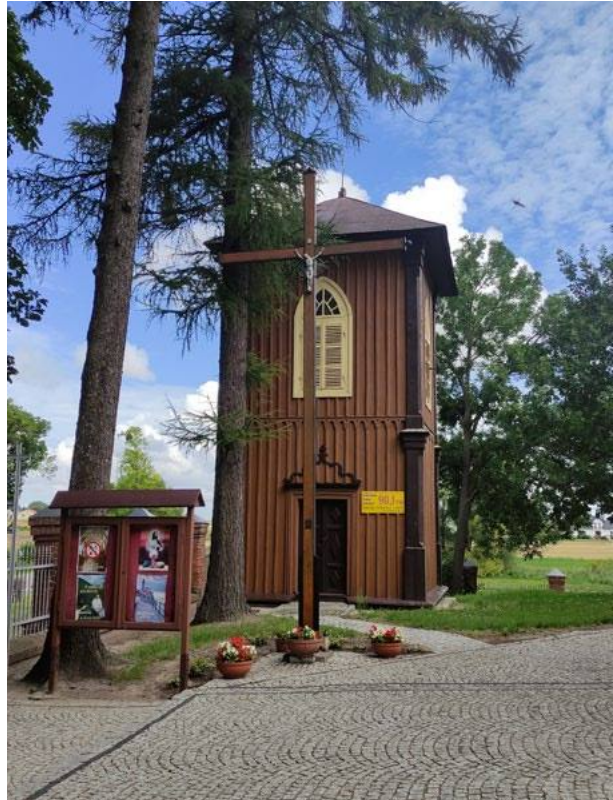

Zabytkowy i klimatyczny kościół rzymsko-katolicki pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła usytuowany jest w środkowej części wsi Moniatycze, na niewielkim wzniesieniu i otoczony ogrodzeniem z bramą wejściową, na której filarach znajdują się kamienne figury patronów śś. Piotra i Pawła (fot. 9.26). Kościół został wybudowany w 1870 r., a konsekrowany w 1873 r. [Grzymała i Wojtiuk 2017, s. 117–118]. Staraniem ks. Józefa Słabczyńskiego oraz parafian obiekt wybudował majster Jan Krzewiński według projektu Władysława Pliszyńskiego [<http://parafiamoniatycze.pl/>].

Fot. 9.26. Fasada kościoła parafialnego pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła.
Fot. Agata Kobyłka

Jest to drewniany budynek orientowany, czyli ołtarzem głównym zwrócony ku wschodowi (łac. *oriens* oznacza 'wschód'), mający konstrukcję wieńcową i oszalowany na podmurowaniu. Wraz z kościołem możemy podziwiać drewnianą dwukondygnacyjną dzwonnice o słupkowej konstrukcji z bogatym architektonicznie zdobnictwem [Grzymała i Wojciuk 2017, s. 117–118], m.in. z pilastrami na narożach i gzymsami arkadowymi pod okapem oraz między kondygnacjami (fot. 9.27). Na placu parafialnym znajduje się jeszcze murowana plebania z 1915 r. – organistówka. Wcześniejsza drewniana plebania z 1870 r. została rozebrana.

Fot. 9.27. Dzwonnica przy kościele parafialnym pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła. Fot. Agata Kobyłka

Kościół w Moniatyczach jest typowym kościołem bezwieżowym, a także ostatnim drewnianym kościołem na Zamojszczyźnie, który został wzniesiony przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości. W kościele są trzy ołtarze, w tym dwa boczne (fot. 9.28 i fot. 9.29). W ołtarzu głównym znajdują się [<http://parafia-moniatyczne.pl/>]:

- ➔ obraz św. Piotra Apostoła,
- ➔ obrazy Najświętszego Serca Jezusowego i Matki Bożej Częstochowskiej,
- ➔ dwie figury – drewniane barokowe rzeźby z poł. XVIII w. – św. Anny i św. Joachima.

Będąc w Moniatyczach, warto także odwiedzić cmentarz parafialny, gdzie znajduje się zbiorowa mogiła żołnierzy WP poległych w wojnie polsko-bolszewickiej, w tym żołnierzy 15. Pułku Piechoty

Fot. 9.28. Drewniane wnętrza kościoła parafialnego pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła. Fot. Agata Kobyłka

„Wilków” z ppor. Aleksandrem Jaworskim, Kawalerem Virtuti Militari, poległych w bitwie z 5 września 1920 r. pod Stefankowicami i Moniatyczami. Cmentarz i kościół parafialny znajdują się na trasie Szlaku Niepodległej wytyczonym przez Stowarzyszenie „Sosenka”.

Fot. 9.29. Nawa główna w kościele parafialnym pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła z obrazami i rzeźbami.
Fot. Agata Kobyłka

CIEKAWOSTKA

Proboszcz parafii, ks. Józef Widawski, i ministrant Marian Krasnopolski zostali odznaczeni Krzyżami Walecznych za uszkodzenie podczas wojny iglicy polskiego działą zdobytego przez bolszewików, aby nie mogło być użyte do ostrzelania polskich żołnierzy.

Kontakt:

Kościół parafialny pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła w Moniatyczach

- Moniatyca 109, 22-500 Hrubieszów
- + 48 84 691 80 05
- D.L.Moniatyca@gmail.com

Polecane miejsca noclegu i gastronomiczne

Gniecki Hotel & Restaurant – kręgielnia; sale konferencyjne na spotkania biznesowe, przyjęcia okolicznościowe; catering, turystyka – pakiety

- ul. Kolejowa 29, 22-500 Hrubieszów
- + 48 534 914 915 (recepcja), + 48 503 814 915, + 48 84 696 59 04 (catering), + 48 537 818 100 (imprezy okolicznościowe)
- recepcja@gniecki.com, kierownik@gniecki.com
- gniecki.com
- **Gniecki Hotel & Restaurant**

Obiekt oferuje także: zestawy prezentowe „Wschodni smak” dania gotowe, marynaty, kiszonki, weki, smarowidła, konfitury, miody – zapytania i zamówienia:

- kierownik@gniecki.com, +48 730 763 100

Browar Sulewski – hotel, restauracja, sale konferencyjne i na przyjęcia okolicznościowe

- ul. Dwernickiego 4D, 22-500 Hrubieszów
- +48 695 300 400, +48 665 007 007
- recepcja@browarsulewski.pl
- browarsulewski.pl
- **Browar Sulewski**

Hotel & Restauracja Jagiełło

- ul. Grabowiecka 20, 22-500 Hrubieszów
- +48 729 505 525
- hotel-jagiello@wp.pl
- hoteljagiello.pl
- **Hotel / Restauracja Platinum**

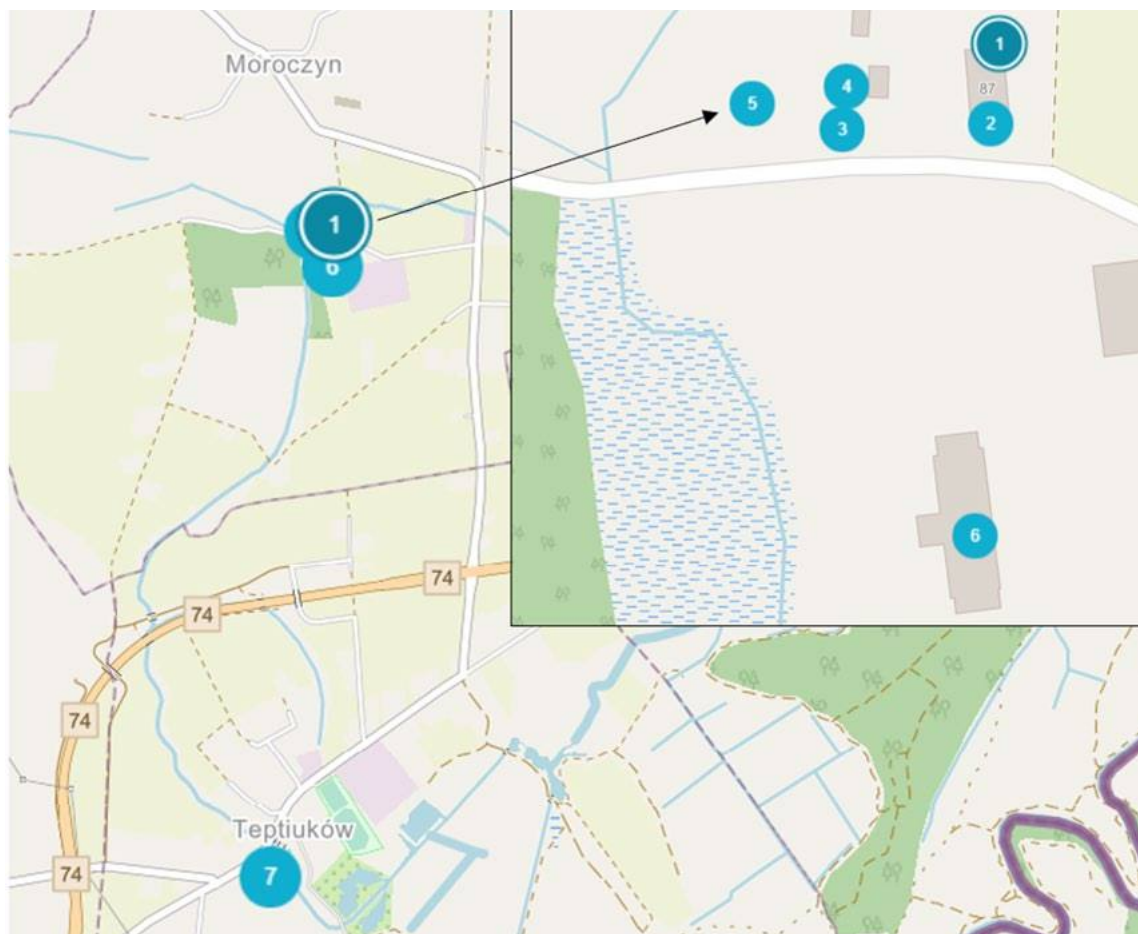
Restauracja & Pensjonat Szamanko Hrubieszów – przyjęcia okolicznościowe, szkolenia

- ul. Podzamcze 9, 22-500 Hrubieszów
- +48 795 394 040
- hotel-jagiello@wp.pl
- szamanko-hrubieszow.business.site
- **Szamanko Hrubieszów Podzamcze**

Moroczyn – Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii

Moroczyn to wieś w województwie lubelskim, w powiecie hrubieszowskim, w gminie Hrubieszów. Pierwsze wzmianki o niej pochodzą z 1472 r. Miejscowość była ośrodkiem dóbr ziemskich, które w XVIII w. należały do Rulikowskich [Regionalne Szlaki Rowerowe Lubelszczyzny 2022, s. 51], na początku XIX w. do Tuszowskich, a następnie Chrzanowskich.

Około 1850 r. rodzina Chrzanowskich wzniosła nowy murowany dwór z wykorzystaniem murów wcześniejszej budowli z XVIII w. Budynek rozbudowano w latach 1900–1905 według projektu architekta Stanisława Czachórskiego. Nadano mu bardziej reprezentacyjny i pałacowy charakter [Zin 2004, s. 43]. Dwór był położony na wzgórzu – jedenastoosiowy (oś elewacji to pionowa linia wyznaczona przez okna i drzwi), parterowy z mieszkalnym poddaszem, kryty czterospadowym

Rys. 10.1. Mapa atrakcji w Wiosce Strachów – Bajkowej Krainie Gotanii. 1. Bajkowy Ogród, 2. Świetlica gminna w Moroczynie, 3. Wystawa plenerowa „Strachy polne”, 4. Wystawa plenerowa „Ciekawostki archeologiczne Moroczyna”, 5. Ścieżka historyczno-edukacyjna Dwór w Moroczynie, 6. Ruiny dworu Chrzanowskich, 7. Nadbużańska Agroturystyka.
Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

dachem naczółkowym. Od frontu zdobił go czterokolumnowy portyk wspierający balkon, a w elewacji ogrodowej taras z wachlarzowymi schodami [Grzymała i Wojtiuk 2017, s. 119].

Chrzanowscy powiększali swe dobra i pod koniec XIX w. zajmowały one ok. 2500 ha ziemi ornej (folwarki w Ciołkach, Hrebennem, Koble, Kopyłowie, Poraju, Teptiukowie, Świerszczowie) [Stanek-Lebioda 2003, s. 399; Kondrat 2006, s. 35]. Edward Chrzanowski (1843–1922) założył wiele zakładów przemysłowych, m.in. cukrownię w Strzyżowie [Regionalne Szlaki Rowerowe Lubelszczyzny, s. 51]. Zgromadził również w Moroczynie cenną bibliotekę. W czasie I wojny światowej księgozbiór był przechowywany w Kijowie, skąd wrócił w 1920 r. [<http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/1761/Moroczyn/>]. W majątku Chrzanowskich w okresie międzywojennym często przebywał Włodzimierz Puchalski, pionier filmu dokumentalno-przyrodniczego [Grzymała i Wojtiuk 2017, s. 119]. Ostatnim właścicielem majątku był Wincenty Chrzanowski, który w czasie II wojny światowej musiał opuścić dwór [Stanek-Lebioda 2003, s. 399; Kondrat 2006, s. 35].

Pałac przetrwał w dobrym stanie II wojnę światową, ale w 1944 r. został przejęty wraz z całym majątkiem na cele reformy rolnej na mocy dekretu PKWN. W 1967 r. dach pałacu został zniszczony przez pożar. Do początku lat 80. budynek po prowizorycznym remoncie zamieszkiwali pracownicy Państwowego Ośrodka Maszynowego (POM) w Moroczynie. Niestety po kolejnym pożarze dwór popadł w ruinę. Nie podjęto żadnych działań, które miałyby na celu jego ratowanie [<http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/1761/Moroczyn/>]. Do czasów współczesnych zachowały się jedynie pozostałości zabytkowego zespołu dworskiego [Stanek-Lebioda 2003, s. 399; Zin 2004, s. 35; Grzymała i Wojtiuk 2017, s. 119; Regionalne Szlaki Rowerowe Lubelszczyzny, s. 51]:

- ➔ ruiny dworu Chrzanowskich (XVIII–XX w.),
- ➔ ruiny spichlerza z I połowy XIX w. (fot. 10.1),

Fot. 10.1. Ruiny spichlerza. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.2. Park dworski. W prześwicie ruiny dworu Chrzanowskich. Fot. Agata Kobyłka

- ➔ dworski park krajobrazowy o powierzchni 15 ha ze stawem,
- ➔ na skraju parku znajdują się pozostałości cmentarza prawosławnego, dawnego grekokatolickiego, który powstał prawdopodobnie na miejscu cmentarza powstańczego lub epidemicznego, użytkowanego do II wojny światowej,
- ➔ kapliczka z ludową rzeźbą św. Jana Nepomucena powstała prawdopodobnie w XVIII w. i jest usytuowana przy drodze powiatowej, ok. 300 m od jesionowej alei dojazdowej zespołu dworskiego.

Obiekt jest obecnie w rękach prywatnych, ogrodzony i uporządkowany. Można go podziwiać tylko przez bramę i ogrodzenie (fot. 10.2).

Historia Wioski Strachów

W 2008 r. Irena Czerwińska (fot. 10.3), pracownica urzędu gminy i prezes Stowarzyszenia Kobiet Gminy Hrubieszów – Polskie Kwiaty, wraz z wójtem Janem Mołodeckim zaprosiła dr. Wacława Idziaka (twórcę wiosek tematycznych na Pomorzu), aby opowiedział o idei wioski tematycznej kołom gospodyń wiejskich (KGW). Spośród 28 kół w gminie Hrubieszów 10 zgodziło się wziąć udział w warsztatach. Przez kolejne lata koła rozwijały swoje pomysły. Ich pierwszym zadaniem było: znalezienie tego, co wyróżnia wieś, przeanalizowanie zasobów materialnych i niematerialnych wsi, odkrycie lokalnego dziedzictwa, odkrycie zdolności i talentów mieszkańców.

Fot. 10.3. Irena Czerwińska.
Źródło: archiwum prywatne Ireny Czerwińskiej

Wypracowano tematy przewodnie 9 wiosek tematycznych: Cudowny Świat Krasnali w Szpikołosach, Dzikie Zachód w Kułakowicach Pierwszych, Einstein na łące w Stefankowicach, Królestwa Żab w Wolicy, Nad Dzikim Bugiem w Ślipczu, Nasze Podpałki Zdrowsze niż Chałki w Ubrodowicach, Wesole Skalisko w Cichobórze, Wioska Strachów w Moroczynie – Bajkowa Kraina Gotanii, Ziemiakowo w Nowosiótkach.

Każda z wiosek opracowała programy przyjmowania odwiedzających i scenariusze zajęć. Początkowo testowano je na rodzinie i znajomych. Pomocne okazały się także fundusze unijne dla wsi. Przygotowano projekty i kupowano wyposażenie wiosek, np. place zabaw, tematyczne stroje dla animatorów (fot. 10.4). Planowano utworzenie skansenów oraz izb regionalnych, zbierano wyposażenie od mieszkańców. Mieszkańcy wiosek wykorzystywali też fundusze unijne na szkolenia z animacji i obsługi grup turystycznych

oraz wyjazdy studyjne, podczas których podpatrywano dobre praktyki. W rozwoju wiosek pomocne było też zaangażowanie samorządu, np. wydruk ulotek o każdej wiosce przez gminę.

Z perspektywy czasu trzy wioski poradziły sobie najlepiej i przetrwały trudności: Wioska Gotów, Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii i Einstein na Łące. Pozostałe zawiesiły lub zamknęły swoją działalność. Powodem niepowodzenia było małe zainteresowanie ofertą lub jego brak, niemożność sprzedawania posiłków przez koła gospodyń i zarabiania na swojej działalności, brak pełnej obsługi, ale i możliwości zatrudnienia pracowników oraz słaba promocja (brak stron internetowych i osób, które prowadziłyby media społecznościowe). Koła na tym obszarze są mało liczne i nie każdy ma czas, aby poświęcić się w pełni obsłudze grup [<https://www.kronikatygodnia.pl/arttykul/22862,w-oczekiwaniu-na-lepsze-czasy>].

Fot. 10.4. Strój Krecika dla animatorów z Wioski Strachów. Źródło: archiwum prywatne Ireny Czerwińskiej

W 2012 r., po czterech latach przygotowań, Koło Gospodyń Wiejskich „Czerwona Jarzębina” otworzyło Wioskę Strachów – Bajkową Krainę Gotanii przy ruinach dworu Chrzanowskich (fot. 10.5). Atrakcje wioski tematycznej znajdują się na posesji należącej do świetlicy wiejskiej (fot. 10.6). Do wioski prowadzą tzw. witacze, które pełnią rolę kierunkowskazów (fot. 10.7). Rozwój wioski rozpoczął się od pozyskania w 2013 r. pierwszej dotacji na wyposażenie. Od tego czasu Bajkowa Kraina co roku powiększa swój majątek. Prace rozpoczęto od oczyszczenia terenu, następnie zakupiono bajkowe domki i ich wyposażenie – stoły, ławy, krzesła oraz rzeźby zwierząt żyjących na wsi. W dalszej kolejności huśtawki i zjeżdżalnie na plac zabaw oraz wyposażenie rekreacyjne,

Fot. 10.5. Droga do Wioski Strachów.
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.6. Świetlica wiejska
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.7. Witacze prowadzące do wioski. Fot. Agata Kobyłka

m.in. stoły do ping-ponga i sprzęty do fitness parku [<https://www.kronikatygodnia.pl/arttykul/22862,w-oczekiwaniu-na-lepsze-czasy>].

Członkowie KGW „Czerwona Jarzębina” również doszkalali się w ramach projektów unijnych. W 2013 r. Kółko Rolnicze w Moroczynie ogłosiło nabór do udziału w projekcie „Wioska Strachów w Moroczynie – Bajkowa Kraina Gotanii”, realizowanym w ramach konkursu „Od wizji do nowoczesnego zarządzania podregionem Gotania”, który był współfinansowany w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej [<https://lubiehrubie.pl/region/nabor-do-projektu-wioska-strachow-w-moroczynie-bajkowa-kraina-gotanii/>].

Wioska początkowo nawiązywała do tradycji strachów, które stały na polach. Członkowie chcieli pokazać dawną wieś – spokojną, ale i pełną zabobonów. Na tej podstawie opracowano też grę terenową. Wcześniej odwiedzający mogli wybrać się wozem na przejażdżkę historycznymi alejami i trasami polnych strachów. Obecnie wioska stara się kultywować lokalne dziedzictwo i tworzyć materiały edukacyjne.

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Oferta:

- ➔ tematyczne animacje dla dzieci,
- ➔ gry i zabawy integracyjne, np. z chustą, nartami do chodzenia (fot. 10.8),

Fot. 10.8. Gry i zabawy z rekwizytami dla dzieci. Źródło: archiwum prywatne Ireny Czerwińskiej

- ➔ gry terenowe,
- ➔ gry i zabawy sprawnościowo-poligonowe,
- ➔ aktywne spędzanie czasu na placu zabaw i w fitness parku,
- ➔ warsztaty plastyczne,
- ➔ sztuki teatralne lub występy wokalne Zespołu Wokalno-Teatralnego „Czerwona Jarzębina”,
- ➔ zabawy przy ognisku z piosenkami i tańcem cygańskim wraz z Zespołem Wokalno-Teatralnym „Czerwona Jarzębina”,
- ➔ ognisko z pieczeniem kiełbasek,
- ➔ prezentacje multimedialne pokazujące dziedzictwo miejsca,
- ➔ oprowadzanie po wystawach plenerowych i w świetlicy.

Atrakcje i rozrywkę dzieciom w wiosce zapewniają przeszkolone animatorki, które występują w specjalnie przygotowanych bajkowych strojach, np. wiedźmy czy postaci z bajek (fot. 10.9).

Fot. 10.9. Animatorzy przebrane w stroje. Źródło: archiwum prywatne Ireny Czerwińskiej

Fot. 10.10. Brama prowadząca do Wioski Strachów. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.11. Wejście do Bajkowego Ogrodu. Fot. Agata Kobyłka

Na terenie Wioski Strachów – Bajkowej Krainy Gotanii znajdują się (rys. 10.1):

- ➔ plac z bajkowymi domkami i drewnianymi figurami postaci z bajek, gdzie organizowane są gry i zabawy (fot. 10.10–10.12),
- ➔ miejsce na grilla i ognisko, altanka (fot. 10.13),
- ➔ fitness park (fot. 10.14),
- ➔ plac zabaw (fot. 10.15),
- ➔ boisko do siatkówki (fot. 10.15),
- ➔ dwa zjazdy na linie (tyrolce, fot. 10.16),
- ➔ wystawa plenerowa poświęcona prowadzonym w Moroczynie wykopaliskom archeologicznym – 3 tablice (fot. 10.17),

Fot. 10.12. Bajkowy Ogród w Wiosce Strachów. Fot. Agata Kobyłka, Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 10.13. Grill, miejsce na ognisko, altanka, plac zabaw.
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.14. Fitness park, stół do ping-ponga. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.15. Boisko do siatkówki i plac zabaw. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.16. Dwie tyrolki.
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.17. Wystawa plenerowa „Strachy polne”. Fot. Agata Kobyłka, Irena Czerwińska

CIEKAWOSTKA

W Moroczynie zarejestrowano kilkadziesiąt stanowisk archeologicznych, które reprezentują wszystkie okresy dziejów ziemi hrubieszowskiej – począwszy od epoki kamienia po czasy Piastów i Rusi Kijowskiej. Na razie badania zostały przeprowadzone na kilku z nich. Najstojnijszym znaleziskiem jest cmentarzysko bi-rytualne założone przez Gotów, na którym odnotowano 5 grobów. Kulturowano tam 2 obrzędy grzebalne – kremację zmarłych i klasyczny pochówek szkieletowy (inhumacja) [Kokowski 2012, s. 44-45].

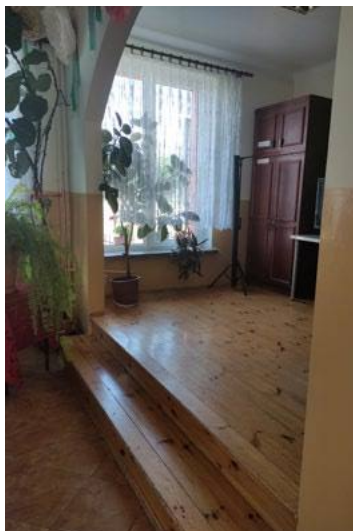
- ➔ wystawa plenerowa przedstawiająca dawne strachy polne (fot. 10.17) i chaty (fot. 10.18),
- ➔ ścieżka historyczno-edukacyjna Dwór w Moroczynie, przedstawiająca na tablicach edukacyjnych informacje o moroczyńskim dworze i ludziach z nim związanych, została wykonana w ramach projektu „Ocalić od zapomnienia – wystawa plenerowa” (fot. 10.19).

Fot. 10.18. Makiety chat na wystawie plenerowej „Ciekawostki archeologiczne Moroczyna”.
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.19. Ścieżka historyczno-edukacyjna Dwór w Moroczynie.
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.20. Scena w świetlicy.
Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.21. Sala warsztatowa. Fot. Agata Kobyłka

Również świetlica jest bogato wyposażona i wykorzystywana na zajęcia. Znajduje się w niej scena (fot. 10.20), sala warsztatowa (fot. 10.21), wystawa fotograficzna przedstawiająca obiekty zabytkowe w Moroczynie i działalność koła gospodyń wiejskich (fot. 10.21–10.22), a także makietę dworu (fot. 10.23).

Fot. 10.22. Fragment wystawy fotograficznej w świetlicy. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.23. Makietę dworu Chrzanowskich.
Fot. Agata Kobyłka

Oferta wioski skierowana jest głównie do grup zorganizowanych (od 20 do 50 dzieci – najczęściej przedszkolaków i dzieci do V klasy szkoły podstawowej), w okresie od wiosny do jesieni. Z atrakcji mogą skorzystać także goście indywidualni oraz rodziny z dziećmi, na które czeka tu najwięcej atrakcji. Grupy są przyjmowane tylko od poniedziałku do piątku, ponieważ w weekendy koło bardzo

Fot. 10.24. Parking dla samochodów i autokarów.
Fot. Agata Kobyłka

często wyjeżdża na występy. Przyjazd grupy należy zgłaszać wcześniej, aby można było zorganizować zespół animatorów. Do wioski przyjeżdżają też członkowie innych kół gospodyń wiejskich na wizyty studyjne oraz młodzież, której prezentowane jest dziedzictwo i historia miejscowości. Na przyjeżdżających czeka duży parking (fot. 10.24).

Koło Gospodyń Wiejskich „Czerwona Jarzębina” promuje lokalny patriotyzm i kultywuje lokalne dziedzictwo poprzez:

- ➔ organizowanie konkursów wiedzy historycznej o dziejach miejscowości,
- ➔ organizowanie dni seniora,
- ➔ przeprowadzanie wywiadów ze starszymi mieszkańcami Moroczyna, aby wydać publikację na podstawie ich wspomnień,
- ➔ dbanie o mogiłę żołnierza w parku dworskim – podchorążego Stanisława Bąka, który zgodnie z miejscowym przekazem został zamordowany 25 września 1939 r. przez żołnierzy Armii Czerwonej [Zin 2004, s. 43].

Kontakt:

Koło Gospodyń Wiejskich „Czerwona Jarzębina” w Moroczynie

- 🏠 Moroczyn 87, 22-500 Hrubieszów
- ☎ +48 508 220 856 – Irena Czerwińska,
+48 515 752 573 – Józef Czajka, +48 518 752 573
- ✉ koloczerwonajarzebina@wp.pl, i.k.c.1@wp.pl
- 📘 Wioska Strachów Moroczyn
Świetlica Wiejska w Moroczynie „Czerwona Jarzębina”

INNE ATRAKCJE

NADBUŻAŃSKA AGROTURYSTYKA

Do dyspozycji gości są 3 pokoje jedno- i dwuosobowe z TV, kuchnia z wyposażeniem, jadalnia, łazienka oraz taras z widokiem na działkę i rzeczkę, która jest dobrym miejscem dla wędkarzy. Dla gości dostępne są również grill i parking. Goście mogą wynająć dom przez cały rok.

Fot. 10.25. Zacziszna okolica Nadbużańskiej Agroturystyki.
Fot. Agata Kobyłka

Obiekt jest położony w odległości 3 km od Hrubieszowa (fot. 10.25, rys. 10.1). Najczęściej odwiedzają go turyści – rodziny z dziećmi, rowerzyści, ale też osoby w podróży służbowej czy szukające noclegu na czas wesela w okolicy.

Gospodarstwo ze względu na swoje położenie w spokojnej okolicy jest dobrym miejscem dla osób, które chcą odpocząć w ciszy i spokoju na łonie natury (fot. 10.26–10.27). Wnętrze domu jest pełne pamiątek – sprzętów używanych dawniej w gospodarstwie – zainteresuje więc goście lubiących obiekty w rustykalnym stylu (fot. 10.28–10.29).

Kontakt:

Nadbużańska Agroturystyka

- 🏠 Teptiuków 32, 22-500 Hrubieszów
- ☎ +48 531 340 531, +48 600 343 586
- ✉ hubertczapka@vp.pl
- 📘 Nadbużańska Agroturystyka

Polecane miejsca noclegowe i gastronomiczne

Zobacz: rozdział 9. Stefankowice – Einstein na Łące s. 153

Fot. 10.26. Nadbużańska Agroturystyka – wejście do domu. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 10.27. Ogród do dyspozycji gości. Fot. Agata Kobyłka

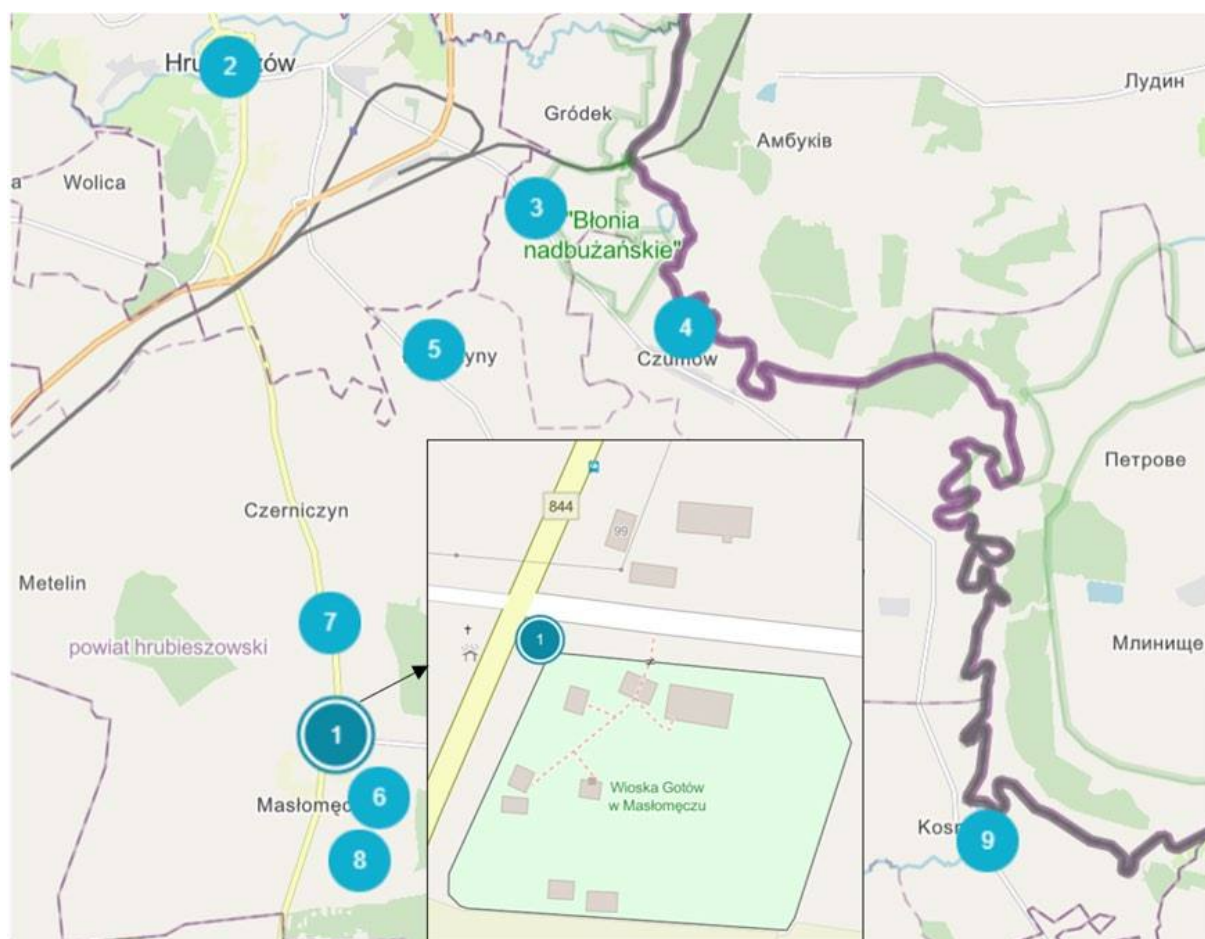
Fot. 10.28. Wnętrze Nadbużańskiej Agroturystyki. Źródło: <https://www.facebook.com/nadbuzanskaagroturystyka/>

Masłomęcz – Wioska Gotów

Masłomęcz to wieś położona w województwie lubelskim, w powiecie hrubieszowskim, w gminie Hrubieszów, przy drodze wojewódzkiej nr 844. Przez 25 lat trwały na jej terenie badania archeologiczne, które zapoczątkował prof. dr hab. Andrzej Kokowski. W miejscowości zlokalizowano zespół osad i cmentarzysk Gotów z okresu rzymskiego (koniec II – koniec IV w. n.e.). Badania dały podstawę do wyodrębnienia w Kotlinie Hrubieszowskiej tzw. grupy masłomęckiej, czyli jednostki kulturowej plemienia germańskiego – Gotów, którzy wyróżniali się świetną organizacją gospodarczą, społeczną i polityczną. Osada, odkryta w 1977 r., uważana jest za

Rys. 11.2. Logo Wioski Gotów. Źródło: <http://www.muzeum-hrubieszow.com.pl>

Rys. 11.1. Mapa atrakcji w Wiosce Gotów. 1. Wioska tematyczna – Wioska Gotów, 2. Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie, 3. Wieża widokowa na skarpie Królewskiego Kąta, 4. Gościniec Królewski Kąt – Pałac w Czumowie, 5. Przewodnik Hrubieszowski, 6. Olejarnia Zielony Olej, 7. Gospodarstwo agroturystyczne Pokoje na Górze, 8. Agroturystyka Zacisze, 9. Agroturystyka nad Bugiem. *Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski*

największą w Kotlinie Hrubieszowskiej i prawdopodobnie mogła pełnić funkcję „stolicy grupy masłomęckiej”. Masłomęcz z małej wioski zmienił się w miejsce odwiedzane przez wybitnych naukowców i rzesze studentów, a także szeroko opisywane i popularyzowane w mediach [Kokowski 2012, s. 34–37, 148–149].

Badania zakończono w 2002 r. Mieszkańcy postanowili jednak nie dopuścić do zerwania współpracy ze środowiskami naukowymi. Sensacyjne odkrycie dawnego kompleksu osadniczego z okresu rzymskiego oraz liczne znaleziska archeologiczne dały podstawę do otwarcia tu skansenu Wioska Gotów w Masłomęczu (rys. 11.1 i 11.2). W 2007 r. powstała pierwsza rekonstrukcja chaty gockiej. W tym czasie zaczęła się także tworzyć gocka grupa rekonstrukcyjna, która postanowiła zadbać o zachowanie pamięci o dziedzictwie kulturowym swojego najbliższego otoczenia. Pod okiem archeologów i doświadczonych rekonstruktorów oraz rzemieślników masłomęcka społeczność zaczęła się uczyć podczas warsztatów tradycyjnego garncarstwa, tkactwa, jubilerstwa i przyrządzania posiłków. Do grupy rzemieślniczej dołączyła grupa gockich wojowników, którzy byli wyposażeni we wzorowaną na znaleziskach archeologicznych z Lubelszczyzny broń. Na gruncie tej społecznej inicjatywy w 2010 r. zarejestrowano Masłomęckie Stowarzyszenie „Wioska Gotów”, którego celem jest popularyzacja kulturowo-historycznego dziedzictwa regionu hrubieszowskiego w kraju i poza jego granicami [Kokowski 2012, s. 140–147] oraz odtwarzanie życia, rzemiosła i rytuałów ludzi, którzy mieszkali tu ok. 1700 lat temu. Stowarzyszenie prowadzi działalność edukacyjną, promocyjną, rozrywkową, naukową i gospodarczą [<http://www.wioska-gotow.pl/>]. Obecnie liczy 41 członków, w tym 30 aktywnych. Są to członkowie Koła Gospodyń Wiejskich, zainteresowani tematyką mieszkańcy Masłomęcza, archeolodzy z Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie, wójt gminy Hrubieszów, mieszkańcy okolicznych miejscowości – urzędnicy, pracownicy straży granicznej, pracownicy służb mundurowych.

CIEKAWOSTKA

W logotypie Stowarzyszenia jest fibula (rys. 11.3), czyli zapięcie działające na zasadzie agrafki, które spinało szaty, z korpusem wyobrażającym płynącą kaczkę. Ta ozdoba wykonywana ze stopu miedzi została znaleziona w kilku masłomęckich grobach. Motyw ten wykorzystywał Masłomęcz, grupa masłomęcka i Instytut Archeologii UMCS w Lublinie. Jej wyobrażenie dało też kształt statuetce „Nagrody Honorowej Lauru Masłomęckiego” [Kokowski 2012, s. 76–79].

Rys. 11.3. Logo stowarzyszenia. Źródło: <http://www.wioska-gotow.pl/>

W 2013 r. gmina Hrubieszów pozyskała dofinansowanie z PROW na budowę skansenu (fot. 11.1). Następnie stowarzyszenie zaczęło budować kolejne chaty. Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie sprawuje opiekę merytoryczną nad wioską i zatrudnia pracowników do obsługi skansenu w okresie wiosenno-jesiennym. Instytut Archeologii UMCS w Lublinie sprawuje patronat naukowy. Natomiast Masłomęckie Stowarzyszenie „Wioska Gotów” przygotowuje warsztaty i pokazy dawnych rzemiosł [<https://www.muzeum-hrubieszow.com.pl/wioska-gotow/>].

CIEKAWOSTKA

Goci, którzy są często uważani za lud (naród), byli niemal od samego początku związkiem różnych plemion, głównie pochodzenia germańskiego. Pierwsze informacje na ich temat pochodzą od Greka Strabona z czasów około narodzin Chrystusa. Wspominał o nich także Tacyt (98 r. n.e.) i geograf Ptolemeusz (160 r. n.e.). Kres historii Gotów to początek VI w. i pojawienie się plemion słowiańskich [Kokowski 2012, s. 10–11, 15].

Zrekonstruowana w Masłomęczu osada Gotów (fot. 11.2) obrazuje życie plemion germańskich, które przybyły na te tereny pod koniec II w. n.e. [Posikata 2021, s. 16–17].

Fot. 11.1. Wjazd i charakterystyczne znaki prowadzące do Wioski Gotów. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 11.2. Wioska Gotów. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 11.3. Wyposażenie gockich chat. Fot. Agata Kobyłka

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Oferta:

- ➔ zwiedzanie z przewodnikiem chat tematycznych prezentujących różne rzemiosła, jakimi trudnili się Goci, m.in. chatę garncarza, kowala, tkaczki, wojownika (fot. 11.2–11.3),

Fot. 11.4. Biesiada Archeologiczna – stanowiska.
Fot. Agata Kobyłka

- ➔ żywe lekcje historii realizowane przez występujących w gockich strojach członków stowarzyszenia i warsztaty archeologii doświadczalnej, podczas których uczestnicy uczą się naturalnego tkactwa, farbiarstwa, dawnej kuchni, dowiadują się, jak dawniej wykonywano paciorki szklane, produkowano naczynia, jak Goci wyglądali (strój, uzbrojenie), czym się zajmowali, w jaki sposób uprawiali pola (np. Inu włóknistego),
- ➔ na specjalne zamówienie przygotowywane jest gockiego jadło – w kociołkach na ognisku mięsny gulasz z kaszą pęczak, kurczaki, inne mięsiwa nad ogniskiem, wędzarka (mięsa na ciepło). Członkinie stowarzyszenia pieką chleby, podpłomyki,
- ➔ odbywająca się co roku w ostatnią niedzielę lipca Biesiada Archeologiczna – odwiedzający ją turyści mogą zobaczyć liczne stanowiska rzemieślnicze przygotowywane przez stowarzyszenie i zaproszone grupy rekonstrukcyjne (m.in. dawne techniki metalurgiczne, tkackie, przędzalnicy, jubilerskie) i poznać tajniki dawnych rzemiosł (kowlstwa, garncarstwa, mincerstwa). Podczas biesiady odbywają się też pokazy walki gladiatorów, strzelanie z łuku, wypał ceramiki i degustacje gockiego jadła (fot. 11.4).

Członkowie stowarzyszenia oprócz prowadzenia działań w skansenie reprezentują Wioskę Gotów i gminę Hrubieszów na zewnątrz, w kraju i za granicą, np. podczas Dni Funduszy Europejskich w Lublinie, Festiwalu Funduszy Europejskich w Warszawie, na

targach turystycznych, na festiwalach kultury antycznej w Polsce, Bułgarii, Rumunii.

Obiekt jest udostępniony do zwiedzania od maja do końca października. Jego oferta skierowana jest do turystów indywidualnych i grup zorganizowanych. Wioskę odwiedzają grupy przedszkolne, szkolne, pracownicy, którzy się szkolą w okolicy, pary seniorów, turyści indywidualni (większość to rodziny z dziećmi). Osoby poruszające się na wózkach powinny być z asystą, ponieważ w chatach są progi. Wioskę

Fot. 11.5. Biżuteria dostępna w sklepiku.

Fot. Agata Kobyłka

odwiedzają też osoby słabowidzące i niedowidzące – wszystkie eksponaty można dotknąć. Na prośbę grupy warsztaty mogą być dostosowane do jej potrzeb. Na razie nie ma specjalnych udogodnień dla osób z niepełnosprawnościami, ale w 2022 r. rozpoczęła się budowa Centrum Dziedzictwa Archeologicznego i Kulturowego – Laboratorium Historiae Gothorum, które będzie w pełni dostosowane.

W sklepiku Wioski Gotów do nabycia są publikacje książkowe, pamiątkowe bawełniane torby oraz biżuteria – kolorowe bransoletki i biżuteria szklana, wyrabiana na wzór biżuterii noszonej przez Gotki (fot. 11.5).

Masłomęcz to także początek Szlaku Gockiego, który prowadzi przez najbardziej atrakcyjne miejsca wykopalisk w południowej części Kotliny Hrubieszowskiej, ciekawe miejsca historyczne, krajobrazowe i przyrodnicze. Kolejne miejsca, jakie można odwiedzić, to: Mieniany, Kosmów, Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu, dolina Bukowej, Kolonia Kryłów i Kryłów.

Kontakt:

Masłomęckie Stowarzyszenie „Wioska Gotów”

 Masłomęcz 99, 22-500 Hrubieszów

 +48 84 696 27 83

 mswg@wioska-gotow.pl

 wioska-gotow.pl, wioska-gotow.eu

 [Wioska Gotów w Masłomęczu](#)

Zobacz: [Wirtualny spacer po Wiosce Gotów](#)

UWAGA: Od 1 września 2022 r. Wioskę Gotów mogą odwiedzać tylko zorganizowane grupy po wcześniejszym umówieniu. Wioska jest zamknięta dla innych odwiedzających z powodu rozpoczęcia budowy Centrum Dziedzictwa Archeologicznego i Kulturowego – Laboratorium Historiae Gothorum. Termin zakończenia inwestycji przewidziany jest na grudzień 2024 r.

Szklana biżuteria

- musia215@wp.pl
- [The story of glass beads](#)
- [handcraftbymuszka](#)

Oprócz odwiedzenia samej Wioski Gotów warto także poznać okolicę z lokalnym przewodnikiem oraz związanych z nią regionalistów i przedsiębiorców oferujących lokalne produkty i usługi (rys. 11.1).

INNE ATRAKCJE

MUZEUM IM. KS. STANISŁAWA STASZICA W HRUBIESZOWIE

Początki muzealnictwa w Hrubieszowie sięgają okresu międzywojennego, kiedy to regionalizm stał się czynnikiem integracji społecznej oraz dość silnym instrumentem aktywizacji społeczno-gospodarczej i kulturalnej w II Rzeczypospolitej.

MUZEUM
IM. KS. STANISŁAWA STASZICA
W HRUBIESZOWIE

Rys. 11.4. Logo muzeum. Źródło: <https://www.muzeum-hrubieszow.com.pl>

Uroczystego otwarcia Muzeum dokonano 6 listopada 1965 r., w trakcie obchodów Dni Staszicowskich (rys. 11.4). Pierwszą ekspozycję opracowano w oparciu o zbiory Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego i Zakładu Archeologii Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie. W maju 1976 r. patronem instytucji został Stanisław Staszic. Siedziba Muzeum mieści się od 1970 r. w zabytkowym dworze Du Chateau (fot. 11.6), ale dopiero w roku 1984, po remoncie, przystąpiono do urządzania pracowni, biblioteki, magazynów i aranżacji wystaw stałych. Obecnie muzeum zajmuje budynek główny dworu i oficynę wschodnią. Natomiast w oficynie zachodniej mają swoje siedziby Powiatowa Biblioteka Publiczna im. prof. Wiktora Zina i Towarzystwo Regionalne Hrubieszowskie im. Stanisława Staszica. Jest to jedyne muzeum w powiecie hrubieszowskim.

Fot. 11.6. Dwór Du Chateau mieszczący Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie. Fot. Agata Kobyłka

Muzeum ma w swojej ofercie wystawy stałe i czasowe, usługi przewodnickie, lekcje muzealne, warsztaty oraz pamiątki i publikacje – przewodniki, katalogi, monografie, biografie, które są dostępne w sklepie muzealnym. Działania Muzeum koncentrują się na wszystkim, co jest związane z powiatem hrubieszowskim – dziedzictwem materialnym i niematerialnym, kulturą, sztuką, wytworami rzemiosła, pracami lokalnych artystów.

Odwiedzający Muzeum im. ks. Stanisława Staszica mogą obejrzeć [<http://www.muzeum-hrubieszow.com.pl>] wystawy stałe i czasowe. Wystawy stałe dotyczą następujących działów:

- ➔ Archeologia – w jej zbiorach znajduje się wiele zabytków, które pochodzą z badań prowadzonych w powiecie hrubieszowskim (fot. 11.7),

Fot. 11.7. Ekspozycje archeologiczne. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 11.8. Ekspozycje związane z historią Hrubieszowa i ziemi hrubieszowskiej. Fot. Agata Kobyłka

- ➔ Historia – ekspozycja przedstawia historię Hrubieszowa i ziemi hrubieszowskiej od średniowiecza do połowy XX w.; wśród eksponatów znajdują się: numizmaty (monety i medale), militaria (XVII–XX w.), fotografie, dokumenty, afisze, sztandary, pieczęcie pokazujące życie społeczno-kulturalne miasta na przełomie XIX i XX w., spuścizna po osobach zasłużonych dla ziemi hrubieszowskiej, dokumenty i fotografie ukazujące dzieje Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego, w tym postać jego założyciela oraz patrona Muzeum – Stanisława Staszica (fot. 11.8),
- ➔ Etnografia – wystawy przedstawiające: sztukę ludową regionu – rzeźby, obrazy, kobiecy i męski strój ludowy, narzędzia tkackie, wycinanki, pająki, palmy, pisanki, narzędzia i przedmioty codziennego użytku składające się na rekonstrukcję wnętrza izby mieszkalnej z okazałą kuchnią i piecem do wypieku chleba (fot. 11.9),
- ➔ Sztuka – z eksponatów stworzono trzy wystawy: „Galeria twórczości Pawła Gajewskiego”, „Historia dworu i rodziny du Chateau”, „Galeria znanych postaci Ziemi Hrubieszowskiej” (fot. 11.10),

Fot. 11.9. Ekspozycje etnograficzne. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 11.10. Ekspozycje z wystaw poświęconych sztuce. Fot. Agata Kobyłka

- ➔ Stanisław Staszic i utworzone przez niego Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie (fot. 11.11).

Fot. 11.11. Tablice edukacyjne i popiersie Stanisława Staszica. Fot. Agata Kobyłka

Muzeum im. ks. Stanisława Staszica prowadzi też działalność edukacyjną [<http://www.muzeum-hrubieszow.com.pl>]:

- ➔ Lekcje muzealne z młodzieżą szkolną – 20 tematów: 1) Pradzieje ziemi hrubieszowskiej, 2) Archeologia Kotliny Hrubieszowskiej, 3) Historia miasta i ludzi z nim związanych, 4) Hrubieszów w dobie średniowiecza, 5) Hrubieszów – polskie miasto trzech kultur, 6) Życie społeczno-kulturalne w okresie międzywojennym, 7) Działalność kulturalno-oświatowa na terenie garnizonu 2. Pułku Strzelców Konnych, 8) Architektura dawnego Hrubieszowa, 9) Stanisław Staszic – założyciel Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego, 10) Ponadczasowy charakter Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego, 11) Sztuka ludowa wczoraj i dziś, 12) Znani hrubieszowscy twórcy ludowi, 13) Hrubieszowski strój ludowy, 14) Dawne tradycje ludowe, 15) Legendy i podania z Hrubieszowa i okolic, 16) Dawna kuchnia, 17) Sławni hrubieszowianie, 18) Sztuka tkacka regionu hrubieszowskiego, 19) Historia dworku i rodziny du Chateau, 20) Symbolika w twórczości Pawła Gajewskiego.

Pracownicy Muzeum po wcześniejszym uzgodnieniu mogą przeprowadzić lekcję muzealną na inny temat, np. związany z ekspozycjami stałymi i czasowymi.

- ➔ Warsztaty tematyczne dla dzieci i młodzieży, najczęściej odbywające się cyklicznie w związku z różnymi okolicznościami, takimi jak andrzejkki, święta Wielkanocy, Bożego Narodzenia. Najczęściej łączą zajęcia praktyczne z przystępną, dopasowaną do potrzeb grupy częścią merytoryczną (np. samodzielne wykonanie ozdób świątecznych dawniej stosowanymi technikami, z wykorzystaniem materiałów używanych w dawnych czasach itp.). Spotkania warsztatowe organizowane są również w związku z wystawami czasowymi prezentowanymi w muzeum.

Muzeum odwiedzają różne segmenty turystów. W maju i czerwcu pojawia się najwięcej grup szkolnych, w sezonie wakacyjnym – turystów indywidualnych z całego kraju, a także ukierunkowanych na poznawanie dziedzictwa regionalnego oraz niewielkich grup zorganizowanych. Do Muzeum przyjeżdżają też grupy akademickie. Organizowane są również konferencje archeologiczne, historyczne i architektoniczne.

Dla osób z niepełnosprawnościami dostosowana jest wystawa na poziomie 0. Plansze nie są dostosowane do potrzeb osób słabowidzących. Strona Muzeum jest zgodna z wymogami WCAG.

Kontakt:

Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie

- ul. 3-go Maja 11, 22-500 Hrubieszów
- +48 (84) 696 27 83, +48 (84) 696 39 57
- muzeum-hrubieszow@wp.pl
 archeo@muzeum-hrubieszow.com.pl (archeologia)
 etno@muzeum-hrubieszow.com.pl (etnografia)
 historia@muzeum-hrubieszow.com.pl (historia i numizmatyka)
 sztuka@muzeum-hrubieszow.com.pl (sztuka)
- muzeum-hrubieszow.com.pl
- [Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie](#)

Zobacz: [Muzeum im. ks. Stanisława Staszica Hrubieszów](#)

WIEŻA WIDOKOWA NA SKARPIE KRÓLEWSKIEGO KĄTA

Fot. 11.12. Widok na Królewski Kąt. Fot. Agata Kobyłka

Królewski Kąt to malownicze łąki – bagniste obniżenie pomiędzy Gródkiem a Czumowem porośnięte kępami drzew i zarośli (fot. 11.12). Obszar uważany jest za wyjątkowo cenny w skali kraju m.in. ze względu na występowanie unikatowej flory i fauny, w tym rzadko spotykanej roślinności kserotermicznej [Posikata 2021, s. 14]. Co ciekawe, w 1018 r. miała tu miejsce przeprawa wojsk Bolesława Chrobrego w czasie wyprawy kijowskiej. Wyjątkowe walory przyrodnicze, krajobrazowe i historyczne sprawiły, że przebiega tędy ścieżka historyczno-przyrodnicza Królewski Kąt [Grzymała i Wojtiuk 2017, s. 106].

Na skarpie Królewskiego Kąta usytuowana jest wieża widokowa o wysokości 16 m (fot. 11.13). Pozwala ona na obserwację panoramy użytku ekologicznego Błonia Nadbużańskie, Nadbużańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, Obszaru Natura 2000 Zachodniowołyńska Dolina Bugu i Natura 2000 Dolina Środkowego Bugu. A wiosną, gdy wylewa Bug, Królewski Kąt tworzy urzekające rozlewiska [Posikata 2021, s. 14–15].

Do wieży widokowej i innych atrakcji można dojechać samochodem lub rowerem po niedawno wybudowanej ścieżce rowerowej.

Fot. 11.13. Wieża widokowa i wiata. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Kontakt:

Wieża widokowa usytuowana jest przy drodze Hrubieszów–Czumów.

Fot. 11.14. Ścieżka rowerowa biegnąca od Hrubieszowa wzdłuż Bugu. Fot. Agata Kobyłka

GOŚCINIEC KRÓLEWSKI KĄT – PAŁAC W CZUMOWIE

Eklektyczny pałac z II połowy XIX w., usytuowany na nadbużańskiej skarpie (fot. 11.15), został wybudowany dla rodziny Pohoreckich według projektu dwóch nieznanymi z nazwiska architektów z Włoch [Grzymała i Wojtiuk 2017, s. 104]. Położony jest przy granicznej rzece Bug i zachwyca walorami otaczającego krajobrazu oraz architekturą, a w szczególności parterową ośmioboczną kaplicą znajdującą się w jednym z naroży budynku [Posikata 2021, s. 15–16]. Z pałacowych tarasów rozpościera się widok na rzekę Bug.

Budynek miał burzliwe losy i był wielokrotnie przebudowywany (fot. 11.16). Często zmieniający się właściciele przystosowywali wnętrza pałacu i jego otoczenie do własnych

Fot. 11.15. Ścieżka rowerowa przebiegająca przez Czumów. W oddali pałac Pohoreckich.
Fot. Agata Kobyłka

potrzeb, nie licząc się z ich zabytkowym charakterem [Pawlak 2010, s. 77–78]. W czasie I wojny światowej wojska austriackie założyły w nim szpital polowy. Pożar, który wywołały działania bojowe, pozostawił duże zniszczenia. Na początku II wojny światowej stacjonujący w pałacu żołnierze radzieccy spalili wyposażenie wewnątrz, wycieli także drzewa zasłaniające widok na Bug. Po zakończeniu działań wojennych mieściła się tu strażnica Wojsk Ochrony Pogranicza, a następnie szkoła. Od 1988 r. budynek jest własnością prywatną.

Ciekawostką jest to, że pałac zorientowano na godzinę 11.00, dzięki temu wszystkie jego pomieszczenia są optymalnie oświetlone [Grzymała i Wojciuk 2017, s. 104].

Obiekt znajduje się w posiadaniu prywatnym. Jednym z właścicieli jest Marian Pawlak, który udostępnia zwiedzającym swoją część obiektu. To człowiek z wielką pasją, który chętnie dzieli się dużą wiedzą o regionie. Jest członkiem Zarządu Towarzystwa

Fot. 11.16. Pałac Pohoreckich w Czumowie. Fot. Agata Kobyłka

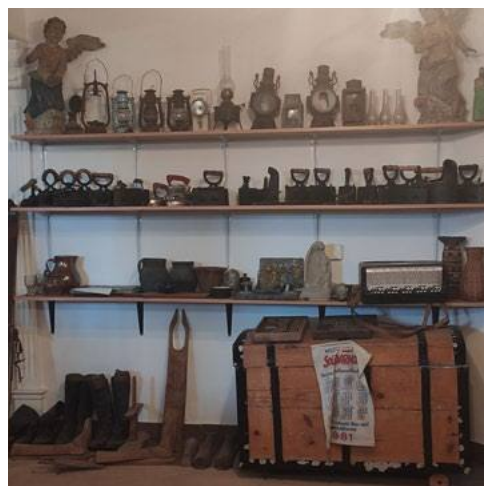
Regionalnego Hrubieszowskiego, a w latach 1994–2009 był przewodniczącym Zarządu i Członkiem Rady Honorowej Fundacji Kultury i Przyjaźni Polsko-Francuskiej im. Krystyny i Stefana Du Chateau w Hrubieszowie [Pawlak 2010, s. 80]. Pałac został w części zaadaptowany przez niego do celów turystyczno-wypoczynkowych. Marian Pawlak zgromadził bardzo ciekawe zbiory i na ich bazie przygotował i udostępnia ekspozycje. Są to:

- ➔ wystawa urządzeń rolniczych (fot. 11.17),
- ➔ Izba Pamięci Regionalnej – przedstawia historię i tradycje regionu hrubieszowskiego, obejmuje m.in. zbiory archeologiczne, historyczne, etnograficzne, numizmatyczne, które udało się pozyskać z hrubieszowskich gospodarstw, strychów, komórek, piwnic i składnic złomu. Izbę zdobią freski autorstwa artysty plastyka Wiesława Misiaka przedstawiające postaci mające wpływ na losy tych ziem (fot. 11.18),

Fot. 11.17. Wystawa plenerowa maszyn rolniczych. Fot. Agata Kobyłka

- ➔ wystawa „Pracujący Hrubieszów ocalić od zapomnienia” poświęcona zakładom pracy w Hrubieszowie – duża plansza z wykazem wszystkich zlikwidowanych zakładów, stanem zatrudnienia w momencie rozkwitu, profilem działalności i najbardziej zasłużonymi dyrektorami i prezesami, kilkadziesiąt plansz z fotografiami i tekstami, które dotyczą zakładów pracy (fot. 11.19),
- ➔ gazety z początku II wojny światowej (fot. 11.20),

Fot. 11.18. Ekspozycje w Izbie Pamięci Regionalnej. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 11.18 cd. Ekspozyty w Izbie Pamięci Regionalnej. Na ścianach freski Wiesława Misiaka.
Fot. Agata Kobyłka

- ➔ jedyna w Polsce Izba Pamięci poświęcona prof. dr. hab. Wiktorowi Zinowi (fot. 11.21), który był wybitnym historykiem architektury, wspaniałym popularyzatorem polskiego dziedzictwa kulturowego i krajobrazu, a także twórcą programów telewizyjnych „Piórkiem i węglem” oraz „Spotkania z profesorem Zinem” [Gurba 2008, s. 349–350].

Fot. 11.19. Fragment wystawy „Pracujący Hrubieszów ocalić od zapomnienia” autorstwa Mariana Pawlaka.
Fot. Agata Kobyłka

Marian Pawlak zorganizował wiele spotkań i imprez, np. promocje książek, spływy kajakowe, spotkania z dziećmi i młodzieżą, pokazy sprzętu i sprawności funkcjonariuszy straży granicznej połączone z tresurą psów, degustacją potraw i napojów regionalnych, spotkania z władzami miasta, gmin i powiatu [Pawlak 2010, s. 80].

Gościniec Królewski Kąt Mariana Pawlaka został wyróżniony przez Marszałka Województwa Lubelskiego w kategorii „Najbardziej innowacyjny produkt turystyki wiejskiej”. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego nadał mu złotą odznakę „Za opiekę nad zabytkami”.

Fot. 11.20. Ekspozycja gazet z początku II wojny światowej. Fot. Agata Kobyłka

Kontakt:

Marian Pawlak Królewski Kąt

Ośrodek Kultury Regionalnej Królewski Kąt w Czumowie

- Czumów 16, 22-500 Hrubieszów
- +48 505 999 488
- czumow@op.pl

Fot. 11.21. Izba Pamięci poświęcona prof. Wiktorowi Zinowi. Fot. Agata Kobyłka

ZWIEDZANIE Z PRZEWODNIKIEM HRUBIESZOWSKIM

ANNA GAŁAN

Anna Gałań jest przewodniczką po Ziemi Hrubieszowskiej (rys. 11.5), licencjonowaną pilotką wycieczek, animatorką czasu wolnego i organizatorką gier terenowych oraz imprez integracyjnych. **Ma w swojej ofercie:**

- ➔ wycieczki, podczas których opowiada o historii miejscowości i pokazuje ich folklor – wycieczki najczęściej odbywają się po Masłomęczu, Kryłowie, Gródku, Dołhobyczowie i Hrubieszowie,
- ➔ gry terenowe tworzone według autorskich scenariuszy i z wykorzystaniem własnoręcznie zrobionych rekwizytów – dla dzieci: bajkowa tematyka, np. pokonanie złego smoka i umożliwienie powrotu królowej do jej magicznej krainy Kryłolandii, zadania w laboratorium prof. Alberta i odnalezienie sekretnego antidotum na tajemniczą chorobę, która wywoływała u mieszkańców miejscowości bezgraniczny śmiech w najmniej odpowiednich momentach; dla młodzieży: gra dla licealistów o Gotach; gry dla dorosłych. Gry pozwalają na integrację uczestników przez aktywność ruchową na świeżym powietrzu.

Rys. 11.5. Logo Przewodnika Hrubieszowskiego.
Źródło: archiwum prywatne Anny Gałań

Pani Anna najczęściej obsługuje wycieczki osób w wieku ok. 40–50 lat i seniorów oraz grupy dzieci i młodzieży, dla których organizuje gry terenowe. Może obsługiwać również grupy osób z niepełnosprawnościami, dostosowuje dla nich program. Informacje o polecanym Przewodniku Hrubieszowskim najczęściej trafiają do klientów pocztą pantoflową.

Kontakt:

Anna Gałań

- Łotoszyny 7, 22-500 Hrubieszów
- +48 697 697 843
- przewodnikhrubieszow@gmail.com

OLEJARNIA ZIELONY OLEJ

Zielony Olej (rys. 11.6) jest nowoczesną olejarnią, która bazuje na tradycji, doświadczeniu pokoleń oraz najnowszej wiedzy na temat produkcji zdrowych i naturalnych nierafinowanych olejów. Zespół specjalistów nadzoruje proces produkcji od uprawy, zbioru, przechowywania i tłoczenia aż do pakowania i wysyłki.

Rys. 11.6. Logo olejarni.
Źródło: <https://zielonyolej.pl>

Obszary działania olejarni:

- ➔ wytwarzanie własnych produktów,
- ➔ usługi – tłoczenie oleju, prażenie nasion (z nasion dostarczonych przez klienta lub własnych: sezamu, lnu, rzepaku, pestek dyni i słonecznika), konfekcjonowanie, produkcja kontraktowa,
- ➔ projektowanie i udoskonalanie maszyn do tłoczenia oleju, a także pomoc w doborze urządzeń i technologii produkcyjnych.

Oleje tłoczone są na świeżo, w małych partiach, z nasion, które pochodzą z własnych upraw lub ze sprawdzonych surowców posiadających atesty spożywcze. Oleje są nierafinowane, czyli tłoczone na zimno w olejarni metodą tradycyjną w prasach hydraulicznych – stemplowych lub w prasach ślimakowych wolnoobrotowych w temperaturze do 40°C. Oleje są w 100% naturalne, nie zawierają dodatków chemicznych i konserwantów. Są nieoczyszczone i nierafinowane, dzięki czemu zachowują bogaty smak i aromat oraz wszystkie składniki odżywcze – nienasycone kwasy tłuszczowe omega-3 i omega-6 oraz wiele witamin, decydujące o ich zdrowotnych właściwościach.

Zielony Olej posiada system HACCP. Badania jakości oleju wykonywane są w akredytowanych laboratoriach, a wszystkie produkty posiadają badania przydatności do spożycia i są produkowane z nasion z atestami spożywczymi. Aktualnie firma prowadzi także certyfikację swoich upraw ekologicznych [<https://zielonyolej.pl>].

Firma prowadzi sprzedaż detaliczną, kontraktową i hurtową – dla firm, sklepów ze zdrową żywnością, hurtowni, restauratorów. Firma sprzedaje produkty pod własną marką Zielony Olej, ale też działa w produkcji *white label* – dla marek własnych (tj. wytwarza towary, które są sprzedawane pod marką innej firmy). **Produkty oferowane w stacjonarnym sklepie firmowym (fot. 11.22) i internetowym:**

- ➔ oleje nierafinowane sprzedawane są w butelkach z ciemnego szkła o pojemności: 50 ml (próbki), 250 ml i 500 ml. Do wyboru są oleje: z czarnuszki, ogórecznika, orzecha włoskiego, ostropestu (fot. 11.23), pestek dyni, rokitnika, wiesiołka, konopny, lniany, rydzowy (z lnianki siewnej, kameliowy), rzepakowy, kompozycja dla dzieci. W zależności od rodzaju oleje można wykorzystać w kuchni (m.in. jako dodatek do potraw – dań mięsnych, ciast, naleśników, past warzywnych, pesto, placków, sałatek, soków, surówek, twarożków, zup, w zastępstwie masła do polania pieczywa) i w kosmetyce (do wcierania w paznokcie, na przesuszone kolana i łokcie, do usuwania makijażu, do masażu ciała, jako maska do włosów, naturalny krem, balsam do ciała, filtr przeciwsłoneczny, składnik maseczek);

Fot. 11.22. Sklep firmowy.
Fot. Krzysztof Wróbel

- ➔ susz konopny 2,6% CBD przebadany przez niezależne laboratorium – o wadze 50 g, 150 g i 2 kg. Susz może być wykorzystywany do tworzenia ekstraktów, inhalacji, relaksacyjnych kąpiel, okładów na obrzęki i stłuczenia (fot. 11.24);
- ➔ pestki dyni bezłuskowe,
- ➔ kosmetyki naturalne, których producentem jest Republika Mydła i Cannapath: masło do twarzy i ciała z ekstraktem CBD, krem do twarzy i ciała, hydrolat z róży damasceńskiej, z rokitnika, mydła naturalne (Lavender Lake, Mint Revolution, Miss Pink, Pacific Coast), peeling do ciała (Lavender, Melon&Cucumber Cannapeel, Salty Orange Island).

Fot. 11.23. Pola z uprawą ostropestu. Fot. Krzysztof Wróbel

Fot. 11.24. Konopie siewne z upraw właścicieli. Fot. Agata Kobyłka

Oprócz pojedynczych produktów można wybrać także minizestawy olejów, zestawy dla kobiet, mężczyzn, rodzinne na „odporność”, zestawy kosmetyków i zestawy prezentowe. Klient może wybrać gotowy zestaw lub stworzyć własną kompozycję z dostępnych produktów. Jest także możliwość zakupu bonów podarunkowych.

Zielony Olej wystawiał swoje produkty m.in. na Biesiadzie Archeologicznej w Masłomęczu, Jarmarku Hetmańskim w Zamościu, Weed Fest – Targi konopne. Firma może pochwalić się zdobytymi nagrodami za jakość olejów, a także pozytywnymi opiniami klientów na stronie internetowej i profilu na Facebooku.

Kontakt:

G.R. Krzysztof Wróbel

- Masłomęcz 16, 22-500 Hrubieszów
- +48 694 002 911 – prasy i urządzenia, +48 576 252 613 – biuro
- biuro@zielonyolej.pl
- zielonyolej.pl
- [Zielonyolej – oleje nierafinowane tłoczone na zimno](#)

Produkty można też kupić w sklepie: Hrubieszowskie Przemysły, ul. Narutowicza 27, 22-500 Hrubieszów.

GOSPODARSTWO AGROTURYSTYCZNE POKOJE NA GÓRCZE

Gospodarstwo agroturystyczne państwa Makowców rozpoczęło swoją działalność w 2016 r. Jest zlokalizowane w malowniczej okolicy (fot. 11.25–11.26), blisko Wioski Gotów i atrakcyjnego turystycznie Hrubieszowa. Jest to dobre miejsce dla osób, które chcą odpocząć w otoczeniu natury.

Do dyspozycji gości są 3 pokoje na pierwszym piętrze (fot. 11.27), w których może zamieszkać maksymalnie 9 osób, kuchnia z pełnym wyposażeniem (fot. 11.28), łazienka (fot. 11.29), plac zabaw dla dzieci oraz altana (fot. 11.30), a także miejsce na ognisko i grill oraz miejsce parkingowe.

Państwo Makowcy kierują swoją ofertę do osób, które chcą powrócić do wspomnień z dziecięcych lat. Odwiedzający ich turyści mogą poznać lokalne tradycje oraz zaangażować się w codzienne prace gospodarstwa.

Fot. 11.25. Pokoje na Górcze – widok z okna.
Fot. Agata Kobylka

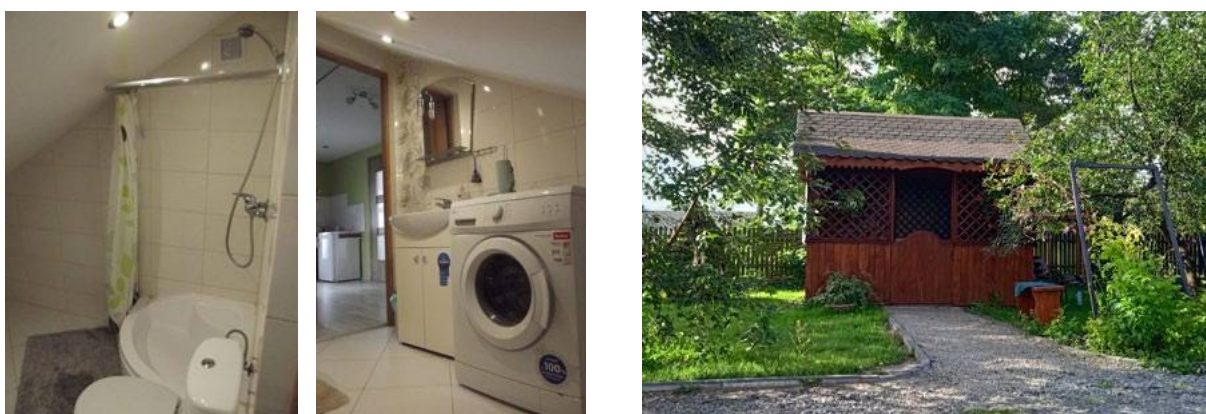
Fot. 11.26. Pokoje na Górcze – dom, w którym wynajmowane są pokoje. Fot. Renata Makowiec

Fot. 11.27. Pokoje dla gości. Fot. Renata Makowiec

Fot. 11.28. Kuchnia i jadalnia dla gości. Fot. Renata Makowiec

Fot. 11.29. Łazienka dla gości. Fot. Renata Makowiec

Fot. 11.30. Altana do dyspozycji gości.
Fot. Renata Makowiec

Fot. 11.31. Rękodzieło wykonane przez Renatę Makowiec.
Fot. Renata Makowiec

Fot. 11.32. Księga gości.
Fot. Agata Kobyłka

Pani Renata jest niezwykle gościnną właścicielką obiektu. Bardzo sympatyczni gospodarze mogą wynająć gościom rowery, zapraszają do swojego ogrodu, sprzedają produkty z domowej spiżarni i wyroby rękodzielnicze, które wykonuje pani Renata – swetry, fartuszki, chusty, serwety (fot. 11.31).

W pobliżu gospodarstwa jest możliwość przejażdżki konno i bryczką oraz można wypożyczyć quady.

W obiekcie najczęściej zatrzymują się osoby przyjeżdżające do pracy w okolicy, odwiedzające rodzinę, przyjeżdżające na cmentarz, ale też turyści przemierzający się na rowerach. Obiekt jest przyjazny dzieciom. Goście zawsze są proszeni o wpisanie się do książki pamiątkowej (fot. 11.32).

Kontakt:

Gospodarstwo agroturystyczne Pokoje na Górcie

Renata i Andrzej Makowiec

- Masłomęcz 36, 22-500 Hrubieszów
- +48 601 803 131, +48 695 361 910
- renatamakowiec@gmail.com
- gminahrubieszow.pl/turystyka/baza-noclegowa/pokoje-na-gorce

AGROTURYSTYKA ZACISZE

Agroturystyka Barbary Pogódcz znajduje w spokojnej okolicy, z dala od głównych dróg. Jest to doskonałe miejsce do odpoczynku i relaksu w malowniczej scenerii (fot. 11.33 i 11.34). Do dyspozycji gości są pokoje (maksymalnie dla 8 osób), kuchnia z pełnym wyposażeniem, łazienka, plac zabaw, altana i grill, duże oczko wodne, miejsce parkingowe, ogród warzywny i szklarnia. Właścicielka oferuje również wyżywienie – domowe śniadanie i obiady z produktów z własnego gospodarstwa. Goście mogą też wypożyczyć rowery.

Fot. 11.33. Malownicza okolica agroturystyki Zacisze. Fot. Agata Kobyłka

Fot. 11.34. Agroturystyka Zacisze. Fot. Agata Kobyłka

Właścicielka oferuje własne wyroby:

- ➔ swojskie wyroby wędliniarskie wędzone i pieczone, mięsiwa, kotlety, golonki, bigos, zupy – podstawa to rosół z domowej kaczki, przetwory warzywne i owocowe, grzyby suszone i w słoikach, pieróg biłgorajski, pierogi ukraińskie, z serem i ziemniakami, kaszą gryczaną i pieczarkami, kaszą i serem, kapustą, pierogi bidaka (ziemniakami i smażoną cebulą), chleby (fot. 11.35), serki wędzone, ciasta domowe, nalewki domowe.

Fot. 11.35. Chleb i ser wykonane przez Barbarę Pogódz. Fot. Agata Kobyłka

Kontakt:

Agroturystyka Zacisze Barbara Pogódz

- Masłomęcz 2, 22-500 Hrubieszów
- +48 795 777 596, +48 514 084 966
- pogodz@poczta.onet.pl
- gminahrubieszow.pl/turystyka/baza-noclegowa/pokoje-na-gorce

AGROTURYSTYKA NAD BUGIEM

Wysoki standard obiektu zlokalizowanego w dolinie Bugu, na obszarze Natura 2000 i Nadbużańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, jest gwarancją spokojnego odpoczynku (fot. 11.36 i 11.37). Okolicę można zwiedzać pieszo lub na rowerach szlakami turystycznymi bądź drogami wybranymi przez turystów. Do obiektu można przyjechać na pobyt krótko- lub długoterminowy. Właściciele oferują również pakiety, np. dla dwojga, weekendowy, „Zrób to sam” (warsztaty ziołowe).

Oferta:

- ➔ 28 miejsc noclegowych, pokoje z łazienkami, klimatyzowane pokoje premium (fot. 11.38),
- ➔ kuchnia regionalna oparta na produktach z własnego gospodarstwa, żywienie funkcjonalne na bazie ziół,
- ➔ grill, ognisko, zadaszony taras,
- ➔ altana na imprezy na świeżym powietrzu (fot. 11.39),
- ➔ sala bankietowa (fot. 11.40),
- ➔ plac zabaw,
- ➔ boisko do gry w siatkówkę, raketki i lotki do badmintona,
- ➔ parking.

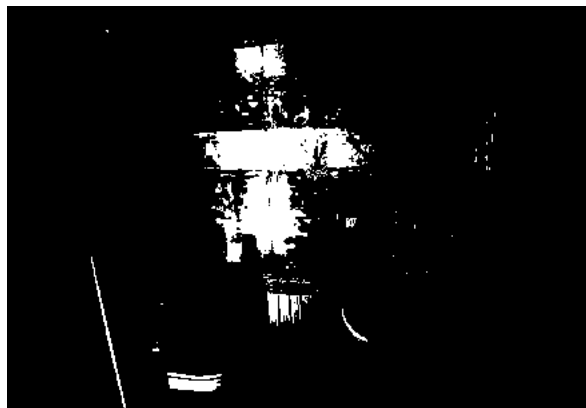
W menu znajdują się: cepeliny, kartacze, pierogi ruskie, ukraińskie, z kaszą gryczaną i serem, placki ziemniaczane, pasztety z cukinii, kaczka z jabłkami, tarcichy (babka ziemniaczana: ziemniaki starte z cebulką, jajkami, ziołami pieczone na blaszce, podawane z białym serem i śmietaną).

Fot. 11.36. Agroturystyka nad Bugiem.
Fot. Barbara Macheta

Fot. 11.37. Dostępna dla gości infrastruktura i otoczenie obiektu. Fot. Barbara Macheta

Fot. 11.38. Pokoje i łazienki dla gości. Fot. Barbara Macheta

Fot. 11.39. Altanka na imprezy i degustacje. Fot. Barbara Macheta

Fot. 11.40. Sala bankietowa. Fot. Barbara Macheta

Fot. 11.41. Otoczenie gospodarstwa agroturystycznego. Fot. Barbara Macheta

Wśród atrakcji obiektu są:

- ➔ spływy kajakowe,
- ➔ masaże – regionalny, ziołowymi stemplami, gorącą czekoladą,
- ➔ warsztaty edukacyjno-zdrowotne na bazie lokalnych ziół,
- ➔ warsztaty kulinarne,
- ➔ degustacje regionalnych produktów – nalewek, win, wędlin, wypieków, przetworów owocowych i warzywnych,
- ➔ wycieczki z przewodnikiem (Barbara Macheta),
- ➔ przejazdy wozem lub kuligi,
- ➔ organizacja sylwestra i innych imprez.

W pobliskim gospodarstwie hodowane są konie, z których mogą skorzystać goście obiektu. Rzeka Bug obfituje w wiele gatunków ryb, które mogą łowić wędkarze.

Klientami obiektu są najczęściej turyści, którzy sami organizują swój wyjazd, chcą odpocząć i mieć swobodę (fot. 11.41). Są to również rodziny z dziećmi. Obiekt nie jest dostosowany dla osób z niepełnosprawnościami.

Kontakt:

Barbara Macheta Agroturystyka nad Bugiem

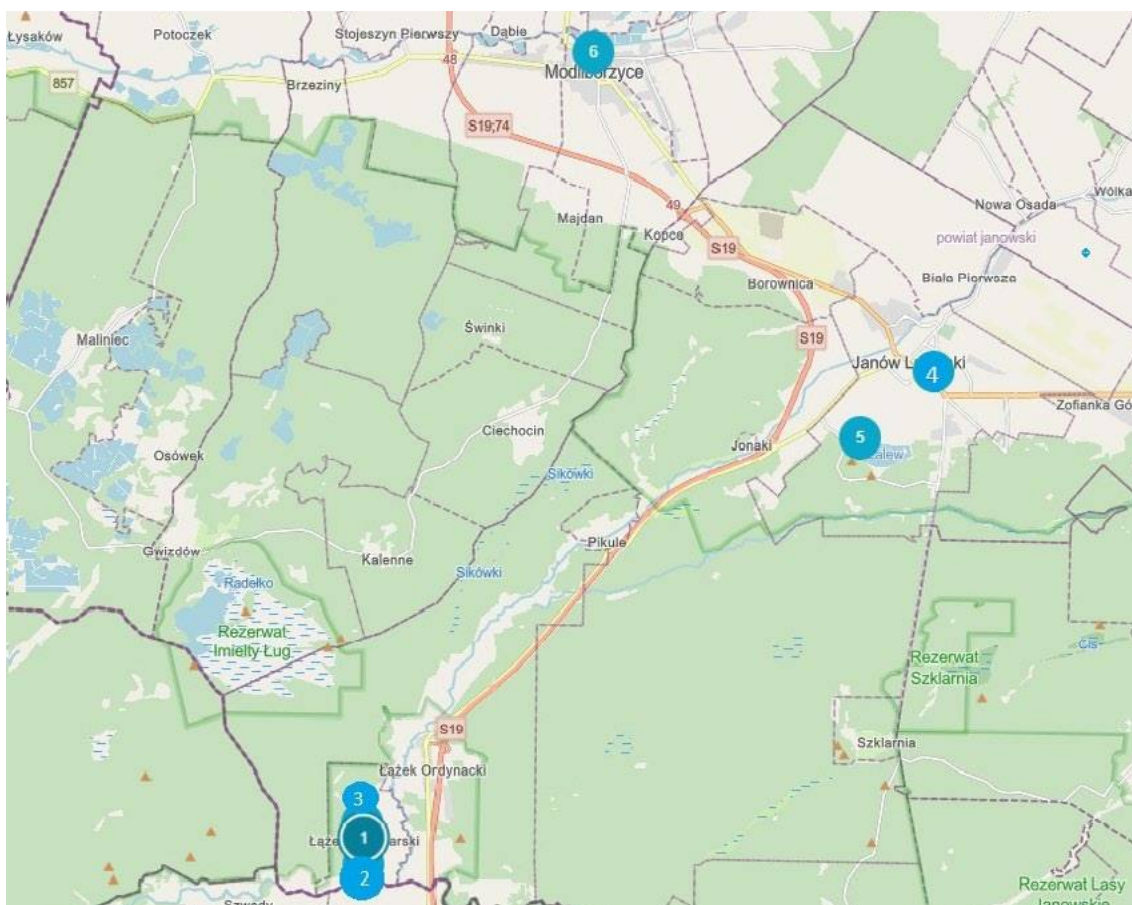
- Kosmów 116, 22-500 Hrubieszów
- +48 503 138 158
- nadbugiem@op.pl
- www.nadbugiem.eu

Polecane miejsca noclegowe i gastronomiczne

Zobacz: **rozdział 9. Einstein na Łące s. 153**

12 ŁĄŻEK GARNCARSKI – WIOSKA GARNCARSTWA

Łązek Garncarski jest położony w województwie lubelskim (ok. 100 km od stolicy województwa), w powiecie janowskim, w gminie Janów Lubelski (ok. 15 km od Janowa Lubelskiego). Jest to niewielka wieś w południowej części sosnowych Lasów Janowskich, założona na śródleśnych polanach. Wieś wydzieliła się ze wsi Łązek Ordynacki. Początkowa jej nazwa to Bąki, a dopiero później zaczęto ją nazywać Łązek Garncarski. Nazwa wsi Łązek nawiązuje do rozwidlenia dwóch rzek Białki i Bukowej, określanego jako łączek. W rzeczywistości jednak jest to nazwa topograficzna pastwiska lub łąki nadrzecznej zalewanej przez wodę [Tarnowski 1935, s. 232–242]. Pierwsze wzmianki o łązku pojawiają się w 1582 r., wówczas we wsi funkcjonowały młyn oraz tartak. Do końca XVIII w. ludność była zatrudniona głównie w tartaku oraz przy wytopie żelaza. W tym samym czasie rozpoczęło się również osadnictwo o charakterze rolniczym, jednak słabe piaszczyste gleby na ilastym podłożu nie pozwalały na utrzymanie się z samej roli. Niedostatecznie

Rys. 12.1. Mapa atrakcji w Wiosce Garncarskiej. 1. Wieś Łązek Garncarski, 2. Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim, 3. Pracownia Garncarska, 4. Kasina Zagroda, 5. Zoom Natury, 6. Winnica Dwa Wzgórza. *Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski*

nawożone pola oraz wylewy rzek Białej i Bukowej nie dawały zbiorów wystarczających do samodzielnego utrzymania się rodzin. To spowodowało, że mieszkańcy szukali dodatkowych możliwości zarobkowania. W XIX w. we wsi funkcjonowały już dwa wiatraki, młyn, maziarnia, w której wytwarzano smołę, oraz folusz do obróbki sukna. Źródła historyczne potwierdzają, że pracowało dwóch garncarzy, tkacz, a niektórzy rolnicy zajęli się hodowlą pszczół. Ubóstwo okolicznej ludności sprawiło, że ten i ów organizował przemyt przez granicę między Kongresówką a Galicją, która przebiegała na rzece Bukowej [Nazarewicz 2009, s. 2]. Z Kongresówki do Galicji przenoszono m.in. słońinę, skóry bydłce i owcze, tytoń i papierosy, a w odwrotnym kierunku dostarczano wódkę, ciepłe chusty, męską bielizną, noże, korale i drobne narzędzia. Przemysł prowadzili głównie handlarze żydowscy. Za pieniądze potajemnie przeprowadzano również ludność przez granicę. Duże znaczenie dla mieszkańców Łążka miały serwituty leśne. Bydło wypasano przede wszystkim w okolicznych lasach. Chłopi mogli brać z lasu chrust na opał i ściótkę dla bydła w ilościach nieograniczonych. Na bardzo dogodnych warunkach otrzymywali również drewno budulcowe. Łatwy dostęp do opału miał szczególne znaczenie dla garncarzy, gdyż mogli tanio wypalać garnki. Domy na wsi były głównie jednoizbowe, z wąską komorą oddzieloną przelotową sienią, pokryte czterospadowym dachem poszitym słomą [Fryś-Pietraszkowa 1973, s. 19–23].

Garncarstwo rozwinęło się tutaj w XVIII w. Wówczas przybył do Łążka Garncarskiego Wincenty Cierpis vel Cierpisz, który założył pierwszą wytwórnię garncarską. Do najstarszych garncarzy łążkowskich, znanych z tradycji i równocześnie udokumentowanych w źródłach historycznych, należą: Jan Bieńko vel Bieńkiewicz (1790 – zmarł przed 1846), Jan Sikora (1810–1872) oraz ich potomkowie [Fryś-Pietraszkowa 1973, s. 25].

Do najstynniejszych natomiast XIX-wiecznych garncarzy z Łążka, przybyłych głównie z Galicji, można zaliczyć:

- ➔ Walentego Całkę (1856–1897), Jana Gutka (1850–1886), Sebastiana Chorzępę (1863–1941) oraz Piotra Kuźniara (1867–1930), pochodzących z Medyni Głogowskiej,
- ➔ Sebastiana Krupińskiego z synem Teodorem (daty urodzenia i śmierci nieznane) przybyłych z Leżajska,
- ➔ Jakuba Koziarza (1836–1906), Pawła Pełkę (1849–1897), Pawła Koziarza (1850–1904) oraz Andrzeja Sikorę (data urodzenia nieznana, zm. ok. 1912), którzy przybyli z Sokołowa Małopolskiego,
- ➔ Michała Zarębskiego (1839–1899) z synem Marcelim (1870–1932) przybyłych z Krzeszowa nad Sanem,
- ➔ Jana Draka (1856–1937) z Pogwizdowa pod Medynią.

Garncarze przynieśli ze sobą i przekazali miejscowej ludności umiejętności artystyczne i techniczne większe od umiejętności dotychczasowych łążkowskich garncarzy. Walenty Całka i Jan Gutek wprowadzili oryginalne zdobnictwo, które wyróżniło wyroby łążkowskie spośród innych pracowni garncarskich. Wielu garncarzy przybyło do łążka wraz ze swoimi rodzinami, niektórzy zlikwidowali uprzednio posiadane gospodarstwa. Znaczną grupę sprowadził kupiec żydowski Mojżesz Szwarcman, który zamierzał założyć i rozwinąć wytwórnię garncarską. Nadzieja stałej pracy w „fabryce” była bezpośrednim motywem przesiedlenia się galicyjskich garncarzy. Szwarcman miał ułatwić garncarzom uzyskanie pozwoleń na przekraczanie granicy zaborów i osiedlenie się we wsi oraz postawił piec garncarski do wspólnego użytkowania. Szwarcman jednak nie dotrzymał warunków umowy, wobec czego garncarze się zbuntowali. Większość z nich zaczęła pracę na własny rachunek. Wynajmowali u miejscowych gospodarzy domy, gdyż nie wolno było Galicjanom kupić ziemi na własność. Miejscowi chłopcy zyskiwali zarobek u garncarzy za dowóz gliny i drewna opałowego, otrzymywali od nich za darmo naczynia, ponadto posyłali do nich swoje dzieci na naukę zawodu. W związku z tym często garncarze nie płacili za wynajem mieszkań, a niektórzy chłopcy budowali nawet dla nich osobne pomieszczenia, jak np. Adam Torba dla Piotra Kuźnierza czy Szczepan Żelazko dla Jana Draka. Część garncarzy po kilkunastu latach opuściła łążek i przeniosiła się do innych miejscowości, m.in. z powrotem do Galicji, do Modliborzyc czy Janowa Lubelskiego [Fryś-Pietraszkowa 1973, s. 27–31].

Garncarzom żyło się w miarę dobrze, ale rolnicy ledwie wiązali koniec z końcem. Zarząd Ordynacji Zamojskiej na początku XX w. złożył propozycję rolnikom z łążka, żeby przenieść wieś w okolice Kraśnika Lubelskiego, gdzie ziemie rolne były dużo bardziej urodzajne. Pomysł jednak nie został zrealizowany, ponieważ odrzucili go garncarze, którzy w łążku mogli bezpłatnie czerpać glinę z rzeki Bukowej (fot. 12.1) i mieli łatwy dostęp

Fot. 12.1. Rzeka Bukowa. Miejsce pozyskiwania gliny przez garncarzy. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

do drewna [Tabaka 1962, s. 121–143]. Rynek zbytu dla wyrobów z gliny był dość szeroki i obejmował: na południu – Sanok i Turkę, na wschodzie – Lwów, na zachodzie – Iłżę, Ostrowiec i Mielec, na północy – Warszawę. Przed I wojną światową garnki trafiały nawet do odległych rejonów Rosji [Nazarewicz 2009, s. 4].

Duży wpływ na garncarstwo w Łążku miał Józef Noworol (1909–1964), który tu przybył w 1926 r. z Medyni Głogowskiej. Opuścił swoje rodzinne strony ze względu na trudną sytuację rodzinną. W Łążku zadomowił się u rolnika Wojciecha Żelazki i miał wyuczyć garncarskiego rzemiosła jego synów, w tym Leona – ojca Adama Żelazki.

W latach 30. XX w. w Łążku było 11 pracowni garncarskich, a w 1939 r. znajdowało się ich już 15. W czasie II wojny światowej rzemiosłem tym zainteresowali się okupanci i garncarze zostali zorganizowani w spółdzielni przy niemieckim przedsiębiorstwie Lohman Schmidt. Firma ta zapewniła przydziały opału i glazur oraz organizowała sprzedaż wyrobów. Józef Noworol kierował spółdzielnią w imieniu polskich garncarzy. Praca ta chroniła rzemieślników przed wywozem na przymusowe roboty do Niemiec [Fryś-Pietraszkowa 1973, s. 37].

Po wojnie garncarzom trudno było działać na własny rachunek, gdyż podstawowe surowce (drewno, ołów) były towarem reglamentowanym, wobec czego musieli za nie płacić ceny rynkowe, często bardzo wygórowane. Nakładano na nich także wysoki podatek wyrównawczy, którego nie byli w stanie zapłacić. Ale z drugiej strony twórczość ludowa stanowiła przedmiot zainteresowania Ministerstwa Kultury i Sztuki. Łążkowscy garncarze byli nagradzani podczas licznych konkursów ludowej ceramiki i mogli korzystać z pomocy stypendialnej [Fryś-Pietraszkowa 1973, s. 42]. Nadzór nad sztuką ludową objęła Cepelia (Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego), która nadawała kształt i profil artystyczny garncarstwa. Cepelia kreowała też popyt na naczynia gliniane i pomagała w zaopatrzeniu w materiały zrzeszonym w niej garncarzom [Nazarewicz 2009, s. 5]. Działo wówczas około 9 pracowni garncarskich.

W XX w. jednym ze słynnych garncarzy był **Mateusz Startek**. Zdobył on za zasługi dla kultury ludowej Nagrodę im. Oskara Kolberga. Garncarstwem zajmowała się jego babka Ewa Bieńko (ojcem Ewy był wspomniany wcześniej Jan Bieńko) oraz jego ojciec Adam. Mateusz od dziecka toczył garnki na kole garncarskim. Był mistrzem w swoim fachu, głównie toczył dwojaki, dzbany, flakony, misy, talerze, garnki i niewielkie dodatki, takie jak solniczki, popielniczki i pieprzniczki. Przy dekoracji naczyń pomagały mu siostra Łucja oraz bratowa Waleria. Przed II wojną światową jego ceramika była znana i ceniona w całej południowo-wschodniej Polsce, w Warszawie, a nawet we Lwowie, a pośrednicy bardzo chętnie nawiązywali z nim stosunki handlowe. Po wojnie współpracował ze Spółdzielnią Cepeliowską w Leżajsku, która sprzedawała jego wyroby nie tylko na

rynków krajowych, ale i zagranicznych. Jego znak firmowy to: półmajolikowe naczynia, które są ozdobione ornamentami roślinnymi, geometrycznymi oraz ptasimi. Mateusz Startek przepracował przy kole garncarskim ponad 65 lat [https://www.nagrodakolberg.pl/laureaci-mateusz_startek].

Słynnymi rodzinami garncarzy w Łążku są także Kurzynowie i Żelazkowie.

Henryk Kurzyna (1934–2020) był twórcą ludowym z bogatym doświadczeniem. Wielokrotnie brał udział w Ogólnopolskich Spotkaniach Garncarskich organizowanych przez Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim. Jego pracownia była miejscem tętniącym życiem – organizował wiele warsztatów garncarskich dla dzieci i młodzieży. Był artystą, człowiekiem z pasją, który swoim zamiłowaniem do garncarstwa zarażał innych [<https://www.janowlubelski.pl/>].

Mieczysław Żelazko (1960–2021) przez wiele lat uczestniczył w Ogólnopolskich Spotkaniach Garncarskich. Był stypendystą ministra kultury i dziedzictwa narodowego, jak również marszałka województwa lubelskiego, a przede wszystkim człowiekiem o ogromnej pasji, którą wyniósł z rodzinnego domu, a krystalizował przez swoje życie. Pracownia garncarska była dla niego czymś więcej niż tylko miejscem pracy – była przy-czółkiem, gdzie pogłębiał swoje tajniki garncarstwa i przekazywał swoją wiedzę innym [<https://www.janowlubelski.pl/>].

Ostatnim garncarzem w Łążku Garncarskim jest **Adam Żelazko**, który pracuje w tym zawodzie od 1980 r. W 2017 r. zdobył odznakę Zasłużony dla Kultury Polskiej przyznawaną przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego. Podtrzymuje tradycyjne rzemiosło garncarskie. Należy do Lokalnej Grupy Działania „Leśny Krąg” oraz Stowarzyszenia Twórców Ludowych. Naczynia, które toczy na kole, posiadają interesującą ornamentykę oraz wyróżniają się tradycyjną skalą barw i kielichowatą formą donicy. Jego ceramika ozdabiana jest zazwyczaj motywem koguczka albo ptaszka, a całe naczynie często polewane jest pobiałką. Pan Adam ozdoby na naczynia nanosi krowim rogiem. Najbardziej popularne są jego dwojaki (fot. 12.2) [<https://retradycja.eu/pl/tworca/adam-zelazko/>].

Fot. 12.2. Dwojaki z Łążka Garncarskiego.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Garncarstwo jest promowane i chronione przed zapomnieniem dzięki **Ogólnopolskim Spotkaniom Garncarskim** w Łążku Garncarskim. Spotkania te organizowane są przez Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim od 16 lat. W 2022 r. odbyła się ich 15. edycja. Każdego roku garncarze z Polski i państw sąsiednich prowadzą bezpłatne warsztaty dla odwiedzających Łążek Garncarski, więc przybywają tam liczni turyści i odwiedzający, którzy chcą poznać tajniki garncarskiego zawodu. Podczas tych spotkań następuje także wymiana doświadczeń i wiedzy oraz możliwość nawiązania współpracy między różnymi ośrodkami garncarskimi.

Podczas Ogólnopolskich Spotkań Garncarskich w Łążku Garncarskim można:

- ➔ nauczyć się toczenia naczyń na kole garncarskim,
- ➔ poznać różne techniki toczenia naczyń glinianych,
- ➔ zobaczyć pokazy wypału naczyń w piecach z różnych zakątków Polski i Europy,
- ➔ nauczyć się budowy pieca kopułowego,
- ➔ wziąć udział w warsztatach kulinarnych,
- ➔ wziąć udział w warsztatach ceramiki dawnej,
- ➔ wziąć udział w wykładach na temat ceramiki kuchennej i stołowej,
- ➔ zakupić naczynia gliniane (fot. 12.3 i 12.4) oraz gliniane zabawki (fot. 12.5),
- ➔ wziąć udział w pokazie filmu „Z ziemi i ognia”.

Fot. 12.3. Naczynia z Łążka Garncarskiego.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 12.4. Wyroby gliniane z Łążka Garncarskiego.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 12.5. Zabawki i dzbany z gliny.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Co roku przewidywane są inne atrakcje i warsztaty.

Łązek Garncarski słynie także z produkcji kafli (fot. 12.6).

Fot. 12.6. Kafle z Łązka Garncarskiego. Widok z podwórka Kasinej Zagrody. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

MUZEUM REGIONALNE W JANOWIE LUBELSKIM

Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim organizuje ponadto szereg ekspozycji muzealnych, plenerowych, opowiadających o dziedzictwie historycznym i kulturowym Ziemi Janowskiej, Lubelszczyzny i Polski. Na bazie zgromadzonych artefaktów muzeum prowadzi warsztaty archeologiczne, etnograficzne, przygotowuje gry terenowe, organizuje konkursy na ozdoby świąteczne wielkanocne i bożenarodzeniowe, warsztaty z rękodzielnikami, otwarte spotkania – lekcje muzealne związane tematycznie z ekspozycjami muzealnymi własnymi lub wypożyczonymi. Prowadzi także badania archeologiczne, poszukiwawcze i organizuje konferencje naukowe poświęcone wydarzeniom historycznym. Oferta edukacyjna skierowana jest zarówno do dzieci i młodzieży, jak i osób dorosłych. Muzeum przygotowuje i wydaje czasopismo Janowskie Korzenie, a także książki o tematyce historycznej i etnologicznej.

Część wystawowa Muzeum Regionalnego mieści się w budynku dawnego Więzienia i Sądu Policji Poprawczej, wybudowanym w latach 1825–1826 według projektu Wacława Ritschela. Było to jedno z najcięższych więzień politycznych na terenie Królestwa Polskiego. Wiele skazanych osób usłyszało tutaj swój wyrok śmierci albo zesłania na Syberię. Od II połowy XIX w. budynek był częścią administracyjną więzienia. W czasie II wojny światowej osadzani byli tu głównie Polacy odbywający kary za udział w ruchu oporu, posiadanie broni i innego rodzaju przestępstwa. Tutaj więziono także sanitariuszki z powstania warszawskiego. Jest to miejsce pamięci, ponieważ zostało tu zamordowanych wielu więźniów, a także odbyły się dwie zbiorowe egzekucje [<http://www.polskaniezwykla.pl/>].

Fot. 12.7. Wystawa „Nie do wiary – gusta i legendy powiatu janowskiego” w Muzeum Regionalnym w Janowie Lubelskim. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

W tej części muzeum można obejrzeć ciekawą wystawę pn. „Nie do wiary – gusta i legendy powiatu janowskiego” (fot. 12.7), poznać tradycję świąt oraz dzieje człowieka od narodzin do śmierci. Można też przeczytać o magicznych i leczniczych właściwościach drzew Lasów Janowskich.

Kontakt:

Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim

- ul. Jana Pawła II 3 (siedziba)
- ul. Jana Zamoyskiego 52 (część wystawowa), 23-300 Janów Lubelski
- +48 15 872 46 79
- muzeumjanow@poczta.onet.pl
- [Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim](#)

Janów Lubelski wraz z Łążkiem Garncarskim, Modliborzycami, Momotami Górnymi oraz Lasami Janowskim tworzą niepowtarzalny produkt turystyczny oparty na garncarstwie i Lasach Janowskich.

Lokacja **Janowa Lubelskiego** nastąpiła w 1640 r. dzięki królowi Władysławowi IV. Miasto miało być centrum dla dóbr ordynacji zamojskiej oraz przyczyniło się do rozwoju lokalnej gospodarki. Tędy przebiegał także trakt handlowy z Turobina do Zawichostu nad Wisłą. W 1648 r. miasto prowadziło wojnę z wojskiem kozackim, w 1657 r. z wojskami szwedzkimi, a w międzyczasie w 1652 r. zmierzyło się z zarazą. Wszystko to spowodowało duże zniszczenia. W XVIII w. miasto zaczęto powoli odbudowywać. Osiedlali się w nim kowale, kotlarze, garncarze, ślusarze, nożownicy i sukiennicy. Miejscowa ludność trudniła się handlem i rolnictwem [<https://teatrnn.pl/>]. W latach 1820–1867 w Janowie mieściła się administracja ordynacji zamojskiej i wówczas nazywano go Janowem Ordynackim. W okresie międzywojennym był tutaj największy ośrodek sukiennictwa na

ziemi lubelskiej. W 1939 r. na skutek bombardowań i walk Janów Lubelski został w 90% zniszczony. Przejawami terroru w latach 1940–1941 były także masowe aresztowania oraz egzekucje ludności żydowskiej. W latach 1940–1943 r. niemieccy okupanci zorganizowali tutaj karny obóz pracy. Natomiast od 26 lipca 1944 r. Janów Lubelski był okupowany przez Armię Czerwoną. W kwietniu 1945 r. oddziały Armii Krajowej uwolniły uczestniczki powstania warszawskiego, które były więzione w Janowie przez Urząd Bezpieczeństwa.

Janów Lubelski stanowi jeden z nielicznych przykładów miasta budowanego z ideą miasta idealnego (podobnie jak Zamość). Miasto idealne oznacza, że ulice rozchodzą się od rynku w cztery strony świata. W centrum miasta znajduje się Stary Rynek. Warto zwiedzić też park miejski, gdzie można odnaleźć odbite w kamieniu dłonie sławnych osób (fot. 12.8). W parku znajduje się 7 pomników przyrody oraz obelisk poświęcony Tadeuszowi Kościuszce. W Janowie przy ul. Zamoyskiego zachowało się kilka poordynackich budynków łączących w sobie style kamienic i polskiego dworku, są to m.in.: XIX-wieczny Dom Naczelnika Obwodu z portykiem kolumnowym i tympanonem, Dom Komisarza Obwodu z amfiladowym układem pomieszczeń i sienią w centrum.

Najważniejszymi zabytkami w Janowie Lubelskim są ponadto:

- ➔ **kościół i klasztor oo. Dominikanów** wzniesiony na przełomie XVII i XVIII w. z fundacji Jana Zamoyskiego według projektu Jana Michała Linka. Kościół stanął na miejscu wcześniejszej kapliczki upamiętniającej ukazanie się Matki Boskiej bednarzowi Wojciechowi Boskiemu. Podarowany przez Zamoyskiego obraz Matki Boskiej Łaskawej został umieszczony w kaplicy i szybko zastąpił

Fot. 12.8. Odciski dłoni sławnych osób w parku w Janowie Lubelskim. Fot. Agata Kobyłka

cludami, przyczyniając się do rozwoju kultu maryjnego. Wnętrze kościoła ma wystrój późnobarokowy i rokokowy. W krużgankach wokół dziedzińca znajduje się szesnaście XVIII-wiecznych obrazów związanych z dziejami zakonu dominikańskiego i ze scenami z życia św. Jacka, jak również XVIII-wieczne obrazy drogi krzyżowej. W ogrodach zespołu klasztorowego, na miejscu objawień maryjnych z drugiej połowy XVIII w., wzniesiono murowaną kaplicę. Umieszczono w niej ołtarz i rzeźbę Maryi Niepokalanej z Dzieciątkiem. W podziemiach kapliczki znajduje się „lecnicze źródło” znane od 1668 r. [Lodzińska 2022, s. 151],

- ➔ budynki dawnego kompleksu mieszczańskiego **Browaru Udziałowego** 1907 r.,
- ➔ **budynek sukiennika** położony przy ul. Zamoyskiego 60, zbudowany w latach 1825–1830 według projektu Halaburda, budowniczego ordynacji Zamoyskich. W okresie dwudziestolecia międzywojennego mieszkał w nim pierwszy ułan Rzeczypospolitej, pułkownik Władysław Belina-Prażmowski,
- ➔ **Prywatne Muzeum Fotografii** zorganizowane przez Antoniego Florczaka, w którym można zobaczyć setki aparatów fotograficznych, tysiące zdjęć wykonanych najstarszymi i najnowszymi technikami, ciemnię fotograficzną oraz studio „w starym stylu”. W muzeum prowadzone są lekcje muzealne i warsztaty fotograficzne. Znajduje się przy ul. Zamoyskiego 20,
- ➔ **Skansen Kolei Leśnej** (ul. Bohaterów Porytowego Wzgórza 35) w Janowie Lubelskim, gdzie można obejrzeć zabytki techniki leśnej kolejki wąskotorowej funkcjonującej w Lasach Janowskich w latach 1941–1984.

INNE ATRAKCJE

KASINA ZAGRODA

Kasina Zagroda jest to miejsce pełne pasji i atrakcji, leżące w sercu Lasów Janowskich, w otulinie Parku Krajobrazowego Lasy Janowskie, blisko rezerwatów oraz śródleśnych stawów. W sąsiedztwie znajdują się szlaki rowerowe i spacerowe, organizowane są spływy kajakowe, istnieje możliwość wypożyczenia samochodów terenowych. Oferowany jest tu kompleksowy

Rys. 12.2. Logo Kasinej Zagrody. Źródło: archiwum prywatne Katarzyny Dzadz

produkt turystyczny, który obejmuje noclegi oraz warsztaty rękodzielnicze, gry terenowe, pokazy i przejażdżki samochodami terenowymi. Logo omawianej zagrody (rys. 12.2) odzwierciedla powiązanie atrakcji z garncarstwem i Lasami Janowskimi.

Miejsca noclegowe znajdują się w dwukondygnacyjnym domu (fot. 12.9). Dolna kondygnacja obejmuje pokoje: Jagodowy (2-os.), Żurawinowy (3-4-os.) i Wrzosowy (3-4-os.), a górna pokoje: Paprociowy (2-os.), Miodowy (3-4-os.) i Sosnowy (3-4-os.).

W każdym pokoju znajdują się łóżka kontynentalne, telewizor, pościel, ręczniki i ewentualnie rozkładana kanapa (fot. 12.10). Do dyspozycji gości na każdym piętrze dodatkowo są 2 łazienki z WC, umywalkami i prysznicami oraz 1 WC z umywalką, a także w pełni wyposażona kuchnia, zestaw do prasowania, suszarka do włosów, Internet. Na podwórku można korzystać też z placu zabaw, tarasu, grilla, miejsca na ognisko z wiatą (fot. 12.11 i 12.12), leżaków, mebli ogrodowych, a samochód zaparkować na zamkniętym oraz monitorowanym parkingu.

Właścicielką zagrody jest Katarzyna Dzadz, która tworzy niesamowite rękodzieło i prace artystyczne (fot. 12.13).

Oferta:

- ➔ samodzielne wykonanie i ozdabianie magnesów ze sklejk (fot. 12.14), figurek z masy solnej, pamiątek z Łążka Garncarskiego, obrazków z włóczki i gwoździ w drewnie (tzw. gwoździkowo-motane obrazki), papierowych witraży, świeczników,

Fot. 12.9. Kasina Zagroda w Łążku Garncarskim.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 12.10. Pokój w Kasinej Zagrodzie.
Fot. Katarzyna Dzadz

Fot. 12.11. Miejsce na ognisko w Kasinej Zagrodzie.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 12.12. Zadaszona wiata w Kasinej Zagrodzie.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 12.13. Rękodzieło Katarzyny Dzadz.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

- ➔ decoupage (wykonanie przyborników szkolnych, drewnianych puzzli, świeczników, serwetników, chusteczników),
- ➔ wykonanie własnych toreb,
- ➔ warsztaty „Mali ogrodnicy”,
- ➔ zabawy w glinie,
- ➔ ognisko integracyjne,
- ➔ ubijanie masła,
- ➔ poczęstunek złożony z dań regionalnych,
- ➔ zajęcia sportowo-rekreacyjne,
- ➔ grę terenową,
- ➔ imprezy integracyjne.

Warsztaty odbywają się w okresie letnim pod zadaszoną wiatą lub można zamówić zajęcia z dojazdem do klienta (min. 20 osób). Na warsztaty toczenia naczyń na kole garncarskim uczestnicy chodzą do zaprzyjaźnionego z właścicielką garncarza. Wszystkie warsztaty organizowane są na indywidualne zamówienie oraz dostosowane do potrzeb i wieku zamawiającej grupy (dzieci, młodzież, seniorzy).

Gra terenowa organizowana jest w formie questu (od ang. *quest* – poszukiwanie) i nawiązuje do tradycji garncarskich Łążka oraz okolicznej przyrody. Przebiega przez wieś oraz Lasy Janowskie.

Dodatkowo organizowane są warsztaty świąteczne i okazjonalne:

- ➔ Boże Narodzenie – wykonanie upominków, takich jak „Magia świąt w stoiku”, bombki 3D, kule śnieżne 3D, krasnale świąteczne, stroiki świąteczne, ozdoby choinkowe, aniołki z drewna, wianki świąteczne, świeczniki itp.

Fot. 12.14. Pamiątki z Kasinej Zagrody.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

- ➔ Wielkanoc – wykonanie upominków, takich jak stojak na jajka, zajęce przytulaki, wielkanocne obrazki, stroiki świąteczne, dekoracja z drewna przedstawiająca zająca lub pisanki itp.
- ➔ warsztaty okazjonalne – m.in. wykonanie upominków na Dzień Mamy, Dzień Ojca, Dzień Babci, Dzień Dziadka, Dzień Ziemi, Dzień Dziecka, andrzejki, warsztaty ekologiczne – wykonywanie nowych rzeczy z recyklingu, np. naszyjniki, przyborniki szkolne, ekozwierzaki, ekoobrazki itp.

Kontakt:

Kasina Zagroda

- Łązek Garncarski 16, 23-300 Janów Lubelski
- +48 692 305 248
- biuro@kasinazagroda.pl

ZOOM NATURY W JANOWIE LUBELSKIM

Zoom Natury jest to park naukowo-rekreacyjny (fot. 12.15). Znajdują się w nim cztery nowoczesne laboratoria edukacyjne, w których można połączyć naukę z zabawą. Można korzystać z placu pozytywnej energii, ścieżek rowerowych, pasaży spacerowych z fontannami, siłowni zewnętrznych, parku linowego i bulodromu (boiska do gry w bule). Można także odwiedzić *exit room* (inaczej ang. *escape room*).

Zoom Natury składa się z 4 laboratoriów (1 główne oraz 3 mniejsze, uzupełniające).

Fot. 12.15. Zoom Natury.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Laboratorium „Zoom Natury” – laboratorium główne, obiekt ekspozycyjny, w którym można zobaczyć florę i faunę świata (fot. 12.16), warstwy budowy gleby, wystawę historii naturalnej Ziemi Janowskiej, różne gatunki roślin i zwierząt, które znajdują się pod ochroną. Laboratorium to ukazuje florę i faunę za pomocą nowoczesnych środków multimedialnych, planszy informacyjnych, akwarium oraz terrarium.

Fot. 12.16. Akwarium w Laboratorium „Zoom Natury”. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Turyści mogą zobaczyć przyrodę, której nie widać gołym okiem, dzięki specjalnym soczewkom i kamerom. Ekspozowane są także różne gatunki gleb, m.in. glina zwałowa (fot. 12.17), ił krakowiecki, less, dolomit, wapień. Na dachu budynku znajduje się taras z ławkami i punktem widokowym.

Laboratorium „Runo Leśne” – przeznaczone jest dla grup przedszkolnych i wczesnoszkolnych. Jest to tzw. leśne przedszkole, w którym rolę nauczyciela pełni pszczoła lub mrówka. Celem wystawy jest zapoznanie dzieci z botaniką oraz wykształcenie w nich umiejętności obserwacji przyrody). W przestrzeni laboratorium znajdują się elementy warsztatowe, sensoryczno-ruchowe oraz multimedialne.

Laboratorium Awifauny i Troposfery – można w nim zapoznać się ze zjawiskami atmosferycznymi, bogactwem awifauny janowskiej oraz zasadami aerodynamiki. Zwiedzający mogą poznać różne gatunki ptaków, nauczyć się je rozpoznawać po śpiewie (fot. 12.18),

Fot. 12.17. Glina zwałowa w Laboratorium „Zoom Natury”. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

wprawić ptaka w ruch. W części poświęconej troposferze można nauczyć się m.in. rozpoznawać chmury, poznać fronty atmosferyczne, dowiedzieć się, jak powstaje burza.

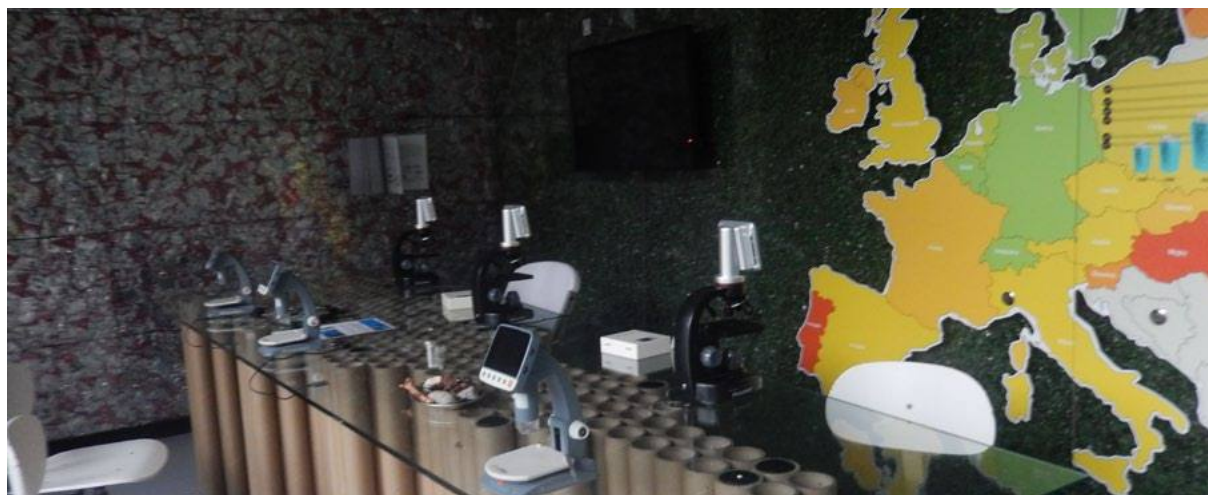
Laboratorium Energii i Recyklingu – ekspozycje w tym budynku przedstawiają informacje o źródłach energii, sposobach jej wykorzystania oraz o recyklingu i kształtowaniu postaw proekologicznych. Można zapoznać się z zasadami budowy elektrowni wodnej czy wiatrowej, obejrzeć tzw. ścianę odpadów, instalacje z przedmiotów z recyklingu oraz mozaikę z odzyskanego szkła. Wydzielone jest miejsce na warsztat mikroskopowy (fot. 12.19).

Na terenie parku znajdują się dodatkowo:

- ➔ park linowy z 5 trasami dostosowanymi dla osób w każdym wieku. Wszystkie atrakcje parku linowego dostępne są dla osób ze szczególnymi potrzebami bez dodatkowych opłat (fot. 12.20),
- ➔ Zoom Exit Room, w którym można spróbować swoich sił podczas rozwiązywania wielu zagadek. Do wyboru są dwa tematy: „Nawiedzona piwnica” oraz „Szalone lata 70.”. Wymagana jest wcześniejsza rezerwacja pod numerem telefonu +48 538 208 710,
- ➔ plac energii, na którym są usytuowane podświetlane fontanny, sterowane systemem DMX. Fontanny zostały wbudowane w płytę placu i po zachodzie

Fot. 12.18. „Ptasie radio” w Zoomie Natury. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 12.19. Warsztat Mikroskopowy w Zoomie Natury. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 12.20. Park linowy w Zoomie Natury. Pomoc osobom ze specjalnymi potrzebami ruchowymi.
Fot. Dział Promocji – Zoom Natury

słońca, dzięki niezależnemu podświetleniu RGB każdej z nich, dają niesamowity spektakl. Na placu energii znajdują się niespotykane nigdzie indziej urządzenia: archimedes (maszyna, w której energia mięśni człowieka przetwarzana jest na energię potencjalną spiętrzanej wody, która następnie zostaje zamieniona na energię kinetyczną ruchu obrotowego napędzającą cymbałki), wentylator (maszyna, obrazująca zamianę energii kinetycznej ruchu obrotowego na energię pędu powietrza), sprężarka (maszyna, w której energia mięśni człowieka zostaje zamieniona na energię potencjalną sprężonego powietrza, a następnie na energię kinetyczną podnoszącą stalowe kowadło i generującą dźwięk piszczałki), maszyna sprężynowa (pokazująca sposób generowania energii elektrycznej),

- ➔ park kreatywny z kolorowymi dmuchańcami, labiryntem, trampoliną, wielkimi klockami i piłkami. Do tego miejsca można przyjść także na warsztaty archeologiczne. Dodatkowymi atrakcjami są m.in. zabawy z chustą animacyjną i puszczanie wielkich baniek mydlanych. W czasie deszczu lub niepogody można kontynuować zabawę w namiocie sferycznym. W sobotę i w niedzielę do wspólnej zabawy zapraszają dwie olbrzymie maskotki: Mrówka Zuzia oraz Bocian Dyzio,
- ➔ dwa strzeżone kąpieliska z 500-metrową plażą,
- ➔ wypożyczalnie sprzętu rekreacyjnego i wodnego,
- ➔ boiska sportowe – piłka nożna, piłka siatkowa, piłka plażowa,
- ➔ szlaki turystyczne,
- ➔ siłownie zewnętrzne (fot. 12.21),
- ➔ tor kapslowy,

Fot. 12.21. Siłownia w Zoomie Natury.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

- ➔ sala kinowa 3D z możliwością zorganizowania konferencji,
- ➔ punkty gastronomiczne – Kuchnia Tereski (fot. 12.22), Green Bar, Grill Bar, bar dla dzieci, kawiarenka.

Zoom Natury zaprasza także na imprezy integracyjne z Archery Tag i Laser Tag.

Fot. 12.22. Kuchnia Tereski w Zoomie Natury.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Kontakt:

Zoom Natury sp. z o.o.

 ul. Świerdzowa 41, 23-300 Janów
Lubelski

Laboratoria		+48 608 618 964,		rezerwacja@zoomnatury.pl
Park linowy		+48 664 028 176,		park-linowy@zoomnatury.pl
Park kreatywny		+48 664 026 297,		park-kreatywny@zoomnatury.pl
Kawiarenka		+48 696 629 319,		gastronomia@zoomnatury.pl
Wyspa/Noclegi		+48 784 529 688,		biuro@zoomnatury.pl
Exit Room		+48 538 208 710		
Wypożyczalnia sprzętów wodnych				+48 664 965 389

 zoomnatury.pl

WINNICA DWA WZGÓRZA W MODLIBORZYCACH

Winnica Dwa Wzgórza (fot. 12.23 i 12.24) leży w Modliborzycach na pograniczu Wyżyny Lubelskiej, Roztocza i Kotliny Sandomierskiej. Pierwszy zapis tej nazwy pochodzi z XV w. Prawa miejskie Modliborzycy otrzymały w 1642 r. dzięki staraniom Stanisława Wieteskiego herbu Rola, który pełnił funkcję stolnika i chorążego bełskiego. Po powstaniu styczniowym w 1869 r. za karę je utraciły, ale odzyskały 1 stycznia 2014 r. W Modliborzycach warto zwiedzić XVII-wieczny kościół pw. św. Stanisława, ze sklepieniami w stylu renesansu lubelskiego. W pobliżu kościoła stoi dzwonnica z 1775 r. Na cmentarzu znajduje się zbiorowa mogiła powstańców styczniowych. Zabytkiem jest też dawna synagoga, wybudowana ok. 1760 r. Została zdewastowana po 1945 r., ale odbudowano ją w latach późniejszych, z przedsiwkiem i emporą dla kobiet. Wzdłuż

fasady znajduje się loggia na kolumnach. Obecnie synagoga pełni funkcję Gminnego Ośrodka Kultury [Turski i Wyszowski 2016, s. 110]. Warto też pospacerować po uliczkach Modliborzyc, podziwiając XIX-wieczną zabudowę drewnianych domów o konstrukcji zrębowej.

W Modliborzycach występują lekkie piaszczyste gleby oraz ciężkie gliniaste – oba rodzaje znajdują się po obu stronach winnicy, co umożliwia tworzenie wielu unikalnych w smaku win. Pierwsze winogrona zostały posadzone przez Pawła Firosza (fot. 12.25) w 2015 r. na powierzchni 60 a. Do dziś w skład winnicy wchodzi działki o łącznej wielkości 2 ha, na których posadzonych jest ponad 7000 krzewów winorośli. Winogrona od samego początku uprawiane są ekologicznie, ponieważ tylko w taki sposób mogą dać najwyższej jakości sok, z którego później powstaje wino o wyjątkowym smaku i aromacie. W ofercie winnicy znajdują się wina białe, bardzo rzadko spotykane na polskim rynku wino „pierwszy mróz” oraz wino szare. Wino „pierwszy mróz” powstaje z owoców zbieranych późną jesienią, kiedy przychodzą pierwsze przymrozki, co zapewnia zarówno większą moc, jak i słodycz. Wino szare powstaje z odmian czerwonych, jednak w procesie winifikacji pomijana jest maceracja, czyli sok od razu oddzielany jest od skórek i nie leżakuje z nimi. Odmiany uprawiane na wino białe oraz wino „pierwszy mróz” to: Hibernal, Seyval, Bianca, Blanc, Jutrzenka i Vidal Blanc, natomiast na wino szare: Rondo, Leon Millot oraz Marechal Foch.

Wino dojrzewa w butelkach, a nie w beczkach. Dzięki produkcji metodą szampańską jest

Fot. 12.23. Winnica Dwa Wzgórza. Ekspozycja win. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 12.24. Winnica Dwa Wzgórza. Ekspozycja win na kaflowej kuchni. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 12.25. Właściciel Winnicy Dwa Wzgórza Paweł Firosz. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

lekkie, delikatne i orzeźwiające, idealnie nadaje się na gorące letnie dni.

Winnica oferuje:

- ➔ zwiedzanie z degustacją win (fot. 12.26),
- ➔ opowieści o winnicy i pracach podczas winobrania,
- ➔ dzień otwarty,
- ➔ sprzedaż win na miejscu i z wysyłką.

Oferta jest dostępna po wcześniejszym umówieniu się.

Kontakt:

Winnica Dwa Wzgórza Paweł Firosz

- 🏠 ul. Błotna 8, 23-310 Modliborzyce
- ☎ +48 784 947 179, +48 784 947 114
- ✉ winnica@dwawzgorza.pl
- 🌐 dwawzgorza.pl

Fot. 12.26. Degustacja wina. Fot. Paweł Firosz

LASY JANOWSKIE

Na terenie Parku Krajobrazowego Lasy Janowskie znajduje się wieś **Szklarnia**, którą warto odwiedzić przy okazji zwiedzania Wioski Garncarstwa. Mieści się w niej ostoja potomka dawnego tarpana – konika biłgorajskiego. Wieś dawniej nazywała się Nizioł i była leśną wioską budziarzy. Nazwę zmieniła po wybudowaniu w tym miejscu huty szkła produkującej głównie butelki dla browaru w Zwierzyńcu.

CIEKAWOSTKA

Na początku XIX w. Zamoyscy zlikwidowali leśny zwierzyniec i tamtejsze tarpany zostały przekazane miejscowym rolnikom. Rolnicy skrzyżowali je z końmi. W Białowieży i Popielnie w okresie międzywojennym podjęto próbę wyselekcjonowania z powrotem tarpanów, które do dziś określa się jako koniki polskie.

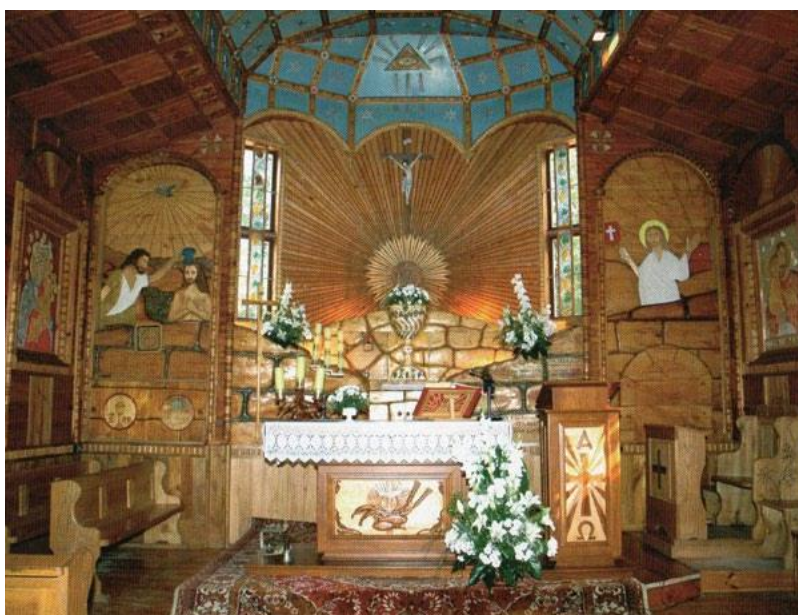
Park Krajobrazowy Lasy Janowskie powstał w 1984 r. i leży w centralnej i środkowej części Puszczy Solskiej. Jest jednym z największych kompleksów leśnych w Polsce. Jego powierzchnia wynosi 30 691,42 ha. W lasach tych występuje starowiekowy drzewostan z przewagą sosny oraz jodły [Łapińska i Zieliński 2014, s. 56–57]. Znajdują się tutaj zarówno tereny bagienne, jak i bory suche, a także zachowały się fragmenty lasu o charakterze puszczańskim. Na naturalnych bagniskach wybudowano wiele śródleśnych stawów, które zajmują ok. 3,6% powierzchni parku krajobrazowego [Mazurek-Kusiak 2016, s. 156–166]. Jest to także największy kompleks stawów w Polsce. Ponadto leśny krajobraz urozmaicony jest wałami wydmowymi, dolinami rzek oraz torfowiskami śródleśnymi. W parku znajduje się ponad 130 rzadkich roślin, a pod ochroną gatunkową jest ich 30. W Lasach Janowskich występują też siedliska 130 gatunków ptaków (m.in. orlika krzykliwego i grubodziobego, rybołowa, bociana czarnego, żurawia) oraz ostoje leśnych ssaków (m.in. jeleni, łosi, wilka, dzika) [Rąkowski i in. 2004, s. 608]. Na terenie tego parku utworzono sześć rezerwatów przyrody:

1. Rezerwat historyczno-przyrodniczy Lasy Janowskie – o powierzchni 2 676,87 ha, powstał w 1984 r., aby chronić bory sosnowe, olsy, jedliny, bagniska oraz torfowiska. Przez rezerwat przepływa rzeka Branwia z drewnianym mostem oraz rozciąga się zalesiona wydma Porytowe Wzgórze. Miejsce to jest cenne także historycznie, ponieważ znajdują się w nim mogiły partyzanckie oraz stanowiska ogniowe, można spotkać również ślady okopów. Właśnie w tym miejscu stoczono największą bitwę pomiędzy polską partyzantką a niemieckim okupantem w czasie II wojny światowej [Wójcikowski i Paczyński 1982, s. 53];
2. Rezerwat leśno-florystyczny Jastkowice – o powierzchni 45 ha, chroni starodrzewie Puszczy Solskiej, m.in. dwustuletnie dęby, jodły i lipy;
3. Rezerwat leśno-torfowiskowy Kacze Błota – o powierzchni 168,67 ha, utworzony w 1988 r., chroni bagieny bór, wydmy i wysokie torfowiska. Krajobraz tego rezerwatu przypomina dawną puszcę, można do niego wejść i poczuć się jak w średniowiecznym lesie;
4. Rezerwat Łęka – o powierzchni 377,35 ha, utworzony w 1989 r., chroni wielogatunkowe zespoły drzewostanów o cechach naturalnych: łęgi jesionowo-olchowe, bór jodłowy czy buczyny;
5. Rezerwat torfowiskowy Imielty Ług – o powierzchni 737,8 ha, utworzony w 1988 r., chroni bagna, stawy, wydmy i torfowiska. Znajduje się tutaj wilgotny bór będący ostoją ptactwa wodnego [Sawicka 2008, s. 53];
6. Rezerwat Szklarnia – o powierzchni 278,32 ha, utworzony w 1989 r., chroni sosnowo-jodłowy bór ze zbiorowiskami leśno-florystycznymi oraz fragmentami bukowego lasu z domieszką olszy, dębów oraz śródleśną łąką [Boguszewski i in. 2014, s. 8].

CIEKAWOSTKI

Nie tylko przyroda stanowi o wyjątkowości Lasów Janowskich. W tutejszym krajobrazie można znaleźć ślady przeszłości w formie architektury drewnianej, kościołów i kapliczek, a nawet całych zespołów urbanistycznych [Rąkowski i in. 2004, s. 608]. Do najciekawszych zalicza się kościół w Momotach Górnych pw. św. Wojciecha, w którym cały wystrój, polichromie, płaskorzeźby, witraże, meble, a nawet chrzcielnica i konfesjonał zostały wyrzeźbione przez niezwykłego rzeźbiarza samouka, proboszcza ks. Kazimierza Pińciurka (1928–1999).

Pierwszy proboszcz parafii, ks. Kazimierz Pińciurek, na bazie starej kaplicy wznosił z wiernymi w latach 1972–1975 drewniany kościół – bez pozwolenia na budowę i bez żadnych planów architektonicznych, gdyż służby bezpieczeństwa państwa komunistycznego nie wyraziły zgody na budowę. W 1975 r. ksiądz rozpoczął samodzielną dekorację kościoła. Na początku wyrzeźbił prezbiterium w kształcie Golgoty (fot. 12.27). Następnie zaprosił do pomocy artystów z Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, jednak rzeźbiarze, widząc jego dzieło, odmówili pomocy, gdyż obawiali się, że kościół utraci swój niepowtarzalny charakter. Proboszcz musiał samodzielnie dokończyć prace. Sklepienia nawy głównej ozdobił kasetonami przedstawiającymi symbole męki i śmierci Jezusa Chrystusa oraz tajemnice różańcowe (fot. 12.28). W oknach znajdują się witraże, w których kolorowe szkło jest połączone z drewnianymi, a nie z metalowymi ramkami [Krugier 2007, s. 109–110].

Fot. 12.27. Ołtarz kościoła w Momotach Górnych.
Źródło: Bahej 2009.

Fot. 12.28. Kasetony na sufitach w kościele w Momotach Górnych. Źródło: Bahej 2009.

Polecane miejsca noclegowe

Ośrodek Edukacji Ekologicznej

- ul. Bohaterów Porytowego Wzógrza 35h, 23-300 Janów Lubelski
- +48 (15) 872 42 44, +48 608 203 395
- lasyjanowskie.com

Hotel Duo SPA

- ul. Turystyczna 10a, 23-300 Janów Lubelski
- +48 (15) 872 28 80, +48 601 636 800
- repcja@duojanow.pl, biuro@duojanow.pl
- duojanow.pl

Rezydencja Sosnowa

- ul. Turystyczna 10a, 23-300 Janów Lubelski
- +48 669 005 500
- repcja@rezydencjasosnowa.pl

Kasina Zagroda

- Łązek Garncarski 16, 23-300 Janów Lubelski
- +48 692 305 248
- biuro@kasinazagroda.pl
- [Kasina Zagroda](#)

Polecane miejsca gastronomiczne

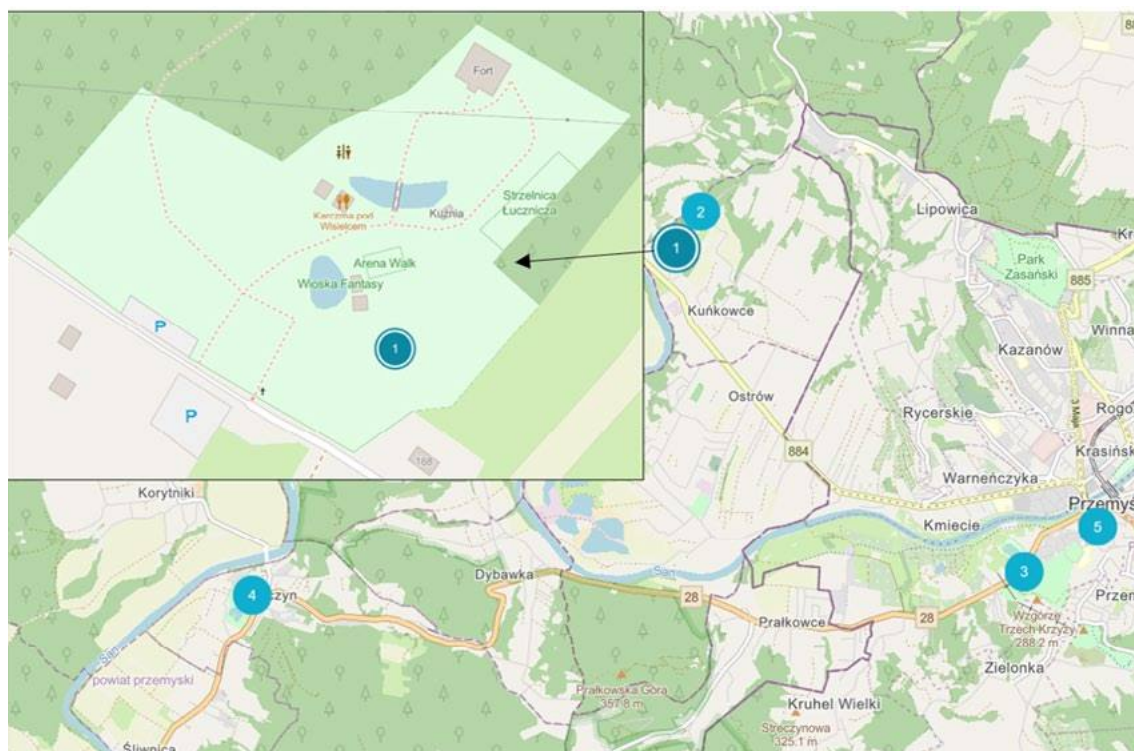
Restauracja Hetmańska

- ul. J. Zamoyskiego 53, 23-300 Janów Lubelski
- +48 (15) 872 01 99
- restauracja.hetmanska@poczta.onet.pl
- [Restauracja Hetmańska](#)

Kuńkowce – Wioska Fantasy

Kuńkowce znajdują się w województwie podkarpackim, w powiecie przemyskim, ok. 6 km od Przemysła [Matela 2022, s. 152]. Jest to malownicza wieś (rys. 13.1, fot. 13.1) położona nieopodal lasu i rzeki San, objęta specjalnym obszarem ochrony siedlisk przyrodniczych o powierzchni 1374,76 ha (obszar Natura 2000). Znajduje się w niej ok. 160 gospodarstw domowych z 580 mieszkańcami. We wsi działają biblioteka oraz przedszkole. Była to wieś królewska przynależna do starostwa przemyskiego. Na przełomie XVI i XVII w. administracyjnie leżała w województwie ruskim [Jabłonowski 1901, s. 1]. Do roku 1954 funkcjonowała gmina Kuńkowce, obecnie jest tylko wieś [<https://kunkowce.przemyska.pl>].

W 1870 r. w Kuńkowcach zbudowano małą kaplicę ufundowaną przez rodzinę Jedlińskich, właścicieli wioski. Kolejny właściciel, Władysław Łoziński, w 1890 r. powiększył ją i wyremontował. W 1932 r. rozpoczęto budowę murowanego kościoła. Świątynię poświęcono 4 lipca 1937 r., nadając jej wezwanie Matki Bożej Częstochowskiej. W czasie II wojny światowej parafią Kuńkowce zarządzał ksiądz salezjanin Augustyn Pichura. Natomiast na pierwszego proboszcza parafii powołano księdza Stanisława Grębskiego, który pełnił swoją posługę od 1949 do 1993 r.

Rys. 13.1. Mapa atrakcji w Wiosce Fantasy. 1. Wioska Fantasy w Kuńkowcach, 2. Fort Łętownia, 3. Przemyskie Stowarzyszenie Przyjaciół Dobrego Wojaka Szwejka, 4. Zamek w Krasieczynie, 5. Mariusz Bednarz – turystyczny przewodnik terenowy (przetwory z derenia).

Opracowanie mapy: Szymon Chmielewski

Fot. 13.1. Droga prowadząca do wsi Kuńkowce. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Z Kuńkowcami byli związani:

- ➔ Janusz Dłużniakiewicz (1888–1932) – pułkownik piechoty Wojska Polskiego, który w 1932 r. utonął w Sanie pod Kuńkowcami [Łoza 1939, s. 58],
- ➔ Ryszard Linscheid (1909–1940) – urodzony w Kuńkowicach prawnik, przedsiębiorca w branży transportowo-spedycyjnej oraz podporucznik rezerwy kawalerii Wojska Polskiego. Zginął w Charkowie [Stachowicz 1960, s. 67].

Wieś Kuńkowce sąsiaduje z Przemysko-Dynowskim Obszarem Chronionego Krajobrazu ustanowionym w 1987 r., o podgórskim charakterze, z pięknymi wzgórzami przecinanymi potokami. Wzgórza te nie są zbyt wysokie, maksymalnie sięgają 430 m n.p.m. Na malowniczy krajobraz składają się mozaikowe pola uprawne, leśne kompleksy zielone oraz meandrujące dolinami rzeki. Znajdują się tutaj pomniki przyrody: 400-letni dąb szypułkowy w Babicach, dąb szypułkowy w Kuźminie, 400-letnia lipa w Dynowie, 200-letni dąb w Dynowie, 200-letnie lipy w Pruchniku, 300-letnie lipy w Pruchniku, 400-letni dąb szypułkowy w Wapowicach, 450-letni dąb szypułkowy w Wapowicach, zespół kilkudziesięciu dębów szypułkowych w parku w Bachórze.

CIEKAWOSTKA

W Solcu, Dubiecku, Aksmanicach i Komarnicach znajdują się formacje solonośne, które są swoistym fenomenem dla geologów [https://www.polskawliczbach.pl/wies_Kunkowce].

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Wioska Fantasy (fot. 13.2) została założona przez miłośników fantastyki. Głównym celem było zbudowanie osady, która wyglądałaby jak drewniany gród warowny. Wioska Fantasy powstała w 2010 r. i wywodzi się z organizacji młodzieżowej Klub Fantastki – Przemyska Gildia Fantastyki. Liderem Klubu Fantastyki był Remigiusz Maciupa (fot. 13.3), który rozwinął hobby w styl życia. Wioska Fantasy odnosi się do literatury

Fot. 13.2. Wioska Fantasy w Kuńkowcach. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 13.3. Remigiusz Maciupa
– lider wioski Fantasy.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 13.4.
Karczma pod
Wisielcem.
Wioska Fantasy.
Fot. Anna
Mazurek-Kusiak

magii i miecza, świata fikcji i baśni, ale na tle średniowiecznej Polski. Wioska powstała na bazie m.in. powieści, takich jak „Władca pierścieni” czy „Hobbit”, cyklu opowiadań i powieści o Wiedźminie, baśni braci Grimm oraz polskich legend i baśni. Obecnie na terenie wioski zwiedzający mogą obejrzeć: sieć fortyfikacji z palisadą, wieżami i wałami obronnymi, fort obronny z kasztelem, karczmę (fot. 13.4), łaźnię, kuźnię, stajnię oraz dziesięć średniowiecznych chat. Można skorzystać również z altan ogniskowych.

Fot. 13.5. Warsztaty ziołarstwa. Wioska Fantasy.
Fot. Agata Kobyłka

Właściciel wioski, Remigiusz Maciupa, tak zaprasza uczestników do wspólnej zabawy: *Świat magii i miecza, zaczerpnięty z legend i baśni to właśnie świat fantasy. W tworzonym przez nas parku wyobraźnia staje się rzeczywistością. Gdy usiądziecie w karczmie przy glinianym kuflu, z kuźni dojdą was odgłosy pracy kowala. Zakapturzona postać z pewnością powierzy wam ważną misję ratowania krainy, którą tylko wy możecie wypełnić. Las skrywa wiele niespodzianek, zwłaszcza w tych najmroczniejszych*

Fot. 13.6. Piknik Perunica w Wiosce Fantasy w Kuńkowcach.
Fot. Anna Mazurek-Kusiak

zakątkach. W tym królestwie spotkacie wiedźmy i czarodziejów, rycerzy i rozbójników, leśne elfy i groźnych orków. Wejdźcie do świata, który dotąd znany był wam jedynie z opowieści [Maciupa 2022].

W Wiosce Fantasy odbywają się cykliczne wydarzenia, m.in. Festyn Majowy, Noc Kupały oraz coroczna gra zimowa w świetle Pieśni Lodu i Ognia Georga Martina. Organizowane są terenowe gry i zabawy dla dzieci i młodzieży. Obchodzone są także święta lokalne i społeczne. Właściciel wioski pragnie, aby osada była samowystarczalna, a pasjonaci fantastyki mogli w niej mieszkać na stałe (wynajem długookresowy). Drewniane zabudowania często służą jako tło dla filmów oraz teledysków.

Specjalnością wioski są gry terenowe. Wioska ta powstała, aby stać się żywą scenografią, w której aktorzy przygotowują przygody na indywidualne zamówienie. Wioska skupia animatorów, artystów, ochotników, pasjonatów rzemieślników i budowniczych, którzy świadczą usługi w zakresie tworzenia gier dla dzieci i dorosłych. Wioska Fantasy ponadto organizuje: zabawy dziecięce, gry terenowe, zabawy leśne, imprezy integracyjne, festiwale, rekonstrukcje bitew średniowiecznych i ze świata baśni, warsztaty zielarstwa (fot. 13.5), pikniki słowiańskie (fot. 13.6).

Kontakt:

Remigiusz Maciupa

 Ogrodziska, Kuńkowce, 37-700 Przemyśl

 +48 512 770 641

 wioskafantasy@gmail.com

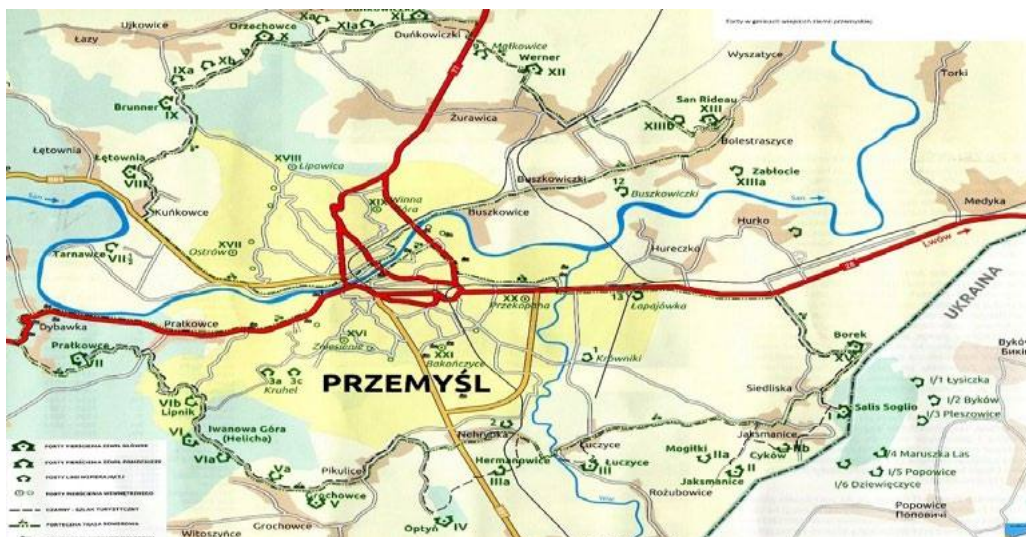
 wioskafantasy

INNE ATRAKCJE

FORTY

Ziemia Przemyska, gdzie znajduje się Wioska Fantasy, otoczona jest fortami. Wyznaczono więc rowerowy szlak Twierdzy Przemyśl [Paradysz i Hop 2021, s. 95]. Południowa część szlaku znajduje się głównie na polach uprawnych, północna jest górzysta i zalesiona. Jest to skansen pól bitewnych z I wojny światowej (rys. 13.2).

Rys. 13.2. Mapa fortów Ziemi Przemyskiej. Źródło: Forty Ziemi Przemyskiej [w:] G. Karnas, Twierdza Przemysł. Mapa. UM Przemysł, 2017.

FORT VIII ŁĘTOWNIA

Na północ od wsi Kuńkowce znajduje się Fort VIII Łętownia (fot. 13.7). Jest pierwszym stałym fortem Twierdzy Przemysł i jednocześnie symbolem doniosłych przemian technicznych i doktrynalnych w fortyfikacji. Fort ten został zbudowany w latach 1854–1855, w czasie kryzysu związanego z wojną krymską. Około 1800 r. w twierdzach galicyjskich odstąpiono od prowizorycznych budowli na rzecz budowy stałych fortów, gdyż Rosję zaczęto traktować jako realnego i groźnego przeciwnika.

Fot. 13.7. Fort VIII Łętownia. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 13.8. Krajobraz z punktu widokowego. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fort ten był dziełem eksperymentalnym, gdyż po raz pierwszy użyto do budowy betonu. W czasie oblężeń w latach 1914–1915 obiekt ten nie był bezpośrednio atakowany. W okresie międzywojennym służył za składnicę wojskową. W 1939 r. toczyły się tutaj walki obronne z okupantem. Po wojnie fort został magazynem firmy przetwórstwa owocowego. W końcu wydzierżawił go Wiesław Sokolik. Wówczas, pod okiem znawcy fortyfikacji Tomasza Idzikowskiego, fort stał się pierwszym wzorowo porządkowanym i adaptowanym fortem Twierdzy Przemyśl.

Fort można bezpiecznie zwiedzać, gdyż zostały zabezpieczone wszystkie otwory studzienek. Na jego terenie utworzono dwa punkty widokowe, z których można podziwiać piękno leśnego krajobrazu (fot. 13.8). W lesie obok fortu zobaczyć można ślady bitew z okresu oblężeń twierdzy. W forcie mieści się ekspozycja poświęcona Twierdzy Przemyśl oraz tablica upamiętniająca węgierskiego poetę Gèzè Gyòniego (fot.13.9), który przeżył jako żołnierz koszmar oblężenia, o czym pisał w swoich utworach.

Fot. 13.9. Pamiątka pobytu Gèzè Gyòniego w Twierdzy Przemyśl.
Fot. Agata Kobyłka

Kontakt:

Fort VIII Łętownia

Mirostaw Majkowski – prezes Związku Gmin Fortecznych Twierdzy Przemyśl

🏠 Łętownia, 37-700 Przemyśl

☎ +48 509 669 953

PRZEMYSKIE STOWARZYSZENIE PRZYJACIÓŁ DOBREGO WOJAKA SZWEJKA

Przemyskie Stowarzyszenie Przyjaciół Dobrego Wojaka Szwejka ma na celu wypromowanie powieści Jaroslava Haška pt. „Przygody dobrego wojaka Szwejka”, przeniesienie turystów i odwiedzających w czasy I wojny światowej i walk, które miały miejsce na ziemi przemyskiej w epoce Austro-Węgier. Czwarty, ostatni tom zatytułowany „Po przestawnym laniu” opisuje wydarzenia, jakie przeżył główny bohater na ziemi przemyskiej w lipcu 1915 r. po odbiciu twierdzy. Szwejk po kąpieli w stawie w Dobromile przebrał się w mundur rosyjskiego żołnierza. Z tego powodu został uznany za szpiega rosyjskiego i musiał odmaszerować pod nadzorem patrolu żandarmerii do Przemysła.

Prezesem stowarzyszenia jest Zbigniew Roman Rużycki (fot. 13.10), który dba o wszystkie wystawy zlokalizowane w Bramie Sanockiej (fot. 13.11) i ofertę stowarzyszenia.

Fot. 13.10. Zbigniew Roman Rużycki – prezes stowarzyszenia. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 13.11. Wystawa w Bramie Sanockiej. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Misją stowarzyszenia jest promocja Twierdzy Przemyśl oraz postaci Józefa Szwejka, organizacja inscenizacji historycznych z czasów, kiedy ziemia przemyska była pod zaborem austro-węgierskim, organizacja imprez kulturalno-rozrywkowych powiązanych z postacią Józefa Szwejka, jak również działalność charytatywna. Stowarzyszenie współpracuje z Węgrami, Czechami, Ukraińcami na rzecz nowego spojrzenia na wspólną historię.

Fot. 13.12. Brama Sanocka. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Stowarzyszenie ma siedzibę w Bramie Sanockiej (fot. 13.12). Rdzeń bramy został wybudowany z cegły w 1887 r., a fragment położony na stromych stokach wzniesienia nad traktem sanockim powstał dopiero w latach 1897–1899 r. W miejscach przecięcia rdzenia bramy przez drogi powstały możliwe do zablokowania przejazdu nazwane barierami. Bariere Sanocką jako jedyną opatrzoneo tzw. blokhauzem, a po obu stronach drogi znajdowały się stanowiska dla dwu armat polowych. Obsada bariery składała się z 10 żołnierzy piechoty i 17 artylerzystów. Sam przejazd przez barierę zamykany był dwiema bramami – ażurową z siatką drucianą oraz pełną stalową ze strzelnicami. Do czasów obecnych zachował się blokhauz wraz z furtami patrolowymi oraz jedno z polowych stanowisk artyleryjskich.

CIEKAWOSTKI

Regulamin dla twierdz pozostawiał decyzje o zamykaniu lub otwieraniu przejazdów przez rdzeń bramy w czasie pokoju komendantowi twierdzy. Przejazdy były z reguły otwarte, jednak lokalne warunki mogły wpłynąć na decyzję o zamykaniu bram. W czasie wojny bramy pozostawały zamknięte. Otwierano je podczas przemarszu wojsk czy przejazdu transportów. Bramy zawsze miały być otwierane z zachowaniem należytych środków ostrożności. Klucze znajdowały się pod opieką dowódcy straży bramnej, który otwierał bramę osobiście, w asyście uzbrojonych wartowników. Regulamin nakazywał otwieranie jednej bramy, podczas gdy druga była zamknięta. W przypadku Bariery Sanockiej, by nie otwierać całej bramy podczas przejścia małych grup żołnierzy, obok głównych bram znajdowały się również małe furty patrolowe. Drugorzędne przejazdy przez rdzeń, potrzebne dla komunikacji cywilnej, odbywały się jedynie w czasie pokoju, natomiast w czasie wojny blokowano bramy dwiema ścianami z drewnianych belek, pomiędzy którymi sypano ziemię, tworząc w ten sposób mocną barykadę.

Fot. 13.13. Wzniesienie nad Bramą Sanocką. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Brama Sanocka leży u podnóża wzniesienia (fot. 13.13) połączonego z Parkiem Zamkowym im. Mariana Strońskiego, w którym znajduje się posterunek piechoty z blokhauzem oraz Fort XVIc Trzy Krzyże.

Oferta:

- ➔ zwiedzanie Bramy Sanockiej,
- ➔ upowszechnianie znajomości utworu Jaroslava Haška pt. „Przygody dobrego wojaka Szwejka”, popularyzowanie postaci Józefa Szwejka i jego powiązań z Przemyślem, a także organizowanie w tym celu imprez kulturalno-rozrywkowych,
- ➔ organizowanie rajdów rowerowych śladami Józefa Szwejka po Twierdzy Przemyśl,
- ➔ organizowanie spacerów śladami wojaka Szejka,
- ➔ organizowanie turniejów szachowych,
- ➔ organizowanie Gali Szwejkowskiej,

Fot. 13.14. Certyfikat i medal stowarzyszenia. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

- ➔ organizowanie plenerów fotograficznych „Manewry Szwejkowskie w obiektywie”,
- ➔ organizowanie Manewrów Fortecznych z Józefem Szwejkem na terenie ziemi przemyskiej,
- ➔ wydawanie certyfikatów, przepustek oraz przyznawanie medali Obrońca Twierdzy Przemyśl (fot. 13.14).

Kontakt:

Przemyskie Stowarzyszenie Przyjaciół Dobrego Wojaka Szwejka

 ul. Sanocka 19, 37-700 Przemyśl, skr. poczt. 544

 +48 600 851 644

 z.ruzyccki@um.przemysl.pl

 facebook.com/szwejkprzemysl/

ZAMEK W KRASICZYNIE

Zamek w Krasieczynie (fot. 13.15) został zbudowany na trakcie wiodącym z Przemyśla do Sanoka. Jest to zabytek architektury renesansowo-manierystycznej. Jakub z Siecina ok. 1540 r. wznosił fortalicjum obronne na gruntach wsi Śliwnica. Dzieło to kontynuował

Fot. 13.15. Zamek w Krasieczynie. Źródło: www.krasieczyn.com.pl

Stanisław Krasicki herbu Rogala pełniący funkcję kasztelana przemyskiego. Był to potomek mazowieckiej szlachty zagrodowej przybyłej tu w XVI w. Jako marszałek dworu i zaufany królowej Anny Jagiellonki brał udział w podróży do Szwecji. Za udział w wojnach z Tatarami i Moskwą otrzymał urząd oboźnego koronnego i 4 starostwa. Dochody z otrzymanych starostw pozwoliły mu na budowę zamku, który powstał w drugiej połowie XVI w. Zamek wzniesiono z miejscowego kamienia łamanego z użyciem gruzu ceglanego. Skrzydła zachodnie, południowe i wschodnie oraz część skrzydła północnego służyły jako ściany parawanowe. Przy skrzydle północnym usytuowano piętrowy jednotraktowy budynek mieszkalny. Marcin Krasicki, syn Stanisława, przekształcił obronny bezduszny zamek w znakomitą arystokratyczną rezydencję. Budowla otrzymała bogatą dekorację sgraffito przedstawiającą poczet królów Polskich, medaliony z popiersiami cesarzy oraz wybrane sceny biblijne. Mury parawanowe zwieńczono dekoracyjną atyką, a na ścianie zachodniej wybudowano wieżę zegarową wraz z mostem łączącym zamek z dawnym traktem handlowym i miasteczkiem Krasieczyn. Po śmierci Krasickich, którzy nie doczekali się dziedzica, zamek i dobra krasieczyńskie były dziedziczone przez rody Modrzewskich, Wojakowskich, Tartłów, Potockich oraz Pinińskich. W 1835 r. majątek w Krasieczynie kupił książę Leon Sapieha, który zamienił zamek w wielkopańską rezydencję i rozwinął jego gospodarczą funkcję. Nie tylko przeprowadził gruntowny remont zamku, ale zbudował także browar, tartak oraz manufakturę maszyn rolniczych, dając okolicznym mieszkańcom pracę. Udzielał się również charytatywnie i społecznie. Zamek był w jego posiadaniu do 1944 r., a potem został przejęty przez państwo ludowe. Początkowo przeznaczono go na siedzibę Technikum Leśnego. W latach 70. XX w. opiekę nad obiektem przejęła Fabryka Samochodów Osobowych w Warszawie, a w 1996 r. Agencja Rozwoju Przemysłu, która po remoncie zamieniła zamek w hotel (fot. 13.16), restaurację oraz muzeum, tworząc jednocześnie wspaniały Zespół Zamkowo-Parkowy w Krasieczynie.

Fot. 13.16. Wnętrze pokoju hotelowego. Zamek w Krasieczynie. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Fot. 13.17. Baszta Papieska. Zamek w Krasiczynie. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Zamek zachował swój pierwotny wygląd z XVII w. mimo licznych wojen i pożarów. Budynek jest zorientowany na cztery strony świata i wybudowany na planie czworoboku. W każdym rogu stoją okrągłe baszty: Boska, Papieska (fot. 13.17), Królewska i Szlachecka, które miały odwzorować przyjęty przez właścicieli system wartości i hierarchię świata. Na zamku często gośćmi bywali polscy królowie, tacy jak Zygmunt III Waza, Władysław IV, Jan Kazimierz czy August II.

Kaplica zamkowa znajdująca się w Baszcie Boskiej to najcenniejszy zabytek architektoniczny zamku. Chlubą zamku są także bogato rzeźbione portale, loggie, arkady i sgraffita (o powierzchni ok. 3500 m²). Sufity sal reprezentacyjnych miały dekorację rzeźbiarską i malarską. Najokazalej przestawiał się strop Wielkiej Sali ozdobiony 18 obrazami w złotych ramach, z których 12 przedstawiało tło wydarzenia historycznego, a 6 miało charakter alegoryczny. Całość dopełniały rzeźbione z piaskowca i marmuru, portale, piece, kominki oraz piękna snycerka mebli i drzwi [Niedbała 2020, s. 3–6].

Oferta:

- ➔ zwiedzanie zamku z przewodnikiem,
- ➔ zwiedzanie kaplicy zamkowej,

- ➔ zwiedzanie krypt w Baszcie Boskiej,
- ➔ zwiedzanie gabinetu myśliwskiego w Baszcie Szlacheckiej,
- ➔ wejście na wieżę zegarową,
- ➔ zwiedzanie lochów zamkowych (fot. 13.18),
- ➔ noclegi,
- ➔ restauracja,
- ➔ zwiedzanie zabytkowego parku o powierzchni 14,5 ha.

Fot. 13.18. Makieta kata w lochach zamkowych w Krasieczynie. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

Kontakt:

Zamek Krasieczyn

- Krasieczyn 179, 37-741 Krasieczyn
- +48 16 671 83 12
- hotel@krasieczyn.com.pl
- www.krasieczyn.com.pl

ZWIEDZANIE Z POLECANYM PRZEWODNIKIEM

MARIUSZEM BEDNARZEM

Mariusz Bednarz (fot. 13.19) – terenowy przewodnik turystyczny z uprawnieniami PTTK na teren województwa podkarpackiego, członek Przemyskiego Stowarzyszenia Przyjaciół Dobrego Wojaka Szwejka. Przewodnik oprowadza wycieczki w mundurze stylizowanym na Józefa Szwejka z cesarsko-królewskiej Armii Austro-Węgier – nawiązuje do Wioski Fantasy i postaci z literatury, a także umożliwia zwiedzanie fortów Twierdzy Przemyśl,

Fot. 13.19. Mariusz Bednarz – przewodnik turystyczny. Fot. Anna Mazurek-Kusiak

przedstawia tajemnice, legendy i prawdziwe wydarzenia związane z I wojną światową oraz dziedzictwem kulturalnym wsi województwa podkarpackiego. Z pasją i zaangażowaniem opowiada także o historii i tradycji przemyskiego fajkarstwa. Przewodnik umożliwia zdobycie przepustki do Twierdzy Przemyśl i otrzymania Certyfikatu Szwejkowskiego. Jest organizatorem ognisk, imprez integracyjnych oraz biesiad polskich z muzyką.

Dodatkowo prowadzi plantację derenia jadalnego i robi oraz sprzedaje przetwory z derenia jak: soki, syropy, konfitury, nalewki, ocet z derenia, kawę z derenia.

Za swoje wyroby z derenia zdobył nagrodę na Międzynarodowym Festiwalu Derenia dla Amatorów w Arboretum w Bolestraszcach.

CIEKAWOSTKA

W dawnej Polsce szlachcic zanim zaczął budować dom, najpierw sadził derenia, bo na owoce trzeba poczekać około pięciu lat. Dereń był podstawowym drzewem w dawnych dworach szlacheckich. Mariusz Bednarz, przewodnik

Kontakt:

Mariusz Bednarz

- ul. Strażacka 11, 37-700 Przemyśl
- Czworaki 5, 37-555 Sośnica (uprawa derenia)
- +48 662 066 832,
- szvejk@o2.pl

Polecane miejsca noclegowe i gastronomiczne

Zamek Krasiczyn

- Krasiczyn 179, 37-741 Krasiczyn
- +48 16 671 83 12
- hotel@krasiczyn.com.pl
- krasiczyn.com.pl

SZLAKI

PO WIOSKACH TEMATYCZNYCH
oferty produktów turystycznych

Szlak czerwony – dla rodzin z dziećmi

1. Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata (mapa, s. 8):

- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 10-11
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 11
- ➔ zabawy na świeżym powietrzu, m.in. rzut podkową do kosza, s. 11
- ➔ Mała Galeria Królów Polskich (tablice z portretami królów) – ciekawostki i anegdoty o królach, s. 10, 11

2. Wieś Drewniana (mapa, s. 18):

- ➔ zajęcia i warsztaty edukacyjne, s. 20-22
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 23
- ➔ zwiedzanie ścieżek edukacyjnych, s. 20, 27
- ➔ zwiedzanie wystawy regionalnego produktu, s. 23
- ➔ zwiedzanie Ośrodka Edukacji Przyrodniczej Białowieskiego Parku Narodowego, s. 24-25
- ➔ zwiedzanie Stacji Białowieża Pałac, s. 25-26

3. Wioska Bulwy (mapa, s. 29):

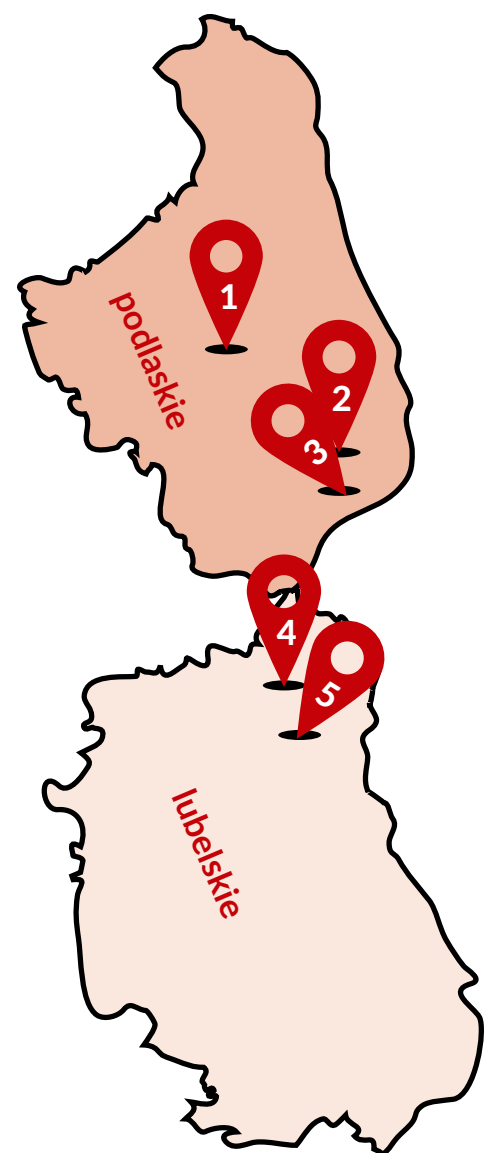
- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 30-31
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 31
- ➔ warsztaty kulinarne „Zamieszany ziemniak”, s. 30
- ➔ warsztaty edukacyjne „Bulwoludki”, s. 30

4. Dawna Osada Tatarska (mapa, s. 38):

- ➔ odwiedzenie mizaru, s. 41-43
- ➔ oglądanie murali, s. 51-52
- ➔ zwiedzanie Muzeum Wsi Podlaskiej, s. 52-53
- ➔ ognisko ze specjałami kuchni tatarskiej, s. 53

5. Mleczna Wieś (mapa, s. 54):

- ➔ wizyta na farmie mlecznej, s. 57-59
- ➔ udział w warsztatach mlecznych, s. 60-61
- ➔ pobyt i nocleg w Agroturystyce Rossa, s. 63-66, 67

6. Kraina Rumianku (mapa, s. 68)

- ➔ zwiedzanie skansenu, s. 69–72
- ➔ udział w warsztatach, s. 72–74, 80–83
- ➔ degustacja regionalnej kuchni, s. 74, 82–83
- ➔ nocleg, s. 85

7. Słowiański Gród (mapa, s. 86):

- ➔ zwiedzanie Słowiańskiego Grodu z Grododziadem, s. 87–89
- ➔ udział w pokazach i warsztatach w Słowiańskim Grodzie, s. 90–93
- ➔ zwiedzanie Muzeum Broni Białej w Ludwinie i Izby Regionalnej w Kijanach, s. 99
- ➔ nocleg w Zajeździe Regionalnym, zabawy na placu zabaw i w odkrytym basenie, s. 101–105
- ➔ spacer i wycieczki rowerowe po Nadwieprzańskim arku Krajobrazowym, s. 106–108
- ➔ udział w sptywach kajakowych po Wieprzu, s. 108

8. Wioska Kowalstwa (mapa, s. 110):

- ➔ wizyta w Kuźni Kowala, s. 114–117
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 115–117
- ➔ pobyt w Owadolandii, s. 124–126
- ➔ udział w warsztatach fusingu, s. 121–123
- ➔ zwiedzanie zoo w Wojciechowie, s. 130–131
- ➔ zwiedzanie Wieży Ariańskiej, s. 111–113
- ➔ zwiedzanie Muzeum Mineralów, Skamieniałości i Meteorytów, udział w warsztatach geologicznych, paleontologicznych, grze terenowej lub podróży w kosmos w mobilnym planetarium, s. 127–130
- ➔ pobyt i nocleg w Agroturystyce u Kowalowej, s. 115, 133, 134
- ➔ nocleg w Klimatach w Starym Gaju, s. 133
- ➔ glamping w Młynie Hipolit, s. 129–130, 133

9. Einstein na Łące (mapa, s. 135):

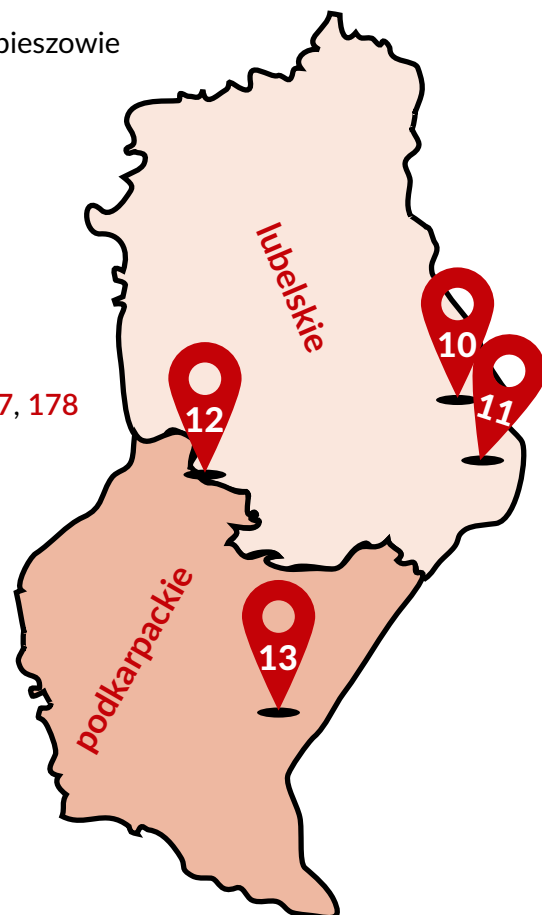
- ➔ oglądanie rekonstrukcji bitwy pod Stefankowicami (wrzesień), s. 138
- ➔ zwiedzanie miniskansenu Stare Stefankowice, s. 140, 142
- ➔ zabawy na placach zabaw i w minisiłowni, s. 141, 143
- ➔ odpoczynek i posiłek w altankach, s. 141, 143
- ➔ posiłek z kuchni polowej – podczas dożynek, festynów, Pikniku Historycznego w Stefankowicach, s. 145–147
- ➔ oglądanie Lawendowego Poletka, zabawy w gospodarstwie, udział w warsztatach, sesje zdjęciowe, s. 148–150

10. Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii (mapa, s. 154):

- ➔ zabawy w Bajkowym Ogrodzie w Wiosce, zjazd na tyrolce, zabawy na placu zabaw, gry i zabawy z animatorami (grupy dzieci, po wcześniejszym ustaleniu), oglądanie wystawy strachów polnych, serwowanie potraw regionalnych w altanie (lub świetlicy przy złej pogodzie), s. 158-164
- ➔ nocleg w Nadbużańskiej Agroturystyce lub hotelach w Hrubieszowie (7 km od Wioski), s. 164-165

11. Wioska Gotów (mapa, s. 166):

- ➔ zwiedzanie chat tematycznych z przewodnikiem, s. 169
- ➔ udział w warsztatach, s. 170
- ➔ udział w Biesiadzie Archeologicznej, s. 170
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 171
- ➔ wycieczka rowerowa ścieżką rowerową wzdłuż Bugu, s. 177, 178
- ➔ wejście na wieżę widokową w Królewskim Kącie, odpoczynek w altance, s. 177, 178
- ➔ zwiedzanie Pałacu w Czumowie, a szczególnie wstawy urządzeń rolniczych i Izby Pamięci Regionalnej, s. 178-182
- ➔ wycieczka z Przewodnikiem Hrubieszowskim, s. 183
- ➔ zakup olejów nierafinowanych w olejarni Zielony Olej, s. 184-186
- ➔ nocleg i grill/ognisko w gospodarstwie agroturystycznym Pokoje na Górcie, agroturystyce Zacisze, Agroturystyce nad Bugiem, s. 187-193

12. Wioska Garncarstwa (mapa, s. 194):

- ➔ udział w Ogólnopolskich Spotkaniach Garncarskich w Łążku Garncarskim, s. 199-200
- ➔ pobyt w Zoomie Natury, s. 206-210
- ➔ pobyt i nocleg w Kasinej Zagrodzie, s. 203-206
- ➔ udział w warsztatach w Kasinej Zagrodzie, s. 204-206
- ➔ spacer po Lasach Janowskich, s. 212-214

13. Wioska Fantasy (mapa, s. 216):

- ➔ pobyt w Wiosce Fantasy, s. 218-220
- ➔ zwiedzanie Bramy Sanockiej z Dobrym Wojakiem Szwejkiem, s. 221-226
- ➔ zwiedzanie Fortu Łętownia z przewodnikiem Mariuszem Bednarzem, s. 229-230
- ➔ pobyt i nocleg na Zamku w Krasiczynie, s. 226-229
- ➔ zwiedzanie Zamku w Krasiczynie, s. 228-229

Szlak niebieski – dla grup młodzieżowych

1. Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata (mapa, s. 8):

- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 10–11
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 11
- ➔ zabawy na świeżym powietrzu, m.in. rzut podkową do kosza, s. 11
- ➔ Mała Galeria Królów Polskich (tablice z portretami królów) – ciekawostki i anegdoty o królach, s. 10–11

2. Wieś Drewniana (mapa, s. 18):

- ➔ zajęcia i warsztaty edukacyjne, s. 20–22
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 23
- ➔ zwiedzanie ścieżek edukacyjnych, s. 20, 27
- ➔ zwiedzanie wystawy regionalnego produktu, s. 23
- ➔ zwiedzanie Ośrodka Edukacji Przyrodniczej Białowieskiego Parku Narodowego, s. 24–25
- ➔ zwiedzanie Stacji Białowieża Pałac, s. 25–26

3. Wioska Bulwy (mapa, s. 29):

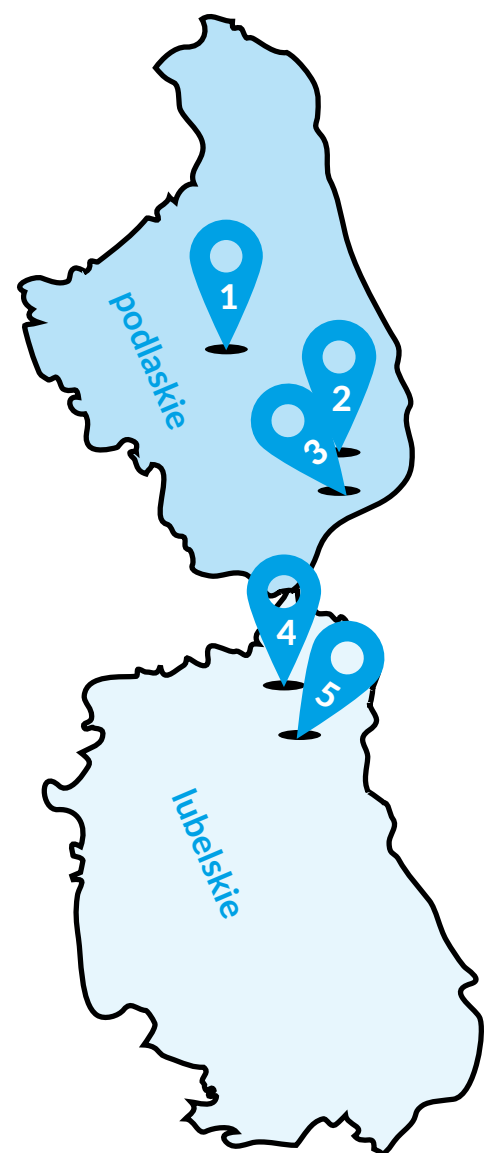
- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 30–31
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 31
- ➔ warsztaty kulinarne „Zamieszany ziemniak”, s. 30
- ➔ warsztaty edukacyjne „Bulwoludki”, s. 30

4. Dawna Osada Tatarska (mapa, s. 38):

- ➔ odwiedzenie mizaru, s. 41–43
- ➔ oglądanie murali, s. 51–52
- ➔ udział w warsztatach i turniejach łuczniczych, s. 44–45
- ➔ udział w biegach, sphywach, rajdach, zdobywanie sprawności tatarskich, s. 47–48
- ➔ zwiedzanie Muzeum Wsi Podlaskiej, s. 52–53
- ➔ ognisko ze specjałami kuchni tatarskiej, s. 53

5. Mleczna Wieś (mapa, s. 54):

- ➔ wizyta na farmie mlecznej, s. 57–59
- ➔ udział w warsztatach mlecznych, s. 60–61
- ➔ pobyt i nocleg w Agroturystyce Rossa, s. 63–66, 67

6. Kraina Rumianku (mapa, s. 68):

- ➔ zwiedzanie skansenu, s. 69–72
- ➔ udział w warsztatach, s. 72–74, 80–83
- ➔ korzystanie z wiejskiego SPA, s. 76–77
- ➔ degustacja regionalnej kuchni, s. 74, 82–83
- ➔ nocleg, s. 85

7. Słowiański Gród (mapa, s. 86):

- ➔ zwiedzanie Słowiańskiego Grodu z Grododziadem, zagadki i anegdota, ognisko lub obiad, s. 87–89
- ➔ udział w pokazach i warsztatach w Słowiańskim Grodzie, „słowiańska dyskoteka”, s. 90–93
- ➔ zwiedzanie Muzeum Broni Białej w Ludwinie i Izby Regionalnej w Kijanach, s. 99
- ➔ udział w żywych lekcjach historii prowadzonych przez Stowarzyszenie Chorągiew Zamku w Zawieprzycach Atanazego Międzyńskiego herbu Suchekomnaty, s. 97–99
- ➔ nocleg w Zajeździe Regionalnym, ognisko s. 101–105
- ➔ spacer i wycieczki rowerowe po Nadwieprzańskim Parku Krajobrazowym, s. 106–108

8. Wioska Kowalstwa (mapa, s. 110):

- ➔ wizyta w Kuźni Kowala, s. 114–117
- ➔ zwiedzanie Wieży Ariańskiej, s. 111–113
- ➔ zwiedzanie Owadolandii, s. 124–126
- ➔ ognisko integracyjne w zoo w Wojciechowie, s. 130–131
- ➔ zwiedzanie Muzeum Mineralów, Skamieniałości i Meteorytów, udział w warsztatach geologicznych, paleontologicznych, grze terenowej lub podróży w kosmos w mobilnym planetarium, s. 127–130
- ➔ udział w warsztatach fusingu, s. 121–123
- ➔ nocleg w Ośrodku Biały Lew, s. 133
- ➔ spacer piesze i rowerowe po Kazimierskim Parku Krajobrazowym, s. 132

9. Einstein na Łące (mapa, s. 135):

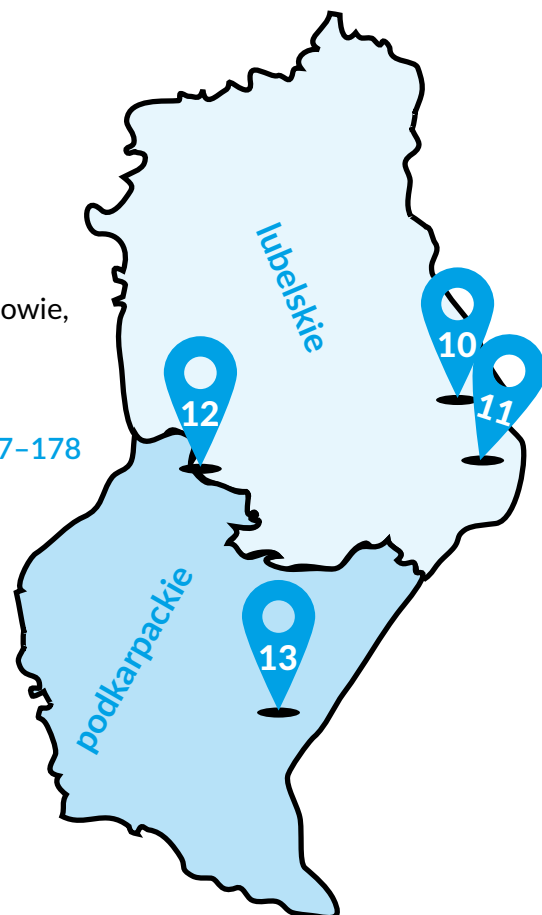
- ➔ oglądanie rekonstrukcji bitwy pod Stefankowicami (wrzesień), s. 138
- ➔ zwiedzanie miniskansenu Stare Stefankowice, s. 140, 142
- ➔ zwiedzanie wystaw w Izbie Pamięci Historii Stefankowic, s. 140–142
- ➔ korzystanie ze strefy „workout plus fitness”, s. 140, 143
- ➔ odpoczynek i posiłek w altankach, s. 141, 143
- ➔ posiłek z kuchni polowej – podczas dożynek, festynów, Pikniku Historycznego w Stefankowicach, s. 145–147
- ➔ oglądanie Lawendowego Poletka, udział w warsztatach, koncertach, zakup pamiątek, s. 148–150

10. Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii (mapa, s. 154)

- gra terenowa, zjazd na tyrolce, mecz piłki siatkowej dla uczestników grupy, zabawa przy ognisku w rytm utworów zespołu Czerwona Jarzębina, potrawy regionalne pod altaną, zwiedzanie miejscowości i okolic z przewodnikiem turystycznym ośrodka kultury, oglądanie wystaw plenerowych, s. 158–164

11. Wioska Gotów (mapa, s. 166):

- zwiedzanie chat tematycznych z przewodnikiem, s. 169
- udział w warsztatach rzemieślniczych, s. 170
- udział w Biesiadzie Archeologicznej, s. 170
- zakup pamiątek, s. 171
- zwiedzanie Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie, udział w lekcjach muzealnych i warsztatach tematycznych, s. 172–176
- wycieczka rowerowa ścieżką rowerową wzdłuż Bugu, s. 177–178
- wejście na wieżę widokową w Królewskim Kącie, odpoczynek w altance, s. 177–178
- zwiedzanie Pałacu w Czumowie z przewodnikiem i regionalistą Marianem Pawlakiem, s. 178–182
- gra terenowa lub wycieczka z Przewodnikiem Hrubieszowskim, s. 183
- nocleg, zabawy na placu zabaw i grill/ognisko w Agroturystyce nad Bugiem, s. 191–193

12. Wioska Garncarstwa (mapa, s. 194):

- udział w Ogólnopolskich Spotkaniach Garncarskich w Łątku Garncarskim, s. 199–200
- zwiedzanie wystawy „Nie do wiary – gusta i legendy powiatu janowskiego” w Regionalnym Muzeum w Janowie Lubelskim, s. 201
- pobyt w Zoomie Natury, s. 206–210
- warsztaty artystyczne w Kasinej Zagrodzie, s. 203–206
- nocleg i zwiedzanie wystawy przyrodniczej w Ośrodku Edukacji Ekologicznej, s. 215
- spacer piesze i rowerowe po Lasach Janowskich, s. 212–214

13. Wioska Fantasy (mapa, s. 216):

- udział w grach fantasy w Wiosce Fantasy, s. 220
- zwiedzanie Bramy Sanockiej z Dobrym Wojakiem Szwejkiem, s. 221–226
- zwiedzanie Fortu Łętownia z przewodnikiem Mariuszem Bednarzem, s. 229–230
- wycieczka rowerowa szlakiem fortów ziemi przemyskiej, s. 220–222
- zwiedzanie Zamku w Krasiczynie, nocleg w zamkowym hotelu, s. 226–230

Szlak zielony – dla seniorów

1. Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata (mapa, s. 8):

- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 10–11
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 11
- ➔ zabawy na świeżym powietrzu, m.in. rzut podkową do kosza, s. 11
- ➔ Mała Galeria Królów Polskich (tablice z portretami królów) – ciekawostki i anegdoty o królach, s. 10–11

2. Wieś Drewniana (mapa, s. 18):

- ➔ zajęcia i warsztaty edukacyjne, s. 20–22
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 23
- ➔ zwiedzanie ścieżek edukacyjnych, s. 20, 27
- ➔ zwiedzanie wystawy regionalnego produktu, s. 23
- ➔ zwiedzanie Ośrodka Edukacji Przyrodniczej Białowieskiego Parku Narodowego, s. 24–25
- ➔ zwiedzanie Stacji Białowieża Pałac, s. 25–26

3. Wioska Bulwy (mapa, s. 29):

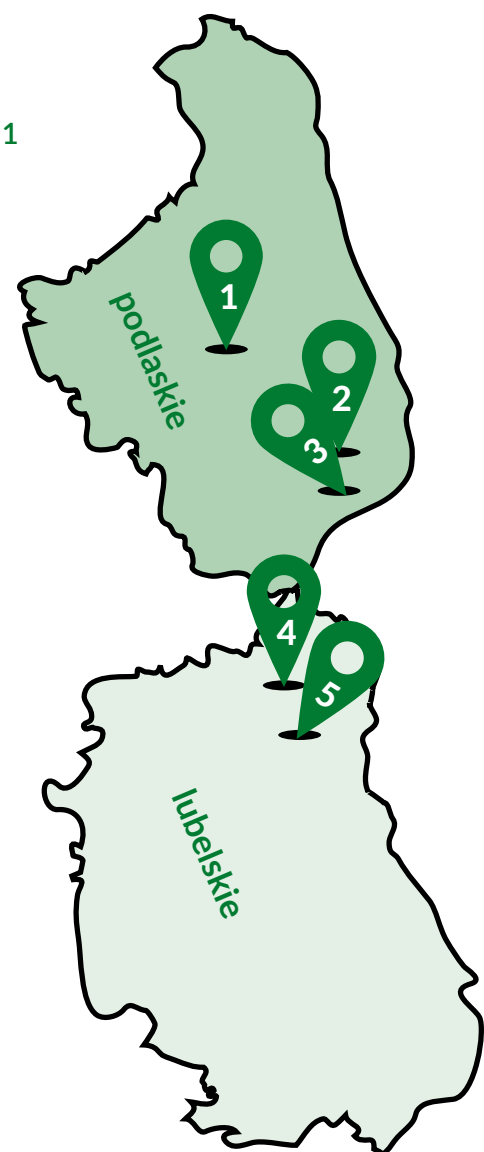
- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 30–31
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 31
- ➔ warsztaty kulinarne „Zamieszany ziemniak”, s. 30
- ➔ warsztaty edukacyjne „Bulwoludki”, s. 30

4. Dawna Osada Tatarska (mapa, s. 38):

- ➔ odwiedzenie mizaru, s. 41–43
- ➔ oglądanie murali, s. 51–52
- ➔ udział w warsztatach i turniejach łuczniczych, s. 44–45
- ➔ udział w biegach, sphywach, rajdach, zdobywanie sprawności tatarskich, s. 47–48
- ➔ udział w Spotkaniach z Kulturą Tatarską, s. 46
- ➔ zwiedzanie Muzeum Wsi Podlaskiej, s. 52–53
- ➔ zakup pamiątek, s. 48–50
- ➔ ognisko ze specjałami kuchni tatarskiej, s. 53

5. Mleczna Wieś (mapa, s. 54):

- ➔ wizyta na farmie mlecznej, s. 57–59
- ➔ pobyt i nocleg w Agroturystyce Rossa, s. 63–67
- ➔ udział w warsztatach mlecznych, s. 60–61
- ➔ udział w Święcie Mleka, s. 55
- ➔ zakup sękacza, s. 62–63

6. Kraina Rumianku (mapa, s. 68):

- ➔ zwiedzanie skansenu, s. 69–72
- ➔ udział w warsztatach, s. 72–74, 80–83
- ➔ korzystanie z wiejskiego SPA, s. 76–77
- ➔ udział w imprezach organizowanych w Wiosce, s. 74–75
- ➔ udział w Święcie Krainy Rumianku, s. 74
- ➔ zakup produktów ekologicznych, s. 78–79, 83–84
- ➔ degustacja regionalnej kuchni, s. 74, 82–83
- ➔ nocleg, s. 85

7. Słowiński Gród (mapa, s. 86):

- ➔ zwiedzanie Słowińskiego Grodu z Grododziadem, zagadki i anegdoty, s. 87–89
- ➔ udział w pokazach i warsztatach w Słowińskim Grodzie, „słowińskiej dyskotece”, s. 90–93
- ➔ degustacje potraw, s. 91–92
- ➔ zwiedzanie Muzeum Broni Białej w Ludwinie i Izby Regionalnej w Kijanach, s. 99
- ➔ nocleg w Zajeździe Regionalnym, ognisko, s. 101–105
- ➔ spacer po Nadwieprzańskim Parku Krajobrazowym, zwiedzanie zabytków, np. barokowych kościołów, s. 106–108

8. Wioska Kowalstwa (mapa, s. 110):

- ➔ wizyta w Kuźni Kowala, s. 114–117
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 115–117
- ➔ udział w warsztatach fusingu, s. 121–123
- ➔ zwiedzanie zoo w Wojciechowie, s. 130–131
- ➔ zwiedzanie Wieży Ariańskiej, s. 111–113
- ➔ zwiedzanie kościoła pw. św. Teodora, s. 131
- ➔ zwiedzanie Muzeum Minerali i Skamieniałości oraz udział w warsztatach kosmetycznych i warsztatach stempli z natury, s. 127–130
- ➔ nocleg w Ośrodku Biały Lewy, zabiegi rehabilitacyjne, s. 133
- ➔ spacer nordic walking po Kazimierskim Parku Krajobrazowym, s. 132
- ➔ glamping w Młynie Hipolit, s. 129–130, 133

9. Einstein na Łące (mapa, s. 135):

- ➔ oglądanie rekonstrukcji bitwy pod Stefankowicami (wrzesień), s. 138
- ➔ zwiedzanie miniskansenu Stare Stefankowice, s. 140, 142
- ➔ zwiedzanie wystaw w Izbie Pamięci Historii Stefankowic, s. 140-142
- ➔ zwiedzanie Stefankowic z przewodnikiem, s. 141
- ➔ odpoczynek i posiłek w altankach, s. 141, 143
- ➔ posiłek z kuchni polowej – podczas dożynek, festynów, Pikniku Historycznego w Stefankowicach, s. 145-147
- ➔ rozmowy ze społecznikiem – Leszkiem Mizerskim, s. 145-147
- ➔ oglądanie Lawendowego Poletka, udział w warsztatach, koncertach, zakup pamiątek, s. 148-150
- ➔ zwiedzanie drewnianego kościoła pw. św. Piotra i Pawła w Moniatyczach, s. 150-152

10. Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii (mapa, s. 154):

- ➔ zwiedzanie miejscowości i terenu gminy Hrubieszów z przewodnikiem turystycznym, oglądanie wystaw plenerowych, ruin dworu, zajęcia muzyczne „Jaka to melodia” lub „Śpiewające akordeony”, sesje zdjęciowe z postaciami z Wioski Strachów, zabawa na placu przy ognisku z zespołem Czerwona Jarzębina, potrawy regionalne, s. 158-164
- ➔ nocleg w pobliskiej Nadbużańskiej Agroturystyce lub w hotelach w Hrubieszowie oddalonych o 7 km od wioski, s. 164-165

11. Wioska Gotów (mapa, s. 166):

- ➔ zwiedzanie chat tematycznych z przewodnikiem, s. 169
- ➔ udział w warsztatach rzemieślniczych, s. 170
- ➔ udział w Biesiadzie Archeologicznej, s. 170
- ➔ zakup pamiątek, s. 171
- ➔ zwiedzanie Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie, s. 172-176
- ➔ wejście na wieżę widokową w Królewskim Kącie, odpoczynek w altance, s. 177-178
- ➔ zwiedzanie Pałacu w Czumowie z przewodnikiem-regionalistą Marianem Pawlakiem, s. 178-182
- ➔ wycieczka z Przewodnikiem Hrubieszowskim, s. 183
- ➔ nocleg i grill/ognisko w gospodarstwie agroturystycznym Pokoje na Górcie, agroturystyce Zacisze, Agroturystyce nad Bugiem, s. 187-193

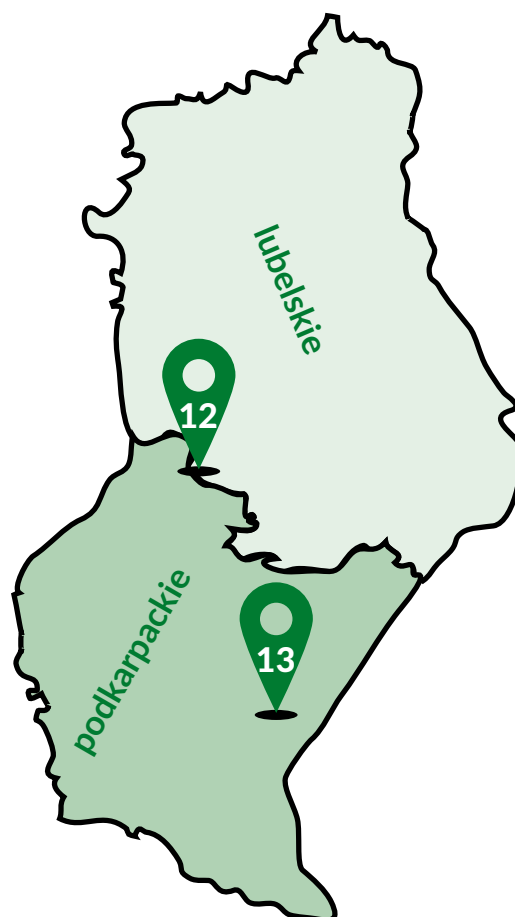

12. Wioska Garncarstwa (mapa, s. 194):

- ➔ udział w Ogólnopolskich Spotkaniach Garncarskich w Łążku Garncarskim, s. 199–200
- ➔ zwiedzanie wystawy „Nie do wiary – gusta i legendy powiatu janowskiego” w Regionalnym Muzeum w Janowie Lubelskim, s. 201
- ➔ pobyt w Zoomie Natury, s. 206–210
- ➔ degustacja wina w Winnicy Dwa Wzgórza, s. 210–212
- ➔ Kasina Zagroda – spotkania integracyjne połączone z warsztatami regionalnymi, s. 203–206
- ➔ nocleg w Kasinej Zagrodzie, s. 206, 215
- ➔ zwiedzanie kościoła w Momotach Górnych, s. 214
- ➔ nocleg i zwiedzanie wystawy przyrodniczej w Ośrodku Edukacji Ekologicznej, s. 215
- ➔ spacer po Lasach Janowskich, s. 212–213

13. Wioska Fantasy (mapa, s. 216):

- ➔ udział w Nocy Kupały i piknikach słowiańskich w Wiosce Fantasy, s. 220
- ➔ zwiedzanie Bramy Sanockiej z Dobrym Wojakiem Szwejkiem, s. 221–226
- ➔ zwiedzanie Fortu Łętownia z przewodnikiem Mariuszem Bednarzem, s. 229–230
- ➔ degustacja wyrobów z derenia przy opowieściach o przemyskim fajkarstwie, s. 230
- ➔ zwiedzanie Zamku w Krasieczynie, nocleg w zamkowym hotelu, s. 226–230

Szlak czarny – dla grup biznesowych

1. Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata (mapa, s. 8):

- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 10–11
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 11
- ➔ zabawy na świeżym powietrzu, m.in. rzut podkową do kosza, s. 11
- ➔ Mała Galeria Królów Polskich (tablice z portretami królów) – ciekawostki i anegdoty o królach, s. 10–11

2. Wieś Drewniana (mapa, s. 18):

- ➔ zajęcia i warsztaty edukacyjne, s. 20–22
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 23
- ➔ zwiedzanie ścieżek edukacyjnych, s. 20, 27
- ➔ zwiedzanie wystawy regionalnego produktu, s. 23
- ➔ zwiedzanie Ośrodka Edukacji Przyrodniczej Białowieskiego Parku Narodowego, s. 24–25
- ➔ zwiedzanie Stacji Białowieża Pałac, s. 25–26

3. Wioska Bulwy (mapa, s. 29):

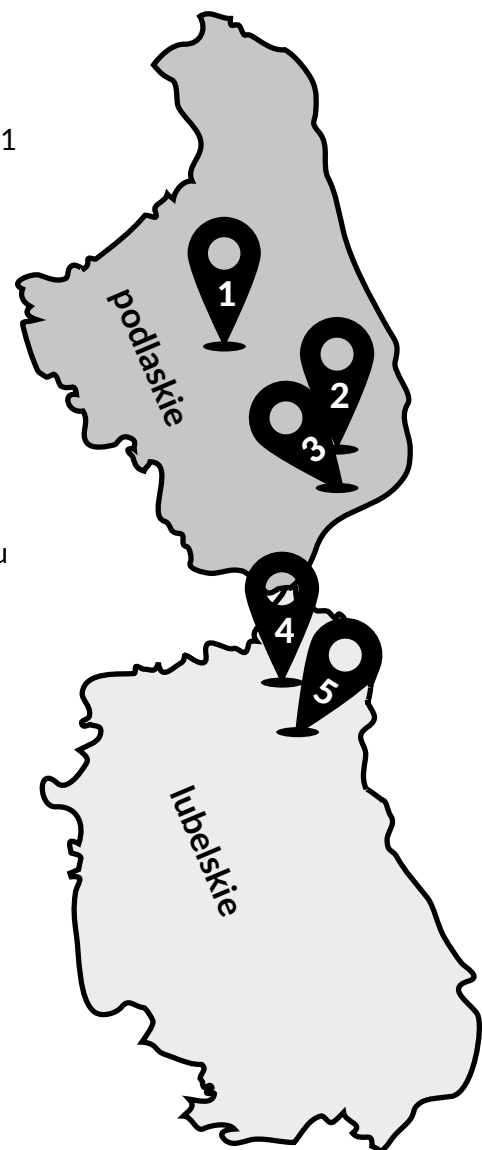
- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 30–31
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 31
- ➔ warsztaty kulinarne „Zamieszany ziemniak”, s. 30
- ➔ warsztaty edukacyjne „Bulwoludki”, s. 30

4. Dawna Osada Tatarska (mapa, s. 38):

- ➔ odwiedzenie mizaru, s. 41–43
- ➔ oglądanie murali, s. 51–52
- ➔ udział w warsztatach i turniejach łuczniczych, s. 44–45
- ➔ udział w biegach, sptywach, rajdach, zdobywanie sprawności tatarskich, s. 47–48
- ➔ udział w Spotkaniach z Kulturą Tatarską, s. 46
- ➔ zwiedzanie Muzeum Wsi Podlaskiej, s. 52–53
- ➔ zakup pamiątek, s. 48–50
- ➔ ognisko ze specjałami kuchni tatarskiej, s. 53

5. Mleczna Wieś (mapa, s. 54):

- ➔ wizyta na farmie mlecznej, s. 57–59
- ➔ pobyt i nocleg w Agroturystyce Rossa, s. 63–67
- ➔ udział w warsztatach mlecznych, s. 60–61
- ➔ udział w Święcie Mleka, s. 55
- ➔ zakup sękacza, s. 62–63

6. Kraina Rumianku (mapa, s. 68):

- ➔ zwiedzanie skansenu, s. 69–72
- ➔ udział w warsztatach, s. 72–74, 80–83
- ➔ udział w imprezach organizowanych w wiosce, s. 74–75
- ➔ korzystanie z wiejskiego SPA, s. 75–77
- ➔ udział w Święcie Krainy Rumianku, s. 74
- ➔ zakup produktów ekologicznych, s. 78–79, 83–84
- ➔ degustacja regionalnej kuchni, s. 74, 82–83
- ➔ nocleg, s. 85

7. Słowiański Gród (mapa, s. 86):

- ➔ zwiedzanie Słowiańskiego Grodu z Grododziadem, s. 87–89
- ➔ udział w pokazach w Słowiańskim Grodzie, „słowiańskiej dyskotece”, s. 90–93
- ➔ degustacja potraw, ognisko, s. 89, 91–92
- ➔ organizacja spotkań biznesowych, konferencji, bankietów w Zajeździe Regionalnym, noclegi, ognisko integracyjne, s. 101–105
- ➔ spacer i wycieczki rowerowe po Nadwieprzańskim Parku Krajobrazowym, s. 106–108
- ➔ udział w spływach kajakowych po Wieprzu, s. 108

8. Wioska Kowalstwa (mapa, s. 110):

- ➔ wizyta w Kuźni Kowala, s. 114–117
- ➔ udział w warsztatach fusingu, s. 121–123
- ➔ zwiedzanie Wieży Ariańskiej, s. 111–113
- ➔ zwiedzanie Muzeum Mineratów i Skamieniałości oraz udział w warsztatach kosmetycznych i warsztatach stempli z natury, s. 127–130
- ➔ glamping w Młynie Hipolit, s. 129–130, 133

9. Einstein na Łące (mapa, s. 135):

- ➔ wynajęcie kuchni polowej na spotkanie integracyjne pracowników, s. 145, 147
- ➔ oglądanie Lawendowego Poletka, udział w warsztatach, koncertach, zakup pamiątek, zamówienie dla swoich pracowników zestawów prezentowych z rękodziełem, s. 148–149
- ➔ zakup zestawów prezentowych „Wschodni smak” z Gniecki Hotel & Restaurant, s. 153

10. Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii (mapa, s. 154):

- ➔ wynajęcie wyposażenia kuchni na spotkania integracyjne pracowników, serwowanie potraw regionalnych przez Koło Gospodyń Wiejskich, zabawy przy ognisku z zespołem Czerwona Jarzębina, mecz piłki siatkowej dla pracowników, odpoczynek w zaciszu dworskiego parku, zwiedzanie miejscowości, wycieczka po terenie gminy i okolicach z przewodnikiem turystycznym, sesja zdjęciowa z postaciami z Wioski Strachów, udostępnienie świetlicy na konferencję, s. 158–164
- ➔ nocleg w hotelach w Hrubieszowie (7 km od Wioski), s. 153, 165

11. Wioska Gotów (mapa, s. 166):

- ➔ zwiedzanie chat tematycznych z przewodnikiem, s. 169
- ➔ udział w warsztatach rzemieślniczych, s. 170
- ➔ degustacja gockiego jadła, s. 170
- ➔ udział w Biesiadzie Archeologicznej, s. 170
- ➔ wejście na wieżę widokową w Królewskim Kącie, odpoczynek w altance, s. 177–178
- ➔ zwiedzanie Pałacu w Czumowie z przewodnikiem-regionalistą Marianem Pawlakiem, s. 178–182
- ➔ wycieczka z Przewodnikiem Hrubieszowskim, s. 183

12. Wioska Garncarstwa (mapa, s. 194):

- ➔ degustacja wina w Winnicy Dwa Wzgórza, s. 210–212
- ➔ park linowy i exit room w Zoomie Natury, s. 206, 208–210
- ➔ zwiedzanie Skansenu Kolei Leśnej, s. 203
- ➔ nocleg w Hotelu Duo SPA, s. 215

13. Wioska Fantasy (mapa, s. 216):

- ➔ impreza integracyjna w Wiosce Fantasy, s. 220
- ➔ biesiada z Dobrym Wojakiem Szwejkiem, s. 229–230
- ➔ zwiedzanie Fortu Łętownia z przewodnikiem Mariuszem Bednarzem, s. 220–222, 229–230
- ➔ degustacja wyrobów z derenia przy opowieściach o przemyskim fajkarstwie s. 229–230
- ➔ zwiedzanie Zamku w Krasieczynie, nocleg w zamkowym hotelu, s. 226–230

Szlak brązowy – dla osób ze szczególnymi potrzebami słuchowymi, wzrokowymi i intelektualnymi

3. Wioska Bulwy (mapa, s. 29):

- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 30–31
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 31
- ➔ warsztaty kulinarne „Zamieszany ziemniak”, s. 30
- ➔ warsztaty edukacyjne „Bulwoludki”, s. 30

4. Dawna Osada Tatarska (mapa, s. 38):

- ➔ odwiedzenie mizaru, s. 41–43
- ➔ oglądanie murali, s. 51–52
- ➔ zdobywanie sprawności tatarskich, s. 47–48
- ➔ udział w Spotkaniach z Kulturą Tatarską, s. 46
- ➔ zwiedzanie Muzeum Wsi Podlaskiej, s. 52–53
- ➔ ognisko ze specjałami kuchni tatarskiej, s. 53

5. Mleczna Wieś (mapa, s. 54):

- ➔ wizyta na farmie mlecznej, s. 57–59
- ➔ udział w warsztatach mlecznych, s. 60–61
- ➔ pobyt i nocleg w Agroturystyce Rossa, s. 63–67

6. Kraina Rumianku (mapa, s. 68)

- ➔ zwiedzanie skansenu, s. 69–72
- ➔ udział w warsztatach, s. 72–74, 80–83
- ➔ udział w imprezach, s. 74–75
- ➔ udział w Świącie Krainy Rumianku, s. 74
- ➔ degustacja regionalnej kuchni, s. 74, 82–83
- ➔ nocleg, s. 85

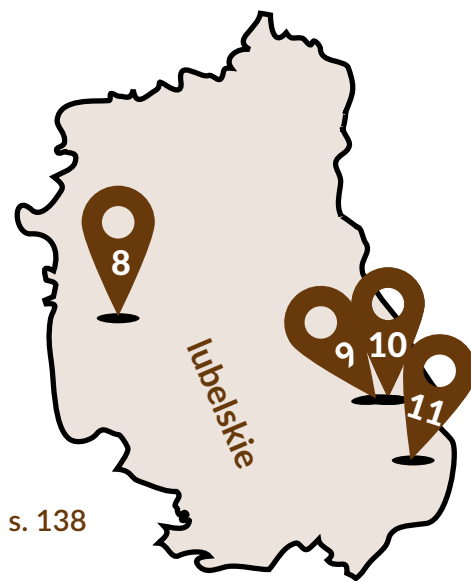
7. Słowiański Gród (mapa, s. 86):

- ➔ zwiedzanie Słowiańskiego Grodu z Grododziadem, słuchanie zagadek i anegdot, s. 87–89
- ➔ udział w pokazach i warsztatach w Słowiańskim Grodzie, „słowiańskiej dyskotece”, s. 90–93
- ➔ degustacje potraw, s. 91–92
- ➔ nocleg w Zajeździe Regionalnym, ognisko, s. 101–105

8. Wioska Kowalstwa (mapa, s. 110):

- ➔ wizyta w Kuźni Kowala, s. 114–117
- ➔ pobyt w Owadolandii, s. 124–126
- ➔ udział w warsztatach fusingu, s. 121–123
- ➔ zwiedzanie zoo w Wojciechowie, s. 130–131
- ➔ zwiedzanie Wieży Ariańskiej, s. 111–113
- ➔ zwiedzanie kościoła św. Teodora, s. 131
- ➔ zwiedzanie Muzeum Mineralów i Skamieniałości, s. 127–130
- ➔ nocleg w Ośrodku Biały Lew, s. 133

9. Einstein na Łące (mapa, s. 135):

- ➔ oglądanie rekonstrukcji bitwy pod Stefankowicami (wrzesień), s. 138
- ➔ zwiedzanie miniskansenu Stare Stefankowice, s. 140, 142
- ➔ odpoczynek i posiłek w altankach, s. 141, 143
- ➔ posiłek z kuchni polowej – podczas dożynek, festynów, Pikniku Historycznego w Stefankowicach, s. 145–147
- ➔ oglądanie Lawendowego Poletka, pobudzanie zmysłów – smak, zapach, udział w warsztatach, koncertach, zakup pamiątek, s. 148–150

10. Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii (mapa, s. 154):

- ➔ udział w grach i zabawach animowanych, ognisko z pieczeniem kiełbasek, serwowanie potraw regionalnych w altanie lub świetlicy przy złej pogodzie, s. 158–164
- ➔ zwiedzanie wystawy strachów, dotykanie ekspozycji, s. 161–162

11. Wioska Gotów (mapa, s. 166):

- ➔ zwiedzanie chat tematycznych z przewodnikiem, s. 169
- ➔ udział w warsztatach rzemieślniczych, s. 170
- ➔ udział w Biesiadzie Archeologicznej, s. 170
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 171
- ➔ zwiedzanie Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie, s. 172–176
- ➔ zwiedzanie Pałacu w Czumowie z przewodnikiem-regionalistą Marianem Pawlakiem, s. 178–182
- ➔ gra terenowa, wycieczka z Przewodnikiem Hrubieszowskim, s. 183
- ➔ nocleg i grill/ognisko w gospodarstwie agroturystycznym Pokoje na Górcze, Agroturystyce Zacisze, Agroturystyce nad Bugiem, s. 187–193

12. Wioska Garncarstwa (mapa, s. 194):

- ➔ udział w Ogólnopolskich Spotkaniach Garncarskich w Łążku Garncarskim, s. 199–200
- ➔ zwiedzanie wystawy „Nie do wiary – gusta i legendy powiatu janowskiego” w Regionalnym Muzeum w Janowie Lubelskim, s. 201
- ➔ pobyt w Zoomie Natury, s. 206–210
- ➔ zwiedzanie Kościoła w Momotach Górnych, s. 214
- ➔ udział w warsztatach artystycznych i nocleg w Kasinej Zagrodzie, s. 203–206

13. Wioska Fantasy (mapa, s. 216):

- ➔ pobyt w Wiosce Fantasy, s. 218–220
- ➔ zwiedzanie Bramy Sanockiej z Dobrym Wojakiem Szwejkiem, s. 221–226
- ➔ zwiedzanie Fortu Łętownia z przewodnikiem Mariuszem Bednarzem, s. 229–230
- ➔ zwiedzanie zamku w Krasiczynie, nocleg w zamkowym hotelu, s. 228–229

Szlak pomarańczowy – dla osób ze szczególnymi potrzebami ruchowymi

1. Przysiółek Szlachecki Pacowa Chata (mapa, s. 8):

- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 10–11
- ➔ zakup pamiątek, s. 11
- ➔ zabawy na świeżym powietrzu, m.in. rzut podkową do kosza, s. 11
- ➔ Mała Galeria Królów Polskich (tablice z portretami królów) – ciekawostki i anegdoty o królach, s. 10–11

2. Wieś Drewniana (mapa, s. 18):

- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 20–22
- ➔ zakup pamiątek, s. 23
- ➔ zwiedzanie Ośrodka Edukacji Przyrodniczej Białowieskiego Parku Narodowego, s. 24–25
- ➔ zwiedzanie Stacji Białowieża Pałac, s. 25–26

3. Wioska Bulwy (mapa, s. 29):

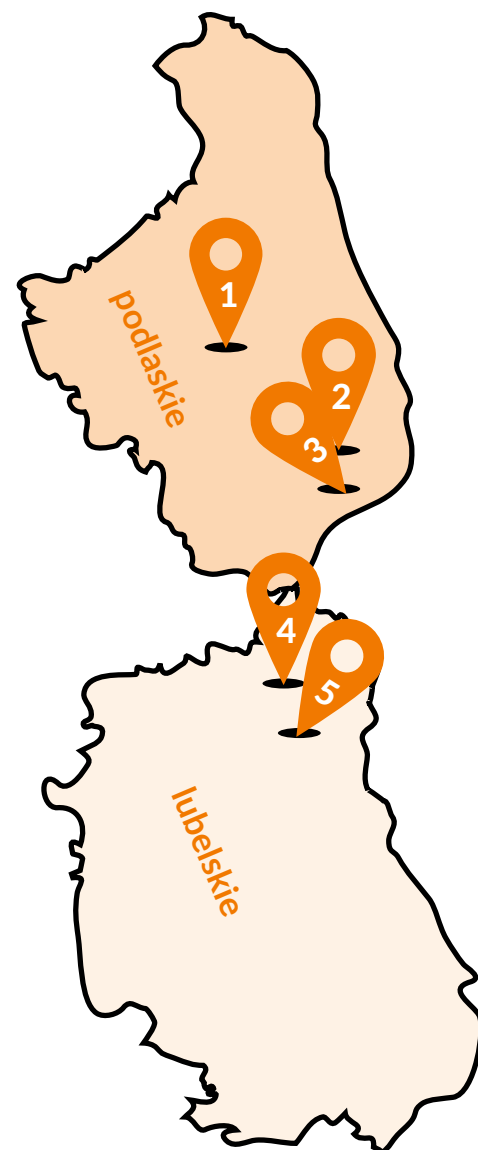
- ➔ zajęcia edukacyjne, s. 30–31
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 31
- ➔ warsztaty kulinarne „Zamieszany ziemniak”, s. 30
- ➔ warsztaty edukacyjne „Bulwoludki”, s. 30

4. Dawna Osada Tatarska (mapa, s. 38):

- ➔ odwiedzenie mizaru, s. 41–43
- ➔ oglądanie murali, s. 51–52
- ➔ udział w Spotkaniach z Kulturą Tatarską, s. 46
- ➔ zwiedzanie Muzeum Wsi Podlaskiej, s. 52–53
- ➔ zakup pamiątek, s. 48–50
- ➔ ognisko ze specjałami kuchni tatarskiej, s. 53

5. Mleczna Wieś (mapa, s. 54):

- ➔ wizyta na farmie mlecznej, s. 57–59
- ➔ udział w warsztatach mlecznych, s. 60–61
- ➔ pobyt i nocleg w Agroturystyce Rossa, s. 63–67

6. Kraina Rumianku (mapa, s. 68):

- ➔ zwiedzanie skansenu, s. 69–72
- ➔ udział w warsztatach, s. 72–74, 80–83
- ➔ udział w imprezach, s. 72–75
- ➔ udział w Święcie Krainy Rumianku, s. 74
- ➔ zakup produktów ekologicznych, s. 78–79, 83–84
- ➔ degustacja regionalnej kuchni, s. 74, 82–83

7. Słowiński Gród (mapa, s. 86):

- ➔ zwiedzanie Słowińskiego Grodu z Grododziadem, słuchanie zagadek i anegdot, s. 87–89
- ➔ udział w pokazach i warsztatach w Słowińskim Grodzie, „słowińskiej dyskotece”, s. 90–93
- ➔ degustacje potraw, s. 91–92

8. Wioska Kowalstwa (mapa, s. 110):

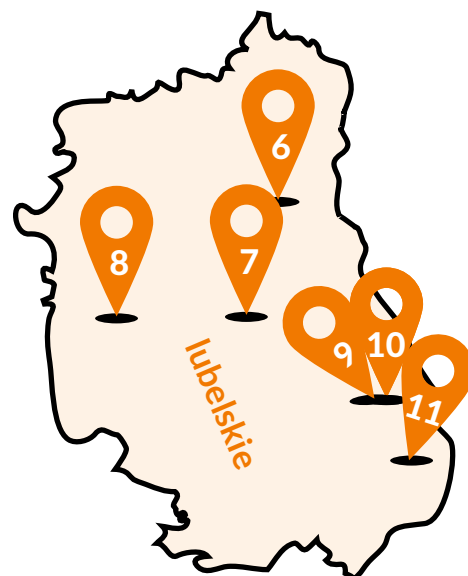
- ➔ wizyta w Kuźni Kowala*, s. 114–117
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 115–117

9. Einstein na Łące (mapa, s. 135):

- ➔ oglądanie rekonstrukcji bitwy pod Stefankowicami (wrzesień), s. 138
- ➔ zwiedzanie miniskansenu Stare Stefankowice, s. 140, 142
- ➔ zwiedzanie Stefankowic z przewodnikiem, s. 141
- ➔ odpoczynek i posiłek w altankach, s. 141, 143
- ➔ posiłek z kuchni polowej – podczas dożynek, festynów, Pikniku Historycznego w Stefankowicach, s. 145–147
- ➔ rozmowy ze społecznikiem Leszkiem Mizerskim, s. 145–147
- ➔ oglądanie Lawendowego Poletka, udział w warsztatach, koncertach, zakup pamiątek, s. 148–150
- ➔ zwiedzanie drewnianego kościoła pw. śś. Piotra i Pawła w Moniatyczach, s. 150–152

10. Wioska Strachów – Bajkowa Kraina Gotanii (mapa, s. 154):

- ➔ udział w grach i zabawach animowanych, ognisko z pieczeniem kiełbasek, serwowanie potraw regionalnych w altanie, s. 158–159, 164

11. Wioska Gotów (mapa, s. 166):

- ➔ zwiedzanie chat tematycznych z przewodnikiem, s. 169
- ➔ udział w warsztatach rzemieślniczych, s. 170
- ➔ udział w Biesiadzie Archeologicznej, s. 170
- ➔ sklepik z pamiątkami, s. 171
- ➔ zwiedzanie Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie, s. 172–176
- ➔ zwiedzanie Pałacu w Czumowie z przewodnikiem-regionalistą Marianem Pawlakiem, s. 178–182
- ➔ gra terenowa, wycieczka z Przewodnikiem Hrubieszowskim, s. 183

12. Wioska Garncarstwa (mapa, s. 194):

- ➔ udział w Ogólnopolskich Spotkaniach Garncarskich w Łążku Garncarskim*, s. 199–200
- ➔ pobyt w Zoomie Natury, s. 206–210
- ➔ nocleg w Rezydencji Sosnowej, s. 215

13. Wioska Fantasy (mapa, s. 216):

- ➔ pobyt w Wiosce Fantasy*, s. 218–220
- ➔ opowieści o Dobrym Wojaku Szwejku – Przemyskie Stowarzyszenie Przyjaciół Dobrego Wojaka Szwejka*, s. 223–226

*Produkt nie jest specjalnie dostosowany dla osób z niepełnosprawnością ruchową, ale też nie ma wysokich krawężników, utrudnień w poruszaniu się wózkiem.

- Boguszewski R., Borowiec E., Szelaż K., 2014. *Strategia rozwoju lokalnego Gminy Janów Lubelski na lata 2014–2022*. Euro Pomass, Janów Lubelski.
- Bahej E., 2009. *Dzieło serca i rąk*. Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Wojciecha w Mamotach Górnych, Janów Lubelski.
- Bohdanowicz J., 1963. *Materiał do kowalstwa ludowego południowej kielecczyzny*. Archiwum Etnograficzne, t. 26. PTL, Wrocław.
- Brokman T., 2022. *Historia kowalstwa*. Pierrot Metal Studio. Dostępne na stronie: https://www.pierrot.com.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid [dostęp: 22.10.2022].
- Cieszko E., Panek M., 2012. *Szlak muzeów Krainy Lessowych Wąwozów*. Wydawnictwo Lokalna Organizacja Turystyczna Kraina Lessowych Wąwozów, Nałęczów.
- Czopek B., 1988. *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Drozd A., Dziekan M.M., Majda T., 1999. *Meczety i cmentarze Tatarów polsko-litewskich*. Fundacja Res Publica Multiethnica, Warszawa.
- Fryś-Pietraszko E., 1973. *Ośrodek Garncarski w Łążku ordynackim i jego wyroby na tle ceramiki malowanej w Polsce*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Gdańsk.
- Grzymała D., Wojtiuk J., 2017. *Zabytki powiatu hrubieszowskiego*. Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie, Hrubieszów.
- Gulak P., 2012. *Odrodzenie się kultury słowiańskiej w Polsce*. Wydawnictwo internetowe e-bookowo.
- Gurba J., 2008. *Profesor Wiktor Zin (1925–2007): wspomnienia o jego lubelskich związkach*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 10. <https://krainarumianku.pl> [dostęp: 22.12.2022]. <http://parafiamoniatyczne.pl/> [dostęp: 06.01.2023]. <http://parki.lubelskie.pl/media/7171/file/nadwieprzanski-park-krajobrazowy-ulotka-informacyjna.pdf> [dostęp: 22.12.2022] http://www.gminakrypno.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=3&menu=13&strona=1 [dostęp: 23.02.2023]. <http://www.muzeum-hrubieszow.com.pl/> [dostęp: 23.02.2023]. <http://www.polskaniezwykla.pl/> [dostęp 27.10.2022]. <http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/1761/Moroczyn/> [dostęp: 07.01.2023]. <http://www.slowianskigrod.pl> [dostęp: 23.02.2023]. <http://www.suchekomnaty.pl> [dostęp 20.12.2022]. <http://www.wioska-gotow.pl/> [dostęp: 23.02.2023]. <http://zeszczyzna.pl/historia.html> [dostęp: 22.12.2022]. <https://bonavita.pl/homogenizacja-mleka-serkow-przepisy-z-serka-homogenizowanego> [dostęp: 19.07.2023]. <https://browin.pl/przepisnik/przepis/jak-zrobic-ser-przewodnik-krok-po-kroku-> [dostęp: 22.12.2022]. <https://dziedzictwo.ekai.pl/@mizar> [dostęp: 22.12.2022]. <https://gminahrubieszow.pl/gok/lawendowe-moniatyczne> [dostęp: 05.01.2023].

- <https://gminahrubieszow.pl/turystyka/atracje-turystyczne/einstein-na-lace> [dostęp: 07.12.2022, 08.12.2022].
- <https://gokwojciechow.pl/oferta-turystyczna/aleja-zasluzonych-kowali/> [dostęp: 22.10.2022].
- <https://hotel-regionalny.com/> [dostęp: 17.12.2022].
- <https://krainarumianku.filu.pl/aktualnosc/warsztaty-posilkow-z-roslin> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://kunkowce.przemyska.pl> [dostęp 22.11.2022]
- <https://lubiehrubie.pl/powiat/lawendowy-raj-w-powiecie-hrubieszowskim-zdjecia/> [dostęp: 05.01.2023].
- <https://lubiehrubie.pl/powiat/stefankowice-wioska-tematyczna-einstein-na-lace-atrakcja-turystyczna-gotanii> [dostęp: 15.12.2022]
- <https://lubiehrubie.pl/region/stefankowice-kolonia-centrum-edukacyjne-einstein-na-lace/> [dostęp: 10.12.2022].
- <https://lubiehrubie.pl/region/wioska-strachow-w-moroczynie-bajkowa-kraina-gotanii/> [dostęp: 03.01.2023].
- <https://miasto.hrubieszow.pl/page/renata-mirowska-cibis> [dostęp: 05.01.2023].
- <https://miejscapolski.pl/miejsca/miejscowosci/321-plutycze> [dostęp: 05.01.2023].
- <https://myzwiedzamy.pl/bialowieza-palac/> [dostęp: 23.02.2023].
- <https://naekranie.pl/artykuly/luk-i-strzala-realia-a-popkultura> [dostęp: 19.12.2022].
- <https://natura.wm.pl/zwierzeta/60/Kowal-bezskrzydly> [dostęp 20.10.2022].
- <https://pacowa-chata.pl/> [dostęp: 23.02.2023].
- <https://parki.lubelskie.pl/parki-krajobrazowe/nadwieprzanski-park-krajobrazowy> [dostęp: 04.01.2023]
- <https://pl-pl.facebook.com/kraina.rumianku/> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://plus.dziennikpolski24.pl/maslane-maslo-wbrew-pozorom-bicie-masla-nie-jest-takie-proste/ar/12471688> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pastyła> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Plutycze> [dostęp: 5.01.2023].
- <https://retradycja.eu/pl/tworca/adam-zelazko/> [dostęp: 27.10.2022].
- <https://rossa-szelest.pl/> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://rymek.com.pl/blog/dojenie-krow-kiedys-a-dzis-co-zmienilo-sie-na-przestrzeni-lat.html> [dostęp: 12.12.2022].
- <https://spis.ngo.pl/215779-stowarzyszenie-sosenka-215779> [dostęp: 5.01.2023].
- <https://studzianka.eu/czytelnia> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://studzianka.eu/mizar/> [dostęp: 19.07.2022].
- <https://studzianka.eu/trasy-kajakowe/> [dostęp: 19.07.2022].
- <https://teatrnn.pl/> [dostęp 27.10.2022].
- <https://wibracje.com.pl/prelegenci/norbert-kopczynski-2/> [dostęp: 19.07.2023].
- <https://wioska-tematyczna.pl/project/lipiny-wioska-bulwy/> [dostęp: 23.02.2023].
- <https://www.forest-therapy.pl/> [dostęp: 23.02.2023].
- <https://www.janowlubelski.pl/> [dostęp: 27.10.2022].
- <https://www.kronikatygodnia.pl/artykul/22862,w-oczekiwaniu-na-lepsze-czasy> [dostęp: 5.01.2023].

- <https://www.mlynhipolit.pl> [dostęp: 25.10.2022].
- <https://www.muzeum-hrubieszow.com.pl/wioska-gotow/> [dostęp: 23.02.2023].
- https://www.nagrodakolberg.pl/laureaci-mateusz_startek [dostęp: 22.10.2022].
- https://www.polskawliczbach.pl/wies_Kunkowce [dostęp: 19.11.2022].
- <https://www.sprawdzonewpraktyce.pl/2020/01/skad-wziac-zrebki-drzewne-do-sciolkowania-ogrodu/> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://www.wapteka.pl/blog/arttykul/rumianek-wlasciwosci-i-zastosowanie-domowe-przepisy-z-rumiankiem> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://zabytek.pl/pl/obiekty/stary-kornin-prawoslawnna-cerkiew-fil-pw-sw-anny> [dostęp: 05.01.2023].
- <https://zielonyolej.pl> [dostęp: 23.02.2023].
- <https://zyciewpodrozy.pl/kraina-rumianku/> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://zywienie.abczdrowie.pl/mleko> [dostęp: 22.12.2022].
- <https://zywienie.medonet.pl/produkty-spozywcze/nabial/> [dostęp: 22.12.2022].
- Jabłonowski A., 1901. *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie ruskie. Ruś Czerwona*. Warszawska Drukarnia Estetyczna, Warszawa.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2010. *Produkt turystyczny – pomysł, organizacja, zarządzanie*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Kitliński M.A., 2010. *Antologia sportu hrubieszowskiego. Historia i współczesność sportu na terenie powiatu hrubieszowskiego*. Masłomęckie Stowarzyszenie Wioska Gotów, Hrubieszów.
- Kokowski A., 2012. *Gocka дума Masłomęczna*. Masłomęckie Stowarzyszenie „Wioska Gotów”, Instytut Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie. Masłomęcz–Hrubieszów–Lublin.
- Kołodziejczyk A., 1998. *Cmentarze mużułmańskie w Polsce*. Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu. Narodowa Instytucja Kultury, Warszawa.
- Kondrat A., 2006. *Dawna siedziba rodziny Chrzanowskich herbu Poraj. Dwór w Moroczynie*. Ziem. Lub. 1–2.
- Konopacki A., 2010. *Życie religijne Tatarów na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XIX wieku*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kowalski F., 1979. *Rzecz o Wojciechowie*. Maszynopis z Gminnego Ośrodka Kultury w Wojciechowie, Wojciechów.
- Krugier M., 2007. *Turystyczna Encyklopedia Polski*. Pascal, Bielsko-Biała.
- Lodzińska E., Wieczorek W., Kryciński S., Skrok Z., 2008. *Polska niezwykła*. Demart, Warszawa.
- Lodzińska E., Wieczorek W., Nadstawna A., Wójcki P., 2022. *Lubelskie*. Przewodnik+Atlas. Demart, Warszawa.
- Łapińska K., Zieliński M., 2014. *Parki Krajobrazowe Województwa Lubelskiego*. TAWA, Chełm.
- Łoza S., 1939. *Czy wiesz kto to jest? Uzupelnienia i sprostowania*. Drukarnia Wydawnicza, Warszawa.
- Maciupa R., 2022. Wywiad w ramach projektu Nauka dla Społeczeństwa, Ministerstwo Edukacji i Nauki, nr NdS/536437/2021/2022 „Badanie oraz promowanie idei polskości i tradycji regionalnych w wioskach tematycznych Polski Wsch”, rozmowę przeprowadziła A. Mazurek-Kusiak, 16.07.2022, materiały niepublikowane.
- Matela L., 2022. *Świętokrzyskie i podkarpackie miejsca mocy*. Wydawnictwo KOS, Katowice.
- Mazurek-Kusiak A., 2016. *Ocena infrastruktury turystycznej oraz promocja produktów turystycznych Parku Krajobrazowego „Lasy Janowskie”*. Ekon. Środ. 1(56), 156–166.

- Mazurek-Kusiak A., 2020. *Wioski tematyczne jako element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego*. W: A. Kasztelan, J. Hawlena (red.), *Wybrane aspekty zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*. Wydawnictwo Instytutu „Spatium”, Radom, 151–162.
- Middleton V.T.C., 1996. *Marketing w turystyce*. Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa.
- Mirostław U., 2021. *Certyfikowane produkty Polskiej Marki Turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów*. Wydawnictwo Lokalna Organizacja Turystyczna Kraina Lessowych Wąwozów, Nałęczów.
- Nazarewicz B., 2009. *Łązek Garncarski*. Wydawnictwo Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim, Janów Lubelski.
- Niedbał A., 2020. *Lubelskie atrakcje turystyczne. Informator turystyczny*. Urząd Marszałkowski w Lublinie.
- Niedbała Ż., 2020. *Zamek w Krasiczynie – przewodnik*. Wydawnictwo Zet, Wrocław.
- Panek B., 2020. *U nas każdy jest prorokiem. O Tatarach w Polsce*. Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Paradysz J., Hop D., 2021. *Rowerem po Ziemi Przemyskiej. Przewodnik*. Urząd Miejski w Przemyśle, Przemyśl.
- Pawlak M., 2010. *Marzenia się spełniają. Rzecz o pałacu w Czumowie*. Zamoj. Kwart. Kult. 2(103), 77–78.
- Pichla A., 2011. *Rola Kanału Wieprz-Krzna w gospodarce wodnej regionu*. Wiad. Melior. Łąk. 54(2), 19–20.
- Posikata N., 2021. *Gotania. Przyjdź, poznaj, pokochaj*. Lokalna Organizacja Turystyczna „Gotania”.
- Rajecki J., 2021. *Klimaty Podlasia. Przewodnik po Krainie Otwartych Okiennic*. Białostockie Zakłady Graficzne, Białystok.
- Raport o stanie gminy Wojciechów za 2020 rok, 2021*. Urząd Gminy Wojciechów, Wojciechów.
- Rąkowski G., Smogorzewska M., Janczewska A., Wójcik J., Walczak M., Pisarski Z., 2004. *Parki krajobrazowe w Polsce*. Wydawnictwo Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Regionalne Szlaki Rowerowe Lubelszczyzny, 2022.
- Reinfuss R., 1983. *Ludowe kowalstwo artystyczne w Polsce*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław.
- Sawicka J., 2008. *Prognoza oddziaływania na środowisko Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Janowskiego na lata 2009–2012 z perspektywą do roku 2016*. Wydawnictwo Hydros, Białystok.
- Solis M., 2012. *Wpływ kanału Wieprz-Krzna na właściwości fizyczno-chemiczne i biologiczne wód w wybranych zbiornikach retencyjnych*. Inż. Ekol. 29, 182–191.
- Stachowicz J. 1960. *Dwa dni w mieście naszej młodości. Sprawozdanie ze zjazdu koleżeńskiego wychowanków Gimnazjum Męskiego w Sanoku w 70-lecie pierwszej matury w roku 1958*. Diariusz Zjazdu, Warszawa, 67–75.
- Stanek-Lebioda B., 2003. *Stanisław Czachórski, agronom z wykształcenia – rysownik i architekt z zamiłowania*. W: *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie*. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Muzeum Zamojskich w Kozłówe, 8–9 czerwca 2000, t. 2, oprac. R. Maliszewska. Kozłówka, s. 379–410.
- Stasiak A., 2016. *Mural i jego rola w przestrzeni zurbanizowanej*. W: J. Flizikowski, R. Nowakowski, K. Pawłowski (red.), *Integracja Sztuki i Techniki w Architekturze i Urbanistyce*, t. IV, cz. II. Wydawnictwa Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego, Bydgoszcz, 83–91.
- Stukowski A., 2014. *Najstarsze rzemiosło*. His. Tech. 8(1), 42–43.
- Stowarzyszenie Chorągiew Zamku w Zawieprzycach Atanazego Miączyńskiego Herbu Suchekomnaty, 2021*. Ziem. Łęcz. 5, 13.

- Tabaka Z., 1962. *Przemysł spożywczy ordynacji zamojskiej w pierwszej połowie XIX w.* Zesz. Nauk. UJ, Pr. Hist. 9, 121–143.
- Tablica informacyjna. Szlak Młynów Wodnych rzeki Bystrej [dostęp: 22.07.2022].
- Tablice informacyjne. Izba pamięci. Stefankowice [dostęp: 04.08.2022].
- Tablice informacyjne. Muzeum Regionalne w Wojciechowie [dostęp: 23.07.2022].
- Tablice informacyjne. Park Edukacyjno-Rekreacyjny Owadolandia [dostęp: 23.07.2022].
- Tablice informacyjne. Wąwóz Lipcyk w Nowym Gaju [dostęp: 22.07.2022].
- Tarnowski A., 1935. *Działalność gospodarcza Jana Zamoyskiego*. Skład Książki, Lwów.
- Turski S., Wyszowski M., 2006. *Lubelszczyzna. Przewodnik*. Bepol, Lublin.
- Węda Ł., 2007. *Parafia muzułmańska w Studziance – zarys dziejów (1679–1915)*. Radz. Roczn. Hum. 5, 17–29.
- Węda Ł., 2017a. *Duchowni w społeczności tatarskiego dżemiantu w Studziance*. W: A. Konopacki (red.), *Tożsamość a religia Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Związek Tatarów RP, Białystok, 115–129.
- Węda Ł., 2017b. *Małżeństwa tatarskie w parafii muzułmańskiej w Studziance w świetle zachowanych akt metrykalnych z lat 1798–1911*. Nurt SVD, 51/2(142), 241–256.
- Węda Ł., 2020. *Pochodzenie terytorialne ludności tatarskiej w Studziance w XIX wieku w świetle dokumentów archiwalnych*. W: A. Konopacki (red.), *Pomiędzy Wschodem a Zachodem. Dzieje Tatarów wpisane w Europę Środkowo-Wschodnią*. Polskie Towarzystwo Historyczne, Białystok, 145–161.
- Woydyno W., 2012. *Przedwojenna Polska w krajobrazie i zabytkach. Województwo lubelskie i białostockie*, Wydawnictwo Libra PL, Rzeszów.
- Wójcikowski W., Paczyński L., 1982. *Puszcza Solska, Lasy Janowski, Lasy Lipskie – przewodnik*. Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa.
- Wólka Bielecka. *Spotkanie miłośników historii. Choina-Horodyszcze*, 2004. Tyg. Łęcz. 41(304).
www.krasiczyn.com.pl [dostęp: 1.12.2022]
- Wystawa Muzeum Regionalnego w Wojciechowie, 2022.
- Zieliński M., 2019. *Nadwieprzański Park Krajobrazowy*. Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych. Dostępny na stronie: <https://parki.lubelskie.pl/parki-krajobrazowe/nadwieprzanski-park-krajobrazowy/publikacje> [dostęp: 5.01.2023].
- Zin W., 2004. *Opowieści o polskich kapliczkach*. Wydawnictwo WZ-Film, Kraków.
- Żeromski S., 1916. *Nawracanie Judasza*. Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie, Kraków. Dostępne na stronie: https://pl.wikisource.org/wiki/Strona:PL-Stefan_%C5%BBeromski-Nawracanie_Judasza.djvu/113 [dostęp: 27.11.2022].